

ZMIANY W PROCEDURZE KARNEJ

2014

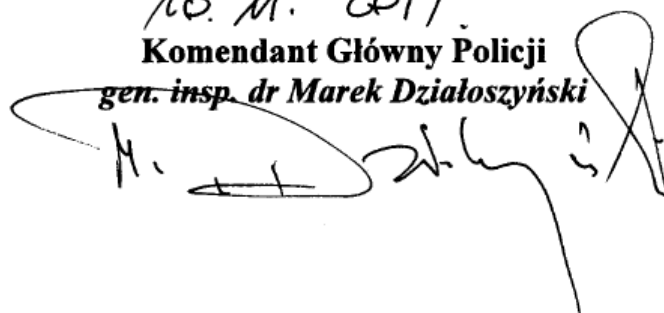
Szkoła Policji w Pile

ZMIANY
W PROCEDURZE KARNEJ

luty 2015

Skład, redakcja językowa:
Waldemar Hałuja, Beata Wojciechowska-Dudek
Projekt okładki:
Waldemar Hałuja

**Zatwierdzam i wprowadzam
do użytku jako materiał pomocniczy
do doskonalenia zawodowego**

18. 11. 2014.
Komendant Główny Policji
gen. insp. dr Marek Działoszyński

Wydawnictwo Szkoły Policji w Pile
Wydanie II
Piła 2015
Druk: Dział Wydawnictw i Poligrafii Wyższej Szkoły Policji w Szczytnie

Spis treści

Wstęp	7
Jerzy Powiecki	
I. Przyczyny, idea i ogólna charakterystyka zmian w k.p.k.	11
Roman Wojtuszek	
II. Zmiany w przepisach regulujących zasady procesowe	17
Anna Rudnicka, Krzysztof Sawicki	
III. Postępowanie dowodowe	31
Jolanta Curyło, Aneta Wróblewska	
IV. Prawa i obowiązki stron w postępowaniu przygotowawczym	43
Hanna Bigielmajer, Aneta Wróblewska, Krzysztof Wróblewski	
V. Zmiany w formach postępowania przygotowawczego	85
Roman Wojtuszek	
VI. Zmiany w przepisach o środkach przymusu procesowego	93
Marzena Brzozowska, Dawid Zakowicz	
VII. Mediacja oraz tryby konsensualne w postępowaniu karnym	111
Agnieszka Choromańska, Krzysztof Józwicki, Monika Porwisz	
VIII. Czynności związane z zakończeniem postępowania przygotowawczego	119
Małgorzata Hauchszulz, Zbigniew Małecki	
Bibliografia	147
Załączniki	149

WSTĘP

Podpisana w dniu 17 października 2013 r. przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej ustawa o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw z 27 września 2013 r. jest efektem prac Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Karnego podjętych w 2012 roku. Nowelizacja w swojej istocie modyfikuje dotychczasowy model polskiego procesu karnego. Ma ona wpływ na działalność i pracę wszystkich podmiotów uczestniczących w procesie karnym, w tym również na pracę Policji. Z uwagi na obszerność zmian ustawa obowiązywać będzie w zasadniczej części od 1 lipca 2015 roku. Zmiany wprowadzone ustawą, ich istota i zakres, wywierają znaczny wpływ na prowadzenie postępowań przygotowawczych przez Policję oraz realizację czynności w toku postępowania karnego. W związku z powyższym, jednym z podstawowych zadań realizowanych do pierwszej połowy 2015 roku jest przygotowanie tej służby do wdrożenia nowelizacji. Mając na uwadze zakres czynności koniecznych do przedsięwzięcia przez Policję, w ramach przygotowań Komendant Główny Policji podjął decyzję o utworzeniu zespołu skupiającego przedstawicieli Komendy Głównej Policji i Szkoły Policji w Pile, odpowiedzialnych i zaangażowanych w proces monitorowania i wdrażania zmian. Na mocy decyzji nr 170 z dnia 30 kwietnia 2014 roku powołany został zespół ds. monitorowania i wdrażania w Policji zmian w procedurze karnej. Praca zespołu skoncentrowana została wokół działań zmierzających w kierunku identyfikacji problemów mogących się pojawić w praktyce po stronie Policji w związku z wejściem w życie przepisów tej ustawy, proponowania i wdrażania niezbędnych rozwiązań w tym zakresie oraz przedsięwzięć szkoleniowych Policji.

Jedną z inicjatyw z zakresu doskonalenia zawodowego jest opracowanie materiałów pomocniczych dla członków grupy, tzw. liderów, na potrzeby organizowanych w poszczególnych garnizonach i biurach warsztatów szkoleniowych. Publikacja jest spójna, w zakresie zawartości merytorycznej, z programem dwudniowych warsztatów, opracowanym do realizacji przedsięwzięć szkoleniowych.

Publikacja stanowi zbiór opracowań dotyczących: idei i ogólnych założeń nowelizacji, zmian w zakresie zasad procesowych, postępowania dowodowego, praw i obowiązków stron w postępowaniu przygotowawczym, form postępowania przygotowawczego, środków przymusu procesowego, mediacji oraz trybów konsensualnych, a także czynności związanych z zakończeniem postępowania przygotowawczego. Opracowana została z uwzględnieniem zmian w procedurze karnej, które weszły w życie z dniem 09.11.2013 r., 27.01.2014 r. oraz 02.06.2014, oczekujących na wejście w życie z dniem 1 lipca 2015 r., a także zmian zawartych w drukach sejmowych nr 2393 oraz nr 2540.

Przebieg postępowania przygotowawczego został zilustrowany diagramami, odrębnie w zakresie prowadzenia postępowania przygotowawczego w formie śledztwa oraz w zakresie prowadzenia postępowania przygotowawczego w formie dochodzenia. Zabieg taki ma na celu przybliżenie przebiegu postępowania, z uwzględnieniem wariantów jego zakończenia na różnych etapach.

Biorąc pod uwagę brak możliwości określenia stanu prawnego w dniu 1 lipca 2015 r., z uwagi na procedowane zmiany, opracowanie będzie wymagało aktualizacji.

Jerzy Powiecki

W wyniku realizacji zadań powierzonych zespołowi ds. monitorowania i wdrażania w Policji zmian w procedurze karnej, powołanemu przez Komendanta Głównego Policji na mocy decyzji nr 170 z dnia 30 kwietnia 2014 r., oraz wychodząc naprzeciw potrzebom zgłaszanym przez policjantów dotychczas uczestniczących w szkoleniach z zakresu nowelizacji procedury karnej, przekazujemy do Państwa dyspozycji zaktualizowane na dzień 18 lutego 2015 r. materiały do prowadzenia warsztatów szkoleniowych.

Proces zapoznawania funkcjonariuszy Policji ze zmianami procedury karnej okazał się nie lada wyzwaniem, głównie z powodu dużej liczby ustaw wprowadzających zmiany w Kodeksie postępowania karnego, ale przede wszystkim z powodu braku do dnia dzisiejszego ostatecznych decyzji parlamentarnych dotyczących kolejnych zmian, w tym zawartych w druku sejmowym nr 2393.

Obecnie publikacja została zaktualizowana, głównie w związku z wejściem w życie w dniu 8 kwietnia 2015 r. ustawy z dnia 28 listopada 2014 r. o ochronie i pomocy dla pokrzywdzonego i świadka (Dz. U. 2015.21), oraz uzupełniona o zagadnienia sygnalizowane w trakcie prowadzonych szkoleń, a także innych działań, których przykładem może być uzyskanie stanowiska Prokuratury Generalnej odnośnie do kilku istotnych kwestii interpretacyjnych zawartych w piśmie nr PG VII G 073/75/14.

Należy podkreślić, że z uwagi na procedowane zmiany nadal niemożliwe jest określenie stanu prawnego na dzień 1 lipca 2015 r., w związku z czym opracowanie będzie wymagało dalszej aktualizacji.

Rozdział I

PRZYCZYNY, IDEA I OGÓLNA CHARAKTERYSTYKA ZMIAN W K.P.K.¹

Roman Wojtuszek

W piśmiennictwie karnoprocesowym od wielu lat wskazywano na liczne wady w obowiązującym w Polsce modelu postępowania przygotowawczego i sądowego². Dostrzegano je także praktyka. Wśród nich, zarówno przedstawiciele doktryny, jak i praktyki wymieniali:

- niewydolność istniejącego modelu postępowania przygotowawczego powodującą przedłużanie całego postępowania karnego, a przez to uniemożliwiającą zakończenie sprawy w rozsądnym terminie i naruszanie art. 6 ust. 1 Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności,
- prymat postępowania przygotowawczego wobec rozprawy głównej, ponieważ wszystkie czynności w postępowaniu przygotowawczym są protokolowane i mogą być następnie - i z reguły są - odtwarzane w sądzie oraz mogą stanowić podstawę faktyczną orzeczenia,
- wykonywanie zdecydowanej większości czynności dowodowych w postępowaniu przygotowawczym i utrwalanie ich w protokołach, ujawnianych następnie na rozprawie i kształtujących dowodową podstawę orzekania³,
- uzależnienie rozstrzygnięć sądowych od wyników postępowania przygotowawczego i w konsekwencji wzrost znaczenia dowodów uzyskanych na tym etapie, jako przesądających o odpowiedzialności oskarżonego,
- ponawianie przez sąd wszystkich czynności dowodowych postępowania przygotowawczego, co wpływa na długość całego postępowania, gdyż ukształtowanie postępowania sądowego wymaga ponownego przeprowadzenia dowodów, które zostały już przeprowadzone w poprzedzającym je stadium procesu,
- brak w pełni kontradiktoryjnej rozprawy głównej, skoro przewodniczący musi dążyć do wyjaśnienia wszystkich okoliczności sprawy, przejmując w ten sposób funkcje oskarżycielskie,

¹ Artykuł opracowany został na podstawie uzasadnienia do rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego, ustawy – Kodeks karny i niektórych innych ustaw (druk sejmowy nr 870) oraz opinii do ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw (druk senacki nr 430).

² Patrz referat pt. „Model postępowania przygotowawczego i sądowego” zaprezentowany przez J. Skorupkę w dniu 30 marca 2010 podczas zorganizowanej przez Komisję Kodyfikacyjną Prawa Karnego konferencji poświęconej pożądanym kierunkom zmian w dziedzinie prawa karnego procesowego, w zakresie modelu postępowania przygotowawczego i sądowego.

³ Dla jakości wymiaru sprawiedliwości istotne znaczenie ma, czy sądy opierają swoje orzeczenia na dowodach pierwotnych przeprowadzanych bezpośrednio przed sądem, czy na dowodach przeprowadzonych w postępowaniu przygotowawczym.

- odstępowanie na rozprawie głównej od bezpośredniego przeprowadzania dowodów i szerokie ujawnianie oraz wprowadzanie jako dowodów protokołów policyjnych, zrównanych w ich znaczeniu dowodowym z protokołami prokuratorskimi i sądowymi,
- możliwość ujawniania i wprowadzania do postępowania karnego, jako dowodów informacji uzyskanych w toku czynności operacyjnych.

Eliminacji wskazanych wyżej problemów, a przynajmniej ich części, ma służyć, m.in. wchodząca w życie w dniu 1 lipca 2015 r. w życie ostatnia, zasadnicza część ustawy z dnia 27 września 2013 roku o zmianie ustawy Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw⁴ (Dz. z 2013 r. poz. 1247)⁵.

Należy jednak pamiętać, że osiągnięcie celów postępowania karnego jest możliwe wówczas, gdy proces, na wszystkich swoich etapach, toczy się sprawnie, terminowo, rytmicznie i bez nieuzasadnionych zahamowań. Jednak jego skuteczność w dużym stopniu zależy od należytego wypełniania obowiązków przez wszystkich uczestników postępowania karnego, a także, co jest oczywiste, przez organy procesowe.

Ustawa jest rezultatem prac Sejmu RP nad trzema projektami ustaw, tj.:

- 1) rządowym projektem ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego, ustawy – Kodeks karny i niektórych innych ustaw (druk nr 870, wpłynął do Sejmu RP w dniu 8 listopada 2012 r.),
- 2) poselskim projektem ustawy o zmianie ustawy - Kodeks karny (druk sejmowy nr 378, wpłynął do Sejmu RP w dniu 23 marca 2012 r.),
- 3) poselskim projektem ustawy o zmianie ustawy - Kodeks postępowania karnego oraz ustawy - Prawo o ustroju sądów powszechnych (druk sejmowy 945, wpłynął do Sejmu RP w dniu 12 lipca 2012 r.)⁶.

Swój początek miała ona w powołanej z końcem 2009 r. Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Karnego, działającej przy Ministrze Sprawiedliwości, która przyjęła za swoje priorytetowe zadanie przygotowanie gruntownej nowelizacji przepisów postępowania karnego⁷. Komisja uznała, że niezbędne jest radykalne przyspieszenie i usprawnienie postępowania karnego, przy czym powinno się to odbyć bez narażenia gwarancji procesowych jego uczestników. W pracach Komisja skoncentrowała się na następujących zagadnieniach, pozostających ze sobą we wzajemnej korelacji:

- modelu postępowania sądowego w powiązaniu z modelem postępowania przygotowawczego,
- modelu postępowania odwoławczego,
- stosowaniu środków zapobiegawczych w toku procesu karnego.

⁴ Niniejszą ustawą zmienia się m. in.: ustawę z dnia 20 maja 1971 r. – Kodeks wykroczeń, ustawę z dnia 6 czerwca 1997 r.

– Kodeks karny, ustawę z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny wykonawczy, ustawę z dnia 10 września 1999 r. – Kodeks karny skarbowy i ustawę z dnia 24 sierpnia 2001 r. – Kodeks postępowania w sprawach o wykroczenia.

⁵ Nadmienić należy, że aktualnie w Sejmie RP trwają prace nad kolejnymi zmianami w procedurze karnej, w tym tymi, które wprowadza wskazana wyżej ustawa (druk sejmowy nr 2393).

⁶ Projekt poselski zmierzał do wprowadzenia możliwości oportunistycznego umorzenia postępowania w oparciu o przesłankę interesu publicznego, wprowadzenia instytucji sędziego do spraw postępowania przygotowawczego, zmian w zakresie dostępu oskarżonego do akt postępowania przygotowawczego a także przemodelowania postępowania przygotowawczego w kierunku systemu charakteryzującego się skargowością i wprowadzenia zmian w instytucji tymczasowego aresztowania.

⁷ Pełny tekst dokumentu Komisji z dnia 8 grudnia 2009 roku pt.: „**Priorytety Komisji w dziedzinie prawa karnego procesowego**” dostępny pod adresem: <http://bip.ms.gov.pl/pl/dzialalnosc/komisje-kodyfikacyjne/komisja-kodyfikacyjna-prawa-karnego/komisja-kodyfikacyjna-prawa-karnego-2009-2013/konferencje/rok-2010/download,72,5.html>

Nadmienić należy, że Komisja Kodyfikacyjna Prawa Karnego, mając świadomość głębokości koniecznych zmian, przeprowadziła szerokie konsultacje środowiskowe, zarówno wśród teoretyków, jak i wśród praktyków wymiaru sprawiedliwości. Pod auspicjami Komisji Kodyfikacyjnej, w Ministerstwie Sprawiedliwości zorganizowano w 2010 r. trzy konferencje robocze, poświęcone kolejno: modelowi postępowania przygotowawczego i jurysdykcyjnego, stosowaniu środków przymusu w procesie karnym oraz modelowi kontroli instancyjnej i pozainstancyjnej. W zakresie każdego z tematów przygotowano wstępnie dokumenty robocze, zawierające swoiste „ankiety” sygnalizujące potrzebę rozstrzygnięcia ujawniających się problemów legislacyjnych. Ankiety były podstawą ekspertyz, przygotowywanych na zlecenie Komisji przez ekspertów zewnętrznych, będących później podstawą dyskusji konferencyjnych. Analiza wyników tych dyskusji, a także opinii zgłoszonych Komisji Kodyfikacyjnej w związku z opublikowaniem na stronie internetowej Ministerstwa Sprawiedliwości założeń planowanych reform oraz wspomnianych ekspertyz, była podstawą sformułowania wstępnych propozycji legislacyjnych, które następnie, po dyskusjach w gronie Komisji Kodyfikacyjnej, pozwoliły na sformułowanie wstępnego projektu nowelizacji kodeksu postępowania karnego i niektórych innych ustaw, który opublikowany został w lutym 2011 r. Rozpoczęło to fazę konsultacji środowiskowych, w ramach których zgłoszono kilkaset stanowisk i opinii, które następnie poddane były analizie przez Komisję Kodyfikacyjną. Finalnym produktem tych prac był wspomniany wcześniej rządowy projekt ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego, ustawy – Kodeks karny i niektórych innych ustaw (druk nr 870).

W dniu 30 marca 2010 r. odbyła się zorganizowana przez Komisję Kodyfikacyjną Prawa Karnego konferencja poświęcona pożądanym kierunkom zmian w dziedzinie prawa karnego procesowego, w zakresie modelu postępowania przygotowawczego i sądowego. Podczas konferencji zaprezentowane zostały referaty⁸ opracowane przez:

- prof. dr. hab. Cezarego Kuleszę pt.: „Przemodelowanie postępowania karnego”,
- prof. nadzw. dr. hab. Jerzego Skorupkę pt.: „Model postępowania przygotowawczego i sądowego”,
- SSN dr. Dariusza Świeckiego pt.: „Model postępowania przygotowawczego i sądowego”,
- prof. dr. hab. Andrzeja Siemaszkę pt.: „Sprawność postępowań karnych w świetle danych statystycznych”,

w których ich autorzy przedstawili propozycje zmian modelowych, wykorzystanych w pracach Komisji Kodyfikacyjnej.

Oczywistym jest, że zagadnienie modelu postępowania przygotowawczego nie mogło być analizowane w oderwaniu od kwestii modelu postępowania jurysdykcyjnego, gdyż jeden model determinuje drugi. W kontekście powyższego, rozważano:

- a) albo pełną kontrydiktoryjność postępowania sądowego z jednoczesnym zminimalizowaniem przygotowawczej fazy procesu,
- b) albo uczynienie z postępowania sądowego w większym jeszcze stopniu niż obecnie etapu, na którym następuje jedynie bardziej lub mniej kontrydiktoryjna weryfikacja materiału dowodowego przedstawionego przez oskarżyciela.

Nie budziła wątpliwości Komisji teza, że „dotychczasowy model, próbujący łączyć obydwie wskazane tendencje, wyczerpał swoje możliwości i prowadzi do nieuzasadnionego przedłużania postępowania oraz do wzajemnego obciążania się przez sędziów i prokuratorów «odpowiedzialnością» za wynik procesu”. Każda w powyższych opcji rodziła szereg kluczowych pytań, i tak np.:

⁸ Pełne teksty referatów dostępne są na stronie: <http://bip.ms.gov.pl/pl/dzialalnosc/komisje-kodyfikacyjne/komisja-kodyfikacyjna-prawa-karnego/komisja-kodyfikacyjna-prawa-karnego-2009-2013/konferencje/rok-2010/>

w wypadku wyboru opcji a)

1. Czy możliwe jest ukształtowanie postępowania, w którym dowody stanowiące podstawę ustaleń faktycznych przeprowadzane będą wyłącznie przed sądem, a jedynie w wypadkach niecierpiących zwłoki (ryzyko utraty dowodu) w postępowaniu przygotowawczym?
2. Czy w wypadku „wyprowadzenia” postępowania dowodowego w zasadniczej jego części poza postępowanie przygotowawcze, konieczne jest wprowadzenie sędziego śledczego, który zajmowałby się głównie stosowaniem środków przymusu przed wniesieniem aktu oskarżenia przed sądem, ale także podejmowałby decyzje o dokonaniu czynności dowodowych niecierpiących zwłoki (podśłuchy, przeszukania, ryzyko utraty dowodu itd.)?
3. Czy możliwe jest zrezygnowanie ze zwrotu sprawy do postępowania przygotowawczego?
4. Czy możliwe jest zrezygnowanie z inicjatywy dowodowej sądu (dowodzenia z urzędu)?
5. Czy możliwa jest wręcz rezygnacja z wyodrębnienia postępowania przygotowawczego jako samodzielnej fazy procesu i zrównanie go z czynnościami o charakterze operacyjnym?

w wypadku wyboru opcji b):

1. Czy konieczne i możliwe jest wprowadzenie sędziego śledczego i powierzenie mu przeprowadzania w postępowaniu przygotowawczym dowodów, które następnie nie musiałyby być powtarzane przed sądem?
2. Czy możliwe i konieczne jest rozszerzenie możliwości zwrotu sprawy do postępowania przygotowawczego (powrót zwrotu z rozprawy i z postępowania odwoławczego)?
3. W jaki sposób ukształtować system ujawniania na rozprawie dowodów przeprowadzonych w postępowaniu przygotowawczym?

Odpowiedzi na te, a także inne pytania doktryny i praktyki zawiera wchodząca w lipcu 2015 r. ustawa.

Ogólna charakterystyka zmian w procedurze karnej

Analiza:

- materiałów Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Karnego,
- dokumentów z etapu rządowych prac legislacyjnych,
- dokumentów z etapu prac parlamentarnych w Sejmie i w Senacie RP nad obu projektami ustaw

wskazuje, że zasadniczym celem ustawy jest przeprowadzenie reformy postępowania karnego. Ma ona doprowadzić do likwidacji dwóch poważnych problemów, z jakimi boryka się system wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych: nadmiernej przewlekłości postępowań, a także nadmiernej długotrwałości stosowanego w Polsce tymczasowego aresztowania, co Trybunał Praw Człowieka w Strasburgu sygnalizuje jako polski problem o charakterze strukturalnym.

Zmiany te zmierzają do wprowadzenia kilku zasadniczych modyfikacji o charakterze systemowym, z których najważniejszą jest przemodelowanie postępowania jurysdykcyjnego w kierunku większej kontrydiktoryjności postępowania poprzez:

- redukcję znaczenia postępowania dowodowego prowadzonego na etapie przygotowawczym z jednoczesnym zwiększeniem roli kontrydiktoryjnego wyjaśniania faktów przed sądem;
- przemodelowanie postępowania sądowego w ten sposób, że główny ciężar postępowania dowodowego będzie spoczywał na stronach, nie na sądzie, jak dotychczas; zdaniem ustawodawcy: „sąd powinien pełnić rolę raczej biernego arbitra, który po przeprowadze-

niu przez strony dowodów, uprzednio wnioskowanych przez strony i dopuszczonych przez sąd, wyda sprawiedliwe rozstrzygnięcie”;

- wprowadzenie reguły, zgodnie z którą sąd będzie mógł przeprowadzać dowód z urzędu jedynie w wyjątkowych przypadkach;
- nowe zasady dopuszczania i przeprowadzania dowodów przed sądem,
- wprowadzenie reguły, zgodnie z którą wraz z aktem oskarżenia nie przesyła się sądowi całych akt postępowania przygotowawczego, a jedynie akta w takim zakresie, w jakim zawierają materiały wspierające oskarżenie;
- wykluczenie możliwości dokonania zwrotu sprawy prokuratorowi w celu poszukiwania dowodów i wskazanie, że zwrot może nastąpić zwłaszcza w sytuacji niedokonania w postępowaniu przygotowawczym czynności, które są obligatoryjne, a konwalidacja nie jest w postępowaniu sądowym możliwa lub powodowałaby znaczne trudności;
- szeroki dostęp do obrony z urzędu na etapie postępowania sądowego, niezależny od statusu materialnego oskarżonego, tak by udział obrońcy stał się w postępowaniu sądowym regułą.

Drugą grupę zmian stanowią przepisy zawierające propozycje daleko idących możliwości zawierania porozumień procesowych. Mają one prowadzić do usprawnienia i przyspieszenia postępowania, dzięki stworzeniu prawnych ram szerszego wykorzystania konsensualnych sposobów zakończenia postępowania karnego i w szerszym zakresie wykorzystaniu idei sprawiedliwości naprawczej, także dzięki nowemu ujęciu instytucji mediacji. Zmiany te obejmują:

- rozszerzenie możliwości wnioskowania przez prokuratora o skazanie bez rozprawy na wszystkie występki (art. 335 k.p.k.);
- przyznanie oskarżonemu możliwości wnioskowania o skazanie bez przeprowadzania postępowania dowodowego (art. 338a k.p.k. oraz w art. 387 § 1 k.p.k.);
- zabezpieczenie zasady poufności postępowania mediacyjnego poprzez wprowadzenie zakazu przesłuchiwanie mediatora jako świadka, co do faktów o których dowiedział się od oskarżonego lub pokrzywdzonego prowadząc postępowanie mediacyjne;
- możliwość nadania klauzuli wykonalności ugodzie zawartej w postępowaniu mediacyjnym;
- rozszerzenie prowadzenia mediacji na sprawy o wykroczenia;
- dodanie w kodeksie karnym nowego art. 59a, w którym umożliwi się umorzenie postępowania na wniosek pokrzywdzonego, jeżeli sprawca, który nie był uprzednio skazany za przestępstwo umyślne z użyciem przemocy, naprawił szkodę lub zadośćuczynił wyrządzonej krzywdzie.

Kolejna grupa zmienianych przepisów dotyczy stosowania w postępowaniu karnym środków zapobiegawczych, a w szczególności tymczasowego aresztowania. Ustawa zawiera przepisy, których celem jest ograniczenie możliwości zbyt długiego stosowania tymczasowego aresztowania, głównie jednak do czasu wydania pierwszego wyroku w sprawie. Ustawa ma również za zadanie dostosowanie polskiej procedury karnej do wymogów wynikających z orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, szczególnie w zakresie przepisów dotyczących prawa do obrony i udziału oskarżonego w rozprawie głównej.

Ustawa zmierza do zapobiegania przewlekłości postępowania, poprzez istotne zmiany polegające na ograniczaniu składu sądu orzekającego zarówno na rozprawie, jak i na posiedzeniu oraz poprzez nowy kształt przepisów dotyczących postępowania odwoławczego, umożliwiając szersze orzekanie reformatoryjne, a tym samym ograniczając kasatoryjność tego postępowania przyczyniającą się dotychczas do przedłużania postępowania karnego.

W świetle zaprezentowanej ogólnej charakterystyki zmian w procedurze karnej, należy ostrożnie prognozować, że obserwowana obecnie niewydolność istniejącego modelu postępowania przygotowawczego, który w istotny sposób wpływa na przedłużenie całego postępowania karnego, uniemożliwiając jego zakończenie w rozsądnym terminie, po wejściu w życie przedmiotowej ustawy będzie skutecznie eliminowana. Rozwiązania przyjęte w ustawie pozwalają bowiem na zbudowanie nowego modelu postępowania przygotowawczego. Modelem, w którym postępowanie przygotowawcze nie będzie pełniło dotychczasowej roli wyjaśniania wszystkich okoliczności sprawy oraz przeprowadzenia wszystkich dowodów. W postępowaniu przygotowawczym po 1 lipca 2015 roku będzie można tylko ustalać dowody i ich treść, a już ich przeprowadzanie następować będzie na rozprawie. W tej fazie postępowania karnego ustalać się będzie tylko, czy są podstawy do wniesienia aktu oskarżenia oraz zabezpieczać dowody, które nie będą mogły być powtórzone na rozprawie. Będzie ono służyć prokuratorowi do podjęcia decyzji co do wniesienia aktu oskarżenia lub zaniechania ścigania.

Niemniej odczytując nowy model postępowania karnego, w tym jego fazy przygotowawczej, nie można popełniać błędów polegających na tym, że przykłada się nowelizowane rozwiązania postępowania przygotowawczego do dzisiejszego wyobrażenia sposobu działania prokuratury i Policji, czy też do dzisiejszego sposobu poczucia instytucjonalnej odpowiedzialności za wynik tego postępowania. Zarówno prokuratorzy, jak i policjanci muszą więc przejść dużą zmianę, zarówno mentalną, jak i organizacyjną, by przygotować się do funkcjonowania w tym nowym modelu. Trzeba będzie zerwać z tradycyjnym sposobem myślenia, sprowadzającym się do przeświadczenia o konieczności ustalania i utrwalania wszystkiego, co jest możliwe w danej sprawie. Trzeba będzie odrzucić zakorzeniony w praktyce policjantów i prokuratorów nawyk „gromadzenia” na etapie przedsądowym postępowania karnego pełnego i wyczerpującego materiału dowodowego oraz nawyk sędziów sprowadzający się do oczekiwania, że postępowanie przygotowawcze było przeprowadzone w możliwie najszerszym zakresie.

Rozdział II

ZMIANY W PRZEPISACH REGULUJĄCYCH ZASADY PROCESOWE ORAZ CELE POSTĘPOWANIA PRZYGOTOWAWCZEGO

Anna Rudnicka, Krzysztof Sawicki

Zasada kontrydiktoryjności, *in dubio pro reo*, bezpośredniości, prawdy oraz celów postępowania w procesie karnym na podstawie nowelizacji kodeksu postępowania karnego

I. Zasada kontrydiktoryjności, jako samodzielna dyrektywa procesu karnego odnosi się głównie do etapu jurysdykcyjnego. Charakteryzuje się ona istnieniem co najmniej dwóch stron procesowych, zainteresowanych niewątpliwie w korzystnym dla siebie wyniku postępowania, spierających się przed bezstronnym arbitrem i próbujących poprzez prezentację swoich argumentów dowieść swej racji. Istotą zasady staje się przyznanie równych uprawnień w toczącym się postępowaniu, realizowanych za pomocą zgłaszania wniosków dowodowych, uczestniczenia w czynnościach procesowych, przedstawiania argumentów dowodowych i prawnych, polemiki.

Nowe rozwiązania prawne zakładają wzmocnienie kontrydiktoryjnego modelu procesu karnego, opartego na ścieraniu się stron procesowych, mających zapewnione gwarancje, jednakową pozycję w toczącym się postępowaniu. Organ rozstrzygający spór zachowa swój bezstronny charakter, stając się teoretycznie biernym arbitrem. Analizując nowe regulacje w zakresie proponowanych zmian, łatwo zauważyć ich podobieństwo do rozwiązań stosowanych w systemie anglosaskim.

Zasada kontrydiktoryjności, jako reguła opisana w *art. 167 § 1 k.p.k.*, realnie wpłynie na kształt reformy procesu karnego. Będzie ona stanowić podstawę **inicjatywy dowodowej stron oraz sposobu przeprowadzania dowodów**. Nowy model kontrydiktoryjności oparty na *art. 167*, spowoduje aktywizowanie stron procesowych, odciążając w tej powinności skład orzekający. W ten sposób, odpowiedzialnymi za wykazywanie swego stanowiska uczyni ścierające się procesowo strony. Sąd nie będzie miał obowiązku dowodzenia racji którejkolwiek z nich, pełniąc jedynie funkcję obiektywnego i niezależnego arbitra.

Sąd będzie mógł przejawiać aktywność dowodową tylko w niżej wskazanych przypadkach:

1. **Przeprowadzania dowodu w granicach przedstawionej przez stronę tezy dowodowej.** Zgodnie z treścią nowego zapisu, znaczenie tej ostatniej wzrośnie. Dowód zostanie przeprowadzony przez sąd jedynie w zakresie ustalonej wcześniej przez stronę tezy, mającej wiążący charakter także dla składu orzekającego. Wskazanie konkretnej z nich może celowo zawęzić obszar aktywności wspomnianego organu, wpływając jednocześnie na obszerność materiału dowodowego.
2. **Z urzędu.** Przeprowadzenie dowodu z urzędu dotyczyć będzie tylko sytuacji wyjątkowych, uzasadnionych szczególnymi okolicznościami sprawy. Sąd będzie musiał nabrać

przekonania co do słuszności jednej ze stron procesowych, celem wydania sprawiedliwego oraz odzwierciedlającego prawdę materialną rozstrzygnięcia. Podejmowane działania nie będą mogły pozostawać w sprzeczności z zasadą *in dubio pro reo*, ponieważ do obowiązków oskarżyciela publicznego należeć będzie usunięcie wątpliwości o charakterze dowodowym – w przeciwnym przypadku rozstrzygać się je będzie na korzyść oskarżonego. Nie wolno jednak zapominać o naczelnej roli sądu, który realizuje funkcje gwaranta sprawiedliwości. Powinien on przejawiać inicjatywę dowodową w sytuacji wystąpienia nieporadności albo pasywności strony postępowania.⁹

Art. 167 § 1. W postępowaniu przed sądem, które zostało wszczęte z inicjatywy strony, dowody przeprowadzane są przez strony po ich dopuszczeniu przez prezesa sądu, przewodniczącego lub sąd. W razie niestawiennictwa strony, na której wniosek dowód został dopuszczony, a także w wyjątkowych wypadkach, uzasadnionych szczególnymi okolicznościami, dowód przeprowadza sąd w granicach tezy dowodowej. W wyjątkowych wypadkach, uzasadnionych szczególnymi okolicznościami, sąd może dopuścić i przeprowadzić dowód z urzędu.

§ 2. W innym postępowaniu przed sądem niż wymienione w § 1 oraz w postępowaniu przygotowawczym dowody przeprowadzane są przez organ procesowy prowadzący postępowanie. Nie wyłącza to prawa do zgłoszenia wniosku dowodowego przez stronę.

Kolejnym zagadnieniem odnoszącym się do omawianej zasady jest problematyka **dopuszczenia dowodów w procesie**, realizowana w oparciu o przepisy zawarte w *art. 352 i 368 k.p.k.* Poprzez zabieg usunięcia z nich zapisu dotyczącego dopuszczenia dowodów z urzędu (sąd), ustąpi się tym samym wnioskowaniu opartemu na dowodach proponowanych przez strony.

Art. 352. Przewodniczący składu orzekającego po rozważeniu wniosków stron dopuszcza dowody i zarządza ich sprowadzenie na rozprawę. Przepis art. 368 stosuje się odpowiednio (przed rozprawą).

Art. 368. O przychylnym załatwieniu wniosku dowodowego strony, któremu inna strona nie sprzeciwiła się, rozstrzyga ostatecznie przewodniczący; w innych wypadkach sąd wydaje postanowienie.(na rozprawie).

Istotna stała się również kwestia dotycząca czynności **przesłuchania oraz kolejności zadawania pytań** osobie badanej na rozprawie. Zasadniczo zmieni się kolejność zadawania pytań, ponieważ w nowej formule skład orzekający znajdować się będzie na końcu listy i realizować to uprawnienie jako ostatni. Ustawodawca przyzna w tym zakresie pierwszeństwo stronom, wychodząc naprzeciw postulowanej filozofii *nowego postępowania*. Zgodnie z *art. 171 § 2 k.p.k.*, tylko w wyjątkowych sytuacjach członkowie składu orzekającego będą mogli zadawać pytania. Odstępstwem od tej reguły będzie przeprowadzanie przez sąd dowodu z urzędu na podstawie *art. 167 k.p.k.*, kiedy jako pierwszy przesłuchiwać będzie on źródło dowodowe, a dopiero później zainteresowane strony.

Art. 171 § 2. Prawo zadawania pytań mają, oprócz podmiotu przesłuchującego, strony, obrońcy, pełnomocnicy, biegli oraz w wyjątkowych wypadkach, uzasadnionych szczególnymi okolicznościami, członkowie składu orzekającego. Pytania zadaje się osobie przesłuchiwanej bezpośrednio, chyba że sąd lub prokurator zarządzi inaczej.

⁹ K. Kielbicki, *Redefinicja zasady kontrydiktoryjności w postępowaniu karnym – kilka uwag*. Palestra 9-10/2013, s. 49-50.

Art. 370. § 1. *Na wezwanie przewodniczącego, po swobodnym wypowiedzeniu się osoby przesłuchiwanej, stosownie do art. 171 § 1, zadają jej pytania w następującym porządku: oskarżyciel publiczny, oskarżyciel posiłkowy, pełnomocnik oskarżyciela posiłkowego, oskarżyciel prywatny, pełnomocnik oskarżyciela prywatnego, powód cywilny, pełnomocnik powoda cywilnego, biegły, (...), obrońca, oskarżony, członkowie składu orzekającego.*

§ 2. Strona przeprowadzająca dowód zadaje jako pierwsza pytania osobie przesłuchiwanej.

§ 3. W przypadku dowodu przeprowadzanego przez sąd pytania osobie przesłuchiwanej jako pierwsi zadają członkowie składu orzekającego.

§ 4. Przewodniczący uchyla pytania, o których mowa w art. 171 § 6, lub gdy z innych powodów uznaje je za niestosowne.

W znowelizowanym kodeksie ulegnie modyfikacji *art. 366 § 1 k.p.k.*, określający **obowiązki przewodniczącego składu orzekającego**. W przyszłości nie będzie on zobligowany czuwać nad wyjaśnieniem wszystkich istotnych okoliczności sprawy, w tym także sprzyjających popełnieniu przestępstwa. Taki zapis zwolni sąd z dotychczasowej powinności, dając pierwszeństwo w zaprezentowaniu swoich racji stronom postępowania.

Art. 366. § 1. *Przewodniczący kieruje rozprawą i czuwa nad jej prawidłowym przebiegiem.*

§ 2. Przewodniczący powinien dążyć do tego, aby rozstrzygnięcie sprawy nastąpiło na pierwszej rozprawie głównej.

Poprzez zmiany wprowadzone w *art. 391 k.p.k.* zerwie się z praktyką sądowego wykrywania sprzeczności w dokumentacji, protokołach przesłuchań itp. Jeżeli strona zdecyduje się na odczytanie protokołu, realizując uprawnienie inicjatywy dowodowej, powinna sama wykazać wątpliwości lub sprzeczności w jego treści.

Art. 391 § 1. *Jeżeli świadek bezpodstawnie odmawia zeznań (...) strona może jedynie w niezbędnym zakresie, odczytywać treść protokołów (...). Po odczytaniu odpowiedniego fragmentu protokołu strona umożliwi świadkowi wypowiedzenie się co do jego treści i wyjaśnienie zachodzących sprzeczności. Przepisu art. 394 § 2 nie stosuje się.*

1a. *Jeżeli świadek przebywa za granicą (...), strona może, jedynie w niezbędnym zakresie, odczytywać treść protokołów (...).*

§ 1b. *W wyjątkowym wypadku, uzasadnionym szczególnymi okolicznościami, o którym mowa w art. 171 § 2, jeżeli okoliczność będąca przedmiotem przesłuchania nie może być ustalona w inny sposób, sąd, zadając pytanie, może odczytać protokół w zakresie, o którym mowa w § 1.*

§ 1c. *W przypadku określonym w art. 167 § 1 zdanie drugie i trzecie lub art. 167 § 2 treść protokołów może być ujawniona, w zakresie i w sposób wskazany w § 1 i 1a, także z urzędu.*

§ 1d. *W przypadku ujawnienia protokołu na rozprawie sąd włącza go do akt sprawy sądowej, zaznaczając zakres, w którym protokół odczytano.*

Na podstawie *art. 427 k.p.k.* wprowadzonych zostanie kilka zmian, mających zastosowanie do przepisów odwoławczych. Nowe regulacje zezwolą na przeprowadzanie dowodu z urzędu przez sąd na etapie postępowania odwoławczego, w związku z czym, sąd będzie mógł na tej samej zasadzie, jak w pierwszej instancji przejawiać inicjatywę dowodową.

Art. 427 § 3 *Odwołujący się może również wskazać nowe fakty lub dowody, jeżeli nie mógł powołać ich w postępowaniu przed sądem pierwszej instancji.*

Wyłączenie zarzutów odwoławczych opisano w zmodyfikowanych kilku przepisach, będących uzupełnieniem i nawiązaniem do regulacji określonej w art. 167 k.p.k. Zgodnie z ich treścią, przyczyną złożenia apelacji nie będzie powoływanie się na niedopuszczenie dowodu z urzędu lub brak inicjatywy dowodowej sądu, bądź też jego aktywność w tym zakresie.¹⁰

Art. 427 § 4. W środku odwoławczym nie można podnosić zarzutu nieprzeprowadzenia przez sąd określonego dowodu, jeżeli strona nie składała w tym zakresie wniosku dowodowego, ani też zarzutu przeprowadzenia dowodu pomimo braku wniosku strony w tym przedmiocie lub poza zakresem wniosku.

Art. 447 § 5. W postępowaniu wszczętym z inicjatywy strony w apelacji nie można podnosić zarzutu niedopuszczenia dowodu z urzędu lub niedostatecznej aktywności sądu w przeprowadzaniu dowodu, ani też zarzutu przeprowadzenia dowodu pomimo braku wniosku strony w tym przedmiocie.

Art. 447 § 6. Przepisu § 5 nie stosuje się, jeżeli przeprowadzenie dowodu jest obowiązkowe.

Wprowadzona zostanie obowiązkowa obecność prokuratora na rozprawie, także w postępowaniu przyspieszonym. Dzięki temu sąd będzie miał szansę stać się arbitrem, nie wchodząc w rolę należącą do oskarżyciela publicznego, na którym spoczywać będzie ciężar dowodu. Wymóg uczestniczenia prokuratora w rozprawie prowadzonej w każdej sprawie publicznie - skargowej umożliwi realizację nowego modelu kontradyktoryjnej rozprawy. Należy pamiętać o treści art. 167 k.p.k., który tylko w wyjątkowych przypadkach dopuści przeprowadzenie dowodu z urzędu. Brak należytej obsady po stronie oskarżenia zakłóciłby możliwość przeprowadzenia dowodów przez stronę, z inicjatywy której doszłoby do wszczęcia postępowania, oraz spowodowałby konieczność uruchomienia wyjątku od zasady, tj. przeprowadzenia dowodu przez sąd.¹¹

Art. 46. W sprawach o przestępstwa ścigane z oskarżenia publicznego udział prokuratora w rozprawie jest obowiązkowy, jeżeli ustawa nie stanowi inaczej.

Nowelizacja k.p.k. spowoduje, że udział obrońcy w postępowaniu karnym będzie nieodzowny dla dobra oskarżonego. Brak takiej reprezentacji mógłby wyrządzić nieodwracalne negatywne skutki i spowodować porażkę strony biernej w kontradyktoryjnym procesie. Wrazem tej zasady będzie dodany art. 80a k.p.k., który dotyczyć ma tylko postępowania sądowego (inaczej art. 78 - prawo podejrzanego) i obrony z urzędu na żądanie oskarżonego. Obrona na żądanie nie będzie zawierać klauzuli nakazującej konieczność wykazywania braku możliwości poniesienia kosztów obrony, bez uszczerbku niezbędnego dla utrzymania siebie i rodziny.

Art. 80a. § 1. Na wniosek oskarżonego, który nie ma obrońcy z wyboru, prezes sądu, sąd lub referendarz sądowy wyznacza w postępowaniu sądowym obrońcę z urzędu, chyba że ma zastosowanie art. 79 § 1 lub 2 albo art. 80. W takim wypadku udział obrońcy w rozprawie głównej jest obowiązkowy.

§ 2. Przepis § 1 zdanie pierwsze stosuje się odpowiednio do wyznaczenia obrońcy w celu dokonania określonej czynności procesowej w toku postępowania sądowego,

¹⁰ A. Lach, *Zasada kontradyktoryjności w postępowaniu sądowym w procesie karnym de lege lata i de lege ferenda*, Paestra 5-6/2012, s. 130.

¹¹ *Ibidem*, s.132.

§ 3. Ponowne wyznaczenie obrońcy w trybie, o którym mowa w § 1 i 2, jest dopuszczalne jedynie w szczególnie uzasadnionych wypadkach.

Równość stron to cecha charakterystyczna kontradiktoryjnego procesu, która zauważalnie kuleje na etapie postępowania przygotowawczego. W tym stadium procesu kontradiktoryjność może wystąpić dopiero po przedstawieniu zarzutów (faza *in personam*). Pojawiają się wówczas dwie przeciwstawne strony – podejrzany i pokrzywdzony, które na etapie późniejszym przekształcają się w oskarżonego i oskarżycieli.¹² Wprowadzane zmiany, za sprawą *art. 156 k.p.k.* korespondować będą z omawianą zasadą, ustalając reguły dostępu do akt postępowania na etapie przygotowawczym - w odniesieniu do podejrzanego i jego obrońcy nie będzie on ograniczony w sytuacji zastosowania lub przedłużenia tymczasowego aresztowania, wnioskowanego przez prokuratora. Nowelizacja przepisów nałoży wręcz na tego ostatniego obowiązek udostępniania akt sprawy, w części zawierającej informację o dowodach przytoczonych we wniosku o zastosowanie lub przedłużenie takiego środka.¹³ Dzięki przyjętemu rozwiązaniu, strona bierna procesu będzie mieć równy dostęp do materiału zgromadzonego na etapie postępowania przygotowawczego.

Art. 156. § 1. *Stronom, obrońcom, pełnomocnikom i przedstawicielom ustawowym udostępnia się akta sprawy sądowej i daje możliwość sporządzenia ich kopii. Za zgodą prezesa sądu akta te mogą być udostępnione również innym osobom.*

§ 1a. *Podmiotom wskazanym w § 1 w toku postępowania sądowego udostępnia się na ich wniosek akta postępowania przygotowawczego w części, w jakiej nie zostały przekazane sądowi, także w celu utrwalenia ich w postaci elektronicznej.*

§ 2. *Na wniosek oskarżonego lub jego obrońcy wydaje się odpłatnie kopie dokumentów z akt sprawy. Kopie takie wydaje się odpłatnie, na wniosek, również innym stronom, pełnomocnikom i przedstawicielom ustawowym. Zarządzenie w przedmiocie wniosku może wydać również referendarz sądowy. Od kopii wykonanej samodzielnie nie pobiera się opłaty.*

§ 3. *Prezes sądu lub referendarz sądowy może w razie uzasadnionej potrzeby zarządzić wydanie odpłatnie uwierzytelnionych odpisów z akt sprawy.*

§ 4. *Jeżeli zachodzi niebezpieczeństwo ujawnienia informacji niejawnych o klauzuli tajności "tajne" lub "ściśle tajne", przeglądanie akt, sporządzanie odpisów i kopii odbywa się z zachowaniem rygorów określonych przez prezesa sądu lub sąd. Uwierzytelnionych odpisów i kopii nie wydaje się, chyba że ustawa stanowi inaczej.*

§ 5. *Jeżeli nie zachodzi potrzeba zabezpieczenia prawidłowego toku postępowania lub ochrony ważnego interesu państwa, w toku postępowania przygotowawczego stronom, obrońcom, pełnomocnikom i przedstawicielom ustawowym udostępnia się akta, umożliwia sporządzanie odpisów lub kopii oraz wydaje odpłatnie uwierzytelnione odpisy lub kopie; prawo to przysługuje stronom także po zakończeniu postępowania przygotowawczego. W przedmiocie udostępnienia akt, sporządzenia odpisów lub kopii lub wydania uwierzytelnionych odpisów lub kopii prowadzący postępowanie przygotowawcze wydaje zarządzenie. Za zgodą prokuratora akta w toku postępowania przygotowawczego mogą być w wyjątkowych wypadkach udostępnione innym osobom.*

§ 5a. *W razie złożenia w toku postępowania przygotowawczego wniosku o zastosowanie albo przedłużenie tymczasowego aresztowania podejrzanemu i jego obrońcy udostępnia się niezwłocznie akta sprawy w części zawierającej treść dowodów wskazanych we wniosku.*

¹² K. Kochel, *Czy postępowanie przygotowawcze może być kontradiktoryjne? Uwagi na marginesie zasady śledczości*, Wiedza Prawnicza nr 6/2013, s. 66-67.

¹³ K. Kielbicki, *Redefinicja zasady kontradiktoryjności w postępowaniu karnym – kilka uwag*, Palestra 9-10/2013, s. 51.

§ 6 Minister Sprawiedliwości określi, w drodze rozporządzenia, wysokość opłaty za wydanie kopii dokumentów oraz uwierzytelnionych odpisów z akt sprawy, mając na uwadze koszt wykonania takich kopii i odpisów.

Kluczowe zmiany korzystnie wpłyną na interes podejrzanego i będą realizowane w ramach redefiniowanej zasady kontradiktoryjności, nastąpią z chwilą funkcjonowania zapisu w *art. 393 § 3 k.p.k.* Przepis ten będzie miał wyraźny wpływ na prowadzenie taktyki procesowej stron oraz realizację uprawnień obrońcy w toczącym się postępowaniu. Umożliwi on gromadzenie obronie materiału, w celu jego wykorzystania przed sądem, niezależnie od dowodów zebranych przez prokuratora na etapie postępowania przygotowawczego. Ograniczenia tego przywileju dotyczyć będą określonego w *art. 174 k.p.k.* zakazu zastępowania dowodu z wyjaśnień oskarżonego i zeznań świadków treścią pism, zapisków lub notatek urzędowych oraz innych dokumentów¹⁴, jak również przeprowadzania i wykorzystania dowodu uzyskanego dla celów postępowania karnego za pomocą czynu zabronionego (*art. 168*). Rozwiązanie takie pozwoli gromadzić na własną rękę dowody w postaci opinii biegłych, oględzin, dowodów z dokumentów.¹⁵

Art. 393. § 1. Wolno odczytywać na rozprawie protokoły oględzin, przeszukania i zatrzymania rzeczy, opinie biegłych, instytutów, zakładów lub instytucji, dane o karalności, wyniki wywiadu środowiskowego oraz wszelkie dokumenty urzędowe złożone w postępowaniu przygotowawczym lub sądowym albo w innym postępowaniu przewidzianym przez ustawę. Nie wolno jednak odczytywać notatek dotyczących czynności, z których wymagane jest sporządzenie protokołu, a także notatek, o których mowa w art. 311 § 5.

§ 2. Wolno również odczytywać zawiadomienie o przestępstwie, chyba że zostało złożone do protokołu, o którym mowa w art. 304a.

§ 3. Mogą być odczytywane na rozprawie wszelkie dokumenty prywatne, powstałe poza postępowaniem karnym, w szczególności oświadczenia, publikacje, listy oraz notatki.

§ 4. Wolno odczytywać na rozprawie protokoły zeznań świadka przesłuchanego w warunkach określonych w art. 184. Rozprawa jest wówczas niejawną; przepisu art. 361 § 1 nie stosuje się

Kontradiktoryjność w nowym wymiarze może zwiększyć postrzeganie sądu, jako bezstronnego organu, powołanego do wyrokowania o winie lub niewinności oskarżonego. Zmiana dotknie także zasady procedowania sędziów, przyzwyczajonych do ustalania faktów. Kontradiktoryjność w takim wymiarze zwiększy rzetelność postępowania karnego, pozytywnie wpływając na obiektywizm wykonywanych czynności. Pasywna postawa oskarżyciela publicznego ustąpi miejsca jego zaangażowaniu i odpowiedzialności za wynik postępowania.¹⁶ Przyjęte zmiany prowadzić będą niewątpliwie do dyscyplinowania stron postępowania.

II. Zasada procesowa *in dubio pro reo* ma zastosowanie na etapie oceny zebranego materiału dowodowego, w postępowaniu przygotowawczym i jurysdykcyjnym. Filarem omawianej zasady będzie *art. 5 § 2 k.p.k.*, zgodnie z którym wątpliwości nie usunięte w postępowaniu dowodowym rozstrzygać się będzie na korzyść oskarżonego/podejrzanego.

Analizując stronę czynną postępowania karnego na etapie jurysdykcji oraz pamiętając o przemodelowanej zasadzie kontradiktoryjności i *art. 5 k.p.k.*, interpretacja przepisów wyda-

¹⁴ Komisja Kodyfikacyjna Prawa Karnego, *Uzasadnienie projektu ustawy o zmianie ustawy Kodeks postępowania karnego i niektórych innych ustaw*, bip.ms.gov.pl/pl/projekty-aktow.../prawo-karne/download,1649,1.html. dostęp: 28 września 2014.

¹⁵ K. Kiełbicki, *Redefinicja ...*, s. 52.

¹⁶ A. Lach, *Zasada ...*, s. 135.

je się jasna - ciężar dowodu spocznie na oskarżycielu, który nie będzie postrzegany już jako „pomocnika” sędziego lecz odrębny, niezależny podmiot, będący stroną procesową. Głównie od jego determinacji, walorów zebranego materiału dowodowego, przyjętej taktyki, umiejętności oratorskich zależeć będzie utrzymanie zasadności oskarżenia. Brak aktywności prokuratora zniweluje zachowanie skargi, zważywszy na możliwości prawne obrony, wykorzystujące dobrodziejstwa wskazanych wyżej przepisów i wyjątkową tylko ingerencję dowodową sądu.¹⁷ Zasada ta dotyczyć będzie tylko faktów, a przepis nie określi, na kim spocznie obowiązek wyjaśnienia wątpliwości występujących w postępowaniu karnym. Z pewnością obowiązek ten nie obciąży sądu, gdyż wedle nowych przepisów, nie będzie on zobowiązany przeprowadzać dowodów z urzędu.¹⁸

Należy pamiętać, że jako prowadzący postępowanie organ śledczy, prokurator nadal będzie posiadał w swym ręku poważne instrumenty procesowe, które pozwalają na usuwanie wątpliwości dowodowych w trakcie trwania postępowania, także po jego umorzeniu. Dlatego słusznym wydaje się nałożenie na niego obowiązku wzięcia odpowiedzialności za rezultat zebranego materiału dowodowego, wydobywania koronnych argumentów i utrzymania ich w sądzie, bez pozostawiania jakichkolwiek ułomności dowodowych.

Art. 5. § 1. Oskarżonego uważa się za niewinnego, dopóki wina jego nie zostanie udowodniona i stwierdzona prawomocnym wyrokiem.

§ 2. Wątpliwości, których nie usunięto w postępowaniu dowodowym, rozstrzyga się na korzyść oskarżonego.

III. Istotą zasady bezpośredniości jest zapoznanie się przez sąd ze zdarzeniem, należącym do przeszłości. Najczęściej poznanie to ma charakter pośredni, choć pomostem między sędzią a zgłębianą lub identyfikowaną rzeczywistością, są dowody jako źródła informacji. W literaturze tematu akcentuje się, że zasada bezpośredniości określa metodę postępowania dowodowego.¹⁹ Jej sens tkwi w ograniczaniu do minimum niebezpieczeństwa zniekształceń ustalonych faktów. Organ orzekający powinien sam zapoznawać się z dowodami, ograniczając do minimum wpływ ogniw pośrednich. Taki sposób dochodzenia prawdy pozwala zredukować ewentualne deformacje (wypaczenia) zbieranego materiału. Z dyrektywą bezpośredniości związane są reguły postępowania sądu, obowiązujące go do momentu wyrokowania.

Analizując nowe przepisy k.p.k., fundamentem dla organu orzekającego ma być dowód przeprowadzony na rozprawie (posiedzeniu), także ten o charakterze pierwotnym oraz bezpośredni kontakt ze źródłami i środkami dowodowymi.

Omawiana zasada w głównej mierze adresowana będzie nadal do sądu, następnie zaś do pozostałych organów postępowania. Powinna ona zostać uwzględniona na etapie przygotowawczym, w trakcie działań stron procesowych. Dopiero takie jej pojmowanie zapewni skuteczną realizację uprawnień procesowych przyznanych pokrzywdzonemu oraz podejrzanemu. Przepisy określają pewne ramy zasady bezpośredniości, które systematycznie są poszerzane, a odstępstwa od reguły pogłębiane. Świadczą o tym zapisy pozwalające na odczytywanie protokołów czynności w określonym zakresie i nie przeprowadzanie dowodów bezpośrednio.

Art. 389 §1. Jeżeli oskarżony nie stawił się na rozprawę, odmawia wyjaśnień lub wyjaśnia odmiennie niż poprzednio albo oświadcza, że pewnych okoliczności nie pamięta, wolno na

¹⁷ Materiały szkoleniowe opracowane przez dr. hab. Sławomira Steinborna z Katedry Prawa Karnego Procesowego i Kryminalistyki UG dla potrzeb szkolenia funkcjonariuszy Policji, w związku z nowelizacją procedury karnej wprowadzoną ustawą z dnia 27 września 2013 r.

¹⁸ T. Grzegorzczak, *Kodeks postępowania karnego, Komentarz*, tom I, wyd. VI, Warszawa 2014, s. 64.

¹⁹ J. Tylman, *Zasada bezpośredniości na tle zmian w polskim prawie karnym procesowym*, (w:) *Rzetelny proces karny. Księga jubileuszowa Profesor Zofii Świdry*, (red. Skorupka), wyd. Wolters Kluwer

rozprawie odczytywać tylko w odpowiednim zakresie protokoły jego wyjaśnień złożonych poprzednio w charakterze oskarżonego w tej lub innej sprawie w postępowaniu przygotowawczym lub przed sądem albo w innym postępowaniu przewidzianym przez ustawę.,

Art. 391 § 1. *Jeżeli świadek bezpodstawnie odmawia zeznań, zeznaje odmiennie niż poprzednio albo oświadczy, że pewnych okoliczności nie pamięta, strona może jedynie w niezbędnym zakresie, odczytywać treść protokołów złożonych poprzednio przez niego zeznań w postępowaniu przygotowawczym lub przed sądem w tej lub innej sprawie albo w innym postępowaniu przewidzianym przez ustawę.*

Art. 392 § 1. *Sąd może odczytywać na rozprawie głównej protokoły przesłuchania świadków i oskarżonych, sporządzone w postępowaniu przygotowawczym lub przed sądem albo w innym postępowaniu przewidzianym przez ustawę, gdy bezpośrednio przeprowadzenie dowodu nie jest niezbędne, a żadna z obecnych stron temu się nie sprzeciwia.*

Za słuszne i nieograniczające zasady bezpośredniości należy uznać prawo dostarczania i odczytywania na rozprawie wszelkich dokumentów prywatnych, powstałych poza postępowaniem karnym, w szczególności oświadczeń, publikacji, listów oraz notatek. Umożliwi to sądowi zapoznanie się z dokumentami prywatnymi, mającymi niewątpliwie znaczenie dla sprawy, a niezyskanymi wyłącznie na potrzeby postępowania.

Art. 393. § 1. *Wolno odczytywać na rozprawie protokoły oględzin, przeszukania i zatrzymania rzeczy, opinie biegłych, instytutów, zakładów lub instytucji, dane o karalności, wyniki wywiadu środowiskowego oraz wszelkie dokumenty urzędowe złożone w postępowaniu przygotowawczym lub sądowym albo w innym postępowaniu przewidzianym przez ustawę. Nie wolno jednak odczytywać notatek dotyczących czynności, z których wymagane jest sporządzenie protokołu, a także notatek, o których mowa w art. 311 § 5.*

§ 2. Wolno również odczytywać zawiadomienie o przestępstwie, chyba że zostało złożone do protokołu, o którym mowa w art. 304a.

§ 3. Mogą być odczytywane na rozprawie wszelkie dokumenty prywatne, powstałe poza postępowaniem karnym, w szczególności oświadczenia, publikacje, listy oraz notatki.

§ 4. Wolno odczytywać na rozprawie protokoły zeznań świadka przesłuchanego w warunkach określonych w art. 184. Rozprawa jest wówczas niejawną; przepisu art. 361 § 1 nie stosuje się.

Art. 452. § 1. *(uchylony).*

§ 2. Sąd odwoławczy, uznając potrzebę uzupełnienia przewodu sądowego, przeprowadza dowody na rozprawie, jeżeli przyczyni się to do przyspieszenia postępowania, a nie jest konieczne przeprowadzenie na nowo przewodu w całości. Dowody można dopuścić również przed rozprawą.

Art. 454. § 1. *Sąd odwoławczy nie może skazać oskarżonego, który został uniewinniony w pierwszej instancji lub co do którego w pierwszej instancji umorzono lub warunkowo umorzono postępowanie.*

§ 2. (uchylony).

§ 3. Sąd odwoławczy nie może zastrzyć kary przez wymierzenie kary dożywotniego pozbawienia wolności.

IV. Zasada prawdy i pozostałe zasady

Art. 2 k.p.k. (Cele postępowania karnego)

§ 1. Przepisy niniejszego kodeksu mają na celu takie ukształtowanie postępowania karnego, aby:

- 1) sprawca przestępstwa został wykryty i pociągnięty do odpowiedzialności karnej, a osoba, której nie udowodniono winy, nie poniosła tej odpowiedzialności,
- 2) przez trafne zastosowanie środków przewidzianych w prawie karnym oraz ujawnienie okoliczności sprzyjających popełnieniu przestępstwa osiągnięte zostały zadania postępowania karnego nie tylko w zwalczaniu przestępstw, lecz również w zapobieganiu im oraz w umacnianiu poszanowania prawa i zasad współżycia społecznego,
- 3) uwzględnione zostały prawnie chronione interesy pokrzywdzonego,
- 4) rozstrzygnięcie sprawy nastąpiło w rozsądnym terminie.

§ 2. Podstawę wszelkich rozstrzygnięć powinny stanowić prawdziwe ustalenia faktyczne.

Artykuł 2 k.p.k., oprócz określenia celów procesu karnego (§ 1 pkt 2) formułuje następujące zasady procesowe: zasadę trafnej reakcji karnej, będącą wyrazem zasady sprawiedliwości (§ 1 pkt 1), zasadę szybkości procesowej (§ 1 pkt 4) i zasadę prawdy materialnej (§ 2). Ponadto ustawa formułuje dyrektywę takiego ukształtowania postępowania karnego, by uwzględnione zostały prawnie chronione interesy pokrzywdzonego (§ 1 pkt 3).²⁰

Trafna reakcja to nie tylko wymóg, aby niewinny nie poniósł odpowiedzialności, a winny był zawsze do niej pociągnięty, ale także, aby osoba winna poniosła odpowiedzialności nie mniejszą niż ta, na którą zasłużyła, i nie większą od tej, którą powinna ponieść, a więc aby była to reakcja sprawiedliwa. Chodzi bowiem o uwzględnienie, że oskarżonego uważać należy za niewinnego, a więc w świetle prawa jest on niewinny, dopóki jego wina (sprawstwo i możliwość ponoszenia odpowiedzialności karnej) nie zostanie udowodniona i stwierdzona prawomocnym wyrokiem, jak tego wymaga zasada domniemania niewinności. Zatem już sąd pierwszej instancji nie prowadzi procesu po to, by skazać oskarżonego, lecz jedynie aby poprzez przeprowadzane przed nim przez strony i przez sam sąd dowody ustalić, czy rzeczywiście - i w jakim zakresie - potwierdza się zarzut stawiany oskarżonemu przez oskarżyciela, czyli czy przeprowadzone dowody obalają na tym etapie procesu domniemanie niewinności, czy jednak nie, co nakazuje uniewinnić oskarżonego. Zmiana treści art. 2 § 1 pkt 1 stanowi, iż celem postępowania jest aby „sprawca przestępstwa został wykryty i pociągnięty do odpowiedzialności karnej, a osoba, której nie udowodniono winy, nie poniosła tej odpowiedzialności”. Przedmiotowa zmiana jest wynikiem zarzutów dotyczących poszerzenia kontradiktoryjności i ograniczenia oficjalności przy prowadzeniu dowodów, które uniemożliwia sądowi „skazywanie oskarżonych”, tak jakby zadaniem sądu było skazanie oskarżonego, a nie rozpoznanie w oparciu o dowody zasadności oskarżenia.²¹

Zasada szybkości procesowej wyraża się w dyrektywie wyeliminowania z procesu karnego wszelkiej niepotrzebnej zwłoki i opóźnień oraz prowadzenie postępowania szybko i sprawnie. Szybkość postępowania nie może być jednak osiągnięta ze szkodą dla celów procesu karnego i dla ustawowo zagwarantowanych interesów stron. Zasada ta świadczy o jej istotnym znaczeniu dla poszanowania gwarancji praw jednostki. Dotrzymanie rozsądnego terminu uzależnione jest od wielu okoliczności, które powinny być brane pod uwagę w każdej konkretnej sprawie. Nie ma zatem jakiejś ogólnej reguły w tym zakresie. W orzecznictwie międzynarodowym ma się tu na względzie m.in. złożoność sprawy, sposób zachowania się

²⁰ J. Grajewski, S. Steinborn Kodeks postępowania karnego, Tom I., Komentarz do art. 1 – 424, pod red. L.K. Paprzycki, LEX 2014.

²¹ T. Grzegorzczak, Kodeks postępowania karnego, Tom I., Artykuły 1-467, 6 wydanie, Wydawnictwo LEX, WoltersKluwer business, Warszawa 2014, s. 49.

samego podejrzanego, który może przedłużać proces oraz szczególne okoliczności sprawy, ale też przyjmuje się, że nie są usprawiedliwieniem trudności kadrowe organów ścigania i wymiaru sprawiedliwości oraz podkreśla się wymóg szybkości, zwłaszcza tam, gdzie oskarżony jest aresztowany. Dlatego tylko w uzasadnionych wypadkach można wydłużyć okresy postępowania przygotowawczego (310 § 1 i art. 325i § 1 k.p.k.), a tylko szczególne lub wyraźnie i wręcz taksatywnie określone okoliczności umożliwiają przedłużenie stosowania tymczasowego aresztowania. W celu usprawnienia postępowania sądowego, czyli stworzenia bardziej realnych szans dochowania rozsądnego terminu rozprawy, zakłada się przyspieszenie procesu przez wprowadzenie takich obligatoryjnych posiedzeń w sprawach, w których z uwagi na zakres postępowania dowodowego można zasadnie przypuszczać, że niezbędne będzie co najmniej pięć terminów rozprawy ze stosownymi konsekwencjami procesowymi dla dotrzymania ustalonego terminarza (art. 349 k.p.k.). W celu przyspieszenia procesu przyjęto m.in. wyraźne poszerzenie zakresu konsensualnych sposobów zakończenia postępowania karnego oraz wprowadzenie określonych terminów dla niektórych czynności sądowych (np. wstępnej kontroli oskarżenia – art. 336a k.p.k.) czy dla stron (np. dla oskarżonego pozbawionego wolności odnośnie do żądania sprowadzenia go na rozprawę i ustanowienia obrońcy z urzędu – art. 353 § 3-5 k.p.k.).²²

Przyjęcie przez Polskę zobowiązań międzynarodowych płynących z ratyfikacji Europejskiej Konwencji Praw Człowieka, umożliwia uruchomienie procedury kontrolnej na skutek skarg indywidualnych wnoszonych przeciwko Polsce. Skargi te, rozpatrywane przez Europejski Trybunał Praw Człowieka w Strasburgu, dotyczyć mogą m.in. przewlekłości postępowania, a więc naruszenia konwencji.²³ Od 17 września 2004 r. funkcjonuje w prawie polskim skarga na naruszenie prawa strony do rozpoznania sprawy w postępowaniu sądowym bez nieuzasadnionej zwłoki przewidziana ustawą z dnia 17 czerwca 2004 r. (Dz. U. nr 179, poz. 1843 z późn. zm.), rozszerzona przez nowelizację z dnia 20 lutego 2009 r. (Dz. U. nr 61, poz. 498) także na przewlekłość postępowania przygotowawczego. Według ustawy o przewlekłości postępowania można mówić wówczas, gdy postępowanie trwa dłużej, niż wymaga tego wyjaśnienie istotnych dla sprawy okoliczności faktycznych i prawnych, a uwzględnia się tu przede wszystkim terminowość i prawidłowość czynności podejmowanych przez sąd.²⁴

Istotnym elementem w polskim ustawodawstwie jest dyrektywa ustawowa, uwzględniająca prawnie chronione interesy pokrzywdzonego jako cel procesu (art. 2 § 1 pkt 3 k.p.k.). Pokrzywdzony wprowadzie zawsze dysponował określonymi uprawnieniami procesowymi, ale niektóre uprawnienia miały charakter ograniczony (np. uzależnienie dopuszczenia do procesu w roli oskarżyciela posiłkowego od niezaskarżalnej decyzji sądu k.p.k. z 1969 r.). Obecna kodyfikacja karnoprosesowa podnosi rangę uprawnień pokrzywdzonego. Znosi w dalszych przepisach wspomniane ograniczenia, poszerza też możliwość działania pokrzywdzonego w postępowaniu, wyposażając go np. w prawo do występowania w roli samodzielnego oskarżyciela posiłkowego (art. 55 k.p.k.), do wnioskowania o zobowiązanie skazanego do naprawienia szkody bez potrzeby wytaczania powództwa adhezyjnego (art. 46 k.k. i art. 49a k.p.k.), wprowadza system mediacji (art. 23a k.p.k.) i porozumienia się pokrzywdzonego z podejrzanym (oskarżonym), od których wyników uzależnia się pewne decyzje procesowe (np. 341 § 3, art. 343 § 3, art. 387 § 3 k.p.k.). Wymóg uwzględnienia interesu pokrzywdzonego jest też warunkiem, który może uniemożliwić umorzenie postępowania z uwagi na jego niecelowość (art. 11 § 1 k.p.k.).²⁵ Mając na uwadze prawną ochronę interesów pokrzywdzonego, należy stwierdzić, iż ustawodawca wyraża zainteresowanie właśnie rolą tego podmiotu w postępowaniu karnym. Poprzez zagwarantowanie pokrzywdzonemu, na poziomie aktu

²² Ibidem, s. 52.

²³ J. Grajewski, S. Steinborn: Kodeks...

²⁴ T. Grzegorzczak: Kodeks..., s. 53.

²⁵ Ibidem, s. 50.

prawnego rangi ustawy, uzyskanie informacji, pozwalających na aktywny udział już w początkowym stadium procesu. Uwaga ustawodawcy oraz wymiaru sprawiedliwości zaczyna zwracać się nie tylko w stronę oskarżonego, ale także w kierunku ofiary przestępstwa. Należy mieć zatem nadzieję, iż zapomniana już częściowo zasada równości broni stron procesowych, jak wskazywano w piśmiennictwie, istniejąca w ostatnim czasie tylko w teorii, znajdzie swoje praktyczne odzwierciedlenie.²⁶

Zasada prawdy jest uznawana w doktrynie polskiego procesu karnego za szczególną, czy wręcz najważniejszą.²⁷ Jest jedną z naczelných zasad procesu karnego, a także normą prawną o szczególnym charakterze, w myśl której podstawa rozstrzygnięcia powinna zostać oparta na ustaleniach faktycznych. Wynikający z art. 2 § 2 k.p.k. nakaz opierania wszelkich rozstrzygnięć procesowych o prawdziwe ustalenia faktyczne odnosi się do przygotowawczego stadium procesu, a także z oczywistych powodów obejmuje wszystkie pozostałe stadia i etapy postępowania karnego. Uwzględnienie całości regulacji procesowych stanowić może podstawę do odpowiedzi na wszelkie ujawniające się z tą zasadą pytania oraz wątpliwości. Problem zasady pojawił się w kontekście uzasadnienia propozycji ograniczenia kompetencji sądu do przeprowadzania dowodów z urzędu, stanowiącej element przemodelowania postępowania jurysdykcyjnego w kierunku większej kontradiktoryjności, która – w ocenie Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Karnego - „stwarza najlepsze warunki do wyjaśnienia prawdy materialnej”.

Przywołane stanowisko Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Karnego bezpośrednio łączy zwiększenie elementów kontradiktoryjności w postępowaniu jurysdykcyjnym z optymalizacją procesu dochodzenia do prawdy. Efektywność realizacji zasady prawdy jest w tym ujęciu wypadkową przyjmowanego przez danego prawodawcę modelu procesu, przy czym gwarancję jej najpełniejszej realizacji stwarza proces dominacji elementów kontradiktoryjnych. Takie podejście znajduje wsparcie w wypowiedziach części przedstawicieli doktryny procesu karnego, podkreślających, że właśnie kontradiktoryjność najlepiej służy ustaleniu prawdy materialnej. W tym ujęciu kontradiktoryjność jest tym elementem regulacji procesowej, który nie tylko nie stwarza zagrożenia dla zasady prawdy, lecz gwarantuje jej najpełniejszą realizację. Przedstawiona koncepcja legislacyjna oraz jej teoretyczne uzasadnienie spotkały się z krytyką części przedstawicieli doktryny, wskazując, że ograniczenie uprawnień sądu do prowadzenia dowodów z urzędu, zwiększa zakres elementów kontradiktoryjnych w procesie, co stwarza zarazem zagrożenie dla realizacji zasady prawdy, w skrajnym przypadku mogące skutkować jej praktyczną eliminacją z systemu prawa procesowego. W tym podejściu zasada prawdy związana jest nierozzerwalnie z inkwizycyjnymi elementami procesu karnego, których ograniczenie lub eliminacja bezpośrednio skutkuje ograniczeniem lub eliminacją zasady prawdy.

Mając na uwadze dość oczywisty fakt, iż współcześnie w zasadzie nie sposób odnaleźć ustawodawstwa, w których regulacje procesu karnego odzwierciedlałyby czysty model kontradiktoryjny lub inkwizycyjny, można stwierdzić, że polski spór o zasadę prawdy związany jest z dominacją elementów inkwizycyjnych lub kontradiktoryjnych w ustawowej regulacji. W tym kontekście dotyczy więc przede wszystkim kwestii efektywności ustalania prawdy.²⁸ Należy opowiedzieć się za definicją zasady prawdy materialnej, według której zasada ta będzie postrzegana jako dyrektywa kierunkowa, optymalizacyjna, nakazująca takie ukształ-

²⁶ Materiały z konferencji na UAM, Pozycja oraz uprawnienia pokrzywdzonego w projekcie nowelizacji kodeksu postępowania karnego, Poznań, 2014.

²⁷ A. Lach, Zasada ..., s. 132.

²⁸ P. Kardas, Zasada prawdy materialnej w perspektywie korespondencyjnej, koherencyjnej, pragmatycznej i konsensualnej teorii prawdy (kilka uwag na tle propozycji nowego ujęcia przepisów dotyczących postępowania dowodowego przed sądem pierwszej instancji oraz postępowania dowodowego w toku postępowania przygotowawczego), (w:) Kontradiktoryjność w procesie karnym, pod red. P. Wilińskiego, Warszawa 2013, s. 117.

owanie modelu procesu oraz takie ukształtowanie postępowania dowodowego w konkretnym przypadku, by reguły wykonania czynności dowodowych oceniane kompleksowo, stwarzały największe prawdopodobieństwo zgodności ustaleń poczynionych przez sąd z korespondencyjnym rozumieniem prawdy.²⁹

V. Art. 297 (Cele postępowania przygotowawczego)

§1. Celem postępowania przygotowawczego jest:

- 1) ustalenie, czy został popełniony czyn zabroniony i czy stanowi on przestępstwo,
 - 2) wykrycie i w razie potrzeby ujęcie sprawcy,
 - 3) zebranie danych stosownie do art. 213 i 214 k.p.k.,
 - 4) wyjaśnienie okoliczności sprawy, w tym ustalenie osób pokrzywdzonych i rozmiarów szkody,
 - 5) zebranie, zabezpieczenie i utwalenie dowodów w zakresie niezbędnym do stwierdzenia zasadności wniesienia aktu oskarżenia albo innego zakończenia postępowania, jak również do przedstawienia wniosku o dopuszczenie tych dowodów i przeprowadzenie ich przed sądem.
- § 2. W postępowaniu przygotowawczym należy dążyć także do wyjaśnienia okoliczności, które sprzyjały popełnieniu czynu.

Postępowanie przygotowawcze jest pierwszym stadium postępowania karnego w sprawach o przestępstwa ścigane z urzędu, zarówno przy tzw. czystym ściganiu z urzędu, jak i ściganiu z urzędu, lecz na wniosek lub ściganiu takim, ale za zezwoleniem władzy.³⁰ Postępowanie przygotowawcze, będące jednym z etapów postępowania karnego, realizuje cele, które stoją przed postępowaniem karnym określone w art. 2 §1 k.p.k. jako ogólne, jak też cele właściwe tylko temu postępowaniu zawarte w art. 297 k.p.k.

Ustawa na pierwszym miejscu formułuje zadanie ustalenia w postępowaniu przygotowawczym, czy został popełniony czyn zabroniony i czy stanowi on przestępstwo (§ 1 pkt 1 k.p.k.). Nie zawsze bowiem przed formalnym wszczęciem śledztwa lub dochodzenia podstawa faktyczna zdarzenia jest na tyle wyrazista, że można zasadnie twierdzić, iż zaistniał czyn przestępny.³¹ Postępowanie wszczyna się w przypadku „uzasadnionego podejrzenia popełnienia przestępstwa” (303 k.p.k.), i to dopiero we wszczętym postępowaniu należy ustalić, czy rzeczywiście miał miejsce czyn zabroniony i kogo można pociągnąć za niego do odpowiedzialności. Oznacza to też zakaz ustalania już przed wszczęciem postępowania, czy rzeczywiście popełniono przestępstwo, jeżeli tylko istnieje podejrzenie jego popełnienia.³²

Drugim celem postępowania przygotowawczego jest wykrycie i, w razie potrzeby, ujęcie sprawcy (§ 1 pkt 2 k.p.k.). Oznacza, iż w momencie wszczynania postępowania osoba sprawcy nie musi być znana, ale też, że wykryty ma być ten, kto w rzeczywistości jest sprawcą czynu, a więc zdaniem organów postępowania przygotowawczego w toku całego stadium jest dążenie do ustalenia osoby rzeczywistego sprawcy, a samo przedstawienie danej osobie zarzutów, jako czynione w stanie uzasadnionego podejrzenia odnośnie do sprawstwa danej osoby, nie zwalnia z dalszego poszukiwania dowodów w kwestii sprawstwa.³³ W przypadku niewypełnienia przedmiotowego celu, tj. niewykrycia sprawcy popełnionego przestępstwa, postępowanie przygotowawcze należy umorzyć.

²⁹ J. Jodłowski, *Zasady prawdy materialnej – obowiązek ustalenia faktów zgodnych z rzeczywistością czy dyrektywa optymalizacyjna?* (w:) *Kontra dyktoryjność w procesie karnym*, pod red. P. Wilińskiego, Warszawa 2013, s. 567.

³⁰ T. Grzegorzczak, *Kodeks...*, s. 1012.

³¹ J. Gajewski, S. Steinborn, *Komentarz...*

³² T. Grzegorzczak, *Kodeks...*, s. 1019.

³³ *Ibidem*.

Zbieranie danych wskazanych w § 1 pkt 3 k.p.k. powinno odnosić się do osoby posiadającej status podejrzanego. Zadanie polegające na zbieraniu danych stosownie do art. 213 k.p.k. i 214 k.p.k. oznacza obowiązek zbierania danych o osobie podejrzanego, umożliwiających prawidłowe i zindywidualizowane orzekanie.³⁴ Dane o osobie podejrzanego należy uzyskiwać niezwłocznie po wydaniu w stosunku do niej postanowienia o przedstawieniu zarzutów albo po postawieniu jej zarzutu bez wydania takiego postanowienia w związku z przystąpieniem do przesłuchania w charakterze podejrzanego. Zgodnie z art. 213 k.p.k. w postępowaniu należy ustalić tożsamość oskarżonego, jego numer PESEL, a w przypadku osoby nieposiadającej numeru PESEL – numer i nazwę dokumentu stwierdzającego tożsamość oraz nazwę organu, który wydał dokument, a także wiek oskarżonego, jego stosunki rodzinne i majątkowe, wykształcenie zawód i źródła dochodu oraz dane o jego karalności, a w miarę możliwości również NIP. W przypadku, gdy podejrzanym był już prawomocnie skazany oraz w sprawach o zbrodnie, dołącza się do akt postępowania odpis lub wyciąg wyroku oraz dane dotyczące odbycia kary. Ustawodawca nowelą do kodeksu postępowania karnego z 20 stycznia 2011 r. dodał do art. 213 § 2a, który umożliwia sądom polskim uwzględnienie w postępowaniu karnym orzeczeń skazujących wydanych w państwach członkowskich Unii Europejskiej w związku z popełnieniem przez sprawcę przestępstwa. Przepis art. 214 k.p.k. przewiduje możliwość przeprowadzenia wywiadu środowiskowego. Wywiad środowiskowy jest samodzielnym dowodem dostarczającym przede wszystkim informacji potrzebnych do oceny osoby oskarżonego i jego zachowania w środowisku, w którym przebywa oraz do wyboru kary i środków karnych.³⁵

Ustawą nowelizującą z 5 listopada 2009 r. zdecydowano się na powrót do ujęcia celów postępowania przygotowawczego w kształcie ustalonym nowelizacją z 10 stycznia 2003 r., zwalniając w ten sposób z dniem 8 czerwca 2010 r. organy prowadzące postępowanie przygotowawcze z obowiązku wszechstronnego wyjaśnienia okoliczności sprawy (§ 1 pkt 4 k.p.k.). Wyjaśnienie okoliczności sprawy ma pozwolić na pełną ocenę okoliczności popełnienia przestępstwa, jak też zachowania się podmiotu przestępstwa. Do okoliczności zaliczamy: czas, miejsce, sposób popełnienia przestępstwa, powstałe skutki, okoliczności decydujące o winie, stopniu społecznej szkodliwości czynu a także okoliczności wyłączające odpowiedzialność karną oraz stanowiące podstawę wymiaru kary. Zgodnie z § 1 pkt 4 w zakresie wyjaśnienia okoliczności wchodzi również ustalenie, na czyją szkodę popełniono przestępstwo i rozmiar powstałej szkody.

Treść znowelizowanego art. 297§ 1 pkt 5 k.p.k. określa, że celem postępowania przygotowawczego jest „zebranie, zabezpieczenie i utrwalenie dowodów w zakresie niezbędnym do stwierdzenia zasadności wniesienia aktu oskarżenia albo innego zakończenia postępowania, jak również do przedstawienia wniosku o dopuszczenie tych dowodów i przeprowadzenie ich przed sądem”. Przepis ten dotyczy ogólnie postanowienia przygotowawczego, a zatem zarówno śledztwa jak i dochodzenia. Dotychczas celem było zbieranie, zabezpieczenie i w niezbędnym zakresie utrwalenie dowodów dla sądu, co powodowało, że istniały bardzo szerokie granice postanowienia przygotowawczego. Po nowelizacji zbieranie, zabezpieczenie i utrwalenie dowodów ma następować jedynie w zakresie niezbędnym do stwierdzenia zasadności wniesienia aktu oskarżenia albo innego zakończenia postanowienia, a także do przedstawienia wniosku o dopuszczenie tych dowodów i przeprowadzane przed sądem. Prowadzącego postępowanie w dalszym ciągu obowiązuje jednak zasada prawdy i obiektywizmu, które nie zwalniają go od zgromadzenia w postępowaniu przygotowawczym wszelkich dowodów, ale w zakresie pozwalającym na stwierdzenie słuszności decyzji o sposobie zakończenia tego postępowania. Prowadzący ma obowiązek poszukiwać wszelkich dowodów, których przeprowadzenia oskarżyciel będzie żądał przed sądem. Przepis umożliwia mu jedynie możliwość

³⁴ W. Grzeszczyk, Kodeks..., s. 348.

³⁵ Ibidem, s. 250.

ograniczenia przeprowadzenia w pełni dowodów na etapie postępowania przygotowawczego.³⁶ W praktyce polega to na utrwaleniu w postępowaniu przygotowawczym jedynie tych czynności dowodowych, których przeprowadzenie przed sądem nie jest możliwe (ogłędziny miejsca zdarzenia, przeszukanie pomieszczeń), jak również tych, które mają fundamentalne znaczenie dla podjęcia decyzji o potrzebie wniesienia aktu oskarżenia w sprawie. Podobnie będzie w przypadku, kiedy znajdą okoliczności wskazujące na inny właściwy sposób zakończenia postępowania, np. umorzenie, gdy znajdą się dowody, na podstawie których można ustalić, iż podejrzany nie popełnił zarzucanego mu czynu.

Przedmiotowa nowelizacja, wskazuje odmienny cel czynności dowodowych przeprowadzanych na etapie postępowania przygotowawczego, polegających po pierwsze na uzyskaniu dowodów niezbędnych do zakończenia stadium postępowania przygotowawczego, po drugie zaś przeprowadzenie wszelkich czynności dowodowych o charakterze niepowtarzalnym lub gdy istnieje ryzyko, że na etapie jurysdykcyjnym nie będzie możliwe ich przeprowadzenie.

Cel określony w art. 297 § 2 k.p.k. wiąże się z zadaniem postępowania karnego wskazanym w art. 2 § 1 pkt 2 k.p.k. *in fine* oraz art. 19 § 1 k.p.k. Ma on charakter względny w tym sensie, że nie prowadzi się postępowania karnego (w tym przygotowawczego) w celu realizacji tego zadania. Natomiast realizując cele postępowania wskazane w § 1, nie należy zapominać o wyjaśnieniu także okoliczności sprzyjających popełnieniu takich czynów, choć należy się koncentrować na ustaleniu czy popełniono przestępstwo, ustaleniu oraz ujęciu jego sprawcy, wyjaśnieniu okoliczności istotnych dla sprawy i zabezpieczeniu dowodów.³⁷ Należy jednak zaznaczyć, że w projekcie ustawy o zmianie przedmiotowej ustawy proponuje się skreślenie art. 297 § 2 k.p.k.

³⁶ Materiały szkoleniowe dla funkcjonariuszy Policji, Nowelizacja kodeksu postępowania karnego, Warszawa 2014, s. 4.

³⁷ T. Grzegorzczak, Kodeks..., s. 1024.

POSTĘPOWANIE DOWODOWE

Jolanta Curyło, Aneta Wróblewska

Czynności dowodowe w postępowaniu przygotowawczym dokonywane na potrzeby rozprawy przed sądem I instancji

Nowe rozwiązania w postępowaniu przygotowawczym, które wejdą w życie z dniem 1 lipca 2015 r., wynikają ze zmiany poszczególnych przepisów, a nie z odrębnie przygotowanego modelu postępowania przygotowawczego. Zmiany te należy rozpatrywać w kontekście zamierzonych celów ustawodawcy zmodyfikowania zasad procesowych, a jednocześnie interpretować ściśle według tekstu ustawy.

Nowy model rozprawy sądowej w sądzie I instancji oznacza nie tylko zmianę sposobu dowodzenia na rozprawie, ale też zmianę celu i sposobu prowadzenia postępowania przygotowawczego. Nie będzie już nim zebranie, zabezpieczenie i utrwalenie w niezbędnym zakresie dowodów dla sądu, lecz tylko zebranie, zabezpieczenie i utrwalenie dowodów w zakresie niezbędnym do stwierdzenia zasadności wniesienia aktu oskarżenia albo innego zakończenia postępowania, jak również do przedstawienia wniosku o dopuszczenie tych dowodów i przeprowadzenia ich przed sądem. Kontradyktoryjność postępowania sądowego determinuje zatem postępowanie przygotowawcze i wpływa na jego kierunki. Kluczowe znaczenie ma nowe określenie tego celu postępowania przygotowawczego w art. 297 § 1 pkt 5 k.p.k. Oznacza to, że Policja będzie bardziej koncentrować się na zbieraniu dowodów dla prokuratora, by on – jako oskarżyciel publiczny – mógł przygotować akt oskarżenia, a znacznie mniej na utrwalaniu dowodów dla sądu.

Według przeważających założeń to prokurator, w porozumieniu z prowadzącym postępowanie, będzie decydował o ograniczeniu zakresu postępowania przygotowawczego do dowodów, które dają podstawę do weryfikacji, że określony czyn będący przedmiotem procesu jest przestępstwem, oraz o zebraniu podstawowych dowodów, które pozwolą na skierowanie aktu oskarżenia. W zakresie dowodów mniej istotnych możliwe jest ich przeprowadzenie dopiero na etapie postępowania sądowego. Takie rozwiązanie ma służyć koncentracji materiału dowodowego w sali sądowej.

Prokurator, jako oskarżyciel publiczny, jest odpowiedzialny za akt oskarżenia, jego wniesienie, popieranie i wynik procesu. Sąd jest odpowiedzialny za rozstrzygnięcie procesu, ale nie za jego zasadność i przeprowadzenie. W związku z tym prokurator decyduje, jaki jest zakres zebranych, zabezpieczonych i utrwalonych dowodów. Odstąpienie od pewnych czynności dowodowych w postępowaniu przygotowawczym i wnioskowanie o ich przeprowadzenie na rozprawie może ograniczyć czas prowadzenia postępowania przygotowawczego, ale decyzja taka obciążona jest ryzykiem i wymaga rzetelnych informacji o dowodzie przed złożeniem wniosku dowodowego.

Zakres prowadzonego postępowania przygotowawczego należy ustalać w zależności od rodzaju sprawy, przy uwzględnieniu stanowisk stron, w tym podejrzanego, w zakresie np. możliwości zastosowania rozwiązań konsensualnych. Powodzenie takich przedsięwzięć zależne będzie od wielu czynników, jak np. od ułożenia na nowych zasadach współpracy między prokuraturą a Policją, zmiany metodologii prowadzenia postępowań w poszczególnych rodzajach spraw, umiejętności w zakresie formułowania wniosków i tez dowodowych, selekcji materiałów przed i w trakcie końcowego zapoznania na podstawie art. 321 k.p.k.

Należy podkreślić, że czynności dowodowe w postępowaniu przygotowawczym nie są przeprowadzane wyłącznie w celu uzyskania przekonania o zasadności wniesienia aktu oskarżenia do sądu, przed którym nastąpi ich przeprowadzenie w pełnym zakresie, ale także m.in. w celu uzyskania podstaw do przedstawienia zarzutów, zastosowania środka zapobiegawczego, umorzenia postępowania w całości lub części i ewentualnej kontroli sądowej tej decyzji, a także skorzystania z trybu konsensualnego zakończenia postępowania. W takich sytuacjach dowody powinny być przeprowadzone i zgromadzone w sposób kompletny, zgodnie z art. 297 § 1 pkt 4 k.p.k., inaczej sąd nie będzie mógł skontrolować prawidłowości takiej decyzji w razie jej zaskarżenia. Prowadzenie postępowania przygotowawczego będzie wówczas przebiegać tradycyjnie, bez perspektywy kontradiktoryjności sądowej. Problem w tym, że nadzorujący lub prowadzący postępowanie nie będą w stanie przewidzieć na początku postępowania, ani nawet w zaawansowanym etapie, jaką decyzję końcową podjąć, ponieważ układ dowodów może jeszcze nie prowadzić do jednoznacznej decyzji. Ponadto należy zwrócić szczególną uwagę na bardzo wysokie wymagania dowodowe w postępowaniach, w których zastosowano środki zapobiegawcze (w szczególności tymczasowe aresztowanie). W tych sprawach należy restrykcyjnie podchodzić do ograniczania czynności procesowych i ich dokumentowania.

Na podstawie art. 167 § 1 k.p.k. dowody będą przeprowadzane przez strony przed sądem w granicach tezy dowodowej. Sąd będzie przeprowadzać dowody wyjątkowo – w sytuacji wskazanej w § 1 tego przepisu. Sąd co do zasady nie będzie weryfikował dowodów i nie będzie zajmował się ich wprowadzaniem do procesu. Tym zajmą się strony procesu. Sąd stanie się wycofanym, bezstronnym arbitrem.

W celu przygotowania kontradiktoryjnej rozprawy na podstawie art. 349 k.p.k. przewidziane jest przed rozprawą posiedzenie przygotowawczo-organizacyjne. Może do niego dojść w sytuacjach, gdy zakres postępowania dowodowego będzie wymagał wyznaczenia co najmniej pięciu terminów rozpraw, a także wówczas, gdy ze względu na zawłość sprawy lub z innych ważnych powodów prezes sądu uzna, że może się to przyczynić do usprawnienia postępowania, a zwłaszcza do należytego planowania i organizacji rozprawy głównej.

Na rozprawie założenie ogólne jest takie, że to strona zadaje pytania, odczytuje spisane protokoły, a sąd ocenia i nie włącza się co do zasady w proces dowodzenia. Jeśli strona się nie stawi (a niestawiennictwo jej zostanie usprawiedliwione), to dowód przeprowadza sąd w granicach tezy dowodowej. To strona ma dbać o swoje interesy, sąd tylko wyjątkowo może dopuścić i przeprowadzić dowód z urzędu.

Wniosek dowodowy jest źródłem informacji o dowodzie w postępowaniu sądowym. Dowód ma być uzasadniony przez stronę, gdyż ma być przeprowadzony w granicach tezy dowodowej, np. jeśli świadek jest przesłuchany przez stronę w wybranym zakresie, a druga strona chce w szerszym zakresie przesłuchać świadka, to ta strona powinna złożyć swój wniosek dowodowy.

Nie każdy świadek przesłuchany w postępowaniu przygotowawczym musi być przesłuchany w sądzie, gdyż przed skierowaniem aktu oskarżenia należy dokonać filtracji dowodów.

W postępowaniu przygotowawczym, na podstawie art. 167 § 2 k.p.k. dowody przeprowadzane są przez organ procesowy (z urzędu), przy czym strony mają inicjatywę dowodową.

W zakresie treści i konstrukcji art. 167 k.p.k. noweli z dnia 27 września 2013 r. trwają dalsze prace parlamentarne (druk sejmowy nr 2393).

Inne zmiany w przepisach dotyczących czynności dowodowych

W art. 171 § 2 k.p.k. uregulowano nowy porządek zadawania pytań podczas przesłuchań, uwzględniając potrzeby kontrydiktoryjności – przepis ten ma zastosowanie w postępowaniu przygotowawczym i sądowym. Natomiast porządek zadawania pytań na rozprawie reguluje art. 370 k.p.k.

Konsekwencją kontrydiktoryjności i zmiany reguł przeprowadzania dowodów w postępowaniu sądowym są regulacje z art. 391 k.p.k. Przepis przewiduje odstępstwo od zasady bezpośredniości z przeprowadzenia dowodu z zeznań świadka przed sądem. Zgodnie z art. 391 § 1 k.p.k. możliwe jest odczytanie protokołów pomimo udziału świadka na rozprawie – wobec bezpodstawnej odmowy zeznań, zeznań odmiennych od składanych uprzednio albo oświadczenia świadka, że pewnych okoliczności nie pamięta. Możliwe ma to być przede wszystkim na wniosek strony (i przez stronę), zaś z urzędu wyłącznie w wyjątkowych, szczególnie uzasadnionych przypadkach (art. 167 § 1 zd. 3 k.p.k.) albo w innym postępowaniu przed sądem oraz postępowaniu przygotowawczym, zgodnie z art. 167 § 2 k.p.k.

Natomiast nowy art. 391 § 1a k.p.k. odnosi się do sytuacji, w których powodem odczytania protokołów zeznań świadka jest jego nieobecność na rozprawie wynikająca z: pobytu świadka za granicą, niemożności wezwania świadka na rozprawę, niestawiennictwa z powodu „niedających się usunąć przeszkód”, śmierci świadka oraz zaniechania wezwania go z powodu stwierdzenia okoliczności niespornych, niedoniosłych dla sprawy (uzasadnienie projektu ustawy – druk sejmowy nr 870). Skuteczność działania regulacji z art. 391 § 1 k.p.k. i art. 391 § 1a k.p.k. zależna będzie w pewnym zakresie od jakości przesłuchań utrwalonych w postępowaniu przygotowawczym.

Wprowadzono nowy zakaz dowodowy przeprowadzenia i wykorzystania dowodu uzyskanego do celów postępowania karnego za pomocą czynu zabronionego, o którym mowa w art. 1 § 1 k.k. – art. 168a k.p.k. (nowela z dnia 27 września 2013 r.), tzw. ograniczenie dowodowe w zakresie „zatrutego drzewa”. Przepis ten ma stanowić zabezpieczenie przed nieuczciwymi dowodami, np. nielegalnym podsłuchem, prywatnym przeszukaniem. Istotną kwestią jest zagadnienie, czy zakaz ten dotyczy tylko „zatrutego drzewa”, np. wymuszone poprzez bicie wyjaśnienia podejrzanego (dowód nieważny), czy również „owoców zatrutego drzewa”, np. oględziny miejsca znalezienia zwłok, które podczas tego przesłuchania podejrzanemu wskazał.

Powyższy zakaz dowodowy obowiązuje obie strony sporu, a także wiąże organy procesowe, które będą miały obowiązek uważać w momencie dopuszczania dowodów lub ich przeprowadzenia, aby dowody wnioskowane lub przeprowadzane nie naruszały zakazu. Powyższy zakaz został głównie przewidziany w związku z nową możliwością wprowadzenia dokumentów prywatnych do postępowania dowodowego. Na podstawie art. 393 § 3 k.p.k. mogą być odczytane na rozprawie wszelkie dokumenty prywatne powstałe poza postępowaniem karnym, w szczególności oświadczenia, publikacje, listy, notatki. Na podstawie tego przepisu mogą też być wprowadzane tzw. prywatne opinie. Obecnie w zakresie znaczenia dowodowego i charakteru procesowego „prywatnych opinii” stanowiska są sporne. Dominujący jest pogląd, aby traktować je jako źródło informacji o dowodzie, ewentualnie sposób wskazania niejasności lub niepełności dotychczasowych opinii uzyskanych przez oskarżyciela w toku procesu, a nie *stricto* jako opinię biegłego w rozumieniu rozdziału 22 k.p.k.

Z uwagi na nadanie priorytetu zasadzie kontrydiktoryjności istnieje projekt wprowadzenia regulacji mających na celu zachowanie równości „broni” dla stron procesowych

w postaci wprowadzenia nowego brzmienia art. 367a k.p.k. (druk sejmowy nr 2393), dotyczącego wniosku stron do sądu o zarządzenie przez sąd dostarczenia przez odpowiedni organ dokumentów, których strona sama uzyskać nie może, albo o zwolnienie lub wystąpienie o zwolnienie określonej osoby od zachowania tajemnicy dla potrzeb złożenia wniosku dowodowego.

Planowana jest również zmiana art. 321 k.p.k. (druk sejmowy nr 2393), m.in. poprzez wprowadzenie dla prokuratora w art. 321 § 6 k.p.k. możliwości nieuwzględniania wniosków dowodowych stron złożonych po końcowym zapoznaniu się z materiałem postępowania przygotowawczego, na warunkach określonych w tym przepisie. Dominuje pogląd, że oddalenie takiego wniosku wymaga wskazania konkretnej podstawy z art. 170 k.p.k. (najczęściej § 1 pkt 5, tj. oczywistego zmierzania do przedłużenia postępowania), co nie stoi na przeszkodzie późniejszemu dopuszczeniu dowodu, gdyż prezes sądu lub sąd ostatecznie ma rozstrzygać w przedmiocie wniosku przed rozprawą. Planowana zmiana art. 321 § 6 k.p.k. ma na celu ograniczenie wniosków dowodowych zmierzających do przedłużenia postępowania i uniemożliwienie blokowania przejścia do fazy postępowania sądowego.

W art. 401 § 1 k.p.k. (według noweli z dnia 27 września 2013 r.) przewidziana jest przerwa w rozprawie głównej, m.in. w celu przygotowania przez strony wniosków dowodowych lub sprowadzenia dowodu (przerwa do 35 dni, powyżej – odroczenie rozprawy).

Przygotowywany jest art. 404a (druk sejmowy nr 2393), na którego podstawie oskarżyciel publiczny, w celu zebrania dowodów przed sądem, będzie mógł przeprowadzić w czasie przerwy lub odroczenia rozprawy osobiście, a prokurator także zlecić Policji dokonanie niezbędnych czynności dowodowych. Przepis ten będzie dawał prokuratorowi uprawnienia w zakresie poszukiwania dowodów. Prokurator będzie mógł zlecić Policji dalsze zadania związane z poszukiwaniem dowodów, pomimo zakończenia postępowania przygotowawczego. Następnie oskarżyciel będzie miał możliwość złożenia stosownych wniosków dowodowych przed sądem po przeprowadzeniu czynności osobiście lub przez Policję.

Nowela z dnia 27 września 2013 r. wprowadza dalsze szczegółowe zmiany w zakresie wybranych przepisów dotyczących czynności dowodowych, które wejdą w życie z dniem 1 lipca 2015 r., m.in.:

- W art. 178a k.p.k. wprowadzono zakaz dowodowy przesłuchania w charakterze świadka mediatora co do faktów, o których dowiedział się od stron, prowadząc postępowanie mediacyjne, z wyłączeniem informacji o przestępstwach wymienionych w art. 240 § 1 k.k.
- Zmieniono treść względnego zakazu dowodowego z art. 180 § 1 k.p.k. – osoby zobowiązane do zachowania w tajemnicy informacji niejawnych o klauzuli tajności „zastrzeżone” lub „poufne” lub zachowania tajemnicy związanej z wykonywaniem zawodu lub funkcji mogą odmówić zeznań co do okoliczności, na które rozciąga się ten obowiązek, chyba że sąd lub prokurator dla dobra wymiaru sprawiedliwości zwolni te osoby od obowiązku zachowania tajemnicy, jeżeli ustawy szczególne nie stanowią inaczej. Na każdą decyzję w tym zakresie przysługuje zażalenie.
- Rozszerzono w art. 202 § 5 k.p.k. zakres opinii biegłych lekarzy psychiatrów o wskazanie zdolności oskarżonego do prowadzenia obrony w sposób samodzielny, rozsądny i wypowiedzenie się co do okoliczności z art. 93 k.k. (93b k.k. – druk sejmowy nr 2393).
- Doprecyzowano w art. 209 § 4 k.p.k., że otwarcia zwłok może dokonać biegły lekarz, w miarę możliwości medycyny sądowej, w obecności prokuratora lub sądu.
- Wprowadzono odmienności w postępowaniu dowodowym w śledztwie powierzonym Policji oraz w toku powierzonych poszczególnych czynności śledztwa – art. 311 k.p.k., które są przedmiotem odrębnego opracowania w dalszej części materiału szkoleniowego.

Nowela z dnia 27 września 2013 r. nie wprowadza zmian dotyczących czynności dowodowych, takich jak: przesłuchania świadków, przesłuchania podejrzanych, okazanie, konfrontacja, eksperyment procesowy, dowody rzeczowe, przeszukanie, zatrzymanie rzeczy, oględziny. Należy podkreślić, że nie ma również zmian w czynnościach dowodowych, tzn. czynności niepowtarzalnych. Nowela nie zmienia przeprowadzenia dowodów w trybie art. 308 k.p.k., z zastrzeżeniem, że uproszczenia w zakresie dokumentowania zeznań świadków z art. 311 k.p.k., tj. protokół ograniczony i notatka urzędowa, nie mają zastosowania w postępowaniu w niezbędnym zakresie.

Zakres czynności dowodowych w postępowaniu przygotowawczym i uproszczenia w sposobie ich utrwalania w świetle nowelizacji kodeksu postępowania karnego z dnia 27 września 2013 r.

„Wadą obecnego modelu postępowania w sprawach karnych jest to, że z jednej strony w toku postępowania przygotowawczego zmierza się do wszechstronnego wyjaśnienia okoliczności sprawy i zabezpieczenia w możliwie szerokim zakresie dowodów dla sądu, z drugiej zaś całe postępowanie dowodowe powtarzane jest w toku postępowania sądowego. Zarządzenie owej zbędnej dwutorowości postępowania możliwe jest albo poprzez przyjęcie założenia, że nie ma potrzeby dublowania w postępowaniu sądowym czynności dowodowych przeprowadzonych w śledztwie (lub dochodzeniu), co wymagałoby najpewniej wprowadzenia do postępowania przygotowawczego czynnika sądowego (sędziego śledczego), albo poprzez redukcję znaczenia postępowania dowodowego prowadzonego na etapie przygotowawczym z jednoczesnym zwiększeniem roli kontrydiktoryjnego wyjaśniania faktów sprawy przed sądem. Zarówno w dyskusji środowiskowej, jak i w dyskusji w gronie członków Komisji zdecydowaną przewagę uzyskała druga z opcji. W konsekwencji proponowany model postępowania opiera się na założeniu, że czynności dowodowe postępowania przygotowawczego mają – co do zasady – stworzyć podstawę skargi oskarżycielskiej (przeprowadzane są dla oskarżyciela, a nie dla sądu), a jedynie wyjątkowo – w takim zakresie, w jakim przeprowadzenie dowodu przed sądem nie będzie możliwe – wykorzystywane będą przez sąd jako podstawa ustalania faktów sprawy.”³⁸

Nie należy jednak zapominać, że postępowanie przygotowawcze nie zawsze znajdzie swój finał w sądzie. W sytuacji np. umorzenia postępowania, aby sąd mógł skontrolować prawidłowość takiej decyzji w przypadku jej zaskarżenia, dowody będą musiały być przeprowadzone i zgromadzone w sposób wystarczająco uzasadniający podjęcie takiej decyzji. Po drugie, nie został zmieniony art. 313 § 1 k.p.k., który do przedstawienia zarzutów wymaga **uzasadnionego podejrzenia**, że czyn popełniła określona osoba, ani art. 335 § 1 k.p.k. wymagający, aby okoliczności popełnienia przestępstwa nie budziły wątpliwości, co również będzie wymagało przeprowadzenia postępowania dowodowego w zakresie umożliwiającym skazanie. Podobnie przy wnioskowaniu o zastosowanie środków zapobiegawczych: poziom udowodnienia sprawstwa jest wymagany niemal jak przy skazaniu oskarżonego, co wymaga przeprowadzenia dowodów dających duże prawdopodobieństwo popełnienia przestępstwa przez daną osobę: art. 250 § 2a. We wniosku o zastosowanie tymczasowego aresztowania wymienia się dowody wskazujące na duże prawdopodobieństwo, że oskarżony popełnił przestępstwo, okoliczności przemawiające za istnieniem zagrożeń dla prawidłowego toku postępowania lub możliwości popełnienia przez oskarżonego nowego, ciężkiego przestępstwa lub określonej podstawy stosowania tego środka zapobiegawczego i konieczności jego stosowania.

³⁸ Ibidem, s. 7.

Nowemu modelowi kontradiktoryjnego postępowania sądowego nie towarzyszą zatem gruntowne zmiany postępowania przygotowawczego, chociaż proponuje się wyraźne zaakcentowanie jego odmiennych niż obecnie celów w **art. 297 § 1 pkt 5 k.p.k.**

Od 1 lipca 2015 r. celem postępowania przygotowawczego nie będzie zebranie, zabezpieczenie i utrwalenie dowodów dla sądu, ale – zgodnie z założeniami kontradiktoryjności – dla oskarżyciela, na którego w znacznej mierze przerzucona została odpowiedzialność za wynik postępowania, gdyż w stosunku do oskarżonego przecież obowiązuje zasada domniemania niewinności.

Art. 297. § 1. Celem postępowania przygotowawczego jest:

- 1) ustalenie, czy został popełniony czyn zabroniony i czy stanowi on przestępstwo,
- 2) wykrycie i w razie potrzeby ujęcie sprawcy,
- 3) zebranie danych stosownie do art. 213 i 214,
- 4) wyjaśnienie okoliczności sprawy, w tym ustalenie osób pokrzywdzonych i rozmiarów szkody,
- 5) zebranie, zabezpieczenie i utrwalenie dowodów w zakresie niezbędnym do stwierdzenia zasadności wniesienia aktu oskarżenia albo innego zakończenia postępowania, jak również do przedstawienia wniosku o dopuszczenie tych dowodów i przeprowadzenie ich przed sądem.

§ 2. W postępowaniu przygotowawczym należy dążyć także do wyjaśnienia okoliczności, które sprzyjały popełnieniu czynu.

W fazie przygotowawczej dowody powinny zostać zabezpieczone, a przeprowadzone dopiero przed sądem, zgodnie z dążeniem do pełniejszego stosowania zasady kontradiktoryjności i bezpośredniości w postępowaniu jurysdykcyjnym. Pytanie jednak, czy nowe brzmienie art. 297 § 1 pkt 5 k.p.k. nie podzieli losu obecnego art. 325h k.p.k. (tzw. tryb zapiskowy postępowania przygotowawczego), który przez brak stosowania przestał właściwie obowiązywać. Z jednej strony bowiem, postuluje się ograniczenie przeprowadzania dowodów w stadium przygotowawczym, z drugiej jednak, nadal obowiązuje art. 2 § 2 k.p.k., wskazujący (jako jeden z celów procesu karnego) ujawnianie okoliczności sprzyjających popełnieniu czynu zabronionego, i tak samo brzmiący art. 297 § 2 k.p.k., którego uchylenie dopiero się projektuje (druk sejmowy nr 2393).³⁹ Kolejny dysonans pojawia się pomiędzy redukcją czynności dowodowych w stadium przygotowawczym i utrzymaniem możliwości umorzenia postępowania przez sąd na posiedzeniu z powodu oczywistego braku faktycznych podstaw oskarżenia (art. 339 § 3 pkt 2 k.p.k.). Nowa koncepcja aktu oskarżenia, który może być wniesiony do sądu bez uzasadnienia (zob. znowelizowany art. 332 § 2 k.p.k.) z wykazem tylko dowodów, o których przeprowadzenie oskarżyciel wnosi (znowelizowany art. 333 § 1 k.p.k.) i materiałami z postępowania przygotowawczego, w którym postępowanie dowodowe ma być ograniczone, może spowodować, że sąd stosunkowo często będzie sięgał po takie rozwiązanie. Aby tego uniknąć, prokurator prawdopodobnie będzie dążył do gromadzenia szerokiego materiału dowodowego, który po wejściu w życie nowelizacji nadal będzie mógł być odczytywany na rozprawie. Pozostawia się bowiem możliwość (dość ograniczoną) odczytywania protokołów przesłuchań przed sądem, np.:

Art. 333. § 2 k.p.k. Prokurator może wnieść o **zaniechanie wezwania i odczytanie na rozprawie zeznań świadków** przebywających za granicą lub mających stwierdzić okoliczności, którym oskarżony w wyjaśnieniach swych nie zaprzeczył, a okoliczności te nie są tak donio-

³⁹ Projektowana ustawa o zmianie ustawy z dnia 27 września 2013 r. zmieniającej Kodeks postępowania karnego oraz niektóre inne ustawy, druk sejmowy nr 2393.

słę, aby konieczne było bezpośrednie przesłuchanie świadków na rozprawie. Nie dotyczy to osób wymienionych w art. 182.

Art. 391. § 1. Jeżeli świadek **bezpodstawnie odmawia zeznań, zeznaje odmiennie niż poprzednio albo oświadczy, że pewnych okoliczności nie pamięta**, strona może jedynie w niezbędnym zakresie odczytywać treść protokołów złożonych poprzednio przez niego zeznań w postępowaniu przygotowawczym lub przed sądem w tej lub innej sprawie albo w innym postępowaniu przewidzianym przez ustawę. Po odczytaniu odpowiedniego fragmentu protokołu strona umożliwia świadkowi wypowiedzenie się co do jego treści i wyjaśnienie zachodzących sprzeczności. Przepisu art. 394 § 2 nie stosuje się.

§ 1a. Jeżeli świadek **przebywa za granicą, nie można mu było doręczyć wezwania, nie stawił się z powodu niedających się usunąć przeszkód lub prezes sądu zaniechał wezwania świadka na podstawie art. 333 § 2, a także wtedy, gdy świadek zmarł**, strona może, jedynie w niezbędnym zakresie, odczytywać treść protokołów złożonych poprzednio przez niego zeznań w postępowaniu przygotowawczym lub przed sądem w tej lub innej sprawie albo w innym postępowaniu przewidzianym przez ustawę.

§ 1b. W wyjątkowym wypadku, uzasadnionym szczególnymi okolicznościami, o którym mowa w art. 171 § 2, jeżeli okoliczność będąca przedmiotem przesłuchania nie może być ustalona w inny sposób, sąd, zadając pytanie, może odczytać protokół w zakresie, o którym mowa w § 1.

§ 1c. W przypadku określonym w art. 167 § 1 zd. 2 i 3 lub art. 167 § 2 treść protokołów może być ujawniona w zakresie i w sposób wskazany w § 1 i 1a, także z urzędu.

§ 1d. W przypadku ujawnienia protokołu na rozprawie, sąd włącza go do akt sprawy sądowej, zaznaczając zakres, w którym protokół odczytano.

Wiadome jest też, że w przypadku dłuższego upływu czasu od zdarzenia ślady pamięciowe zacierają się i pod wpływem różnych czynników mogą ulec modyfikacji. Dlatego można przypuszczać, że prokurator będzie dążył do szybkiego przesłuchania świadka i właściwego utrwalenia czynności, a następnie do odczytania w niezbędnym zakresie na rozprawie jego zeznań, aby nie ryzykować niepowodzenia aktu oskarżenia i uniewinnienia oskarżonego.

Podczas szkolenia, które odbyło się w dniach 7-8 sierpnia 2014 r. w Szkole Policji w Pile, z ust prowadzącego to szkolenie Zastępcy Prokuratora Apelacyjnego w Krakowie, Janusza Śliwy, padły słowa, które wzbudziły poruszenie wśród uczestniczących w szkoleniu policjantów, którzy uznali taką interpretację za stan niemożliwy do nieosiągnięcia: „**Wskazówką interpretacyjną niech będzie wypowiedź, która padła w związku z pracami nad reformą procedury karnej, że prosta sprawa o zabójstwo, zanim trafi do sądu, powinna trwać nie 6 miesięcy, a 6 godzin**”.

Faktycznie, w obecnym modelu postępowania przygotowawczego jest to nie do pomyślenia, ale w końcu ma to być tylko wskazówką interpretacyjną do odczytywania przepisów nowelizujących procedurę karną.

Z materiałów szkoleniowych udostępnionych przez pana prokuratora:

„**Dot. art. 297**

Założenie programowe:

*Prokurator (w porozumieniu z nim prowadzący postępowanie) będzie mógł ograniczyć zakres postępowania przygotowawczego do dowodów, które pozwalają na weryfikację, że określony czyn będący przedmiotem procesu jest przestępstwem oraz zebranie podstawowych dowodów, które pozwalają na przypisanie tego przestępstwa oskarżonemu. **W zakresie dowodów mniej istotnych możliwe jest ich przeprowadzenie dopiero na etapie postępowania sądowego**).*

Pytania praktyczne: *Kto ocenia, jaki jest niezbędny zakres zebranych, zabezpieczonych i utrwalonych dowodów? Ostatecznie prokurator jako odpowiedzialny za skargę oskarżyciel publiczny. [...]*”.

Osiągnięcie założeń programowych reformy procedury karnej na etapie postępowania przygotowawczego będzie wymagało zacieśnienia współpracy prokuratury z Policją i ustalenia jej zasad w zakresie:

„[...]”.

- 1) standaryzacji postępowań w poszczególnych rodzajach spraw (chodzi o tworzenie algorytmów czynności do poszczególnych rodzajów przestępstw – przyp. autora),
- 2) nauki formułowania wniosków dowodowych przez funkcjonariusza,
- 3) konsultacji selekcji materiałów dowodowych załączanych do aktu oskarżenia już na etapie czynności zapoznania,
- 4) uzgodnienia odstąpienia od części czynności – tak by zostały przeprowadzone dopiero w sądzie, dzięki czemu sprawa może tam szybciej trafić,
- 5) oceny swoistej przepustowości konkretnego sądu (trafne wytypowanie czasu potrzebnego na przeprowadzenie danej sprawy przed sądem, zasada koncentracji czynności w postępowaniu sądowym).

Wniosek:

Trzeba kierować się zdrowym rozsądkiem. Zakres prowadzonego postępowania dobierać w zależności od rodzaju sprawy, przy bieżącym uwzględnieniu postawy stron, w tym podejrzanego (prognoza co do możliwości zastosowania trybu konsensualnego). [...]”⁴⁰

Wyrazem odejścia od formalizmu czynności procesowych w postępowaniu przygotowawczym i powtarzania ich na rozprawie jest przede wszystkim nowelizacja art. 311 k.p.k., wzbudzająca chyba najwięcej kontrowersji w związku z zapisem w § 5 o możliwości dokumentowania wypowiedzi świadka w formie notatki urzędowej **w przypadku wykroczenia przez policjanta poza zakres powierzenia śledztwa:**

Art. 311. § 1. Śledztwo prowadzi prokurator.

§ 2. Prokurator może **powierzyć Policji przeprowadzenie śledztwa** w całości lub w określonym zakresie albo dokonanie poszczególnych czynności śledztwa; w wypadkach określonych w art. 309 pkt 2 i 3 można powierzyć Policji jedynie dokonanie poszczególnych czynności śledztwa.

§ 3. Utrwalanie przesłuchania świadków przez Policję następuje w formie protokołu ograniczonego do zapisu najbardziej istotnych oświadczeń osób biorących udział w czynności. Przepisu art. 148 § 2 zd. 1 nie stosuje się.

§ 4. W sytuacji, o której mowa w § 2, **Policja może dokonać innych czynności, jeżeli wyłoni się taka potrzeba.**

§ 5. W sytuacji, o której mowa w § 4, Policja utrwała **wypowiedzi** świadka w **formie notatki urzędowej**. W wypadkach niecierpiących zwłoki Policja może sporządzić protokół, o którym mowa w § 3.

§ 6. Prokurator może zastrzec do osobistego wykonania jakąkolwiek czynność śledztwa.

§ 7. W toku powierzonego śledztwa Policja występuje z wnioskiem do prokuratora o przesłuchanie świadka, jeżeli jego zeznania mogą mieć szczególne znaczenie dla procesu.

⁴⁰ PPA J. Śliwa, „Nowy model postępowania przygotowawczego”, Materiały szkoleniowe, Piła 2014.

W wypadkach niecierpiących zwłoki Policja będzie mogła przesłuchać świadka, ale do ograniczonego protokołu (art. 311 § 3 k.p.k.). Natomiast jeśli uzna, że zeznania tego świadka są szczególnie ważne dla procesu karnego, będzie musiała wystąpić do prokuratora o jego osobiste przesłuchanie (znowelizowany art. 311 § 7 k.p.k.).

Można zatem przypuszczać, że protokół ograniczony lub notatka urzędowa będą praktycznie stosowane w sytuacjach oczywistych, tj. kiedy świadek nie posiada żadnej wiedzy na temat zdarzenia bądź posiada ją w zakresie niemającym wpływu na treść rozstrzygnięcia. Przykładowo można przytoczyć bardzo częstą wypowiedź świadków (sąsiadów) wzywanych do złożenia zeznań w sprawach o znęcanie (art. 207 k.k.):

„[...] Mieszkam w J., ul. Warszawska 55/4, od ok.15 lat. Mieszkających obok mnie X i Y znam tylko z widzenia. Nie słyszałem ani nie widziałem, aby się kłócili. Nie widziałem też, aby Y miała jakiegokolwiek ślady pobicia. To wszystko. [...]”

Zamysłem ustawodawcy było jednak stosowanie ograniczonego protokołu przesłuchania świadka również w sytuacji, kiedy posiada on istotne wiadomości o zdarzeniu, a pełne jego przesłuchanie ma nastąpić dopiero przed sądem lub jeszcze na etapie postępowania przygotowawczego. Bazując na podanym przykładzie świadka przestępstwa znęcania się, odnotowana w protokole ograniczonym treść zeznań mogłaby brzmieć: „Mieszkam w J., ul. Warszawska 55/4. Mieszkających obok mnie X i Y znam tylko z widzenia. Bardzo często widziałem i słyszałem na klatce schodowej, jak kłócili się ze sobą, w wyniku czego X bił Y rękoma po głowie. W następstwie tych zdarzeń Y często miała siniaki i zadrapania na twarzy. Zajścia pomiędzy X i Y w ciągu ostatnich 2 miesięcy widziałem siedem razy”.

Podsumowując, można stwierdzić, że najbardziej istotnymi oświadczeniami świadka będą te, które pozwolą na dokonanie kwalifikacji prawnej zdarzenia (dotyczące znamion przestępstwa) oraz wytypowanie sprawcy i sformułowanie zarzutu popełnienia konkretnego przestępstwa).

Przy jednoczesnym braku modyfikacji czynności dowodowych (dział V k.p.k.), sposobu ich utrwalania (art. 143 k.p.k.) i przy utrzymaniu zakazu zastępowania dowodu z wyjaśnień podejrzanego i zeznań świadka z treścią pism, zapisków, notatek urzędowych i innych dokumentów treść znowelizowanego art. 311 k.p.k. budzi szereg zastrzeżeń i wątpliwości. Policja ma bowiem w powierzonym śledztwie (co może nastąpić dopiero po jego formalnym wszczęciu przez prokuratora) utrzymywać przesłuchanie świadka w protokole ograniczonym do zapisu najbardziej istotnych oświadczeń osób biorących udział w czynności (art. 311 § 3 k.p.k.), a wykraczając poza zakres powierzenia, sporządzać notatkę urzędową (art. 311 § 5 k.p.k.). Pytanie, kto będzie decydował o tym, co będzie najbardziej istotne w wypowiedzi świadka, szczególnie w początkowej fazie śledztwa, kiedy jeszcze kierunek dalszego postępowania nie jest wiadomy? Zdarza się przecież, że jeden szczegół, z pozoru nieistotny, decyduje o treści rozstrzygnięcia. Dotychczasowa praktyka pokazuje – bo przecież protokół ograniczony jest przewidziany w art. 325 h k.p.k. – że się go nie stosuje, o czym już wyżej była mowa. Niektórzy praktycy ironicznie stwierdzają, że to nieprawda, bo każdy protokół sporządzony przez policjanta jest protokołem ograniczonym. Jest to jednak daleko idąca złośliwość. Gdyby była prawdą, czy ustawodawca zdecydowałby, że od 1 lipca 2015 r. policjant będzie mógł wykonać każdą czynność w śledztwie w zakresie jego powierzenia, łącznie z przedstawieniem zarzutów i przesłuchaniem podejrzanego? Dopuszcza się również wykroczenie przez Policję poza zakres powierzenia w razie takiej potrzeby, ale wypowiedzi świadka mają być wówczas

utrwalane w formie notatki urzędowej, która pozbawiona jest jakiegokolwiek mocy dowodowej, z racji choćby art. 174 k.p.k., ale również art. 393 § 1 k.p.k.⁴¹

Art. 391. § 1. Wolno odczytywać na rozprawie protokoły oględzin, przeszukania i zatrzymania rzeczy, opinie biegłych, instytutów, zakładów lub instytucji, dane o karalności, wyniki wywiadu środowiskowego oraz wszelkie dokumenty urzędowe złożone w postępowaniu przygotowawczym lub sądowym albo w innym postępowaniu przewidzianym przez ustawę. **Nie wolno jednak odczytywać notatek** dotyczących czynności, z których wymagane jest sporządzenie protokołu, a także notatek, o których mowa w art. 311 § 5.

Pozostałe czynności w powierzonym śledztwie oraz w dochodzeniu Policja utrwałać ma już na zasadach ogólnych, a więc protokołem pełnym, **szczególnie czynności wykonywane w trybie art. 308 k.p.k. oraz czynności niepowtarzalne.**⁴² Poza tym nadal obowiązuje w niezmienionej postaci art. 316 § 3 k.p.k., który zakłada możliwość sądowego przesłuchania świadka w toku postępowania przygotowawczego, również na wniosek organu prowadzącego.

Art. 316. § 3. Jeżeli zachodzi niebezpieczeństwo, że świadka nie będzie można przesłuchać na rozprawie, strona lub prokurator albo inny organ prowadzący postępowanie mogą zwrócić się do sądu z żądaniem przesłuchania go przez sąd.

Ponadto od 27 stycznia 2014 r. obowiązują znowelizowane przepisy art. 185a-185d k.p.k., które również przewidują sądowe przesłuchanie w charakterze świadka określonego kręgu osób:

Art. 185a. § 1. W sprawach o przestępstwa popełnione z użyciem przemocy lub groźby bezprawnej lub określone w rozdziałach XXIII, XXV i XXVI k.k. pokrzywdzonego, który w chwili przesłuchania nie ukończył 15 lat, przesłuchuje się w charakterze świadka tylko wówczas, gdy jego zeznania mogą mieć istotne znaczenie dla rozstrzygnięcia sprawy, i tylko raz, chyba że wyjdą na jaw istotne okoliczności, których wyjaśnienie wymaga ponownego przesłuchania, lub żąda tego oskarżony, który nie miał obrońcy w czasie pierwszego przesłuchania pokrzywdzonego.

§ 2. Przesłuchanie przeprowadza sąd na posiedzeniu z udziałem biegłego psychologa. Prokurator, obrońca oraz pełnomocnik pokrzywdzonego mają prawo wziąć udział w przesłuchaniu. Osoba wymieniona w art. 51 § 2 lub osoba pełnoletnia wskazana przez pokrzywdzonego, o którym mowa w § 1, ma prawo również być obecna przy przesłuchaniu, jeżeli nie ogranicza to swobody wypowiedzi przesłuchiwanego. Jeżeli oskarżony zawiadomiony o tej czynności nie posiada obrońcy z wyboru, sąd wyznacza mu obrońcę z urzędu.

§ 3. Na rozprawie głównej odtwarza się sporządzony zapis obrazu i dźwięku przesłuchania oraz odczytuje się protokół przesłuchania.

§ 4. W sprawach o przestępstwa wymienione w § 1 małoletniego pokrzywdzonego, który w chwili przesłuchania ukończył 15 lat, przesłuchuje się w warunkach określonych w § 1-3, gdy zachodzi uzasadniona obawa, że przesłuchanie w innych warunkach mogłoby wywrzeć negatywny wpływ na jego stan psychiczny.

Art. 185b. § 1. W sprawach o przestępstwa popełnione z użyciem przemocy lub groźby bezprawnej lub określone w rozdziałach XXV i XXVI kodeksu karnego świadka, który w chwili

⁴¹ T. Grzegorzczak, Kodeks postępowania karnego. Komentarz, t. I, Warszawa 2014, s. 1067.

⁴² Ibidem.

przesłuchania nie ukończył 15 lat, przesłuchuje się w warunkach określonych w art. 185a § 1-3, jeżeli zeznania tego świadka mogą mieć istotne znaczenie dla rozstrzygnięcia sprawy.

§ 2. W sprawach o przestępstwa wymienione w § 1 małoletniego świadka, który w chwili przesłuchania ukończył 15 lat, przesłuchuje się w trybie określonym w art. 177 § 1a, gdy zachodzi uzasadniona obawa, że bezpośrednia obecność oskarżonego przy przesłuchaniu mogłaby oddziaływać krępująco na zeznania świadka lub wywierać negatywny wpływ na jego stan psychiczny.

§ 3. Przepisów § 1 i 2 nie stosuje się do świadka współdziałającego w popełnieniu czynu zabronionego, o który toczy się postępowanie karne, lub świadka, którego czyn pozostaje w związku z czynem, o który toczy się postępowanie karne.

Art. 185c. § 1. W sprawach o przestępstwa określone w art. 197-199 k.k. zawiadomienie o przestępstwie, jeżeli składa je pokrzywdzony, powinno ograniczyć się do wskazania najważniejszych faktów i dowodów.

§ 2. Przesłuchanie pokrzywdzonego w charakterze świadka przeprowadza sąd na posiedzeniu, w którym mają prawo wziąć udział prokurator, obrońca oraz pełnomocnik pokrzywdzonego. Na rozprawie głównej odtwarza się sporządzony zapis obrazu i dźwięku przesłuchania oraz odczytuje się protokół przesłuchania.

§ 3. Jeżeli zajdzie konieczność ponownego przesłuchania pokrzywdzonego w charakterze świadka, na jego wniosek przesłuchanie przeprowadza się w sposób wskazany w art. 177 § 1a, gdy zachodzi uzasadniona obawa, że bezpośrednia obecność oskarżonego przy przesłuchaniu mogłaby oddziaływać krępująco na zeznania pokrzywdzonego lub wywierać negatywny wpływ na jego stan psychiczny.

§ 4. Jeżeli przesłuchanie odbywa się z udziałem biegłego psychologa, należy zapewnić, na wniosek pokrzywdzonego, aby był on osobą tej samej płci co pokrzywdzony, chyba że będzie to utrudniać postępowanie.

Art. 185d. § 1. Przesłuchania w trybie określonym w art. 185a-185c przeprowadza się w odpowiednio przystosowanych pomieszczeniach w siedzibie sądu lub poza jego siedzibą.

§ 2. Minister Sprawiedliwości określi, w drodze rozporządzenia, sposób przygotowania przesłuchania w trybie, o którym mowa w § 1, oraz warunki, jakim powinny odpowiadać pomieszczenia przeznaczone do przeprowadzania takich przesłuchań, w tym ich wyposażenie techniczne, mając na względzie konieczność zapewnienia swobody wypowiedzi i poczucia bezpieczeństwa osób przesłuchiwanym.

Podsumowując, w wyniku nowelizacji k.p.k. z dnia 27 września 2013 r. na etapie postępowania przygotowawczego w zakresie postępowania dowodowego nie nastąpiły żadne radykalne zmiany. W tej kwestii reforma dotyczy przede wszystkim postępowania sądowego.

Rozdział IV

PRAWA I OBOWIĄZKI STRON W POSTĘPOWANIU PRZYGOTAWCZYM

Hanna Bigielmajer, Aneta Wróblewska, Krzysztof Wróblewski

Prawa i obowiązki pokrzywdzonego w świetle nowelizacji kodeksu postępowania karnego z dnia 27 września 2013 r.

Zgodnie z treścią art. 49 § 1 k.p.k. pokrzywdzonym (w znaczeniu ogólnym) jest osoba fizyczna lub prawna, której dobro prawne zostało bezpośrednio naruszone lub zagrożone przez przestępstwo. Pokrzywdzony jest w postępowaniu przygotowawczym **stroną czynną**, czyli tą, która występuje z żądaniem o rozstrzygnięcie w przedmiocie odpowiedzialności karnej sprawcy (strony biernej).

Nowelizacja kodeksu postępowania karnego⁴³ zmienia pozycję pokrzywdzonego w postępowaniu karnym, wzmacniając ją oraz ułatwiając realizowanie uprawnień jako strony czynnej postępowania przygotowawczego. Ma służyć również większemu zaspokojeniu poczucia sprawiedliwości tego uczestnika postępowania karnego. **Część zmienionych przepisów obowiązuje od 9 listopada 2013 r., część od 2 czerwca 2014 r., a pozostałe wejdą w życie dopiero 1 lipca 2015 r. Odrębną ustawą z dnia 13 czerwca 2013 r. o zmianie ustawy Kodeks karny oraz Kodeks postępowania karnego (Dz. U. 2013 r., poz. 849) wprowadzono zmiany obowiązujące od 27 stycznia 2014 r.**

Zmiany przepisów dotyczące pokrzywdzonego, wprowadzone ustawą z dnia 13 czerwca 2013 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz ustawy Kodeks postępowania karnego (Dz. U. 2013 r., poz. 849), które zaczęły obowiązywać od dnia 27 stycznia 2014 r.

Z dniem 27 stycznia 2014 r., w związku z tym, że zgodnie z nowymi przepisami wszystkie typy przestępstw przeciwko wolności seksualnej i obyczajności ścigane są z urzędu, a nie – jak dotychczas – na wniosek pokrzywdzonego, **uchylono przepis art. 205 k.k. i zmieniono treść art. 12 § 3 k.p.k.** Zbędnym stał się bowiem zapis o niemożliwości cofnięcia wniosku złożonego w postępowaniu karnym przez osobę pokrzywdzoną przestępstwem zgwałcenia.

Art. 12. § 3 k.p.k. Wniosek może być cofnięty w postępowaniu przygotowawczym za zgodą prokuratora, a w postępowaniu sądowym za zgodą sądu – do rozpoczęcia przewodu sądowego na pierwszej rozprawie głównej. Ponowne złożenie wniosku jest niedopuszczalne.

⁴³ Ustawa z dnia 27 września 2013 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. z dnia 25 października 2013 r., poz. 1247).

Zmianie, jak i uzupełnieniu o nowe art. 185c i 185d, uległy również regulacje **art. 185a i art. 185b k.p.k.** Obecnie **pokrzywdzonego**, który **w chwili przesłuchania nie ukończył 15 lat** przesłuchuje się w charakterze świadka w sprawach o przestępstwa popełnione z użyciem przemocy, groźby bezprawnej lub określone **w rozdziałach XXIII, XXV i XXVI kodeksu karnego tylko wówczas**, gdy jego zeznania mogą mieć istotne znaczenie dla rozstrzygnięcia sprawy, i tylko raz, chyba że wyjdą na jaw istotne okoliczności, których wyjaśnienie wymaga ponownego przesłuchania, lub gdy żąda tego oskarżony, który nie miał obrońcy w czasie pierwszego przesłuchania pokrzywdzonego (art. 185a § 1 k.p.k.). Dotychczas ten tryb stosowany był tylko do przestępstw określonych w rozdziałach: XXV – Przesłuchanie przeciwko wolności seksualnej i obyczajności i XXVI – Przesłuchanie przeciwko rodzinie, i nie obejmował przestępstw przeciwko wolności z rozdziału XXIII.

Przesłuchanie tego rodzaju przeprowadza sąd na posiedzeniu z udziałem biegłego psychologa. Prokurator, obrońca, pełnomocnik pokrzywdzonego oraz osoby wskazane w art. 51 § 2 k.p.k., czyli przedstawiciel ustawowy albo osoba, pod której stałą pieczęć pokrzywdzony pozostaje, mają prawo wziąć udział w przesłuchaniu. Nowelizacja rozszerza ten katalog o każdą osobę pełnoletnią, wskazaną przez pokrzywdzonego (art. 185a § 2 k.p.k.). Również małoletniego pokrzywdzonego, który w chwili przesłuchania ukończył 15 lat, przesłuchuje się w taki sposób, gdy zachodzi uzasadniona obawa, że przesłuchanie w innych warunkach mogłoby wywrzeć negatywny wpływ na jego stan psychiczny (art. 185a § 4 k.p.k.).

Świadka, który **w chwili przesłuchania nie ukończył 15 lat**, przesłuchuje się w warunkach określonych w art. 185a § 1-3, jeżeli jego zeznania mogą mieć istotne znaczenie dla rozstrzygnięcia sprawy, przy czym ma to zastosowanie w sprawach o przestępstwa popełnione z użyciem przemocy lub groźby bezprawnej lub określone **w rozdziałach XXV i XXVI kodeksu karnego** (art. 185b § 1 k.p.k.). Małoletni świadek, który **w chwili przesłuchania ukończył 15 lat**, może być przesłuchany w trybie określonym w art. 177 § 1a (tj. przy użyciu urządzeń technicznych, umożliwiających przeprowadzenie tej czynności na odległość), gdy zachodzi uzasadniona obawa, że bezpośrednia obecność oskarżonego przy przesłuchaniu mogłaby oddziaływać krępująco na zeznania świadka lub wywierać negatywny wpływ na jego stan psychiczny (art. 185b § 2 k.p.k.). Nie ma to zastosowania do świadka współdziałającego w popełnieniu czynu zabronionego lub świadka, którego czyn pozostaje w związku z czynem, o który toczy się postępowanie karne (art. 185b § 3 k.p.k.).

Obowiązkowo dokonuje się utrwalenia tego rodzaju przesłuchań za pomocą urządzenia rejestrującego obraz i dźwięk (**art. 147 § 2a k.p.k.**), a następnie na rozprawie głównej odtwarza się sporządzony zapis obrazu i dźwięku przesłuchania oraz odczytuje się protokół (**art. 185a § 3 k.p.k.**).

Ponadto dodano nowe przepisy – **art. 185c k.p.k. oraz 185d k.p.k.** – dotyczące warunków przesłuchania pokrzywdzonego przestępstwami określonymi w **art. 197-199 k.k.** (zgwałcenie, wykorzystanie bezradności lub stosunku zależności w celu doprowadzenia do obcowania płciowego lub poddania się innej czynności seksualnej).

Zawiadomienie o przestępstwie określonym w art. 197-199 k.k., jeżeli składa je pokrzywdzony, powinno ograniczyć się do wskazania najważniejszych faktów i dowodów, pozwalających na dokonanie kwalifikacji prawnej czynu oraz podjęcie niezbędnych czynności, np. zatrzymania sprawcy. Przesłuchanie takiego pokrzywdzonego w charakterze świadka przeprowadzić może **jedynie sąd** na posiedzeniu. Jeżeli zajdzie konieczność ponownego przesłuchania pokrzywdzonego w charakterze świadka, na jego wniosek przesłuchanie przeprowadza się w sposób wskazany w art. 177 § 1a, gdy zachodzi uzasadniona obawa, że bezpośrednia obecność oskarżonego przy przesłuchaniu mogłaby oddziaływać krępująco na zeznania pokrzywdzonego lub wywierać negatywny wpływ na jego stan psychiczny. Jeżeli przesłuchanie odbywa się z udziałem **biegłego psychologa**, należy zapewnić, **na wniosek**

pokrzywdzonego, aby był on osobą **tej samej płci co pokrzywdzony**, chyba że będzie to utrudniać postępowanie.

Przesłuchanie w trybie określonym w art. 185a-185c k.p.k. przeprowadza się w odpowiednio przystosowanym pomieszczeniu w siedzibie sądu lub poza jego siedzibą.⁴⁴

Wspomnieć w tym miejscu należy, że kolejna **ustawa z dnia 28 listopada 2014 r. o ochronie i pomocy dla pokrzywdzonego i świadka (Dz. U. 2015.21)**, wchodząca w życie w zasadniczej części z dniem 8 kwietnia 2015 r., również dokonująca w pewnym zakresie nowelizacji k.p.k., wprowadza w art. 299a § 1 k.p.k. prawo pokrzywdzonego do wskazania osoby, która będzie mogła być obecna podczas czynności z nim wykonywanych w postępowaniu przygotowawczym:

Art. 299a. § 1. Podczas czynności z udziałem pokrzywdzonego w postępowaniu przygotowawczym może być obecna osoba przez niego wskazana, jeżeli nie uniemożliwia to przeprowadzenia czynności albo nie utrudnia jej w istotny sposób.

Zmiany przepisów dotyczące pokrzywdzonego wprowadzone ustawą z dnia 27 września 2013 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. z dnia 25 października 2013 r., poz. 1247), które zaczęły obowiązywać od dnia 2 czerwca 2014 r.

Przepisy kodeksu postępowania karnego mają na celu takie ukształtowanie postępowania karnego, aby uwzględnione zostały prawnie chronione interesy pokrzywdzonego, o czym mówi wprost obecnie obowiązujący **art. 2 § 1 pkt 3 k.p.k.** (zmieniony ustawą z dnia 28 listopada 2014 r. o ochronie i pomocy dla pokrzywdzonego i świadka (Dz. U. 2015.21): „3) uwzględnione zostały prawnie chronione interesy pokrzywdzonego, przy jednoczesnym poszanowaniu jego godności.”). Zgodnie z **art. 16 § 1 k.p.k.**, organ prowadzący postępowanie jest obowiązany pouczyć uczestników postępowania o ciężących na nich obowiązkach i o przysługujących im uprawnieniach; brak takiego pouczenia lub mylne pouczenie nie może wywoływać ujemnych skutków procesowych dla uczestnika postępowania lub innej osoby, której to dotyczy. Organ prowadzący postępowanie powinien ponadto w miarę potrzeby udzielać uczestnikom postępowania informacji o ciężących na nich obowiązkach i o przysługujących im uprawnieniach także w wypadkach, gdy ustawa wyraźnie takiego obowiązku nie stanowi. W razie braku takiego pouczenia, gdy w świetle okoliczności sprawy było ono nieodzowne, albo w razie mylnego pouczenia, stosuje się odpowiednio § 1 – **art. 16 § 2 k.p.k.**

Obowiązek pisemnego poinformowania pokrzywdzonego o jego uprawnieniach przed pierwszym przesłuchaniem w postępowaniu przygotowawczym jeszcze do niedawna był uregulowany tylko w sposób ogólny w § 167 ust. 1 Rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 24 marca 2010 r. (Regulamin wewnętrznego urzędowania powszechnych jednostek organizacyjnych prokuratury, Dz. U. nr 49, poz. 296). Nie był on uregulowany w kodeksie postępowania karnego, więc nie miał rangi ustawowej. W praktyce jednak, jak wynika z treści pisemnego wystąpienia Rzecznika Praw Obywatelskich z dnia 9 sierpnia 2011 r., skierowanego do Ministra Sprawiedliwości, obowiązek ten nie zawsze jest realizowany w prawidłowy

⁴⁴ Sposób przygotowania przesłuchania przeprowadzanego w trybie art. 185a-185c k.p.k. określa Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 18 grudnia 2013 r. (Dz. U. 2013.1642).

sposób przez organy ścigania, co w konsekwencji powoduje niemożność skorzystania z przysługujących stronie postępowania przygotowawczego gwarancji procesowych.⁴⁵

Wprowadzenie do **art. 300 k.p.k. nowego § 2**, który zaczął obowiązywać **od dnia 2 czerwca 2014 r.**, wynikało również z potrzeby równego traktowania stron postępowania przygotowawczego, tj. podejrzanego i pokrzywdzonego. Wcześniej tylko podejrzany miał zagwarantowane ustawowo prawo do uzyskania pakietu informacji o prawach i obowiązkach.

Nowe brzmienie przepisu art. 300 § 2 k.p.k. poprawia w znacznym stopniu sytuację pokrzywdzonego, ponieważ gwarantuje uzyskanie na równi z podejrzanym kompleksowej informacji o przysługujących temu uczestnikowi postępowania karnego uprawnieniach.⁴⁶

Znowelizowany **art. 300 § 2 k.p.k.** stanowi, że przed pierwszym przesłuchaniem poucza się pokrzywdzonego o posiadaniu statusu strony procesowej w postępowaniu przygotowawczym oraz o wynikających z tego uprawnieniach (wiążących się z jego aktywnością jako strony postępowania przygotowawczego), w szczególności:

- 1) do składania wniosków o dokonanie czynności śledztwa lub dochodzenia i warunkach uczestniczenia w tych czynnościach, określonych w art. 51-52 k.p.k. i art. 315-318 k.p.k.,
- 2) do korzystania z pomocy pełnomocnika, w tym do złożenia wniosku o wyznaczenie pełnomocnika z urzędu w okolicznościach wskazanych w art. 78 k.p.k.,
- 3) do końcowego zapoznania się z materiałami postępowania,
- 4) określonych w art. 23a § 1, art. 87a i art. 306 k.p.k.,
- 5) oraz o obowiązkach i konsekwencjach wskazanych w art. 138 i art. 139.⁴⁷

W przepisie tym **nie przewidziano** więc przekazania pokrzywdzonemu informacji o uprawnieniach do dochodzenia roszczeń cywilnych w procesie karnym, jak również tych, które wiążą się z uzyskaniem statusu strony postępowania sądowego. W związku z powyższym, treść art. 300 § 2 k.p.k., została uzupełniona przez ustawę z dnia 28 listopada 2014 r. o ochronie i pomocy dla pokrzywdzonego i świadka (Dz.U.2015.21) o informacje o:

- 1) prawie do tłumacza w razie konieczności przetłumaczenia pisma lub zapoznania z treścią dowodu – art. 204 k.p.k.;
- 2) możliwościach naprawienia szkody przez oskarżonego lub uzyskania kompensaty państwowej;
- 3) dostępie do pomocy prawnej;
- 4) dostępnych środkach ochrony i pomocy;
- 5) możliwości wydania europejskiego nakazu ochrony;
- 6) organizacjach wsparcia pokrzywdzonych;
- 7) możliwości zwrotu kosztów poniesionych w związku z udziałem w postępowaniu.

Pouczenie należy wręczyć pokrzywdzonemu na piśmie; pokrzywdzony otrzymanie pouczenia potwierdza podpisem – **300 § 2 k.p.k.**

Wydane na podstawie art. 300 § 3 k.p.k. Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 27 maja 2014 r. (Dz. U. z dnia 3 czerwca 2014 r., poz. 739) w sprawie określenia wzoru pouczenia o uprawnieniach i obowiązkach pokrzywdzonego w postępowaniu karnym (załącznik nr 1) dokonuje w zakresie swojej regulacji wdrożenia dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2012/29/UE z dnia 25 października 2012 r. ustanawiającej normy minimalne w zakresie praw, wsparcia i ochrony ofiar przestępstw oraz zastępującej decyzję ramową Ra-

⁴⁵ Por. K. Kochel, *Pozycja oraz uprawnienia pokrzywdzonego w projekcie nowelizacji kodeksu postępowania karnego*, (w:) *Kontraduktoryjność w polskim procesie karnym*, red. P. Wiliński, Lex a Wolters Kluwer business, Warszawa 2013, s. 582.

⁴⁶ K. Kochel, *Pozycja ...*, s. 587.

⁴⁷ Por. *Ibidem*.

dy 2001/220/WSiSW (Dz. Urz. UE L 315 z 14 października 2012, s. 57). Standardy wypracowane przez Unię Europejską narzucają bowiem państwu członkowskiemu pewne minimum, które musi być spełnione, by uznać proces za rzetelny. Nowy wzór pouczenia obowiązuje **od dnia 4 lipca 2014 r.** Przewidziane rozwiązanie skraca treść formularza, nie obciąża nadmiernie pokrzywdzonego informacjami i pozwala mu lepiej zorientować się w swoich prawach na tym etapie procesu, tj. w postępowaniu przygotowawczym.

Ponieważ pouczenie o uprawnieniach i obowiązkach pokrzywdzonego w postępowaniu karnym wprowadzone Rozporządzeniem Ministra Sprawiedliwości z dnia 27 maja 2014 r. (Dz. U. z dnia 3 czerwca 2014 r., poz. 739) nie wyczerpuje w swej treści pełnego katalogu uprawnień i obowiązków zawartych w **Rozdziale 54a k.p.k. dotyczącym postępowania przyspieszonego**, mając na względzie przepis art. 16 k.p.k. oraz art. 517c § 2 k.p.k. w Biurze Służby Kryminalnej KGP został opracowany wzór formularza „**Dodatkowe uprawnienia pokrzywdzonego w związku z prowadzeniem postępowania przyspieszonego**” (MS – 88). Wzór tego pouczenia został rozesłany do wszystkich Komendantów Wojewódzkich i Komendanta Stołecznego pismem z dnia 24 czerwca 2014 r., L.dz. KR-WKSK-3662/14/WR, z poleceniem stosowania (załącznik nr 2).

Dodatkowe pouczenie należy wręczyć pokrzywdzonemu razem z pouczeniem określonym w rozporządzeniu Ministra Sprawiedliwości z dnia 27 maja 2014 r. (Dz. U. z dnia 3 czerwca 2014 r., poz. 739), tj. z pouczeniem o uprawnieniach i obowiązkach pokrzywdzonego w postępowaniu karnym. Pozostaje przy tym obowiązek dołączenia po jednym podpisanym przez uczestnika postępowania egzemplarzu do akt głównych sprawy.

Należy mieć też na względzie fakt, że obowiązują **Wytyczne Prokuratora Generalnego z dnia 1 kwietnia 2014 r. dotyczące zasad postępowania powszechnych jednostek organizacyjnych prokuratury w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie**. Prokuratorzy zostali zobowiązani nie tylko do poinformowania pokrzywdzonych o prawach w postępowaniu karnym, ale również do udzielania dodatkowych, szczegółowych informacji i pouczeń o uprawnieniach wynikających z ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie. Prokuratorzy będą również informowali pokrzywdzonych o formach pomocy udzielanej w ramach gminnych i powiatowych systemów przeciwdziałania przemocy w rodzinie, o działalności ośrodków pomocy dla osób pokrzywdzonych przestępstwem oraz działalności organizacji pozarządowych świadczących na danym terenie pomoc pokrzywdzonym przemocą w rodzinie. Nowe wytyczne oprócz obowiązków informacyjnych (edukacyjnych) określają również reguły postępowania prokuratorów w zakresie prowadzenia, a w szczególności gromadzenia dowodów w sprawach karnych dotyczących przemocy w rodzinie, a także to, jakie działania dodatkowe (pozakarne) powinna podjąć prokuratura. **Warto podkreślić, że wytyczne Prokuratora Generalnego są wiążące również dla Policji i innych organów uprawnionych do prowadzenia postępowań przygotowawczych.**⁴⁸

W związku z dalszą nowelizacją art. 300 § 2 k.p.k. oraz dodaniem § 2a przez ustawę z dnia 28 listopada 2014 r. o ochronie i pomocy dla pokrzywdzonego i świadka (Dz.U.2015.21), na podstawie art. 300 § 3 k.p.k. Minister Sprawiedliwości określi w drodze rozporządzenia nowe wzory pisemnych pouczeń, o których mowa w § 1-2a, mając na względzie takie poinformowanie o treści obowiązujących przepisów, które umożliwi ich zrozumienie także osobie niekorzystającej z pomocy obrońcy lub pełnomocnika. Nowe wzory pouczeń mają obowiązywać od 8 kwietnia 2015 r. Pouczenie o prawach i obowiązkach będzie otrzymywał przed pierwszym przesłuchaniem nie tylko pokrzywdzony, ale również świadek:

⁴⁸ Strona internetowa: <http://www.pg.gov.pl/aktualnosci-prokuratury-generalnej/przeciwdzialanie-przemocy-w-rodzinie-wytyczne-prokuratora-generalnego.html#.VA9ZDvuOU1M>

Art. 300. § 2a. Przed pierwszym przesłuchaniem poucza się świadka o jego uprawnieniach i obowiązkach określonych w art. 177-192a oraz dostępnych środkach ochrony i pomocy.

Ustawa o ochronie i pomocy dla pokrzywdzonego i świadka wprowadza bowiem szereg uregulowań dających pokrzywdzonemu i świadkowi nowe uprawnienia, które mają służyć zwiększeniu ich bezpieczeństwa oraz bezpieczeństwa osób im najbliższych. W konsekwencji uregulowania te wymusiły również zmianę procedury przesłuchania oraz jego dokumentowania, a zatem nowelizację art. 148, 191, 197 i 156a k.p.k.

Na podstawie w/w ustawy, w sytuacji zagrożenia życia lub zdrowia tych osób w związku z toczącym się lub zakończonym postępowaniem karnym, nawet przed jego wszczęciem, pokrzywdzonemu, świadkowi i osobom im najbliższym przysługują środki ochrony i pomocy:

1) ochrona na czas czynności procesowej, która może polegać na obecności funkcjonariuszy Policji w pobliżu osoby chronionej w trakcie czynności procesowej z udziałem tej osoby, a także w drodze do miejsca przeprowadzenia tej czynności lub w drodze powrotnej;

2) ochrona osobista, która może polegać na stałej obecności funkcjonariuszy Policji w pobliżu osoby chronionej, czasowej obecności funkcjonariuszy Policji w pobliżu osoby chronionej, czasowej obserwacji osoby chronionej i otoczenia, w którym przebywa, wskazaniu osobie chronionej bezpiecznych miejsc przebywania oraz czasu i bezpiecznego sposobu przemieszczania się oraz określeniu zakresu, warunków i sposobu kontaktowania się osoby chronionej z innymi osobami;

3) pomoc w zakresie zmiany miejsca pobytu, która polega na podejmowaniu czynności organizacyjnych umożliwiających osobie chronionej pobyt w innym miejscu niż dotychczasowe poprzez:

- udostępnienie tymczasowego lokalu mieszkalnego, zapewniającego zaspokojenie podstawowych potrzeb bytowych;
- pomoc w wynajęciu mieszkania;
- pomoc w przeprowadzce lub zagospodarowaniu;
- pomoc w załatwieniu ważnych spraw życiowych związanych ze zmianą miejsca pobytu.

Osobie, której udzielono pomocy w zakresie zmiany miejsca pobytu, która nie posiada źródeł utrzymania ani nie może podjąć pracy z powodu zagrożenia dla życia lub zdrowia, można udzielić pomocy finansowej przeznaczonej na:

- zaspokojenie podstawowych potrzeb życiowych;
- pokrycie całości lub części kosztów tymczasowego udostępnienia lokalu mieszkalnego lub wynajęcia mieszkania;
- pokrycie kosztów uzyskania świadczeń opieki zdrowotnej, określonych w art. 15 ust. 2 ustawy z dnia 27 sierpnia 2004 r. o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych (Dz. U. z 2008 r., nr 164, poz. 1027, z późn. zm.), jeżeli osoba ta nie podlega obowiązkowemu ubezpieczeniu zdrowotnemu.

Wysokość pomocy finansowej, o której mowa w ust. 1 pkt 1, określa się, biorąc pod uwagę zakres i charakter udzielanych środków pomocy i ochrony oraz dotychczasowe wy-

grodenie osoby chronionej. Pomoc finansowa nie przekracza miesięcznie 3500 zł, a dla osoby małoletniej 2000 zł.

Środków ochrony i pomocy udziela komendant wojewódzki/Stołeczny Policji, w którego okręgu mają miejsce pobytu pokrzywdzony, świadek lub osoby im najbliższe, wobec których ma być stosowany środek ochrony lub pomocy, na pisemny wniosek pokrzywdzonego lub świadka. W Komendach Wojewódzkich/Stołecznej zostaną powołani koordynatorzy, którzy będą mieli za zadanie zapewnienie w tym zakresie współdziałania jednostek Policji, gromadzenie informacji o ewentualnych zagrożeniach, zapewnienie jednostkom Policji informacji o podmiotach udzielających pomocy psychologicznej.

Ustawa z dnia 28 listopada 2014 r. o ochronie i pomocy dla pokrzywdzonego i świadka (Dz.U.2015.21) wprowadza ponadto dodatkowe środki o charakterze procesowym, które również mają służyć ochronie pokrzywdzonego i świadka, tj. anonimizację danych o miejscu zamieszkania i zatrudnienia osób pokrzywdzonych i świadków, przesłuchiwanym w postępowaniu karnym, jeżeli nie mają one znaczenia dla rozstrzygnięcia sprawy. Dane te nie będą bowiem zamieszczane w protokole przesłuchania, ale w tzw. załączniku adresowym, pozostającym zasadniczo tylko do wiadomości organu prowadzącego postępowanie. Stąd zmiana art. 191 k.p.k. określającego przebieg przesłuchania. Mianowicie pytania zadawane świadkowi podczas fazy składania zeznań nie będą mogły dotyczyć jego miejsca zamieszkania lub pracy, jeżeli te informacje nie będą miały znaczenia dla rozstrzygnięcia sprawy (art. 191 § 1b k.p.k.). Miejsce jego zamieszkania będzie ustalane na podstawie dokumentu tożsamości lub jego pisemnego oświadczenia (art. 191 § 1a k.p.k.) we wstępnej fazie przesłuchania, a dane te będą zamieszczane w załączniku, o którym mowa poniżej.

Znowelizowany art. 148 § 2a-2c k.p.k. określa sposób protokolowania takiego przesłuchania, a wzory nowych protokołów przyjęcia ustnego zawiadomienia o przestępstwie oraz przesłuchania świadka są już opracowywane. Zatem od 8 kwietnia 2015 r., **w protokole zasadniczo nie będzie się zamieszczać danych dotyczących miejsca pracy ani miejsca zamieszkania pokrzywdzonych i świadków** uczestniczących w czynności. Wpisywane one będą do załącznika do protokołu, a następnie przechowywane w tzw. **załączniku adresowym do akt** sprawy **wraz z innymi dokumentami zawierającymi takie dane**. Do akt sprawy załączane będą uwierzytelnione kserokopie dokumentów sporządzone w sposób uniemożliwiający zapoznanie się z adresem lub miejscem zatrudnienia świadka. Wyjątek dotyczy funkcjonariusza publicznego składającego zeznanie w charakterze świadka w związku z pełnioną funkcją (np. policjant), którego **miejsce pracy** ujawnia się w protokole, chyba że jest to niewskazane ze względu na dobro postępowania (art. 148 § 2a-2b k.p.k.).

Załączniki adresowe do protokołu oraz oryginały dokumentów zawierających adres lub miejsce pracy pokrzywdzonego lub świadka będą mogły zostać tylko w niezbędnym zakresie ujawnione przez prokuratora lub sąd, jeżeli będą miały znaczenie dla rozstrzygnięcia sprawy (art. 148 § 2c k.p.k.). Dodany art. 156a k.p.k. precyzuje, że dokumenty te będą mogły zostać udostępnione tylko organom państwowym oraz organom samorządu terytorialnego na ich żądanie, ewentualnie także na wniosek innych instytucji lub osób, jeżeli będzie przemawiał za tym ich ważny interes.

Inne prawa pokrzywdzonego wprowadzone ustawą o ochronie i pomocy dla pokrzywdzonego i świadka i będące wyrazem wdrożenia do polskiego systemu prawnego dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2012/29/UE, to przede wszystkim:

- 1) rozszerzenie katalogu osób uprawnionych do wstąpienia w prawa zmarłego pokrzywdzonego o osoby pozostające na jego utrzymaniu – art. 52 k.p.k., art. 58 § 1 k.p.k., art. 61 § 1 k.p.k.;
- 2) rozszerzenie obowiązków informacyjnych wobec pokrzywdzonego w szczególności o obowiązek poinformowania go o ucieczce oskarżonego z aresztu śledczego – art. 253 § 3 k.p.k.;
- 3) umożliwienie przesłuchania podczas rozprawy w drodze wideokonferencji, w przypadku ryzyka krępującego oddziaływania obecności oskarżonego – art. 390 k.p.k.

Wyżej wymieniona ustawa implementuje również przepisy dyrektywy 2011/99/UE, wprowadzając do k.p.k. dwa nowe rozdziały, tj. 66j i 66k (obowiązujące już od 11 stycznia 2015 r.) dotyczące **uropejskiego nakazu ochrony**, który ma zapewnić wykonywanie i kontynuowanie ochrony udzielonej danej osobie na podstawie orzeczenia sądu jednego z państw członkowskich Unii Europejskiej we wszystkich innych państwach Unii, w których osoba ta przebywa.

Przepisy ustawy z dnia 27 września 2013 roku o zmianie ustawy Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. z 2013 r., poz. 1247) mają na celu również m.in. zapewnienie zgodności przepisów kodeksu postępowania karnego z normami Konstytucji RP i Europejskiej Konwencji Praw Człowieka. **W dniu 2 czerwca 2014 r.** weszły w życie znowelizowane § 5 i § 5a w **art. 156 k.p.k.**

Art. 156 § 5 k.p.k., otrzymał brzmienie: „**Jeżeli nie zachodzi potrzeba zabezpieczenia prawidłowego toku postępowania lub ochrony ważnego interesu państwa**, w toku postępowania przygotowawczego stronom, obrońcom, pełnomocnikom i przedstawicielom ustawowym udostępnia się akta, umożliwia sporządzanie odpisów lub kopii oraz wydaje odpłatnie uwierzytelnione odpisy lub kopie; prawo to przysługuje stronom także po zakończeniu postępowania przygotowawczego. W przedmiocie udostępnienia akt, sporządzenia odpisów lub kopii lub wydania uwierzytelnionych odpisów lub kopii **prowadzący postępowanie przygotowawcze wydaje zarządzenie**. Za zgodą prokuratora akta w toku postępowania przygotowawczego mogą być w wyjątkowych wypadkach udostępnione innym osobom”.

Po nowelizacji także pokrzywdzony uzyskał prawo do końcowego zapoznania się z aktami postępowania przygotowawczego. Zapis zawarty w obowiązującym już art. 156 § 5 k.p.k. koresponduje z **art. 321 § 1 k.p.k.**, który wejdzie w życie z dniem 1 lipca 2015 r.

Art. 321. § 1 k.p.k. Jeżeli istnieją podstawy do zamknięcia śledztwa, na wniosek podejrzanego, **pokrzywdzonego**, obrońcy lub pełnomocnika o umożliwienie końcowego zapoznania się z materiałami postępowania, prowadzący postępowanie powiadamia wnioskującego o możliwości przejrzenia akt i wyznacza mu termin do **zapoznania się** z nimi, zapewniając udostępnienie mu akt sprawy wraz z informacją, jakie materiały z tych akt, stosownie do wymogów określonych w art. 334 § 1, będą przekazane sądowi wraz z aktem oskarżenia, i pouczeniem go o uprawnieniu wskazanym w § 5, co odnotowuje się w protokole końcowego zapoznania się strony, obrońcy lub pełnomocnika z materiałami postępowania.

Na podstawie **art. 159 k.p.k.** na odmowę udostępnienia akt w postępowaniu przygotowawczym przysługuje stronom **zażalenie**. Na zarządzenie prokuratora zażalenie przysługu-

je do prokuratora bezpośrednio przełożonego, natomiast **od dnia 1 lipca 2015 r.** na zarządzenie wydane przez prokuratora stronom będzie przysługiwało zażalenie do sądu.

Nowością w obecnym porządku prawnym jest **rozszerzenie prawa do skorzystania z udostępnienia akt**, przysługującego na mocy nowego art. 156 § 5 k.p.k. **po zakończeniu postępowania przygotowawczego**. Zakładać należy, że uprawnienie to dotyczy tej części akt postępowania przygotowawczego, która na podstawie decyzji oskarżyciela publicznego, nie została przekazana sądowi wraz z aktem oskarżenia. Przez Policję to uprawnienie stronom będzie w praktyce realizowane w przypadku umorzonych dochodzeń własnych „w sprawie” oraz umorzonych i wpisanych do rejestru przestępstw (art. 325f k.p.k.), Przepis art. 156 § 5 k.p.k. nakłada na prowadzącego postępowanie przygotowawcze obowiązek udostępnienia uprawnionym podmiotom akt postępowania przygotowawczego w czasie jego trwania, w tym obowiązek umożliwienia sporządzania odpisów lub kopii, w sytuacji, gdy nie zachodzi potrzeba zabezpieczenia prawidłowego toku postępowania lub ochrony ważnego interesu państwa. W nowym porządku prawnym w postępowaniu przygotowawczym uwzględnienie lub odmowa uwzględnienia wniosku uprawnionego podmiotu o udostępnienie akt, sporządzenie z nich odpisów i kopii oraz odpłatne wydanie uwierzytelnionych odpisów lub kopii następuje w formie zarządzenia, które wymaga pisemnego uzasadnienia (art. 99 § 2 k.p.k. – zarządzenie wymaga pisemnego uzasadnienia, jeżeli podlega zaskarżeniu).

W zarządzeniu uwzględniającym wniosek o udostępnienie należy dokładnie określić zakres i sposób udostępnienia akt oraz sporządzenia lub wydania z nich odpisów lub kserokopii. Przesłankami odmowy udostępnienia akt postępowania może być jedynie potrzeba **zabezpieczenia prawidłowego toku postępowania lub ochrony ważnego interesu państwa**. W przeciwieństwie do postępowania sądowego (objętego zasadą pełnej jawności akt sprawy dla stron postępowania) postępowanie przygotowawcze objęte jest zasadą tajności. Wynika to ze specyfiki postępowania przygotowawczego, w którym ustalane jest dopiero potencjalne sprawstwo danej osoby i weryfikowane są okoliczności sprawy. Dobro tego postępowania nakazuje, aby nie ujawniać pewnych faktów i informacji przedwcześnie, ponieważ uczynienie tego mogłoby zniweczyć starania organów ścigania. Zabezpieczenie prawidłowego toku postępowania oznacza stworzenie przez organ je prowadzący takich warunków, aby postępowanie to przebiegało w sposób określony przez ustawę procesową, zmierzając ku osiągnięciu jego celów. Odmowa udostępnienia akt powinna następować jedynie wówczas, gdy udostępnienie niesie realne zagrożenie dla prawidłowego toku postępowania, które należy określać przede wszystkim przez ogólne cele postępowania karnego, o których mowa w art. 2 k.p.k. oraz cele postępowania przygotowawczego wskazane w art. 297 k.p.k.

W tych wszystkich przypadkach, gdy wystąpią negatywne przesłanki udostępnienia stronom, obrońcom, pełnomocnikom lub przedstawicielom ustawowym akt sprawy z powodu np. zagrożenia interesów pokrzywdzonego, świadków, podejrzanego czy samego postępowania albo ważnego interesu państwa, organ procesowy powinien odmówić udostępnienia im akt, wydając zarządzenie w tym przedmiocie. Zarządzenie powinno zawierać uzasadnienie, w którym należy wskazać te okoliczności sprawy, które stały na przeszkodzie udostępnieniu. Przyczynami odmownej decyzji mogą być zwłaszcza: ryzyko przedwczesnego ujawnienia dowodów, ich zniekształcenia lub utraty, ryzyko zastraszania świadków lub współpodejrzanych. Organ procesowy nie jest zobowiązany bezsprzecznie wykazać istnienia przykładowych okoliczności, lecz jedynie uprawdopodobnić to, że zapewnienie dostępu do akt postępowania zagraża jego prawidłowemu tokowi. Odmowa dostępu do akt może obejmować cały zgromadzony na danym etapie postępowania materiał procesowy, poszczególne fragmenty akt albo konkretne jego elementy: protokoły przesłuchań, opinie czy ekspertyzy. Wydaje się, że tylko w nielicznych sprawach znajdą przesłanki pozwalające na odmówienie wyżej wskazanym podmiotom dostępu do całości akt sprawy, natomiast w większości wypadków odmowa będzie mogła być ograniczona jedynie do części akt, a nawet do poszczególnych dokumen-

tów. Tylko w przypadku dochodzeń własnych Policji decyzja – zarówno pozytywna, jak i negatywna – w przedmiocie udostępnienia akt stronom, obrońcom, pełnomocnikom i przedstawicielom ustawowym, należy do funkcjonariusza Policji prowadzącego postępowanie. Wydane w tym przedmiocie zarządzenie podlega zaskarżeniu do prokuratora nadzorującego dochodzenie. Decyzje w przedmiocie udostępnienia uprawnionym podmiotom akt postępowania, uwzględniające potrzebę ochrony ważnego interesu państwa są ściśle związane przepisami o ochronie informacji niejawnych, w tym także przepisami Kodeksu postępowania karnego odnoszącymi się do materiałów postępowania, którym nadano odpowiednią klauzulę tajności (np. art. 179, 180, 181 § 1, 184, art. 226 k.p.k.). Nadmienić należy, że potrzeba ochrony „ważnego interesu państwa” jest jedną z przesłanek wyłączenia jawności rozprawy (art. 360 i 157 k.p.k.). Decyzje związane z tą przesłanką będzie wydawał prokurator bez względu na formę postępowania przygotowawczego.⁴⁹

Zmiany przepisów dotyczące pokrzywdzonego wprowadzone ustawą z dnia 27 września 2013 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. z dnia 25 października 2013 r., poz. 1247), które zaczną obowiązywać od dnia 1 lipca 2015 r.

Nowelizacja k.p.k.⁵⁰ dokonuje zmian w sposobie określenia **pokrzywdzonego niebędącego osobą fizyczną**. Według nowego brzmienia **art. 49 § 2 k.p.k.**, który wejdzie w życie w dniu 1 lipca 2015 r., pokrzywdzonym może być także niemająca osobowości prawnej: **1) instytucja państwowa lub samorządowa, 2) inna jednostka organizacyjna, której odrębne przepisy przyznają zdolność prawną**.

Wprowadzenie w nowej regulacji kryterium zdolności prawnej koresponduje z przepisami włączonymi do k.k.s. i k.c. Dotychczasowy art. 49 § 2 k.p.k. nie uwzględnia bowiem zmian, jakie nastąpiły w tym zakresie zarówno w k.c., jak również w k.k.s. Pomija także okoliczność funkcjonowania w obrocie jednostek organizacyjnych, które co prawda nie posiadają osobowości prawnej, ale mają zdolność prawną przyznaną im przez przepisy szczególne. Nowy przepis art. 49 § 2 k.p.k. nie posługuje się już dotychczasowym podziałem na instytucje państwowe, samorządowe czy społeczne, ale wprowadza jedno kryterium: zdolności prawnej przysługującej danej jednostce organizacyjnej bez względu na to, czy ma ona charakter jednostki publicznej, społecznej czy prywatnej. Zmianę należy ocenić pozytywnie, umożliwia ona bowiem podmiotom posiadającym zdolność prawną, a niebędącym instytucjami państwowymi i samorządowymi, a więc posiadającym zdolność do bycia podmiotem praw i obowiązków, a nieposiadającym osobowości prawnej (**tzw. ułomne osoby prawne**), np. wspólnotom mieszkaniowym, stowarzyszeniom zwykłym, spółkom jawnym, spółkom partnerskim, spółkom komandytowym, spółkom akcyjnym w organizacji czy spółkom z ograniczoną odpowiedzialnością w organizacji, obronę swoich interesów w przypadku pokrzywdzenia przestępstwem oraz przyznanie tym podmiotom możliwości uczestniczenia i korzystania z uprawnień strony w procesie karnym już na etapie postępowania przygotowawczego. Należy zaznaczyć, że uprawnienia procesowe pokrzywdzonego na gruncie znoveelizowanych przepisów będzie mógł wykonywać wyłącznie następca prawny danej osoby prawnej lub jednostki organizacyjnej, a więc podmiot przejmujący całość jej praw i obowiązków. Usuwa to obecną lukę w zakresie ochrony praw procesowych podmiotów,

⁴⁹ R. Wojtuszek, A. Pęsko, Zmiany w Kodeksie postępowania karnego, (w:) Kwartalnik Prawno-Kryminalistyczny Szkoły Policji w Pile, nr 2/2014, s. 55-56.

⁵⁰ Ustawa z dnia 27 września 2013 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. z dnia 25 października 2013 r., poz. 1247).

które nie są osobami fizycznymi, a także rozstrzyga wątpliwości, jakie pojawiają się w związku ze znaczeniem procesowym przekształceń podmiotowych po stronie takich podmiotów.⁵¹

Zmianie uległy także przepisy dotyczące pełnomocnika pokrzywdzonego. Według nowego brzmienia **art. 88 k.p.k. pełnomocnikiem** może być adwokat lub **radca prawny**. Do pełnomocnika stosuje się odpowiednio art. 77, 78, 83, 84 i 86 § 2.

Istotna nowość dotyczy prawa czynnej strony postępowania do wystąpienia o ustanowienie w postępowaniu sądowym pełnomocnika z urzędu bez wymogów określonych dotychczasowym „prawem dla ubogich”, a więc bez konieczności wykazania przez pokrzywdzonego, że na takiego pełnomocnika po prostu go nie stać, np. z uwagi na trudną sytuację materialną. Jeśli na etapie postępowania sądowego pokrzywdzony, i to każdy bez wyjątku, pod warunkiem, że nie ma pełnomocnika z wyboru, złoży wniosek o wyznaczenie pełnomocnika z urzędu, pełnomocnik taki zostanie mu wyznaczony.

Art. 87a. § 1 k.p.k. Na wniosek strony innej niż oskarżony, która nie ma pełnomocnika z wyboru, prezes sądu, sąd lub referendarz sądowy wyznacza **w postępowaniu sądowym** pełnomocnika z urzędu.

§ 2. Przepis § 1 stosuje się odpowiednio do wyznaczenia pełnomocnika w celu dokonania określonej czynności procesowej w toku postępowania sądowego.

§ 3. O uprawnieniu do złożenia wniosku oraz o tym, że w zależności od wyniku procesu strona taka może być obciążona kosztami wyznaczenia pełnomocnika z urzędu, należy pouczyć ją przy doręczeniu zawiadomienia o terminie rozprawy albo posiedzenia, o którym mowa w art. 341 § 1, art. 343 § 5 oraz art. 343a.

§ 4. Ponowne wyznaczenie pełnomocnika w trybie, o którym mowa w § 1 i 2, dopuszczalne jest jedynie w szczególnie uzasadnionych wypadkach.

Zawieszenie biegu terminu zawitego na czas wyznaczenia pełnomocnika

Art. 127a. § 1 k.p.k. Jeżeli warunkiem skuteczności czynności procesowej jest jej dokonanie przez obrońcę lub **pełnomocnika**, termin do jej dokonania **ulega zawieszeniu** dla strony postępowania na czas rozpoznania wniosku o przyznanie pomocy prawnej w tym zakresie.

§ 2. W wypadku wyznaczenia obrońcy lub **pełnomocnika z urzędu** termin do dokonania czynności przez wyznaczonego przedstawiciela procesowego rozpoczyna bieg od daty doręczenia mu postanowienia lub zarządzenia o tym wyznaczeniu.

W **art. 49a k.p.k.**, który zacznie obowiązywać **od dnia 1 lipca 2015 r.**, dokonano zmiany terminu, do którego dopuszczalne jest złożenie **wniosku o nałożenie obowiązku naprawienia szkody na podstawie art. 46 § 1 k.k.** Według nowego brzmienia, jeżeli nie wytoczono powództwa cywilnego, pokrzywdzony, a także prokurator, może złożyć wniosek, o którym mowa w **art. 46 § 1 k.k.**, **aż do zamknięcia przewodu sądowego na rozprawie głównej**. Do tej pory wniosek taki mógł być złożony jedynie do zakończenia pierwszego przesłuchania pokrzywdzonego na rozprawie głównej. Poszerzono tym samym możliwość uzyskania satysfakcji majątkowej przez pokrzywdzonego przestępstwem. Przedłużenie terminu do chwili zamknięcia przewodu sądowego w sposób istotny wzmacnia gwarancje procesowe pokrzywdzonego, a ponadto eliminuje wątpliwość co do terminu, do którego wspomniany wniosek może być złożony, jeżeli pokrzywdzony nie jest w postępowaniu sądowym

⁵¹ Por. K. Kochel, *Pozycja ...*, s. 579.

przesłuchiwany, tj. w sytuacjach, gdy w ogóle nie jest możliwe przesłuchiwanie pokrzywdzonego – rozpoznawanie na posiedzeniu kwestii wydania wyroku skazującego bez rozprawy (art. 343 i art. 474a k.p.k.) lub gdy mamy do czynienia z rozpoznaniem na rozprawie wniosku oskarżonego o skazanie go bez dalszego postępowania dowodowego (art. 387 i 338a k.p.k.). Wydłużenie terminu do złożenia przez pokrzywdzonego wniosku o orzeczenie środka karnego z art. 46 k.k. będzie miało zastosowanie wyłącznie do spraw, gdy w dniu wejścia w życie projektowanej ustawy termin taki jeszcze nie upłynął (art. 33 pkt 3 k.k.).

Ponadto 1 lipca 2015 r. wejdzie w życie znowelizowany art. 321 k.p.k.

Art. 321. § 1 k.p.k. Jeżeli istnieją podstawy do zamknięcia śledztwa, na wniosek podejrzanego, pokrzywdzonego, obrońcy lub pełnomocnika o umożliwienie końcowego zapoznania się z materiałami postępowania, prowadzący postępowanie powiadamia wnioskującego o możliwości przejrzenia akt i wyznacza mu termin do **zapoznania się** z nimi, zapewniając udostępnienie mu akt sprawy wraz z informacją, jakie materiały z tych akt, stosownie do wymogów określonych w **art. 334 § 1 k.p.k.**, będą przekazane sądowi wraz z aktem oskarżenia, i pouczeniem go o uprawnieniu wskazanym w § 5, co odnotowuje się w protokole końcowego zapoznania się strony, obrońcy lub pełnomocnika z materiałami postępowania.

Prawo pokrzywdzonego do informacji o możliwości końcowego zapoznania się z materiałami postępowania po nowelizacji będzie miało charakter bezwzględny, gdyż ustawodawca nie przewidział wyjątków od możliwości rezygnacji z informowania pokrzywdzonego lub też możliwości zastosowania uproszczonej procedury. **Dotychczasowe „zaznajomienie się” z materiałami ustawodawca zmienił na „zapoznanie się”.**

Jednakże na mocy nowego **art. 321 § 2 k.p.k.** „**prokurator może ograniczyć liczbę pokrzywdzonych, którym umożliwi końcowe zapoznanie się z materiałami postępowania**, o którym mowa w § 1, jeżeli jest to konieczne dla zabezpieczenia prawidłowego toku postępowania. Przepis § 1 stosuje się odpowiednio, przy czym nie sporządza się protokołu”.

W praktyce będzie chodziło o sprawy typu Amber Gold, gdzie występuje kilkanaście tysięcy pokrzywdzonych, jak również oszustwa na szeroką skalę na internetowym portalu aukcyjnym Allegro. Powyższa zmiana przepisu ma zapobiec m.in. przedawnieniu postępowania i jest ważna z punktu widzenia ekonomiki procesowej. Według założeń modelu kontradyktoryjnego, celem jest szybkie i sprawne zakończenie sprawy. Pojawia się jednak pytanie, czym powinien kierować się prokurator, dokonując swoistej gradacji pokrzywdzonych i podejmując decyzje, który z nich może, a który nie może się z aktami sprawy po jej zakończeniu zapoznać. W tym miejscu należy przypomnieć, że na podstawie art. 156 § 5 k.p.k., który obowiązuje od 2 czerwca 2014 r., przyznano prawo do zapoznania się z aktami postępowania przygotowawczego w trakcie jego trwania każdemu pokrzywdzonemu bez wyjątku.

Art. 321. § 2 k.p.k. (projekt zmiany noweli – druk sejmowy nr 2393). Prokurator może ograniczyć liczbę pokrzywdzonych, którym umożliwi końcowe zapoznanie się z materiałami postępowania, o którym mowa w § 1, jeżeli jest to konieczne dla zabezpieczenia prawidłowego toku postępowania. W takim wypadku **pozostali pokrzywdzeni mają prawo do przejrzenia akt**, a prowadzący postępowanie zapewnia im udostępnienie akt sprawy wraz z informacją, jakie materiały z tych akt, stosownie do wymogów określonych w art. 334 § 1, będą przekazane sądowi wraz z aktem oskarżenia, i poucza ich o uprawnieniu wskazanym w § 5. O przejrzeniu akt przez każdego z tych pokrzywdzonych, udzielonej informacji i pouczeniu zamieszcza się adnotację w aktach sprawy.

Termin zapoznania się strony, obrońcy i pełnomocnika z materiałami śledztwa powinien być tak wyznaczony, aby od dnia doręczenia zawiadomienia o możliwości takiego zapoznania się upłynęło co najmniej 7 dni – **art. 321 § 3 k.p.k.** Nieusprawiedliwione niestawienie mimo prawidłowego doręczenia im zawiadomienia nie tamuje dalszego postępowania – **art. 321 § 4 k.p.k.** W tym miejscu należy zaznaczyć, że jeżeli strona, nie podając nowego adresu, zmienia miejsce zamieszkania lub nie przebywa pod wskazanym przez siebie adresem, **w tym także z powodu pozbawienia wolności w innej sprawie**, pismo wysłane pod tym adresem uważa się za doręczone – **art. 139 § 1 k.p.k.**

W terminie **3 dni** od dnia zapoznania się z materiałami postępowania strony, obrońcy lub pełnomocnicy mogą składać wnioski o uzupełnienie śledztwa, a także o uzupełnienie materiału dowodowego, który ma być przekazany sądowi wraz z aktem oskarżenia, o określone dokumenty zawarte w aktach sprawy – **art. 321 § 5 k.p.k.** Jeżeli nie zachodzi potrzeba uzupełnienia śledztwa, wydaje się postanowienie o jego zamknięciu – **art. 321 § 6 k.p.k.**

Według przyjętej noweli,⁵² do czasu rozpoczęcia przewodu sądowego strony, obrońcy i pełnomocnicy mogą wносить o zobowiązanie prokuratora do **uzupełnienia materiałów postępowania przygotowawczego dołączonych do aktu oskarżenia** o określone dokumenty zawarte w aktach tego postępowania. W przedmiocie tego wniosku sąd rozstrzyga w miarę możliwości jeszcze przed otwarciem przewodu sądowego (**art. 381 § 2 k.p.k.**). O przesłaniu aktu oskarżenia do sądu oraz o treści przepisów art. 335, **art. 338a** i art. 387 oskarżyciel publiczny zawiadamia oskarżonego i ujawnionego pokrzywdzonego, a także osobę lub instytucję, która złożyła zawiadomienie o przestępstwie. Pokrzywdzonego należy pouczyć o uprawnieniach związanych z dochodzeniem roszczeń majątkowych oraz o treści przepisu art. 49a k.p.k., a w razie potrzeby także o prawie do złożenia oświadczenia o działaniu w charakterze oskarżyciela posiłkowego (**art. 334 § 6 k.p.k.**). Cofnięcie aktu oskarżenia przez oskarżyciela publicznego nie pozbawia uprawnień oskarżyciela posiłkowego. Pokrzywdzony, który uprzednio nie korzystał z uprawnień oskarżyciela posiłkowego, może **w terminie 14 dni** od powiadomienia go o cofnięciu przez oskarżyciela publicznego aktu oskarżenia oświadczyć, że przystępuje do postępowania jako oskarżyciel posiłkowy (**art. 54 § 2 k.p.k.**).

Art. 334. § 6 k.p.k. (projekt zmiany noweli – druk sejmowy nr 2393). O przesłaniu aktu oskarżenia do sądu oraz o treści przepisów art. 335, art. 338a, art. 343, art. 343a i art. 387 oraz art. 60a kodeksu karnego oskarżyciel publiczny zawiadamia oskarżonego i ujawnionego pokrzywdzonego, a także osobę lub instytucję, która złożyła zawiadomienie o przestępstwie. Pokrzywdzonego należy pouczyć o treści przepisu art. 49a, a także o prawie do złożenia oświadczenia o działaniu w charakterze oskarżyciela posiłkowego.

W kontekście omawianych zmian warto wspomnieć, że ustawa z dnia 27 września 2013 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. z dnia 25 października 2013 r., poz. 1247) wprowadza istotne zmiany w kwestii inicjatywy dowodowej w postępowaniu przed sądem, dlatego ustawodawca kładzie duży nacisk na obowiązek udzielania stronom postępowania rzetelnej informacji prawnej tak, aby były one świadome swojej roli oraz swoich praw i obowiązków w procesie.

Art. 167. § 1 k.p.k. W postępowaniu przed sądem, które zostało wszczęte z inicjatywy strony, **dowody przeprowadzane są przez strony** po ich dopuszczeniu przez prezesa

⁵² Ustawa z dnia 27 września 2013 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. z dnia 25 października 2013 r., poz. 1247).

sądu, przewodniczącego lub sąd. W razie niestawiennictwa strony, na której wniosek dowód został dopuszczony, a także **w wyjątkowych wypadkach, uzasadnionych szczególnymi okolicznościami, dowód przeprowadza sąd w granicach tezy dowodowej. W wyjątkowych wypadkach, uzasadnionych szczególnymi okolicznościami, sąd może dopuścić i przeprowadzić dowód z urzędu.**

§ 2. W innym postępowaniu przed sądem niż wymienione w § 1 oraz w postępowaniu przygotowawczym dowody przeprowadzane są przez organ procesowy prowadzący postępowanie. Nie wyłącza to prawa do zgłoszenia wniosku dowodowego przez stronę.

W nowym, kontrydiktoryjnym modelu postępowania sądowego sąd pełni rolę arbitra, natomiast, co do zasady, dowody przeprowadzane są przez strony. Jednakże zgodnie z nowelą⁵³ **art. 168a k.p.k.** niedopuszczalne jest wykorzystanie dowodu uzyskanego do celów postępowania karnego za pomocą czynu zabronionego, o którym mowa w art. 1 § 1 k.k. (nie obejmuje więc czynu zabronionego stanowiącego wykroczenie).

Wzrośnie rola mediacji

Art. 23a. § 1 k.p.k. Sąd lub referendarz sądowy, a w postępowaniu przygotowawczym prokurator lub inny organ prowadzący to postępowanie, może z inicjatywy lub za zgodą oskarżonego i pokrzywdzonego skierować sprawę do instytucji lub osoby do tego uprawnionej w celu przeprowadzenia postępowania mediacyjnego między pokrzywdzonym i oskarżonym, **o czym się ich poucza, informując o celach i zasadach postępowania mediacyjnego, w tym o treści art. 178a.**

§ 2. Postępowanie mediacyjne nie powinno trwać dłużej niż miesiąc, a jego okresu nie wlicza się do czasu trwania postępowania przygotowawczego.

§ 3. Postępowania mediacyjnego nie może prowadzić osoba, co do której w sprawie zachodzą okoliczności określone w art. 40 i art. 41 § 1, czynny zawodowo sędzia, prokurator, asesor prokuratorski, a także aplikant wymienionych zawodów, ławnik, referendarz sądowy, asystent sędziego, asystent prokuratora oraz funkcjonariusz instytucji uprawnionej do ścigania przestępstw. Przepis art. 42 stosuje się odpowiednio.

§ 4. Udział oskarżonego i pokrzywdzonego w postępowaniu mediacyjnym jest dobrowolny. Zgodę na uczestniczenie w postępowaniu mediacyjnym odbiera organ kierujący sprawę do mediacji lub mediator, po wyjaśnieniu oskarżonemu i pokrzywdzonemu celów i zasad postępowania mediacyjnego i pouczeniu ich o możliwości cofnięcia tej zgody aż do zakończenia postępowania mediacyjnego.

§ 5. Mediatorowi udostępnia się akta sprawy w zakresie niezbędnym do przeprowadzenia postępowania mediacyjnego.

§ 6. Instytucja lub osoba do tego uprawniona sporządza, po przeprowadzeniu postępowania mediacyjnego, sprawozdanie z jego wyników. Do sprawozdania załącza się ugodę podpisaną przez oskarżonego, pokrzywdzonego i mediatora, jeżeli została zawarta.

§ 7. Postępowanie mediacyjne prowadzi się w sposób bezstronny i poufny.

Z kolei przepis **art. 59a k.k.**, ujęty w ustawie nowelizacyjnej z dnia 27 września 2013 r., wchodzący w życie **1 lipca 2015 r.**, wprowadza innowacyjne rozwiązanie nieznanе dotychczas polskiemu prawu karnemu, a mianowicie **tzw. umorzenie restytucyjne (pojednawcze)**, które realizuje funkcję kompensacyjną prawa karnego.

⁵³ Ustawa z dnia 27 września 2013 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. z dnia 25 października 2013 r., poz. 1247).

Art. 59a k.k. § 1. Jeżeli przed rozpoczęciem przewodu sądowego w pierwszej instancji sprawca, który nie był uprzednio skazany za przestępstwo umyślne z użyciem przemocy, naprawił szkodę lub zadośćuczynił wyrządzonej krzywdzie, umarza się na wniosek pokrzywdzonego postępowanie karne o występki zagrożony karą nieprzekraczającą 3 lat pozbawienia wolności, a także o występki przeciwko mieniu zagrożony karą nieprzekraczającą 5 lat pozbawienia wolności, jak również o występki określony w art. 157 § 1.

§ 2. Jeżeli czyn został popełniony na szkodę więcej niż jednego pokrzywdzonego, warunkiem zastosowania § 1 jest naprawienie przez sprawcę szkody oraz zadośćuczynienie za wyrządzoną krzywdę w stosunku do **wszystkich pokrzywdzonych**.

§ 3. Przepisu § 1 nie stosuje się, jeżeli zachodzi szczególna okoliczność uzasadniająca, że umorzenie postępowania byłoby sprzeczne z potrzebą realizacji celów kary.

Powyższy przepis wprowadza nową, konsensualną możliwość zakończenia postępowania. **Aby można było ją zastosować, muszą być spełnione określone warunki:**

1. Sprawca nie był uprzednio skazany za przestępstwo umyślne z użyciem przemocy.
2. Sprawca naprawił szkodę lub zadośćuczynił wyrządzonej krzywdzie.
3. Sprawca popełnił występki zagrożony karą nieprzekraczającą 3 lat pozbawienia wolności.
4. Sprawca popełnił występki przeciwko mieniu zagrożony karą nieprzekraczającą 5 lat pozbawienia wolności.
5. Sprawca popełnił występki określony w art. 157 § 1 k.k. (średni umyślny uszczerbek na zdrowiu).
6. Wniosek o zastosowanie trybu art. 59a k.k. złożył pokrzywdzony.
7. Nie zachodzi szczególna okoliczność uzasadniająca, że umorzenie postępowania byłoby sprzeczne z potrzebą realizacji celów kary.⁵⁴

A zatem:

- otwarcie większego pola dla mediacji, mimo że w przyjętej formie tekstu ustawowego – brak bezpośredniego odesłania do mediacji;
- chodzi o sytuacje, gdy jest szansa rozstrzygnięcia konfliktu w sposób satysfakcjonujący dla pokrzywdzonego, a nie zachodzi konieczność szerszej reakcji penalnej;
- wprawdzie w treści przepisu mowa jest o **sprawcy**, a nie o **podejrzanym**, ale zastosowanie trybu ma miejsce dla sprawy, w której konkretnej osobie przedstawiono zarzut;
- zarówno naprawienie szkody, jak i zadośćuczynienie krzywdzie może być jednak dokonane przed przedstawieniem zarzutu;
- decyzję może wydać sąd, a także prokurator, ale już nie funkcjonariusz prowadzący dochodzenie (zapis art. 325e § 1b k.p.k.);
- informacja o złożeniu wniosku jest elementem aktu oskarżenia;
- nie ma zastrzeżenia ustawowego co do formy złożenia wniosku przez pokrzywdzonego (może być zatem złożony pisemnie lub ustnie do protokołu);
- nowa podstawa do wykreślenia sprawy (zarówno gdy orzeczenie zapada w postępowaniu przygotowawczym jak i na etapie sądowym);
- pytanie o formę stanowiska prokuratora, gdy nie uwzględnia wniosku i kieruje akt oskarżenia (w każdym razie bez środka zaskarżenia dla strony, element swobodnego uznania oskarżyciela publicznego);
- zażalenie prokuratora na decyzję sądu w przypadku, gdy sąd odrębnie ocenił wystąpienie przesłanki z § 1 i umorzył sprawę skierowaną z aktem oskarżenia (art.339 § 5 k.p.k.) – przysługuje na zasadach ogólnych (zamknięcie drogi do wydania wyroku).⁵⁵

⁵⁴ Por. Materiały szkoleniowe dla funkcjonariuszy Policji. Nowelizacja Kodeksu postępowania karnego. Warszawa 2014, s. 10.

W akcie oskarżenia informację o złożeniu przez pokrzywdzonego wniosku, o którym mowa w art. 59a k.k., zamieszcza prokurator. Jeśli więc chęć złożenia takiego wniosku zostanie wyjawiona przed funkcjonariuszem Policji, sprawę należy niezwłocznie przekazać prokuratorowi.⁵⁶

Dopuszczalność wycofania wniosku należy zastrzec do chwili wydania przez prokuratora lub sąd postanowienia w trybie art. 59a k.k., a zatem do momentu powstania stanu nieodwracalnego.

Art. 59a. § 1 k.k. (projekt zmiany noweli – druk sejmowy nr 2393). „Jeżeli przed rozpoczęciem przewodu sądowego w pierwszej instancji sprawca, który nie był uprzednio skazany za przestępstwo umyślne z użyciem przemocy, **pojednał się z pokrzywdzonym, w szczególności w wyniku mediacji** i naprawił szkodę lub zadośćuczynił wyrządzonej krzywdzie, umarza się, na wniosek pokrzywdzonego, postępowanie karne o występki zagrożony karą nieprzekraczającą 3 lat pozbawienia wolności, a także o występki przeciwko mieniu zagrożony karą nieprzekraczającą 5 lat pozbawienia wolności, jak również o występki określony w art. 157 § 1.

Zawarte w nowelizacji k.p.k. propozycje rozwiązań dotyczące pokrzywdzonego, wzmacniające w niemałym zakresie – w porównaniu z obecnie obowiązującymi przepisami – pozycję tego uczestnika postępowania karnego, stwarzają tym samym dogodniejsze warunki jego udziału, w szczególności w postępowaniu przygotowawczym. Z tego też względu ochrona interesów pokrzywdzonego, przy zachowaniu odpowiedniej aktywności, nie powinna doznawać ograniczenia.

Prawa i obowiązki podejrzanego w świetle nowelizacji kodeksu postępowania karnego z dnia 27 września 2013 r.

Prawa podejrzanego w świetle nowelizacji k.p.k. z dnia 27 września 2013 r.

Nowelizacja k.p.k. z 27 września 2013 r., zmierzająca przede wszystkim do przemodelowania kontrydiktoryjności procesu karnego w stadium jurysdykcyjnym, ma również na celu wzmocnienie gwarancji procesowych stron postępowania i zwiększenie ich prawa do informacji, jako wyraz dostosowania prawa polskiego do dyrektyw Unii Europejskiej⁵⁷. Stąd też akcent na zasadę informacji prawnej. Już od 2 czerwca 2014 r. wszedł w życie znowelizowany art. 300 k.p.k.:

Art. 300 § 1. Przed pierwszym przesłuchaniem należy pouczyć podejrzanego o jego uprawnieniach: do składania wyjaśnień, do odmowy składania wyjaśnień lub odmowy odpowiedzi na pytania, do informacji o treści zarzutów i ich zmianach, do składania wniosków o dokonanie czynności śledztwa lub dochodzenia, do korzystania z pomocy obrońcy, w tym do wystąpienia o obrońcę z urzędu w wypadku określonym w art. 78, do końcowego zapoznania się z materiałami postępowania przygotowawczego, jak również o uprawnieniach

⁵⁵ Materiały szkoleniowe (prezentacja) autorstwa Janusza Śliwy – prokuratora Prokuratury Apelacyjnej w Krakowie: Policja w świetle zmian procedury karnej 2015 (cz. I) przedstawiona podczas szkolenia dla funkcjonariuszy Policji w związku z nowelizacją procedury karnej wprowadzoną ustawą z dnia 27 września 2013 r., które odbyło się w dniach 7-8 sierpnia 2014 r. w Szkole Policji w Pile.

⁵⁶ Materiały szkoleniowe dla funkcjonariuszy Policji..., s. 10.

⁵⁷ Zob. Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2012/13/UE z dnia 22 maja 2012 r. w sprawie prawa do informacji w postępowaniu karnym (Dz.U.UE L z dnia 1 czerwca 2012 r., 2012.142.1).

określonych w art. 23a § 1, art. 72 § 1 i art. 301 oraz o obowiązkach i konsekwencjach wskazanych w art. 74, art. 75, art. 133 § 2, art. 138 i art. 139. Pouczenie należy wręczyć podejrzanemu na piśmie; podejrzany otrzymanie pouczenia potwierdza podpisem.

§ 2. Przed pierwszym przesłuchaniem poucza się pokrzywdzonego o posiadaniu statusu strony procesowej w postępowaniu przygotowawczym oraz o wynikających z tego uprawnieniach, w szczególności: do składania wniosków o dokonanie czynności śledztwa lub dochodzenia i warunkach uczestniczenia w tych czynnościach, określonych w art. 51, art. 52 i art. 315-318, do korzystania z pomocy pełnomocnika, w tym do złożenia wniosku o wyznaczenie pełnomocnika z urzędu w okolicznościach wskazanych w art. 78, do końcowego zapoznania się z materiałami postępowania przygotowawczego, jak również o uprawnieniach określonych w art. 23a § 1, art. 87a i art. 306 oraz o obowiązkach i konsekwencjach wskazanych w art. 138 i art. 139. Pouczenie należy wręczyć pokrzywdzonemu na piśmie; pokrzywdzony otrzymanie pouczenia potwierdza podpisem.

§ 3. Minister Sprawiedliwości określi, w drodze rozporządzenia, wzory pisemnych pouczeń, o których mowa w § 1 i 2, mając na względzie konieczność zrozumienia pouczenia także przez osoby niekorzystające z pomocy pełnomocnika.

Zgodnie z upoważnieniem zawartym w § 3, wydane zostały stosowne rozporządzenia. Od 7 lipca 2014 r. obowiązuje nowy wzór pouczenia podejrzanego o prawach i obowiązkach w postępowaniu karnym (załącznik nr 3), wzór pouczenia dla osoby zatrzymanej, który obowiązuje od 2 lipca 2014 r. (załącznik nr 4), wzór pouczenia dla osoby zatrzymanej na podstawie europejskiego nakazu zatrzymania (załącznik nr 5), wzór pouczenia o uprawnieniach tymczasowo aresztowanego (załącznik nr 6).

Pouczenie podejrzanego o jego prawach i obowiązkach jest obligatoryjne, w szczególności o prawie do obrony.

Art. 6. Oskarżonemu przysługuje prawo do obrony, w tym prawo do korzystania z pomocy obrońcy, o czym należy go pouczyć, gdyż z tego prawa wynika szereg innych uprawnień.

Prawo do składania i odmowy składania wyjaśnień, do odmowy odpowiedzi na poszczególne pytania – art. 175 § 1, art. 176 § 1 k.p.k.

Art. 175. § 1. Oskarżony ma prawo składać wyjaśnienia; może jednak bez podania powodów odmówić odpowiedzi na poszczególne pytania lub odmówić składania wyjaśnień. O prawie tym należy go pouczyć.

§ 2. Obecny przy czynnościach dowodowych oskarżony ma prawo składać wyjaśnienia co do każdego dowodu.

Art. 176. § 1. W postępowaniu przygotowawczym oskarżonemu należy, na jego żądanie lub jego obrońcy, umożliwić w toku przesłuchania złożenie wyjaśnień na piśmie. Przesłuchujący podejmie w tym wypadku środki zapobiegające porozumieniu się oskarżonego z innymi osobami w czasie spisywania wyjaśnień.

§ 2. Przesłuchujący może z ważnych powodów odmówić zgody na złożenie przez oskarżonego wyjaśnień na piśmie.

§ 3. (uchylony).

§ 4. Pisemne wyjaśnienia oskarżonego, podpisane przez niego, z zaznaczeniem daty ich złożenia, stanowią załącznik do protokołu.

W tym zakresie ustawa nowelizująca k.p.k. z dnia 27 września 2013 r. nie dokonała żadnych zmian.

Prawo do informacji o treści zarzutów i ich zmianach oraz kwalifikacji prawnej zarzuczonego czynu – art. 313 § 1, art. 314, art. 325a § 2 i art. 325g § 2 k.p.k.

Zmiana art. 300 § 1 k.p.k., która weszła w życie 2 czerwca 2014r. przewiduje wprost:

Art. 300. § 1. Przed pierwszym przesłuchaniem należy pouczyć podejrzanego o jego uprawnieniach: do składania wyjaśnień, do odmowy składania wyjaśnień lub odmowy odpowiedzi na pytania, **do informacji o treści zarzutów i ich zmianach(...)**

Instytucja przedstawienia zarzutów ma charakter gwarancyjny. Jej obecne uregulowanie w pełni odpowiada wymogom art. 6 ust. 3 lit. a EKPC o prawie do informacji o istocie i przyczynie skierowania oskarżenia wobec osoby.⁵⁸ Zgodnie z brzmieniem art. 313 k.p.k., zarzut stawiany osobie ma zawierać opis czynu i jego kwalifikację prawną, przy czym nie może to być zarzut ogólnikowy, gdyż utrudnia to obronę podejrzanemu.⁵⁹ Ma być sformułowany na podstawie uzasadnionego podejrzenia, że dany czyn popełniła konkretna osoba. Należy zatem wykazać wypełnienie znamion konkretnego przestępstwa za pomocą precyzyjnie określonych, sprawdzalnych i właściwie procesowo udokumentowanych okoliczności.⁶⁰ Wszelkie modyfikacje zarzutu w zakresie opisu czynu jak i jego kwalifikacji powinny być dokonywane w trybie zmiany zarzutów, na podstawie art. 314 k.p.k., a nie dopiero w akcie oskarżenia, co było dosyć powszechną praktyką w sytuacji zmiany kwalifikacji na łagodniejszą dla sprawcy.⁶¹ Wprowadzenie do art. 300 § 1 k.p.k. zapisu o prawie podejrzanego do informacji o treści oraz o zmianie zarzutu powinno wyeliminować tę niewłaściwą praktykę.

Nowelizacja art. 313 § 3 k.p.k. jest tylko wynikiem zmiany konstrukcji końcowego zaznajomienia z materiałami postępowania (art. 321 k.p.k.) i stąd też zmiana nazwy z „zaznajomienia” na „zapoznanie”.

Art. 313 § 3. Podejrzanym może do czasu zawiadomienia go o terminie zapoznania się z materiałami śledztwa żądać podania mu ustnie podstaw zarzutów, a także sporządzenia uzasadnienia na piśmie, o czym należy go pouczyć. Uzasadnienie doręcza się podejrzanemu i ustanowionemu obrońcy w terminie 14 dni.

Prawo do składania wniosków o dokonanie czynności śledztwa lub dochodzenia, np. o przesłuchanie świadka, uzyskanie dokumentu, dopuszczenie opinii biegłego – art. 315 § 1 k.p.k., projekt art. 321 § 5 i 6 k.p.k. (druk sejmowy nr 2393).

Prawo stron do składania wniosków dowodowych i uczestniczenia w czynnościach dochodzenia lub śledztwa w czasie trwania postępowania przygotowawczego nie zostało zmodyfikowane nowelizacją z 27 września 2013 r.

Art. 315. § 1. Podejrzanym i jego obrońcą oraz pokrzywdzonym i jego pełnomocnikiem mogą składać wnioski o dokonanie czynności śledztwa.

§ 2. Stronie, która złożyła wniosek, oraz jej obrońcy lub pełnomocnikowi nie można odmówić wzięcia udziału w czynności, jeżeli tego żądają. Przepis art. 318 zdanie drugie stosuje się.

⁵⁸ T. Grzegorzczak, Kodeks postępowania karnego. Komentarz, t I, Warszawa 2014, s. 1071.

⁵⁹ Ibidem, s. 1072.

⁶⁰ Ibidem.

⁶¹ Zob. wyrok SN z dnia 30 maja 1985 r., I KR 119/85, LEX nr 20966.

Art. 316. § 1. Jeżeli czynności śledztwa nie będzie można powtórzyć na rozprawie, należy podejrzanego, pokrzywdzonego i ich przedstawicieli ustawowych, a obrońcę i pełnomocnika, jeżeli są już w sprawie ustanowieni, dopuścić do udziału w czynności, chyba że zachodzi niebezpieczeństwo utraty lub zniekształcenia dowodu w razie zwłoki.

§ 2. Podejrzanego pozbawionego wolności nie sprowadza się wtedy, gdy zwłoka grozi utratą lub zniekształceniem dowodu.

§ 3. Jeżeli zachodzi niebezpieczeństwo, że świadka nie będzie można przesłuchać na rozprawie, strona lub prokurator albo inny organ prowadzący postępowanie mogą zwrócić się do sądu z żądaniem przesłuchania go przez sąd.

Art. 317. § 1. Strony, a obrońcę lub pełnomocnika, gdy są już w sprawie ustanowieni, należy także na żądanie dopuścić do udziału w innych czynnościach śledztwa.

§ 2. W szczególnie uzasadnionym wypadku prokurator może postanowieniem odmówić dopuszczenia do udziału w czynności ze względu na ważny interes śledztwa albo odmówić sprowadzenia oskarżonego pozbawionego wolności, gdy spowodowałyby to poważne trudności.

Art. 318. Gdy dopuszczono dowód z opinii biegłych albo instytucji naukowej lub specjalistycznej, podejrzanemu i jego obrońcy oraz pokrzywdzonemu i jego pełnomocnikowi doręcza się postanowienie o dopuszczeniu tego dowodu i zezwala na wzięcie udziału w przesłuchaniu biegłych oraz na zapoznanie się z opinią, jeżeli złożona została na piśmie. Podejrzanego pozbawionego wolności nie sprowadza się, gdy spowodowałyby to poważne trudności.

W związku jednak ze zmianą celów postępowania przygotowawczego:

Art. 297. § 1. Celem postępowania przygotowawczego jest:

- 1) ustalenie, czy został popełniony czyn zabroniony i czy stanowi on przestępstwo,
- 2) wykrycie i w razie potrzeby ujęcie sprawcy,
- 3) zebranie danych stosownie do art. 213 i 214,
- 4) wyjaśnienie okoliczności sprawy, w tym ustalenie osób pokrzywdzonych i rozmiarów szkody,
- 5) zebranie, zabezpieczenie i utrwalenie dowodów w zakresie niezbędnym do stwierdzenia zasadności wniesienia aktu oskarżenia albo innego zakończenia postępowania, jak również do przedstawienia wniosku o dopuszczenie tych dowodów i przeprowadzenie ich przed sądem.

oraz naciskiem na zasadę bezpośredniego przeprowadzania dowodów przed sądem:

projektowany art. 167k.p.k. otrzymuje brzmienie (druk sejmowy nr 2393):

Art. 167. § 1. W postępowaniu przed sądem, które zostało wszczęte z inicjatywy strony, dowody przeprowadzane są przez strony po ich dopuszczeniu przez prezesa sądu, przewodniczącego lub sąd. W razie niestawiennictwa strony, na której wniosek dowód został dopuszczony, a także w wyjątkowych wypadkach, uzasadnionych szczególnymi okolicznościami, dowód przeprowadza sąd w granicach tezy dowodowej.

§ 2. Sąd, w wyjątkowych wypadkach, uzasadnionych szczególnymi okolicznościami, może z urzędu dopuścić jako dowód opinię na okoliczność stanu zdrowia psychicznego oskarżonego albo inny dowód z opinii biegłego; w razie potrzeby sąd zasięga informację o poprzednich skazaniach oskarżonego.

§ 3. W innym postępowaniu przed sądem niż wymienione w § 1 oraz w postępowaniu przygotowawczym dowody przeprowadzane są przez organ procesowy prowadzący postępowanie. Nie wyłącza to prawa do zgłoszenia wniosku dowodowego przez stronę.”;”

Art. 168a. Oskarżony lub jego obrońca mogą wystąpić z wnioskiem do sądu o zarządzenie przez sąd dostarczenia przez odpowiedni organ dokumentów, których strona sama uzyskać nie może, albo o zwolnienie lub wystąpienie o zwolnienie określonej osoby od zachowania tajemnicy dla potrzeb złożenia wniosku dowodowego. Przepis art. 170 § 1 stosuje się odpowiednio.

Należy wnioskować, że zakres postępowania dowodowego w postępowaniu przygotowawczym zostanie ograniczony w przypadkach, kiedy prokurator będzie zmierzał do skierowania aktu oskarżenia do sądu zgodnie z brzmieniem znowelizowanego art. 297 § 1 pkt 5 k.p.k., (chyba że kierunkiem postępowania będzie umorzenie lub umorzenie „restytucyjne” z art. 59 a k.k.). Potwierdza to sformułowanie zawarte w projektowanym art. 321 § 5 i 6 k.p.k., zmierzające do ograniczenia wniosków dowodowych blokujących przejście do fazy postępowania sądowego (druk sejmowy nr 2393):

Art. 321 § 5. W terminie 3 dni od dnia zapoznania się z materiałami postępowania strony, obrońcy lub pełnomocnicy mogą składać wnioski dowodowe, a także wnioski o uzupełnienie materiału dowodowego, który ma być przekazany sądowi wraz z aktem oskarżenia, o określone dokumenty zawarte w aktach sprawy.

§ 6. Wnioski dowodowe, o których mowa w § 5, mogą być przez prokuratora nieuwzględnione, jeżeli cele postępowania przygotowawczego, o których mowa w art. 297 § 1, zostały osiągnięte, a wnioski te nie mają wpływu na zakres ustaleń wskazanych w art. 297 § 1 pkt 5, chyba że chodzi o wniosek dotyczący dowodu, którego nieprzeprowadzenie grozi jego utratą lub zniekształceniem. Prokurator, w razie nieuwzględnienia wniosku dowodowego strony, przekazuje ten wniosek wraz z aktem oskarżenia sądowi. Prezes sądu lub sąd rozstrzyga w przedmiocie wniosku przed rozprawą.

Prawo do korzystania z pomocy obrońcy

W nowelizacji k.p.k. z dnia 27 września 2013 r. istotnie rozszerzone zostało prawo podejrzanego i oskarżonego do korzystania z pomocy obrońcy, głównie w celu zapewnienia równości stron w kontradiktoryjnym postępowaniu sądowym, gdzie w roli oskarżyciela publicznego występuje prokurator. Zatem również drugiej stronie należało zapewnić możliwość korzystania z fachowej pomocy, i to już od etapu postępowania przygotowawczego. Stąd w art. 78 § 1 k.p.k. dokonano zmiany „oskarżonego” na „podejrzanego”.

Art. 78. § 1 Podejrzanym, który nie ma obrońcy z wyboru, może żądać, aby mu wyznaczono obrońcę z urzędu, jeżeli w sposób należyty wykaze, że nie jest w stanie ponieść kosztów obrony bez uszczerbku dla niezbędnego utrzymania siebie i rodziny.

§ 2 Sąd może cofnąć wyznaczenie obrońcy, jeżeli okaże się, że nie istnieją okoliczności, na podstawie których go wyznaczono.

Oznacza to, że tylko w postępowaniu przygotowawczym wyznaczenie obrońcy z urzędu będzie wymagało wykazania braku możliwości poniesienia kosztów obrony. Na etapie postępowania sądowego wystarczające ma być samo złożenie przez oskarżonego wniosku o wy-

znaczenie obrońcy do udziału w całym postępowaniu lub do wykonania określonej tylko czynności procesowej:

Art. 80a § 1. Na wniosek oskarżonego, który nie ma obrońcy z wyboru, prezes sądu, sąd lub referendarz sądowy wyznacza w postępowaniu sądowym obrońcę z urzędu, chyba że ma zastosowanie art. 79 § 1 lub 2 albo art. 80. W takim wypadku udział obrońcy w rozprawie głównej jest obowiązkowy.

§ 2. Przepis § 1 zdanie pierwsze stosuje się odpowiednio do wyznaczenia obrońcy w celu dokonania określonej czynności procesowej w toku postępowania sądowego,

§ 3. Ponowne wyznaczenie obrońcy w trybie, o którym mowa w § 1 i 2, jest dopuszczalne jedynie w szczególnie uzasadnionych wypadkach.

Celem wprowadzenia nowego przepisu art. 80a k.p.k. jest zapewnienie oskarżonemu możliwości korzystania z profesjonalnego zastępstwa procesowego, nawet dla dokonania tylko jednej czynności procesowej (art. 80 a § 2 k.p.k.) jeżeli dalszy udział obrońcy nie będzie konieczny, szczególnie w kontekście wprowadzenia możliwości obciążenia oskarżonego kosztami obrony z urzędu w wypadku skazania lub warunkowego umorzenia postępowania karnego (art. 627, art. 629 k.p.k.). Na podstawie znowelizowanego art. 444§ 3 k.p.k. oskarżony może wnosić nawet o ustanowienie obrońcy w celu sporządzenia samej apelacji od wyroku:

Art. 444 § 3. O uprawnieniu do złożenia wniosku o wyznaczenie obrońcy w celu sporządzenia apelacji oraz o możliwości obciążenia wnioskującego kosztami wyznaczenia takiego obrońcy należy oskarżonego nieposiadającego obrońcy ponownie pouczyć przy ogłoszeniu lub doręczeniu wyroku, niezależnie od pouczenia udzielonego na podstawie art. 338 § 1a.

W przypadku ustanowienia obrońcy z urzędu w trybie art. 80a § 1 k.p.k., jego udział w rozprawie głównej jest obowiązkowy. Nabiera to szczególnego znaczenia w sytuacji, kiedy znowelizowany art. 374 § 1 k.p.k. wprowadza **prawo, a nie obowiązek** oskarżonego udziału w rozprawie, chyba że przewodniczący lub sąd uzna jego obecność za obowiązkową (wyjątek dot. spraw o zbrodnie – zob. art. 374 § 1a k.p.k.).

Wyrazem ułatwienia dostępu do obrony z urzędu jest przyznanie **kompetencji do wyznaczenia obrońcy z urzędu referendarzom sądowym**, którzy uzyskali m.in. uprawnienia do wydawania rozstrzygnięć o charakterze wykonawczym, np. wyznaczenie i cofnięcie obrońcy z urzędu w oparciu o „prawo ubogich” (art. 78 § 2, art. 81§ 1 k.p.k.), wyznaczenie obrońcy z urzędu w postępowaniu sądowym na wniosek oskarżonego (art. 80a § 1 k.p.k.), wyznaczenie obrońcy z urzędu na wniosek oskarżonego celem dokonania określonej czynności procesowej (art. 80a § 2 k.p.k.), wyznaczanie obrońcy z urzędu w przypadku zaistnienia obrony obligatoryjnej a oskarżony nie ma obrońcy z wyboru (art.81§ 1 k.p.k.), zmiany obrońcy z urzędu (art. 81§ 2 k.p.k.). Przyspiesza to ich wydawanie i znacznie odciąża sędziów. Celem realizacji funkcji gwarancyjnej zaś, od postanowień i zarządzeń wydanych przez referendarza sądowego m.in. strony mogą wnieść sprzeciw:

Art. 93a § 1. W wypadkach określonych w ustawie referendarz sądowy może wydawać postanowienia lub zarządzenia.

§ 2. Polecenia, które zgodnie z ustawą wydaje sąd, może wydawać także referendarz sądowy.

§ 3. Od postanowień i zarządzeń wydanych przez referendarza sądowego może być wniesiony sprzeciw. Sprzeciw przysługuje stronom, a także osobie, której postanowienie bezpośrednio dotyczy, chyba że ustawa stanowi inaczej. W razie wniesienia sprzeciwu postanowienie lub zarządzenie traci moc.

§ 4. Prezes sądu odmawia przyjęcia sprzeciwu, jeżeli został wniesiony po terminie lub przez osobę nieuprawnioną.

Ponadto w projekcie ustawy zmieniającej ustawę nowelizującą k.p.k. z dnia 27 września 2013 r. (druk sejmowy nr 2393), w art. 127a § 1 k.p.k. proponuje się **zawieszenie biegu terminu zawitego** do dokonania czynności, jeżeli warunkiem jej skuteczności jest dokonanie przez obrońcę lub pełnomocnika, na czas rozpoznania wniosku o przyznanie pomocy prawnej w tym zakresie. W wypadku wyznaczenia obrońcy lub pełnomocnika z urzędu, termin do dokonania czynności przez wyznaczonego przedstawiciela procesowego rozpoczyna bieg od daty doręczenia mu postanowienia lub zarządzenia o tym wyznaczeniu.

Istotnych zmian dokonano w zakresie przesłanek obrony obligatoryjnej – art. 79 i 80 k.p.k., aby usunąć wątpliwości interpretacyjne oraz rozdzielić podstawy do obrony obligatoryjnej występujące *tempore criminis* i *tempore procedendi*.⁶² Stąd też w § 1 pkt 1 art. 79 k.p.k. jako pierwszą przesłankę do obrony obligatoryjnej wskazano nie ukończenie 18 lat, w miejsce dotychczasowej „nieletniości”, zaś pojęcie poczytalności w pkt 3 zamieniono na zdolność rozpoznania znaczenia czynu lub kierowania swoim postępowaniem **w czasie czynu**. Zgodnie z postulatami doktryny i orzecznictwa sądowego⁶³, w pkt 4 dodano przesłankę uzasadnionych wątpliwości, czy stan zdrowia psychicznego pozwala na **udział w postępowaniu** lub **prowadzenie obrony** w sposób samodzielny oraz rozsądny. Konsekwencją musi być zmiana zakresu opinii biegłych psychiatrów na temat stanu zdrowia psychicznego pojejrzanego nie tylko w czasie popełnienia czynu zabronionego, ale także w czasie prowadzenia postępowania:

Art. 202 § 5 k.p.k. w druku sejmowym nr 2393 otrzymuje brzmienie:

§ 5. Opinia biegłych powinna zawierać stwierdzenia dotyczące zarówno poczytalności oskarżonego w chwili popełnienia zarzucanego mu czynu, jak i jego aktualnego stanu zdrowia psychicznego, a zwłaszcza wskazanie, czy stan ten pozwala oskarżonemu na udział w postępowaniu i na prowadzenie obrony w sposób samodzielny i rozsądny, a w razie potrzeby także stwierdzenia co do okoliczności wymienionych w art. 93b Kodeksu karnego.

Art. 79 § 1. W postępowaniu karnym oskarżony musi mieć obrońcę, jeżeli:

- 1) nie ukończył 18 lat,
- 2) jest głuchy, niemy lub niewidomy,
- 3) zachodzi uzasadniona wątpliwość, czy jego zdolność rozpoznania znaczenia czynu lub kierowania swoim postępowaniem nie była w czasie popełnienia tego czynu wyłączona lub w znacznym stopniu ograniczona,
- 4) zachodzi uzasadniona wątpliwość, czy stan jego zdrowia psychicznego pozwala na udział w postępowaniu lub prowadzenie obrony w sposób samodzielny oraz rozsądny.

W wyżej wymienionych przypadkach udział obrońcy jest obowiązkowy w rozprawie oraz w tych posiedzeniach, w których obowiązkowy jest udział oskarżonego (art. 79 § 3 k.p.k.). Jeżeli jednak **sąd uzna** za uzasadnioną opinię biegłych psychiatrów, że czyn oskarżonego nie został popełniony w warunkach wyłączenia lub znacznego ograniczenia zdolności rozpoznania znaczenia czynu lub kierowania swoim postępowaniem i że stan zdrowia psychicznego oskarżonego pozwala na udział w postępowaniu i prowadzenie obrony w sposób

⁶² Komisja Kodyfikacyjna Prawa Karnego, Uzasadnienie Projektu ustawy o zmianie ustawy Kodeks postępowania karnego i niektórych innych ustaw, wrzesień 2013.

⁶³ Por. postanowienie SN z dnia 29 czerwca 2010 r., I KZP 6/10, OSNKW 2010.

samodzielny i rozsądny, orzeka że udział obrońcy nie jest obowiązkowy i **zwalnia obrońcę z jego obowiązków**, chyba że zachodzą inne okoliczności przemawiające za tym, aby oskarżony miał obrońcę wyznaczonego z urzędu (art. 79 § 4 k.p.k.). Zatem po nowelizacji, to nie sama opinia biegłych psychiatrów jest decydująca o utrzymaniu obrony z urzędu, ale decyzja sądu, który dokonuje oceny, czy opinia biegłych jest uzasadniona. Ponadto po nowelizacji sąd „zwalnia obrońcę z jego obowiązków”, a nie jak dotychczas „cofa wyznaczenie obrońcy”, co sugerowało, że dotychczasowe działania obrońcy tracą ważność.

Art. 79 § 4. Uznając za uzasadnioną opinię biegłych lekarzy psychiatrów, że czyn oskarżonego nie został popełniony w warunkach wyłączenia lub znacznego ograniczenia zdolności rozpoznania znaczenia czynu lub kierowania swoim postępowaniem i że stan zdrowia psychicznego oskarżonego pozwala na udział w postępowaniu i prowadzenie obrony w sposób samodzielny i rozsądny, sąd orzeka, że udział obrońcy nie jest obowiązkowy. Prezes sądu albo sąd zwalnia wówczas obrońcę z jego obowiązków, chyba że zachodzą inne okoliczności przemawiające za tym, aby oskarżony miał obrońcę wyznaczonego z urzędu.

Zmianą o charakterze redakcyjnym jest zapis w art. 79 § 2 k.p.k., wskazujący na inne niż wynikające z § 1 okoliczności utrudniające obronę.

§ 2. Oskarżony musi mieć obrońcę również wtedy, gdy sąd uzna to za niezbędne ze względu na inne okoliczności utrudniające obronę.

Wspomnieć tu należy np. o sytuacji, gdy oskarżonym jest osoba niewładająca w wystarczającym stopniu językiem polskim i nieznająca w wystarczającym stopniu prawa polskiego. Oprócz możliwości przyznania obrońcy w takich sytuacjach, nowelizacja k.p.k. w art. 72 § 2 zd. 2, wprowadza **obowiązek wezwania tłumacza również w celu porozumienia się oskarżonego z obrońcą**:

Art. 72 § 2 zd. 2. Na wniosek oskarżonego lub jego obrońcy tłumacza należy wezwać również w celu porozumienia się oskarżonego z obrońcą w związku z czynnością, do udziału w której oskarżony jest uprawniony.

Kolejny przypadek obrony obligatoryjnej przewidziany jest w art. 80 k.p.k.:

Art. 80. Oskarżony musi mieć obrońcę w postępowaniu przed sądem okręgowym, jeżeli zarzucono mu zbrodnię. W takim wypadku udział obrońcy w rozprawie głównej jest obowiązkowy.

– gdzie nowelizacja wyeliminowała wolnościowe kryterium obrony obligatoryjnej, z uwagi na brak faktycznego uzasadnienia takiej obrony tylko ze względu na fakt pozbawienia wolności oskarżonego. Tym bardziej, że po nowelizacji zasadniczo udział w rozprawie oskarżonego jest jego prawem, a nie obowiązkiem. Jeśli jest pozbawiony wolności, ma prawo złożyć wniosek o doprowadzenie go na rozprawę, a w szczególności ma prawo złożyć wniosek o wyznaczenie mu obrońcy z urzędu. Taka regulacja pozwala na racjonalizację powoływania obrońcy w postępowaniu karnym.

Art. 353 § 3. Doręczając oskarżonemu pozbawionemu wolności, którego obecność na rozprawie nie jest obowiązkowa, zawiadomienie o terminie rozprawy, należy **pouczyć go o prawie do złożenia wniosku o doprowadzenie go na rozprawę**.

§ 4. Doręczając oskarżonemu wezwanie na rozprawę albo zawiadomienie o jej terminie, poucza się go o treści przepisów art. 374, art. 376, art. 377, art. 422, art. 427 § 4 i art. 447 § 5.

§ 5. Wniosek, o którym mowa w § 3, jak **również wniosek o wyznaczenie obrońcy z urzędu na podstawie art. 80a § 1** powinien być złożony w terminie 7 dni od daty doręczenia wezwania lub zawiadomienia. Wnioski złożone po terminie podlegają rozpoznaniu, jeżeli nie powoduje to konieczności odroczenia rozprawy.

Celem zwiększenia dostępu do pomocy prawnej i zapewnienia równoprawności stron w kontradiktoryjnym procesie, poszerzono zakres podmiotów uprawnionych do wyznaczania obrońcy z urzędu o referendarza sądowego, o czym już wyżej była mowa:

Art. 81 § 1. Jeżeli w sytuacji określonej w art. 78 § 1, art. 79 § 1 i 2 oraz art. 80 oskarżony nie ma obrońcy z wyboru, prezes lub referendarz sądowy sądu właściwego do rozpoznania sprawy wyznacza mu obrońcę z urzędu.

§ 2. Na uzasadniony wniosek oskarżonego lub jego obrońcy prezes lub referendarz sądowy sądu właściwego do rozpoznania sprawy może wyznaczyć nowego obrońcę w miejsce dotychczasowego.

Art. 81a. § 1. Obrońca z urzędu wyznaczany jest z listy obrońców.

§ 2. Minister Sprawiedliwości określi, w drodze rozporządzenia, sposób zapewnienia oskarżonemu korzystania z pomocy obrońcy z urzędu, w tym sposób ustalania listy obrońców udzielających pomocy prawnej z urzędu, sposób wyznaczania obrońcy udzielającego pomocy prawnej z urzędu oraz sposób kontaktu z obrońcą w sprawach pilnych, mając na uwadze konieczność zapewnienia prawidłowego toku postępowania oraz prawidłowej realizacji prawa do obrony.

Do 5.09.2014 r. takie rozporządzenie nie zostało jeszcze wydane, natomiast funkcjonuje rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 25 maja 2010 r. w sprawie sposobu zapewnienia oskarżonemu możliwości korzystania z pomocy obrońcy i jego wyboru w postępowaniu przyspieszonym oraz organizacji dyżurów adwokackich (załącznik nr 7).

Istotniejszą jednak zmianą służącą wspomnianemu celowi jest poszerzenie kręgu podmiotów uprawnionych do pełnienia roli obrońcy o radców prawnych, choć w literaturze można się spotkać z opinią, że jest to kolejny krok w ramach polityki „otwierania zawodów – ku poszerzeniu uprawnień radców prawnych”:⁶⁴

Art. 82 k.p.k.

Obrońcą może być jedynie osoba uprawniona do obrony według przepisów o ustroju adwokatury **lub ustawy o radcach prawnych.**

Art. 8 ust. 6 ust. o radcach prawnych

Pomoc prawna polegająca na występowaniu przez radcę prawnego w charakterze obrońcy w sprawach o przestępstwa i przestępstwa skarbowe może być świadczona w ramach wykonywania przez niego zawodu na podstawie umowy cywilnoprawnej, w kancelarii radcy prawnego oraz w spółce, o której mowa w ust. 1, pod warunkiem, że radca prawny nie pozostaje w stosunku pracy. Zakaz zatrudnienia nie dotyczy pracowników naukowych i naukowo-dydaktycznych.

⁶⁴ Zob. T. Grzegorzczak, Kodeks postępowania karnego. Komentarz, t. I, Warszawa 2014, s. 369.

W przypadku udzielenia pełnomocnictwa do obrony radcy prawnemu, będzie zachodziła potrzeba uzyskania od niego oświadczenia, iż nie pozostaje on w stosunku pracy.⁶⁵ Pytanie, czy oświadczenie takie będzie on składał pod rygorem odpowiedzialności karnej z art. 233 § 6 k.k.? Wg posiadanego przez autora rozeznania, obecnie poszczególne sądy są w trakcie tworzenia list radców prawnych, którzy będą w związku z regulacją art. 8 ust. 6 ustawy o radcach prawnych uprawnieni, ale też zainteresowani pełnieniem od 1 lipca 2015r. funkcji obrońcy w sprawach karnych. Zatem wątpliwa będzie konieczność odbierania od radcy prawnego, który otrzyma pełnomocnictwo do obrony, jakiegokolwiek oświadczenia, że nie jest zatrudniony na podstawie umowy o pracę.

Konsekwentnie, wraz z umocowaniem radców prawnych do występowania w roli obrońcy, uzupełniony został przewidziany w art. 178 k.p.k. zakaz dowodowy przesłuchiwania w charakterze świadków obrońcy lub adwokata, o radcę prawnego.

Obecnie pod obrady Komisji Nadzwyczajnej do spraw zmian w kodyfikacjach zostały skierowane kolejne projekty ustaw zmieniających kodeks postępowania karnego:

- Druk sejmowy nr 2540 – wprowadzający możliwość złożenia zażalenia na decyzję o cofnięciu oraz o odmowie wyznaczenia obrońcy;

USTAWA

z dnia

o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw

Art. 1. W ustawie z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz. U. nr 89, poz. 555, z późn. zm.) wprowadza się następujące zmiany:

1) w art. 78 § 2 otrzymuje brzmienie:

"§ 2. Sąd może **cofnąć wyznaczenie obrońcy**, jeżeli okaże się, że nie istnieją okoliczności, na podstawie których go wyznaczono. Na postanowienie o cofnięciu wyznaczenia obrońcy **przysługuje zażalenie.**";

2) w art. 81 § 1 otrzymuje brzmienie:

"§ 1. Jeżeli w sytuacji określonej w art. 78 § 1, art. 79 § 1 i 2 oraz art. 80 oskarżony nie ma obrońcy z wyboru, prezes sądu właściwego do rozpoznania sprawy wyznacza mu obrońcę z urzędu. **Na zarządzenie o odmowie wyznaczenia obrońcy przysługuje zażalenie.** Pownowny wniosek o wyznaczenie obrońcy z urzędu zgłoszony na podstawie art. 78 § 1, oparty na tych samych okolicznościach, pozostawia się bez rozpoznania."

*

Jest to konsekwencja wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dnia 8 października 2013 r., sygn. akt K 30/11, Dz. U. poz. 1262 (data publikacji: 29 października 2013 r.), stwierdzającego niezgodność art. 78 § 2 i art. 81 § 1 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks postępowania karnego z Konstytucją Rzeczypospolitej Polskiej.

Trybunał orzekł, że:

1) art. 78 § 2 k.p.k. w zakresie, w jakim nie przewiduje zaskarżenia postanowienia sądu o cofnięciu wyznaczenia obrońcy z urzędu, jest niezgodny z art. 78 w związku z art. 42 ust. 2 Konstytucji;

⁶⁵ S. Steinborn, Materiały szkoleniowe dla funkcjonariuszy Policji w związku z nowelizacją procedury karnej, Piła 2014.

2) art. 81 § 1 k.p.k. w zakresie, w jakim nie przewiduje sądowej kontroli zarządzenia prezesa sądu o odmowie wyznaczenia obrońcy z urzędu dla oskarżonego, który złożył wniosek w trybie art. 78 § 1 k.p.k., jest niezgodny z art. 42 ust. 2 w związku z art. 45 ust. 1 i z art. 78 Konstytucji.

Zgodnie z postanowieniem art. 78 § 1 k.p.k., oskarżony, który nie ma obrońcy z wyboru, może żądać, aby mu wyznaczono obrońcę z urzędu, jeżeli w sposób należyty wykáže, że nie jest w stanie ponieść kosztów obrony bez uszczerbku dla niezbędnego utrzymania siebie i rodziny. Zgłoszenie wniosku w tym przedmiocie skutkuje wydaniem przez prezesa sądu właściwego do rozpoznania danej sprawy zarządzenia o wyznaczeniu obrońcy z urzędu bądź też – w razie stwierdzenia, że sytuacja materialna oskarżonego nie uzasadnia przyznania mu obrońcy z urzędu – negatywnego rozstrzygnięcia w tym zakresie. Opisywana kompetencja prezesa sądu wynika z art. 81 § 1 k.p.k., o formie zarządzenia mowa zaś jest w art. 93 § 2 k.p.k.

Zasadność wyznaczenia oskarżonemu obrońcy może zostać zweryfikowana przez sąd, który władny jest cofnąć to wyznaczenie, jeżeli okaże się, że nie istnieją okoliczności, na podstawie których przyznana została obrona z urzędu. Niemniej w takim wypadku nie mamy do czynienia z kontrolą zarządzenia prezesa w następstwie wniesienia środka zaskarżenia, lecz z własną kompetencją sądu (78 § 2 k.p.k.).

Natomiast o tym, że zarządzenie wydane w trybie art. 81 § 1 k.p.k. nie podlega zaskarżeniu (w szczególności zarządzenie negatywne dla oskarżonego) przesądza art. 459 § 1 w związku z art. 466 § 1 k.p.k. Ostatni z powołanych przepisów przewiduje bowiem, że regulacje dotyczące zażaleń na postanowienia stosuje się odpowiednio do zażaleń na zarządzenia, a art. 459 § 1 k.p.k. dopuszcza możliwość wniesienia zażalenia wyłącznie na postanowienia sądu zamykające drogę do wydania wyroku oraz na postanowienia, co do których ustawa wprost zastrzega prawo wywiedzenia środka zaskarżenia. W art. 81 § 1 k.p.k. prawo takie nie zostało jednak przyznane. Z tych samych powodów niedopuszczalne w świetle art. 459 § 1 k.p.k. jest również zażalenie na postanowienie sądu o cofnięciu wyznaczenia obrońcy.

- Druk sejmowy nr 2393, który w dużej mierze uzupełnia nowelizację k.p.k. z dnia 27 września 2013 r.

Prawo tymczasowo aresztowanego porozumiewania się z obrońcą bez obecności osób trzecich – art. 73 k.p.k.

Nowelizacja § 2 i 3 art. 73 k.p.k. z dnia 27 września 2013 r., Dz. U. poz. 1282, a która weszła w życie od 19 listopada 2013 r. (była to odrębna ustawa nowelizująca k.p.k. od tzw. „dużej nowelizacji” k.p.k., z tej samej daty), była spowodowana wyrokami Trybunału Konstytucyjnego z dnia 10 grudnia 2012r., K 25/11, OTK-A 2012, nr 11, poz. 132 oraz z dnia 11 grudnia 2012r., K 37/11, Dz. U. poz. 1447, w których Trybunał uznał § 3 za niezgodny z art. 42 ust. 2 w zw. z art. 31 ust. 3 Konstytucji RP, z powodu niewskazywania przesłanek uprawniających prokuratora do zastrzeżenia kontroli korespondencji podejrzanego z obrońcą, zaś w drugim wyroku zakwestionował konstytucyjność art. 245 § 1 k.p.k. w zakresie zastrzeżenia organu procesowego swej obecności przy rozmowie zatrzymanego z adwokatem.

Przepis art. 73 k.p.k. wprowadza regułę swobodnego porozumiewania się oskarżonego z obrońcą (zob. np. art. 517 e § 1 k.p.k.). Natomiast w postępowaniu przygotowawczym, wobec podejrzanego wprowadza możliwość czasowego ograniczenia swobody kontaktów przez

prokuratora, który może zastrzec obecność osoby trzeciej podczas widzenia (§ 2) oraz kontrolę korespondencji (§ 3).

Art. 73. § 1. Oskarżony tymczasowo aresztowany może porozumiewać się ze swym obrońcą podczas nieobecności innych osób oraz korespondencyjnie.

§ 2. W postępowaniu przygotowawczym prokurator, udzielając zezwolenia na porozumiewanie się, może zastrzec w szczególnie uzasadnionych wypadkach, jeżeli wymaga tego dobro postępowania przygotowawczego, że będzie przy tym obecny sam lub osoba przez niego upoważniona.

§ 3. Jeżeli wymaga tego dobro postępowania przygotowawczego, prokurator, w szczególnie uzasadnionych wypadkach, może również zastrzec kontrolę korespondencji podejrzanego z obrońcą.

§ 4. Zastrzeżenia, o których mowa w § 2 i 3, nie mogą być utrzymywane ani dokonane po upływie 14 dni od dnia tymczasowego aresztowania podejrzanego.

Wcześniejszy brak kryteriów ograniczenia swobody kontaktów z obrońcą został przez Trybunał Konstytucyjny uznany za ograniczający prawo do obrony. Stąd też nowelizacja k.p.k. z dnia 27 września 2013r. wprowadziła do § 2 i 3 przesłankę „szczególnie uzasadnionych wypadków” i „dobra postępowania przygotowawczego”, które należy interpretować jako zapobiegające przekazywaniu przez tymczasowo aresztowanego informacji osobom trzecim, mogących utrudnić tok dochodzenia lub śledztwa w pierwszej fazie po izolowaniu podejrzanego.⁶⁶ Decyzja prokuratora nadal jednak nie jest zaskarżalna, co może utrudnić kontrolę jej prawidłowości.

Prawo do zapoznawania się z materiałami postępowania

Kolejne zmiany w zakresie praw podejrzanego w związku z nowelizacją k.p.k. z dnia 27 września 2013 r. dotyczą **dostępu do akt sprawy**. Przyjęcie modelu kontradiktoryjnej rozprawy sądowej, podczas której ścierają się dwie równorzędne strony postępowania, wymaga zapewnienia równych możliwości gromadzenia dowodów oraz równego dostępu do zgromadzonego materiału dowodowego. I tak np. w projekcie zmiany k.p.k. z dnia 15.05.2014 r. (druk sejmowy nr 2393), w art. 168a przewidziany jest tzw. **wydobywczy wniosek dowodowy**, tj. *uprawnienie oskarżonego lub jego obrońcy do wystąpienia do sądu o zarządzenie przez sąd dostarczenia przez odpowiedni organ dokumentów, których strona sama uzyskać nie może, albo o zwolnienie lub wystąpienie o zwolnienie określonej osoby od zachowania tajemnicy dla potrzeb złożenia wniosku dowodowego*.⁶⁷ Następnie już nawet na etapie postępowania przygotowawczego, na podstawie art. 315 k.p.k. podejrzanym lub jego obrońcą będą mogli złożyć wniosek o przeprowadzenie określonego dowodu. Należy jednak wziąć pod uwagę możliwość, że taki dowód strona bierna będzie chciała przeprowadzić dopiero przed sądem, zgodnie z nowym brzmieniem art. 167 k.p.k., zaproponowanym w projekcie zawartym w druku sejmowym nr 2393. Żaden przepis nie nakłada jednak na oskarżonego lub jego obrońcę obowiązku wcześniejszego zapoznawania oskarżyciela z posiadanymi przez tę stronę postępowania dowodami, zanim zostaną przeprowadzone w sądzie.

⁶⁶ T. Grzegorzczak, Kodeks postępowania karnego. Komentarz, t. I, Warszawa 2014, s. 326-327.

⁶⁷ Prof. UG dr hab. Sławomir Steinborn, Materiały szkoleniowe dla funkcjonariuszy Policji w związku z nowelizacją procedury karnej wprowadzoną ustawą z dnia 27 września 2013 r., Piła 2014.

Ponadto wprowadzony nowelą z 27 września 2013 r. art. 393 § 3 k.p.k. pozwala na odczytywanie na rozprawie wszelkich **dokumentów prywatnych** (np. opinii prywatnych „biegłych”), powstałych poza postępowaniem karnym, w szczególności oświadczeń, publikacji, listów oraz notatek. Aby jednak takie opinie w procesie karnym mogły zaistnieć, konieczny jest dostęp stron postępowania do materiałów zgromadzonych w jego toku. Przykładowo, jeżeli podejrzany lub jego obrońca, będą chcieli przed sądem przeprowadzić dowód z opinii wydanej przez powołanego prywatnie specjalisty z zakresu daktyloskopii, muszą najpierw dostarczyć mu materiał badawczy. Czy możliwe jest wydanie w tym celu oryginalnych śladów linii papilarnych, zabezpieczonych dla celów danego postępowania? Żaden przepis takiej możliwości nie przewiduje, natomiast możliwe jest sporządzanie odpisów i kserokopii na podstawie art. 156 k.p.k. Jednakże czy opinia sporządzona na podstawie np. zdjęcia śladów linii papilarnych będzie miała taką samą wartość dowodową jak opinia sporządzona przez biegłego na podstawie oryginałów?

Jako wyraz funkcji gwarancyjnej prawa procesowego, już na etapie postępowania przygotowawczego strona bierna ma **prawo dostępu do akt postępowania**, sporządzania z nich **odpisów i kopii** (mowa już o kopii, a nie kserokopii), w szczególności w tym zakresie, w jakim stanowią one podstawę do wystąpienia o zastosowanie lub przedłużenie stosowania tymczasowego aresztowania. Już od 2 czerwca 2014 r. obowiązuje znowelizowany art. 156 k.p.k., który w § 5 i 5a odnosi się do etapu postępowania przygotowawczego:

§ 5. Jeżeli nie zachodzi potrzeba zabezpieczenia **prawidłowego toku postępowania** lub **ochrony ważnego interesu państwa**, w toku postępowania przygotowawczego stronom, obrońcom, pełnomocnikom i przedstawicielom ustawowym udostępnia się akta, umożliwia sporządzanie odpisów lub kopii oraz wydaje odpłatnie uwierzytelnione odpisy lub kopie; prawo to przysługuje stronom także po zakończeniu postępowania przygotowawczego. W przedmiocie udostępnienia akt, sporządzenia odpisów lub kopii lub wydania uwierzytelnionych odpisów lub kopii prowadzący postępowanie przygotowawcze wydaje zarządzenie. Za zgodą prokuratora akta w toku postępowania przygotowawczego mogą być w wyjątkowych wypadkach udostępnione innym osobom.

§ 5a. W razie złożenia w toku postępowania przygotowawczego wniosku o zastosowanie albo przedłużenie tymczasowego aresztowania podejrzanemu i jego obrońcy **udostępnia się niezwłocznie** akta sprawy w części zawierającej treść dowodów wskazanych we wniosku.

Jeżeli zatem nie zachodzi potrzeba zabezpieczenia prawidłowego toku postępowania lub ochrony ważnego interesu państwa (głównie chodzi o informacje niejawne, opatrzone odpowiednią klauzulą tajności – np. art. 179, 180 k.p.k.), prowadzący postępowanie prokurator lub policjant ma **obowiązek udostępnienia akt postępowania** uprawnionym podmiotom, umożliwienia sporządzania z nich kopii lub odpisów. W szczególności, w razie złożenia w toku postępowania przygotowawczego wniosku o zastosowanie albo przedłużenie **tymczasowego aresztowania** podejrzanemu i jego obrońcy **udostępnia się niezwłocznie** akta sprawy w części zawierającej **treść dowodów wskazanych we wniosku**. W tym przypadku art. 156 § 5a k.p.k. nie przewiduje zgody prowadzącego postępowanie na udostępnienie tej części akt, ale wręcz obowiązek udostępnienia. Uregulowanie to zmusza prokuratorów do podejmowania decyzji czy wnioskować o tymczasowe aresztowanie i w konsekwencji ujawniać podejrzanemu lub jego obrońcy materiał dowodowy, często uzyskany w drodze pracy operacyjnej, czy może poprzestać na nieizolacyjnych środkach zapobiegawczych. Od 1 lipca 2015 r. wchodzi w życie znowelizowany art. 249a k.p.k.⁶⁸:

⁶⁸ Ustawa z dnia 27 września 2013 r. Zmiana ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw, Dz. U. 2013. 1247.

Art. 249a. Podstawę orzeczenia o zastosowaniu lub przedłużeniu tymczasowego aresztowania mogą stanowić jedynie ustalenia poczynione na podstawie dowodów jawnych dla oskarżonego i jego obrońcy. Sąd uwzględnia z urzędu także okoliczności, których prokurator nie ujawnił, po ich ujawnieniu na posiedzeniu, jeżeli są one korzystne dla oskarżonego.

Projekt zmiany nowelizacji, zawarty w druku sejmowym nr 2393, przewiduje dalszą zmianę ww. przepisu, gdyż w brzmieniu wprowadzonym nowelizacją k.p.k. z dnia 27 września 2013 r. nie uwzględniał uprzedzenia prokuratora o możliwości ujawnienia podejrzanemu i jego obrońcy okoliczności innych niż te, na które prokurator powoływał się we wniosku o zastosowanie lub przedłużenie tymczasowego aresztowania. Nie można bowiem wykluczyć, że prokurator nie będzie chciał na tym etapie ujawniać pewnych informacji i w związku z tym wycofa wnioski o zastosowanie / przedłużenie tymczasowego aresztowania. Projektowane brzmienie art. 249 a k.p.k. ma na celu zobowiązanie sądu do uprzedzenia o zamiarze ujawnienia materiałów z akt poza wskazanymi we wniosku, tak by dać prokuratorowi możliwość cofnięcia wniosku ze względów taktycznych⁶⁹:

Art. 249a. Podstawę orzeczenia o zastosowaniu lub przedłużeniu tymczasowego aresztowania mogą stanowić jedynie ustalenia poczynione na podstawie dowodów jawnych dla oskarżonego i jego obrońcy. Sąd, uprzedzając o tym prokuratora, uwzględnia z urzędu także okoliczności, których prokurator nie ujawnił, po ich ujawnieniu na posiedzeniu, jeżeli są one korzystne dla oskarżonego.

Art. 156 § 5a k.p.k. ma odpowiednie zastosowanie w przypadku wnioskowania o obserwację psychiatryczną na oddziale zamkniętym:

Art. 203. § 1. W razie zgłoszenia przez biegłych takiej konieczności, badanie stanu zdrowia psychicznego oskarżonego może być połączone z obserwacją w zakładzie leczniczym tylko wtedy, **gdy zebrane dowody wskazują na duże prawdopodobieństwo, że oskarżony popełnił przestępstwo. Przepis art. 259 § 2 stosuje się odpowiednio**, chyba że oskarżony wnosi o poddanie go obserwacji.

§ 2. O potrzebie obserwacji w zakładzie leczniczym orzeka sąd, określając miejsce i czas trwania obserwacji. W postępowaniu przygotowawczym sąd orzeka na wniosek prokuratora. Przepisy art. 156 § 5a oraz art. 249 § 3 i 5 stosuje się odpowiednio.

Uwzględnienie lub odmowa uwzględnienia wniosku o udostępnienie akt, sporządzenie odpisów i kopii, złożonego na podstawie art. 156 § 5 k.p.k., wymaga formy zarządzenia z uzasadnieniem (art. 99 § 1 k.p.k.). W zarządzeniu może zostać np. wyrażona zgoda na udostępnienie akt, ale bez możliwości wykonania odpisów czy kopii całości lub części akt. Jednak tylko na odmowę udostępnienia akt przysługuje zażalenie na podstawie art. 159 k.p.k. (od 1 lipca 2015 r. do sądu):

Art. 159. Na odmowę udostępnienia akt w postępowaniu przygotowawczym przysługuje stronom zażalenie; na zarządzenie prokuratora zażalenie przysługuje do sądu.

Stąd też w uzasadnieniu zarządzenia o odmowie udostępnienia akt należy wskazać okoliczności świadczące np. o zagrożeniu interesów świadka, pokrzywdzonego, podejrzanego, o ryzyku przedwczesnego ujawnienia dowodów, ich utraty lub zniekształcenia, o ryzyku za-

⁶⁹ J. Śliwa, Prokurator Prokuratury Apelacyjnej w Krakowie, „Stosowanie środków zapobiegawczych po nowelizacji procedury karnej”, Materiały szkoleniowe, Piła 2014.

straszenia świadków czy współpodejrzanych. W zarządzeniu o odmowie udostępnienia akt należy uprawdopodobnić takie zagrożenie i wskazać czy odmowa udostępnienia dotyczy całości akt, czy części, np. tylko protokołów przesłuchań świadków. Na zarządzenie wydane przez policjanta zażalenie wnosi się do prokuratora nadzorującego postępowanie, co nie współgra ze znowelizowanym art. 159 k.p.k.⁷⁰

Niezależnie od zgody prowadzącego postępowanie, po nowelizacji strony, a nie tylko oskarżony, mają prawo otrzymać bezpłatnie jeden uwierzytelniony odpis każdego orzeczenia (art. 157 § 1 i 2 k.p.k.):

Art. 157. § 1. Stronom oraz osobom, których orzeczenie bezpośrednio dotyczy, należy na ich żądanie nieodpłatnie wydać jeden uwierzytelniony odpis każdego orzeczenia. Odpis wydaje się z uzasadnieniem, jeżeli je sporządzono.

§ 2. W sprawach, w których wyłączono jawność ze względu na ważny interes państwa, osobom, o których mowa w § 1, wydaje się tylko odpis orzeczenia kończącego postępowanie w danej instancji, bez uzasadnienia.

§ 3. Nie można odmówić stronie zezwolenia na sporządzenie odpisu protokołu czynności, w której strona uczestniczyła lub miała prawo uczestniczyć, jak również dokumentu pochodzącego od niej lub sporządzonego z jej udziałem.

Biorąc pod uwagę nową koncepcję materiałów załączanych do aktu oskarżenia (art. 334 k.p.k.) i w związku z tym uprawnienie stron, obrońców i pełnomocników do składania po końcowym zapoznaniu z aktami postępowania przygotowawczego wniosków o uzupełnienie materiału dowodowego przekazywanego sądowi z aktem oskarżenia (art. 338 § 1 i art. 381 § 2 k.p.k.), a także dostęp na etapie postępowania sądowego do akt postępowania przygotowawczego w części, w jakiej nie przekazano ich sądowi, także dla utrwalenia ich w wersji elektronicznej (art. 156 § 1 a k.p.k.) można wnioskować, że coraz częściej obrońcy i pełnomocnicy będą wnosić o udostępnienie akt i możliwość wykonania ich kopii, aby mieć realną możliwość efektywnej obrony.⁷¹

Art. 321 § 5. W terminie 3 dni od dnia zapoznania się z materiałami postępowania strony, obrońcy lub pełnomocnicy mogą składać wnioski o uzupełnienie śledztwa, a także o uzupełnienie materiału dowodowego, który ma być przekazany sądowi wraz z aktem oskarżenia, o określone dokumenty zawarte w aktach sprawy.

Jest to ściśle związane z nowym sposobem dowodzenia przed sądem, gdzie aktywnością będą musiały wykazać się strony, a sąd występował będzie w roli bezstronnego arbitra. Zgodnie z tym założeniem, ustawą nowelizującą k.p.k. z dnia 27 września 2013r. zmieniono treść art. 167 k.p.k.:

Art. 167. § 1. W postępowaniu przed sądem, które zostało wszczęte z inicjatywy strony, dowody przeprowadzane są przez strony po ich dopuszczeniu przez prezesa sądu, przewodniczącego lub sąd. W razie niestawiennictwa strony, na której wniosek dowód został dopuszczony, a także w wyjątkowych wypadkach, uzasadnionych szczególnymi okolicznościami, dowód przeprowadza sąd w granicach tezy dowodowej. W wyjątkowych wypadkach, uzasadnionych szczególnymi okolicznościami, sąd może dopuścić i przeprowadzić dowód z urzędu.

⁷⁰ T. Grzegorzczak, Kodeks postępowania karnego. Komentarz, t. I, Warszawa 2014, s. 540.

⁷¹ Ibidem, s. 534-535.

§ 2. W innym postępowaniu przed sądem niż wymienione w § 1 oraz w postępowaniu przygotowawczym dowody przeprowadzane są przez organ procesowy prowadzący postępowanie. Nie wyłącza to prawa do zgłoszenia wniosku dowodowego przez stronę.

Z obawy jednak, aby wyjątkowy i szczególnie uzasadniony wypadek, kiedy sąd będzie mógł dopuścić i przeprowadzić dowód z urzędu nie stał się regułą i nie zniwelował nowelizacji, w projektowanej ustawie zmieniającej ustawę z dnia 27 września 2013 r. (druk sejmowy nr 2393), dokonano dalej idącej zmiany:

Art. 167. § 1. W postępowaniu przed sądem, które zostało wszczęte z inicjatywy strony, dowody przeprowadzane są przez strony po ich dopuszczeniu przez prezesa sądu (zob. art. 352 k.p.k.), przewodniczącego lub sąd. W razie niestawiennictwa strony, na której wniosek dowód został dopuszczony, a także w wyjątkowych wypadkach, uzasadnionych szczególnymi okolicznościami, dowód przeprowadza sąd w granicach tezy dowodowej.

§ 2. Sąd, w wyjątkowych wypadkach, uzasadnionych szczególnymi okolicznościami, może z urzędu dopuścić jako dowód opinię na okoliczność stanu zdrowia psychicznego oskarżonego albo inny dowód z opinii biegłego; w razie potrzeby sąd zasięga informacji o poprzednich skazaniach oskarżonego.

Projektowany art. 167 ogranicza zatem możliwość przeprowadzania dowodów przez sąd, precyzując okoliczności w jakich może to nastąpić, tj. nieobecność strony wnioskującej bądź w innych szczególnych wypadkach, ale tylko w granicach tezy dowodowej (§ 1). Natomiast dowód przeprowadzany z urzędu będzie mógł dotyczyć stanu zdrowia psychicznego oskarżonego lub powołania innego biegłego, bądź uzyskania danych o wcześniejszej karalności oskarżonego (§ 2).

Pewne ograniczenie w uzyskiwaniu dowodów, z obawy przed „nielegalnym” ich zdobywaniem wprowadza art. 168 a k.p.k. (w druku sejmowym nr 2393 jest to art. 168 b k.p.k.):

Art. 168a. Niedopuszczalne jest przeprowadzenie i wykorzystanie dowodu uzyskanego do celów postępowania karnego za pomocą czynu zabronionego, o którym mowa w art. 1 § 1 kodeksu karnego.

Ustawodawca użył tu sformułowania „czyn zabroniony” a nie „przestępstwo”, ale jednocześnie odwołał się tylko do kodeksu karnego. Czy zatem będzie mógł być przeprowadzony przed sądem dowód uzyskany np. w drodze popełnienia wykroczenia (np. samowolne użycie jako dowodu przed sądem cudzej rzeczy ruchomej – co wyczerpie znamiona art. 127 k.w.)?

Przepisy art. 168 k.p.k. nie przewidują żadnej specjalnej procedury stwierdzenia przez organ prowadzący postępowanie popełnienia czynu zabronionego. Wydaje się, że sąd / prokurator będzie dokonywał weryfikacji zgłoszonych wniosków dowodowych na bieżąco, bez konieczności oczekiwania na orzeczenie w odrębnym postępowaniu np. o czyn z art. 231 k.k., art. 267 k.k. Pozwala na to właśnie użycie sformułowania „czyn zabroniony”, a nie „przestępstwo”.

Z jednej strony zatem nowelizacja k.p.k. daje stronom szersze możliwości gromadzenia i przeprowadzania dowodów (tzw. dowody prywatne – art. 393 § 3 k.p.k.), ale też zabezpiecza prawidłowy przebieg postępowania poprzez wykluczenie dowodów uzyskanych dla jego celów za pomocą czynu zabronionego, o którym mowa w art. 1 § 1 k.k. Spodziewać się też można, że obrona będzie się powoływała na ten przepis próbując wykluczyć z postępowania dowody uzyskane przez Policję, wskazując że zostały uzyskane poprzez przekroczenie uprawnień lub niedopełnienie obowiązków (art. 231 k.k.). Należy zatem kłaść większy nacisk

na prawidłowe wykonywanie czynności przez funkcjonariuszy i właściwe dokumentowanie czynności dowodowych (co w kontekście znowelizowanego art. 311 k.p.k. może stwarzać pewne problemy, np. protokół ograniczony z przesłuchania świadka czy notatka urzędowa z rozpytania w śledztwie powierzonym).

Z uwagi na to, że strony będą składały do sądu wnioski o przeprowadzenie dowodów w zakresie sformułowanej tezy dowodowej (np. wniosek o przesłuchanie na rozprawie świadka na określoną okoliczność), będzie to wymagało od nich znajomości materiału dowodowego zgromadzonego w postępowaniu przygotowawczym, chociażby celem określenia tezy dowodowej. Dlatego szczególnego znaczenia nabiera instytucja **zapoznania (w miejsce dotychczasowego zaznajomienia) podejrzanego i jego obrońcy z materiałami postępowania przygotowawczego**, po jego zakończeniu. Znowelizowany art. 321 k.p.k. przewiduje nareszcie takie samo uprawnienie dla pokrzywdzonego i jego pełnomocnika:

Art. 321. § 1. Jeżeli istnieją podstawy do zamknięcia śledztwa, na wniosek podejrzanego, pokrzywdzonego, obrońcy lub pełnomocnika o umożliwienie końcowego zapoznania się z materiałami postępowania, prowadzący postępowanie powiadamia wnioskującego o możliwości przejrzenia akt i wyznacza mu termin do zapoznania się z nimi, zapewniając udostępnienie mu akt sprawy wraz z informacją, jakie materiały z tych akt, stosownie do wymogów określonych w art. 334 § 1, będą przekazane sądowi wraz z aktem oskarżenia, i pouczeniem go o uprawnieniu wskazanym w § 5, co odnotowuje się w protokole końcowego zapoznania się strony, obrońcy lub pełnomocnika z materiałami postępowania.

§ 2. Prokurator może ograniczyć liczbę pokrzywdzonych, którym umożliwi końcowe zapoznanie się z materiałami postępowania, o którym mowa w § 1, jeżeli jest to konieczne dla zabezpieczenia prawidłowego toku postępowania. Przepis § 1 stosuje się odpowiednio, przy czym nie sporządza się protokołu.

§ 3. Termin zapoznania się strony, obrońcy i pełnomocnika z materiałami śledztwa powinien być tak wyznaczony, aby od dnia doręczenia zawiadomienia o możliwości takiego zapoznania się upłynęło co najmniej 7 dni.

§ 4. Nieusprawiedliwione niestawiennictwo podejrzanego, pokrzywdzonego, obrońcy i pełnomocnika w wyznaczonym terminie mimo prawidłowego doręczenia im zawiadomienia nie tamuje dalszego postępowania.

§ 5. W terminie 3 dni od dnia zapoznania się z materiałami postępowania strony, obrońcy lub pełnomocnicy mogą składać wnioski o uzupełnienie śledztwa, a także o uzupełnienie materiału dowodowego, który ma być przekazany sądowi wraz z aktem oskarżenia, o określone dokumenty zawarte w aktach sprawy.

§ 6. Jeżeli nie zachodzi potrzeba uzupełnienia śledztwa, wydaje się postanowienie o jego zamknięciu.

W projektowanym art. 321 k.p.k. w druku sejmowym nr 2393, jeszcze raz zmieniono § 5 i 6.

§ 5. W terminie 3 dni od dnia zapoznania się z materiałami postępowania strony, obrońcy lub pełnomocnicy mogą składać wnioski dowodowe, a także wnioski o uzupełnienie materiału dowodowego, który ma być przekazany sądowi wraz z aktem oskarżenia, o określone dokumenty zawarte w aktach sprawy.

§ 6. Wnioski dowodowe, o których mowa w § 5, mogą być przez prokuratora nieuwzględnione, jeżeli cele postępowania przygotowawczego, o których mowa w art. 297 § 1, zostały osiągnięte, a wnioski te nie mają wpływu na zakres ustaleń wskazanych w art. 297 § 1 pkt 5, chyba że chodzi o wniosek dotyczący dowodu, którego nieprzeprowadzenie grozi jego utratą lub zniekształceniem. Prokurator, w razie nieuwzględnienia wniosku dowodowego strony, przekazuje ten wniosek wraz z aktem oskarżenia sądowi. Prezes sądu lub sąd rozstrzyga w przedmiocie wniosku przed rozprawą.

Art. 352. Przewodniczący składu orzekającego po rozważeniu wniosków stron dopuszcza dowody i zarządza ich sprowadzenie na rozprawę. Przepis art. 368 stosuje się odpowiednio.

Prawo do końcowego zapoznania się z materiałami postępowania przygotowawczego art. 321 k.p.k.

Nowelizacja k.p.k. z dnia 27 września 2013r. oraz projekt ustawy nowelizującej k.p.k. z dnia 15 maja 2014r. (druk sejmowy nr 2393) wprowadzają istotne zmiany w konstrukcji końcowego zaznajomienia z materiałami dochodzenia i śledztwa:

- uprawnionym do końcowego **zapoznania** będzie nie tylko podejrzany i jego obrońca, ale również pokrzywdzony i jego pełnomocnik, którzy złożą w tym przedmiocie stosowny wniosek;
- prokurator będzie mógł **ograniczyć liczbę pokrzywdzonych**, którzy będą mogli się zapoznać z materiałami postępowania w przypadku ich dużej liczby (np. sprawy z Allegro), jeżeli będzie to konieczne dla zabezpieczenia prawidłowego toku postępowania;
- technicznie to uprawnieni sami będą zapoznawać się z materiałem dowodowym i przeglądać akta, w miejsce zaznajamiania przez organ procesowy;
- organ procesowy będzie tak jak dotychczas wyznaczał termin zapoznania i powiadamiał o nim uprawnionych, ale dodatkowo (w związku z nowym brzmieniem art. 334 k.p.k.) będzie miał obowiązek poinformować, które z materiałów będą przekazane wraz z aktem oskarżenia do sądu (w tym zakresie będzie musiał się policjant wcześniej skonsultować z prokuratorem) i pouczyć o prawie złożenia wniosków dowodowych oraz wniosków o uzupełnienie materiału dowodowego, przekazywanego do sądu o określone dokumenty z akt sprawy (§ 5 art. 321 k.p.k.), co będzie odnotowywane w protokole końcowego zapoznania się strony.⁷²

Projekt nowelizacji k.p.k. zawarty w druku sejmowym nr 2393 przewiduje jednak nowe brzmienie § 6 w art. 321, zgodnie z którym *wnioski dowodowe, o których mowa w § 5, mogą być przez prokuratora nieuwzględnione, jeżeli cele postępowania przygotowawczego, o których mowa w art. 297 § 1, zostały osiągnięte, a wnioski te nie mają wpływu na zakres ustaleń wskazanych w art. 297 § 1 pkt 5*, chyba że chodzi o wniosek dotyczący dowodu, którego nieprzeprowadzenie grozi jego utratą lub zniekształceniem. **Prokurator, w razie nieuwzględnienia wniosku dowodowego strony**, przekazuje ten wniosek wraz z aktem oskarżenia sądowi.

Art. 297. § 1. Celem postępowania przygotowawczego jest:

- 1) ustalenie, czy został popełniony czyn zabroniony i czy stanowi on przestępstwo,
- 2) wykrycie i w razie potrzeby ujęcie sprawcy,
- 3) zebranie danych stosownie do art. 213 i 214,
- 4) wyjaśnienie okoliczności sprawy, w tym ustalenie osób pokrzywdzonych i rozmiarów szkody,
- 5) zebranie, zabezpieczenie i utrwalenie dowodów w zakresie niezbędnym do stwierdzenia zasadności wniesienia aktu oskarżenia albo innego zakończenia postępowania, jak również do przedstawienia wniosku o dopuszczenie tych dowodów i przeprowadzenie ich przed sądem.

⁷² T. Grzegorzczak, Kodeks postępowania karnego. Komentarz, t. I, Warszawa 2014, s. 1095-1096;

§ 2. W postępowaniu przygotowawczym należy dążyć także do wyjaśnienia okoliczności, które sprzyjały popełnieniu czynu.

Nie do końca koresponduje to z treścią znowelizowanego art. 334 § 2 k.p.k.

§ 2. Na żądanie strony, zgłoszone w trybie wskazanym w art. 321 § 5, oskarżyciel publiczny dołącza (!) do aktu oskarżenia również inne, wskazane w tym żądaniu, materiały postępowania przygotowawczego.

Wniosek o zobowiązanie prokuratora do uzupełnienia materiałów postępowania przygotowawczego dołączonych do aktu oskarżenia o określone dokumenty zawarte w aktach tego postępowania, gdy ma to znaczenie dla interesu oskarżonego, może być złożony przez strony, ich obrońców i pełnomocników jeszcze przed rozpoczęciem przewodu sądowego do sądu (nowy art. 381 § 2 k.p.k.), o czym prezes sądu lub referendarz sądowy poucza doręczając oskarżonemu odpis aktu oskarżenia (nowy art. 338 § 1 k.p.k.).

Instytucja końcowego zapoznania z materiałami postępowania przygotowawczego została uznana przez ustawodawcę na tyle istotną z punktu widzenia funkcji informacyjnej i gwarancyjnej procesu karnego, że w znowelizowanym art. 337 § 1a k.p.k. przewidział możliwość zwrotu aktu oskarżenia oskarżycielowi publicznemu wraz z aktami sprawy, jeżeli nie dokonano czynności przewidzianych w art. 321 k.p.k.:

§ 1a. Jeżeli nie dokonano czynności, o których mowa w art. 321, prezes sądu zwraca akt oskarżenia oskarżycielowi publicznemu wraz z aktami sprawy, wskazując termin do ich wykonania.

§ 2. Na zarządzenie, o którym mowa w § 1 i 1a, oskarżycielowi przysługuje zażalenie do sądu właściwego do rozpoznania sprawy.

§ 3. Oskarżyciel publiczny, który nie wnosi zażalenia, jest obowiązany wnieść w terminie wskazanym w § 1 poprawiony lub uzupełniony akt oskarżenia.

§ 4. Oskarżyciel publiczny, który nie wnosi zażalenia, jest obowiązany wnieść w terminie wskazanym w § 1a akt oskarżenia uzupełniony o wzmiankę o wykonaniu czynności, o których mowa w art. 321, lub wystąpić o przedłużenie terminu do ich wykonania.

Pytanie, czy podstawą takiego zwrotu może być także np. niedołączenie dodatkowych materiałów objętych wnioskiem strony do akt załączonych do aktu oskarżenia lub nierozpoznanie wniosków dowodowych złożonych po zapoznaniu z materiałami? Biorąc pod uwagę treść art. 334 § 2 k.p.k., wydaje się, że tak.

§ 2. Na żądanie strony, zgłoszone w trybie wskazanym w art. 321 § 5, oskarżyciel publiczny dołącza (!) do aktu oskarżenia również inne, wskazane w tym żądaniu, materiały postępowania przygotowawczego.

Szczegółowe kwestie zamknięcia postępowania przygotowawczego i skierowania aktu oskarżenia do sądu stanowią przedmiot odrębnego rozdziału niniejszej publikacji.

Prawo do wnioskowania o konsensualne zakończenie postępowania karnego:

- o przeprowadzenie mediacji na podstawie art. 23a k.p.k.;
- o skazanie bez przeprowadzenia rozprawy (art. 335 k.p.k.) lub bez przeprowadzania postępowania dowodowego (art. 338 a k.p.k., art. 387 k.p.k.);

Omówione zostały w ramach odrębnego rozdziału niniejszej publikacji.

Prawa i obowiązki podejrzanego w postępowaniu przyspieszonym

Nowelizacja k.p.k. z dnia 27 września 2013 r. zniósła w procesie karnym postępowanie uproszczone, więc do postępowania przyspieszonego stosuje się przepisy o postępowaniu zwyczajnym, chyba że przepisy rozdziału 54a k.p.k. stanowią inaczej. Nowe uregulowania w tym rozdziale są w znacznej mierze związane z likwidacją postępowania uproszczonego. W zakresie praw i obowiązków podejrzanego odmienności polegają przede wszystkim na odrębnym pouczeniu podejrzanego.

Art. 517 c § 2. Podejrzanego poucza się o jego uprawnieniach: do składania wyjaśnień, do odmowy składania wyjaśnień lub odmowy odpowiedzi na pytania, do korzystania z pomocy obrońcy, do złożenia – już w toku dochodzenia – wniosku, o którym mowa w art. 338a, a także o możliwości złożenia przez prokuratora wniosku, o którym mowa w art. 335 § 1, oraz o obowiązkach i konsekwencjach wskazanych w art. 74, art. 75, art. 138 i art. 139. Pouczenie to należy wręczyć podejrzanemu na piśmie za potwierdzeniem odbioru.

§ 2a. W wypadku określonym w art. 517b § 2a podejrzanego należy pouczyć ponadto o treści art. 517b § 2a i 2c, art. 517e § 1a i art. 517ea.

§ 3. (uchylony).

Pouczenie dla podejrzanego o jego prawach i obowiązkach w postępowaniu przyspieszonym stanowi fragment Pouczenia o uprawnieniach i obowiązkach podejrzanego w postępowaniu karnym, obowiązującego od 7 lipca 2014 r. Ponieważ nie wyczerpuje ono pełnego katalogu uprawnień i obowiązków zawartych w Rozdziale 54a k.p.k., w Biurze Służby Kryminalnej KGP opracowano **dotatkowy** druk Pouczenia o uprawnieniach i obowiązkach podejrzanego/ oskarżonego w postępowaniu przyspieszonym (MS – 89) (załącznik nr 8). Wzór owego pouczenia został rozesłany do wszystkich komendantów wojewódzkich i komendanta Stołecznego pismem z dnia 24 czerwca 2014r., L.dz. KR– WSKS– 3662/14/WR, z poleceniem stosowania.

Różnica w porównaniu do postępowania zwyczajnego polega tu w zasadzie na wskazaniu możliwości skorzystania z instytucji z art. 338a k.p.k. (w miejsce dawnego 387 § 1 k.p.k.) tj. wniosek oskarżonego, składany przed doręczeniem zawiadomienia o terminie rozprawy, o skazanie bez postępowania dowodowego przed sądem oraz art. 335 k.p.k., tj. skierowanie wniosku przez prokuratora o skazanie bez przeprowadzania rozprawy. Ponadto w sytuacji, kiedy odstąpiono od przymusowego doprowadzenia sprawcy do sądu i zapewnione zostało uczestniczenie przez sprawcę w czynnościach sądowych, w szczególności składanie wyjaśnień w drodze wideokonferencji (art. 517 b § 2 a k.p.k.), należy podejrzanego pouczyć, że również ustanowiony obrońca i ewentualnie tłumacz uczestniczy w czynnościach sądowych w ten sam sposób, w miejscu przebywania sprawcy:

Art. 517 b § 2a. Można odstąpić od przymusowego doprowadzenia do sądu sprawcy ujętego w warunkach określonych w § 1, jeżeli zostanie zapewnione uczestniczenie przez sprawcę we wszystkich czynnościach sądowych, w których ma on prawo uczestniczyć, w szczególności złożenie przez niego wyjaśnień, przy użyciu urządzeń technicznych, umożliwiających przeprowadzenie tych czynności na odległość z jednoczesnym bezpośrednim przekazem obrazu i dźwięku. W takim wypadku złożenie wniosku o rozpoznanie sprawy jest równoznaczne z przekazaniem sprawcy do dyspozycji sądu.

§ 2b. W wypadku określonym w § 2a we wszystkich czynnościach sądowych przy użyciu urządzeń technicznych, umożliwiających przeprowadzenie tych czynności na odległość, bierze udział w miejscu przebywania sprawcy referendarz sądowy lub asystent sędziego zatrudniony w sądzie, w którego okręgu przebywa sprawca.

§ 2c. Jeżeli w wypadku określonym w § 2a został ustanowiony obrońca, uczestniczy on w czynnościach sądowych przy użyciu urządzeń technicznych umożliwiających przeprowadzenie tych czynności na odległość, w miejscu przebywania sprawcy.

§ 2d. Jeżeli w wypadku określonym w § 2a w odniesieniu do sprawcy zachodzą okoliczności, o których mowa w art. 204 § 1, tłumacz uczestniczy w czynnościach sądowych przy użyciu urządzeń technicznych umożliwiających przeprowadzenie tych czynności na odległość, w miejscu przebywania sprawcy.

W postępowaniu przyspieszonym, w przypadku zapewnienia uczestnictwa podejrzanego w postępowaniu w drodze wideokonferencji, może on składać wnioski oraz inne oświadczenia oraz dokonywać czynności procesowych wyłącznie ustnie do protokołu (art. 517ea § 1). O treści wszystkich pism procesowych, które wpłynęły do akt sprawy od chwili przekazania do sądu wniosku o rozpoznanie sprawy, sąd jest obowiązany poinformować przy najbliższej czynności procesowej oskarżonego oraz jego obrońcę. Na żądanie oskarżonego lub obrońcy sąd ma obowiązek odczytać treść tych pism. W wypadku określonym w art. 517b § 2a pisma procesowe oskarżonego i jego obrońcy, których nie można było przekazać do sądu, mogą być przez nich odczytane na rozprawie. Z chwilą ich odczytania wywołują one skutek procesowy i są traktowane jako czynności dokonane w formie ustnej.

Ustawa nowelizująca k.p.k. z dnia 27 września 2013 r. przewiduje nowe brzmienie art. 517e k.p.k., zaś projekt nowelizacji zawarty w druku sejmowym nr 2393, porządkuje tylko numerację tego artykułu:

Art. 517e. § 1. Odpis wniosku o rozpoznanie sprawy prezes sądu lub sąd doręcza oskarżonemu oraz jego obrońcy, jeżeli został ustanowiony, oznaczając czas na przygotowanie do obrony. Oskarżonemu należy umożliwić kontakt z obrońcą bez obecności osób trzecich.

§ 2. W wypadku określonym w art. 517b § 2a prezes sądu lub sąd, w sposób wskazany w art. 137, zawiadamia oskarżonego oraz jego obrońcę, jeżeli został ustanowiony, o doręczeniu wniosku o rozpoznanie sprawy i oznacza czas na przygotowanie się do obrony. Oskarżonemu oraz jego obrońcy doręcza się za pokwitowaniem przez funkcjonariusza Policji odpisy wniosku o rozpoznanie sprawy oraz udostępnia się kopie dokumentów, o których mowa w art. 517d § 1a. Zatrzymanemu oskarżonemu należy umożliwić, w miejscu jego przebywania, kontakt z obrońcą bez obecności osób trzecich.

§ 3. Sąd przystępuje niezwłocznie do rozpoznania sprawy. Przepisów art. 339 § 1 pkt 1 i 2, art. 351 § 1 oraz art. 353 nie stosuje się."

Proponowana zmiana polega na zamianie § 1a na § 2 i uchyleniu dotychczasowego § 2, dotyczącego nieusprawiedliwionego niestawiennictwa oskarżonego na rozprawie:

Ostatnią zmianą w zakresie praw i obowiązków oskarżonego w postępowaniu przyspieszonym, wprowadzoną nowelą k.p.k. z dnia 27 września 2013 r., jest przesunięcie rozpoczęcia biegu terminu do złożenia wniosku o uzasadnienie wyroku z daty jego ogłoszenia na datę doręczenia wyroku:

Art. 517h. § 1. Wniosek o sporządzenie na piśmie i doręczenie uzasadnienia wyroku może być zgłoszony ustnie do protokołu rozprawy lub posiedzenia albo złożony na piśmie w terminie zawitym 3 dni od daty ogłoszenia doręczenia wyroku. Wniosek nie pochodzący od oskarżonego powinien wskazywać tego z oskarżonych, którego dotyczy.

Prawo do odszkodowania i zadośćuczynienia za niesłuszne stosowanie środków przymusu procesowego oraz kar i środków karnych

Ustawa nowelizująca k.p.k. z dnia 27 września 2013 r. w bardzo szerokim zakresie dokonała zmian odnośnie prawa do odszkodowania i zadośćuczynienia. Od 1 lipca 2015 r. wejdą w życie nowe uregulowania rozdziału 58 k.p.k. ze zmienioną nazwą „**Odszkodowanie i zadośćuczynienie za niesłuszne skazanie oraz niesłuszne stosowanie środków przymusu**”, gdzie obecny zapis o „zatrzymaniu i tymczasowym aresztowaniu” został zmieniony na ogólniejszy, tj. „środki przymusu”, co już świadczy o rozszerzeniu uprawnienia do odszkodowania i zadośćuczynienia na przypadki niesłusznego stosowania wszelkich środków przymusu procesowego:

Art. 552. § 1. Oskarżonemu, który w wyniku kasacji lub wznowienia postępowania został uniewinniony lub wobec którego orzeczono łagodniejszą karę lub środek karny albo środek związany z poddaniem sprawcy próbie, przysługuje od Skarbu Państwa odszkodowanie za poniesioną szkodę oraz zadośćuczynienie za doznaną krzywdę, wynikłe z wykonania względem niego w całości lub w części kary lub środka, których nie powinien być ponieść, oraz wykonywania wobec niego środka przymusu określonego w dziale VI. W razie ponownego skazania oskarżonego odszkodowanie i zadośćuczynienie przysługuje za niezasadne wykonywanie środków przymusu w zakresie, w jakim nie zostały zaliczone na poczet orzeczonych kar lub środków.

Przepis powyższy stosuje się także, jeżeli po uchyleniu skazującego orzeczenia postępowanie umorzono wskutek okoliczności, których nie uwzględniono we wcześniejszym postępowaniu oraz gdy stosowano środki zabezpieczające.

§ 4. Prawo do odszkodowania i zadośćuczynienia z racji niesłusznego wykonania kary lub środka karnego przysługuje również, jeżeli w wyniku kasacji lub wznowienia postępowania stwierdzono, że zarządzenie wykonania kary, której wykonanie warunkowo zawieszono lub z której wykonania warunkowo zwolniono, albo podjęcie warunkowo umorzonego postępowania i orzeczenie wobec sprawcy kary lub środka karnego było niewątpliwie niezasadne.

Art. 552a. § 1. W razie uniewinnienia oskarżonego lub umorzenia wobec niego postępowania w wypadkach innych niż określone w art. 552 § 1-3 oskarżonemu przysługuje od Skarbu Państwa odszkodowanie za poniesioną szkodę i zadośćuczynienie za doznaną krzywdę, wynikłe z wykonywania wobec niego w tym postępowaniu środków przymusu, o których mowa w dziale VI.

§ 2. Roszczenie o odszkodowanie lub zadośćuczynienie, o którym mowa w § 1, przysługuje także oskarżonemu w razie skazania z tytułu niezasadnego wykonywania środków zapobie-

gawczych lub zabezpieczenia majątkowego w zakresie, w jakim z uwagi na rodzaj i rozmiar orzeczonych kar lub środków karnych nie można było zaliczyć na ich poczet okresów wykonywania odpowiednich środków zapobiegawczych podlegających takiemu zaliczeniu lub w pełni wykorzystać zastosowanego zabezpieczenia majątkowego.

§ 3. Przepis § 2 stosuje się odpowiednio w razie orzeczenia o warunkowym umorzeniu postępowania.

Art. 552b. Prawo do odszkodowania i zadośćuczynienia przysługuje również osobie innej niż oskarżony w razie niewątpliwie niesłusznego zatrzymania w związku z postępowaniem karnym.

Roszczenie o odszkodowanie lub zadośćuczynienie nie przysługuje podejrzanemu, który w zamiarze wprowadzenia w błąd organu ścigania lub sądu złożył fałszywe wyjaśnienia i spowodował tym niekorzystne dla siebie orzeczenie w przedmiocie skazania, warunkowego umorzenia postępowania, zastosowania środka zabezpieczającego albo wykonania środka przymusu (art. 553 § 1 k.p.k.).

Również w przypadku bezprawnego utrudniania postępowania przez podejrzanego/oskarżonego, jeżeli z tego powodu zastosowano środki przymusu, nie przysługuje mu roszczenie o odszkodowanie lub zadośćuczynienie (art. 553 § 2 k.p.k.).

Art. 553 § 3. Roszczenie o odszkodowanie lub zadośćuczynienie z tytułu wykonywania środka zapobiegawczego zastosowanego na podstawie art. 258 § 3 nie przysługuje, jeżeli umorzenie postępowania nastąpiło z uwagi na niepoczytalność.

§ 4. Roszczenie o odszkodowanie nie przysługuje również, jeżeli przed wystąpieniem z tym roszczeniem okres wykonywania kar, środków karnych, środków zabezpieczających lub środków przymusu, których dotyczy wnioski o odszkodowanie, został zaliczony oskarżonemu na poczet kar, środków karnych lub środków zabezpieczających w innym postępowaniu, co nie wyklucza dochodzenia roszczeń o zadośćuczynienie z powodu ich wykonania.

§ 5. Przepisu § 1 nie stosuje się do osób składających oświadczenie w warunkach określonych w art. 171 § 4, 5 i 7, jak również gdy szkoda lub krzywda powstała na skutek przekroczenia uprawnień lub niedopełnienia obowiązku przez funkcjonariusza publicznego.

§ 6. W wypadku przyczynienia się przez oskarżonego do wydania orzeczenia, o którym mowa w § 1 lub 2, przepis art. 362 Kodeksu cywilnego stosuje się odpowiednio.

Art. 553a. Ustalając wysokość odszkodowania, sąd uwzględnia zaliczenie oskarżonemu okresu niesłusznego stosowania kar, środków karnych, środków zabezpieczających lub środków przymusu, których dotyczy wnioski o odszkodowanie, na poczet kar, środków karnych lub środków zabezpieczających orzeczonych w innym postępowaniu.

Art. 555. Roszczenia przewidziane w niniejszym rozdziale przedawniają się po upływie 3 lat od daty uprawomocnienia się orzeczenia dającego podstawę do odszkodowania i zadośćuczynienia, a w wypadku określonym w art. 552b – po upływie 3 lat od daty zwolnienia.

Art. 557. § 1. W razie naprawienia szkody oraz zadośćuczynienia za krzywdę, Skarb Państwa ma roszczenie zwrotne do osób, które swym bezprawnym zachowaniem spowodowały niesłuszne skazanie, zastosowanie środka zabezpieczającego lub środka przymusu albo niesłuszne zarządzenie wykonania kary warunkowo zawieszonej lub kary, z której wykonania zwolniono oskarżonego, albo niewątpliwie niesłuszne zatrzymanie osoby, wobec której nie prowadzono postępowania karnego.

Obowiązki podejrzanego w świetle nowelizacji k.p.k. z dnia 27 września 2013 r.

Obowiązek poddania się określonym badaniom i czynnościom

Podejrzany/oskarżony nie ma obowiązku dowodzenia swej niewinności ani obowiązku dostarczania dowodów na swoją niekorzyść (art. 74 § 1 k.p.k.). Niewinność oskarżonego wynika z domniemania niewinności określonego w art. 5 § 1 k.p.k., nie musi być zatem dowodzona. Oskarżony nie może też być przymuszany do dostarczania dowodów przeciwko sobie. Ich zebranie i utrwalenie jest zadaniem organów ścigania.⁷³ Zakaz wymuszania aktywności podejrzanego/oskarżonego nie oznacza jednak braku obowiązku znoszenia pewnych działań na jego ciele, dostarczających takich dowodów. Art. 74 § 2 k.p.k. przewiduje katalog badań i czynności, którym podejrzany/oskarżony ma obowiązek się poddać:

Art. 74 § 2. Oskarżony jest obowiązany poddać się:

- 1) oględzinom zewnętrznym ciała oraz innym badaniom niepołączonym z naruszeniem integralności ciała; wolno także w szczególności od oskarżonego pobrać odciski, fotografować go oraz okazać w celach rozpoznawczych innym osobom,
- 2) badaniom psychologicznym i psychiatrycznym oraz badaniom połączonym z dokonaniem zabiegów na jego ciele, z wyjątkiem chirurgicznych, pod warunkiem że dokonywane są przez uprawnionego do tego pracownika służby zdrowia z zachowaniem wskazań wiedzy lekarskiej i nie zagrażają zdrowiu oskarżonego, jeżeli przeprowadzenie tych badań jest nieodzowne; w szczególności oskarżony jest obowiązany przy zachowaniu tych warunków poddać się pobraniu krwi, włosów lub wydzielin organizmu, z zastrzeżeniem pkt 3,
- 3) pobraniu przez funkcjonariusza Policji wymazu ze śluzówki policzków, jeżeli jest to nieodzowne i nie zachodzi obawa, że zagrażałoby to zdrowiu oskarżonego lub innych osób.

Natomiast art. 74 § 3 k.p.k. wprowadza obowiązek osoby podejrzanej poddania się określonym badaniom i czynnościom.

Art. 74 § 3. W stosunku do osoby podejrzanej można dokonać badań lub czynności, o których mowa w § 2 pkt 1, a także, przy zachowaniu wymagań określonych w § 2 pkt 2 lub 3, pobrać krew, włosy, wymaz ze śluzówki policzków lub inne wydzieliny organizmu.

Poddanie się tym czynnościom i badaniom oznacza jedynie obowiązek znoszenia przez osobę podejrzaną, podejrzanego, oskarżonego określonych działań ze strony uprawnionych podmiotów, podejmowanych nawet z użyciem siły fizycznej w przypadku sprzeciwu osoby, np. przymusowe doprowadzenie na badania. Nowelizacja k.p.k. z dnia 27 września 2013 r. wprowadziła nowy § 3a do art. 74 k.p.k., obowiązujący od 9 listopada 2013r., wyraźnie przewidujący możliwość stosowania środków przymusu w przypadku odmowy poddania się obowiązkom określonym w art. 74 k.p.k.

Art. 74 § 3a. Oskarżonego lub osobę podejrzaną wzywa się do poddania się obowiązkom wynikającym z § 2 i 3. W razie odmowy poddania się tym obowiązkom oskarżonego lub osobę podejrzaną można zatrzymać i przymusowo doprowadzić, a także stosować wobec nich siłę fizyczną lub środki techniczne służące obezwładnieniu, w zakresie niezbędnym do wykonania danej czynności.

⁷³ T. Grzegorzczuk, Kodeks postępowania karnego. Komentarz, t. I, Warszawa 2014, s. 329.

Dotychczas stosowanie w tym zakresie niezbędnych środków przymusu było uregulowane w rozporządzeniu Ministra Sprawiedliwości z dnia 23 lutego 2005 r. w sprawie poddawania badaniom lub wykonywania czynności z udziałem oskarżonego oraz osoby podejrzanej (Dz. U. nr 33, poz. 299), które wyrokiem Trybunału Konstytucyjnego z dnia 5 marca 2013 r., sygn. akt U 2/11, (Dz. U. z dnia 20 marca 2013 r., poz. 375) zostało uznane za częściowo niezgodne z delegacją ustawową oraz z Konstytucją RP:

Trybunał Konstytucyjny orzeka:

1. § 5 ust. 1 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 23 lutego 2005 r. w sprawie poddawania badaniom lub wykonywania czynności z udziałem oskarżonego oraz osoby podejrzanej (Dz. U. nr 33, poz. 299):

- a) jest niezgodny z art. 74 § 4 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz. U. nr 89, poz. 555, ze zm.) oraz art. 92 ust. 1, art. 41 ust. 1 i art. 47 w związku z art. 31 ust. 3 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej,
- b) nie jest niezgodny z art. 22 ust. 2 ustawy z dnia 6 listopada 2008 r. o prawach pacjenta i Rzeczniku Praw Pacjenta (Dz. U. z 2012 r. poz. 159 i 742).

2. § 5 ust. 2 rozporządzenia powołanego w punkcie 1 jest niezgodny z art. 74 § 4 ustawy z 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego oraz art. 92 ust. 1 i art. 41 ust. 1 Konstytucji.

3. § 10 ust. 1 rozporządzenia powołanego w punkcie 1, w części zawierającej słowa „mimo zastosowania przymusu bezpośredniego”, jest niezgodny z art. 74 § 4 ustawy z 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego oraz art. 92 ust. 1 i art. 41 ust. 1 Konstytucji.

W związku z tym, że stosowanie środków przymusu wymaga regulacji ustawowej, nowy § 3a przewiduje możliwość zatrzymania i przymusowego doprowadzenia oskarżonego lub osoby podejrzanej oraz stosowanie wobec nich środków fizycznych lub technicznych służących obezwładnieniu w zakresie niezbędnym do wykonania danej czynności. Zasady zaś stosowania środków przymusu bezpośredniego przez poszczególne służby przy wykonywaniu ich obowiązków określa aktualnie ustawa z dnia 24 maja 2013r., o stosowaniu przymusu bezpośredniego i broni palnej (Dz. U. poz. 628), obowiązująca od 5 czerwca 2013 r.

Nie można jednak wymusić na podejrzanym, oskarżonym udzielania odpowiedzi na stawiane mu pytania, przymuszać do przyjęcia środków chemicznych powodujących wydalenie z organizmu znajdującego się w nim dowodu, zakładać nielegalnego podsłuchu w celu, by nagrać jego zwierzenia wobec współwięźnia.⁷⁴

Obowiązek stawiania się na wezwania i powiadamiania o zmianie miejsca zamieszkania lub pobytu

Art. 75. § 1. Oskarżony jest obowiązany zawiadamiać organ prowadzący postępowanie o każdej zmianie miejsca swego zamieszkania lub pobytu trwającego dłużej niż 7 dni, w tym także z powodu pozbawienia wolności w innej sprawie, a jeżeli pozostaje na wolności, jest obowiązany ponadto stawić się na każde wezwanie w toku postępowania karnego, o czym należy oskarżonego uprzedzić przy pierwszym przesłuchaniu.

§ 2. W razie nieusprawiedliwionego niestawiennictwa oskarżonego można zatrzymać go i sprowadzić przymusowo.

⁷⁴ T. Grzegorzczak, Kodeks postępowania karnego. Komentarz, t. I, Warszawa 2014, s. 330.

Przepis ten normuje obowiązek oskarżonego stawiennictwa na każde wezwanie organu procesowego, informowania o każdorazowej zmianie miejsca zamieszkania oraz o zmianie miejsca pobytu na okres dłuższy niż 7 dni, także z powodu pozbawienia wolności w innej sprawie. O obowiązkach tych oskarżony powinien być pouczone. W postępowaniu przygotowawczym pouczenie takie przewiduje art. 300 k.p.k. Dopelnienie obowiązku pouczenia podejrzanego, oskarżonego jest o tyle istotne, że stanowi to warunek niezbędny do ewentualnego stosowania zatrzymania i przymusowego doprowadzenia w przypadku nieusprawiedliwionego niestawiennictwa na wezwanie. Za nieusprawiedliwione niestawiennictwo traktuje się zarówno sytuację, gdy podejrzany/oskarżony pomimo potwierdzenia przyjęcia wezwania, nie stawiał się bez podania usprawiedliwiających go powodów, jak też gdy nie można mu doręczyć wezwania z powodu zmiany miejsca zamieszkania lub pobytu bez powiadomienia organu procesowego, również z powodu pozbawienia go wolności w innej sprawie.⁷⁵

Nowe uregulowanie art. 75 § 1 k.p.k. wejdzie w życie 1 lipca 2015 r. Koresponduje ono z nowym brzmieniem również znowelizowanego art. 139 § 1 k.p.k.:

Art. 139. § 1. Jeżeli strona, nie podając nowego adresu, zmienia miejsce zamieszkania lub nie przebywa pod wskazanym przez siebie adresem, w tym także z powodu pozbawienia wolności w innej sprawie, pismo wysłane pod tym adresem uważa się za doręczone.

§ 2. (uchylony).

§ 3. Przepis § 1 nie dotyczy pism wysłanych po raz pierwszy po prawomocnym uniewinnieniu oskarżonego.

Fikcję doręczenia, tj. uznanie pisma za doręczone pomimo faktycznego nieuczynienia tego, przyjęto również w innych przepisach, tj. znowelizowany art. 133 § 2 k.p.k. (wejście w życie od 1 lipca 2015 r.):

Art. 133. § 1. Jeżeli doręczenia nie można dokonać w sposób wskazany w art. 132, pismo przesłane za pośrednictwem operatora pocztowego w rozumieniu ustawy z dnia 23 listopada 2012 r. – Prawo pocztowe pozostawia się w najbliższej placówce pocztowej tego operatora pocztowego, a przesłane w inny sposób w najbliższej jednostce Policji albo we właściwym urzędzie gminy.

§ 2. O pozostawieniu pisma w myśl § 1 doręczający umieszcza zawiadomienie w skrzynce do doręczania korespondencji bądź na drzwiach mieszkania adresata lub w innym widocznym miejscu ze wskazaniem, gdzie i kiedy pismo pozostawiono oraz że należy je odebrać w ciągu 7 dni; w razie bezskutecznego upływu tego terminu, należy czynność zawiadomienia powtórzyć jeden raz. W razie dokonania tych czynności pismo uznaje się za doręczone.

oraz w art. 138 k.p.k.:

Art. 138. Strona, a także osoba niebędąca stroną, której prawa zostały naruszone, przebywająca za granicą, ma obowiązek wskazać adresata dla doręczeń w kraju; w razie nieuczynienia tego pismo wysłane na ostatnio znany adres w kraju albo, jeżeli adresu tego nie ma, załączone do akt sprawy uważa się za doręczone.

Istnieje zatem możliwość, że wobec podejrzanego/oskarżonego, który nie stawiał się na wezwanie bez usprawiedliwienia, gdyż faktycznie go nie otrzymał a przyjęto fikcję dorę-

⁷⁵ Ibidem, s. 336.

czenia, zostanie wydane postanowienie o zatrzymaniu i przymusowym doprowadzeniu. Stąd bardzo istotne jest właściwe pouczenie go o treści w/w przepisów.

Art. 334 § 4. Do aktu oskarżenia dołącza się także informację, o której mowa w art. 213 § 1a, uzyskaną nie wcześniej niż 30 dni przed wniesieniem aktu oskarżenia oraz po jednym odpisie tego aktu dla każdego oskarżonego.

Zmiany w zakresie normatywnych podstaw ustalania stosunków majątkowych i źródeł dochodu oskarżonego – projekt ustawy zmieniającej ustawę nowelizującą k.p.k. z dnia 27 września 2013 r. – druk sejmowy nr 2393.

Z uwagi na rozwój systemów informatycznych, którymi posługuje się administracja skarbową, zbierając dane na temat wywiązywania się poszczególnych osób ze swych zobowiązań podatkowych i zaistnienie możliwości wykorzystania tych systemów dla potrzeb postępowania karnego, projekt w art. 213 § 1a k.p.k. przewiduje **obowiązek organów procesowych** uzyskania drogą elektroniczną informacji z systemu teleinformatycznego ministra właściwego do spraw finansów publicznych, dotyczącej stosunków majątkowych i źródeł dochodu oskarżonego, na podstawie danych znajdujących się w tym systemie.

Art. 213 § 1a. W postępowaniu należy także uzyskać informacje z systemu teleinformatycznego ministra właściwego do spraw finansów publicznych, dotyczące stosunków majątkowych i źródeł dochodu oskarżonego, w tym prowadzonych i zakończonych postępowań podatkowych, na podstawie aktualnych danych znajdujących się w tym systemie. Informację uzyskuje się drogą elektroniczną.

Uzyskane w ten sposób dane, aczkolwiek niekiedy nieodzwierciedlające rzeczywistej sytuacji majątkowej oskarżonego, to jednak w szeregu sytuacjach pozwolą na ukształtowanie właściwej sankcji w stosunku do sprawcy, a także będą istotną wskazówką dotyczącą możliwości egzekwowania orzeczonych kar majątkowych i kosztów. Informacji będzie trzeba zasięgać ponownie, jeżeli od końca okresu, który obejmuje ostatnia informacja, upłynęło przynajmniej 12 miesięcy. Minister Sprawiedliwości, w porozumieniu z ministrem właściwym do spraw finansów publicznych, określi, w drodze rozporządzenia, wzór i zakres informacji, mając na względzie potrzebę uzyskania przez organ postępowania danych niezbędnych ze względu na cele procesu, z zachowaniem wymogów ochrony informacji niejawnych, oraz uwzględniając okresy rozliczeniowe poszczególnych zobowiązań podatkowych i wyniki prowadzonych postępowań podatkowych (art. 213 § 4, art. 394 § 1a k.p.k.).⁷⁶

W konsekwencji przewidziano również w projekcie zmianę art. 334 § 4 k.p.k.:

Art. 334 § 4. Do aktu oskarżenia dołącza się także informację, o której mowa w art. 213 § 1a, uzyskaną nie wcześniej niż 30 dni przed wniesieniem aktu oskarżenia oraz po jednym odpisie tego aktu dla każdego oskarżonego.

⁷⁶ Z uzasadnienia projektu ustawy z dnia 15 maja 2014r. o zmianie ustawy Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw, druk sejmowy nr 2393.

Rozdział V

ZMIANY W FORMACH POSTĘPOWANIA PRZYGOTOWAWCZEGO

Roman Wojtuszek

W dniu 1 lipca 2015 r. wejdzie w życie ostatnia, zasadnicza część ustawy z dnia 27 września 2013 roku o zmianie ustawy Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw (Dz. z 2013 r. poz. 1247). Niniejszą ustawą zmienia się m.in.: ustawę z dnia 20 maja 1971 r. – Kodeks wykroczeń, ustawę z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny, ustawę z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny wykonawczy, ustawę z dnia 10 września 1999 r. – Kodeks karny skarbowy i ustawę z dnia 24 sierpnia 2001 r. – Kodeks postępowania w sprawach o wykroczenia.

Ustawa wprowadza kilka zasadniczych zmian o charakterze systemowym, z których najważniejszą jest przemodelowanie postępowania sądowego w kierunku jego większej kontradiktoryjności, m.in. poprzez redukcję znaczenia postępowania dowodowego prowadzonego na etapie śledztwa lub dochodzenia. Są one oparte o założenie, że czynności dowodowe postępowania przygotowawczego mają – co do zasady – być prowadzone nie dla sądu, lecz dla prokuratora w celu dostarczenia mu podstaw do sporządzenia aktu oskarżenia i popierania go przed sądem, ewentualnie umorzenia postępowania.

Druga grupa zmian ma prowadzić do usprawnienia i przyspieszenia postępowania, dzięki stworzeniu prawnych ram szerszego wykorzystania konsensualnych sposobów zakończenia postępowania karnego i w szerszym zakresie wykorzystaniu idei sprawiedliwości naprawczej. Zmiany te m. in. obejmują:

- a) rozszerzenie możliwości wnioskowania przez prokuratora o skazanie bez rozprawy na wszystkie występki (art. 335 k.p.k.);
- b) przyznanie oskarżonemu możliwości wnioskowania o skazanie bez przeprowadzania postępowania dowodowego (art. 338a k.p.k., art. 387 § 1 k.p.k.);
- c) dodanie w kodeksie karnym nowego art. 59a, w którym umożliwia się umorzenie postępowania na wniosek pokrzywdzonego, jeżeli sprawca, który nie był uprzednio skazany za przestępstwo umyślne z użyciem przemocy, naprawił szkodę lub zadośćuczynił wyrządzonej krzywdzie (umorzenie restytucyjne).

Z punktu widzenia zadań realizowanych w postępowaniu karnym przez Policję, najistotniejsze zmiany to:

- przemodelowanie postępowania przygotowawczego, zwłaszcza w zakresie jego celów,
- usprawnienie i przyspieszenie postępowania w rezultacie szerszego wykorzystania konsensualnych sposobów zakończenia postępowania karnego.

W kontekście powyższego należy jednak wyraźnie wskazać, że w postępowaniu przygotowawczym prowadzonym przez Policję po dniu 1 lipca 2015 roku nie ulegają zmianie przepisy dotyczące:

- 1) przyjmowania zawiadomienia o przestępstwie,
- 2) wykonywania przez Policję czynności w trybie art. 307 k.p.k.,
- 3) wykonywania przez Policję czynności w trybie art. 308 k.p.k.,
- 4) dokonywania poszczególnych czynności procesowych, w tym dowodowych tzw. niepowtarzalnych (mają do nich zastosowanie przepisy dotyczące dowodów, uregulowane w dziale V k.p.k. oraz art. 143 k.p.k. określający czynności, które wymagają spisania protokołu, a także art. 311 § 3 i 5 k.p.k. i art. 325h k.p.k.).

Znowelizowany kodeks postępowania karnego nadal utrzymuje dwie formy postępowania przygotowawczego, tj. śledztwo i dochodzenie. W zakresie postępowania przesądowego (obecnie przygotowawczego) wyraźne rozróżnienie pomiędzy śledztwem a dochodzeniem wprowadził w Polsce kodeks postępowania karnego z 1928 r.

Zakres podmiotowy i przedmiotowy śledztwa

Nowela zmienia zakres podmiotowy i przedmiotowy śledztwa. Zgodnie z brzmieniem art. 309 k.p.k. śledztwo będzie prowadzone w sprawach:

- 1) w których rozpoznanie w pierwszej instancji należy do właściwości sądu okręgowego,
- 2) o występki – gdy osobą podejrzaną jest sędzia, prokurator, funkcjonariusz Policji, Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Agencji Wywiadu, Służby Kontrwywiadu Wojskowego, Służby Wywiadu Wojskowego, Służby Celnej lub Centralnego Biura Antykorupcyjnego,
- 3) o występki – gdy osobą podejrzaną jest funkcjonariusz Straży Granicznej, Żandarmerii Wojskowej, finansowego organu postępowania przygotowawczego lub organu nadrzędnego nad finansowym organem postępowania przygotowawczego, w zakresie spraw należących do właściwości tych organów lub o występki popełnione przez tych funkcjonariuszy w związku z wykonywaniem czynności służbowych,
- 4) o występki, w których nie prowadzi się dochodzenia,
- 5) o występki, w których prowadzi się dochodzenie, jeżeli prokurator tak postanowi ze względu na wagę lub zawłość sprawy.

Zgodnie z nowym brzmieniem art. 25 § 1 k.p.k. sąd okręgowy orzeka w pierwszej instancji w sprawach o następujące przestępstwa:

- 1) zbrodnie określone w Kodeksie karnym oraz w ustawach szczególnych,
- 2) występki określone w rozdziałach XVI i XVII oraz w art. 140–142, art. 148 § 4, art. 149, art. 150 § 1, art. 151–154, art. 156 § 3, art. 158 § 3, art. 163 § 3 i 4, art. 165 § 1, 3 i 4, art. 166 § 1, art. 173 § 3 i 4, art. 185 § 2, art. 189a § 2, art. 210 § 2, art. 211a, art. 252 § 3, art. 258 § 1–3, art. 265 § 1 i 2, art. 269, art. 278 § 1 i 2 w zw. z art. 294, art. 284 § 1 i 2 w zw. z art. 294, art. 286 § 1 w zw. z art. 294, art. 287 § 1 w zw. z art. 294, art. 296 § 3 oraz art. 299 Kodeksu karnego,
- 3) występki, które z mocy przepisu szczególnego należą do właściwości sądu okręgowego.

Spośród spraw o przestępstwa wymienione w art. 325a § 1 pkt 1 k.p.k., co do których właściwą formą będzie dochodzenie, zamiast dochodzenia będzie prowadzone śledztwo o przestępstwa określone w Kodeksie karnym w art. 155, art. 156 § 2, art. 157a § 1, art. 165 § 2, art. 168, art. 174 § 2, art. 175, art. 181–184, art. 186, art. 201, art. 231 § 1 i 3, art. 240 § 1, art. 250a § 1–3, art. 265 § 3 oraz w rozdziale XXXVI, z wyjątkiem art. 297 i art. 300, i rozdziale XXXVII Kodeksu karnego.

W sprawach o występki przeciwko mieniu (bez względu na zagrożenie karą) śledztwo będzie prowadzone, gdy wartość przedmiotu przestępstwa albo szkoda wyrządzona lub grożąca przekracza 200 000 zł.

Ponadto śledztwo będzie prowadzone:

- 1) jeżeli czyn narusza kilka przepisów ustawy karnej i choćby jeden z nich wymaga prowadzenia śledztwa,
- 2) jeżeli czyn został popełniony przez dorosłego wspólnie z nieletnim albo czyn karalny nieletniego pozostaje w ścisłym związku z czynem osoby dorosłej, a dobro nieletniego nie stoi na przeszkodzie łącznemu prowadzeniu sprawy (obligatoryjne śledztwo prokuratora, wszczynane na podstawie art. 16 § 1-2 ustawy z dnia 26 października 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich (tj. Dz. U. z 2014 r. poz. 382),
- 3) jeżeli przestępstwo skarbowe popełniono w warunkach określonych w art. 151a albo 151b § 1 kodeksu karnego skarbowego.

Czynności poprzedzające formalne wszczęcie śledztwa

Nowela zmienia brzmienie § 3 w art. 304 k.p.k., zgodnie z którym Policja będzie nadal miała obowiązek niezwłocznego przekazywania prokuratorowi zawiadomienia o przestępstwie lub własnych danych świadczących o popełnieniu przestępstwa, co do którego obowiązkowe jest prowadzenie śledztwa przez prokuratora, wraz z zebranymi materiałami. Oznacza to, że w przypadku, gdy Policja otrzyma zawiadomienie o przestępstwie (bez względu na jego postać, np. pisemne, utrwalone w protokole, przekazane za pomocą sieci teleinformatycznej), wobec którego **jest obowiązkowe prowadzenie śledztwa przez prokuratora** albo zgromadzi własne dane świadczące o popełnieniu takiego przestępstwa, niezwłocznie będzie je przekazywać prokuratorowi, który po ich rozpatrzeniu podejmować będzie odpowiednią decyzję procesową.

Od 1 lipca 2015 r. zgodnie z przepisem art. 305 § 3 k.p.k. postanowienie o odmowie wszczęcia śledztwa wydawał będzie prokurator albo Policja, przy czym postanowienie wydane przez Policję będzie nadal zatwierdzane przez prokuratora. Policja, jak się wydaje, będzie mogła wydać postanowienie o odmowie wszczęcia śledztwa tylko w odniesieniu do przestępstw, wobec których nie będzie **obowiązkowe prowadzenie śledztwa przez prokuratora**. Prokurator, podejmując decyzję o zatwierdzeniu wydanego przez Policję postanowienia o odmowie wszczęcia śledztwa, badał będzie w szczególności, czy istotnie brak jest podstaw do wszczęcia śledztwa i czy Policja rozważyła wszystkie okoliczności podniesione w zawiadomieniu o przestępstwie.

Wszczęcie i przebieg śledztwa

Nowela utrzymuje zasadę, że Policja nie jest organem uprawnionym do wszczęcia śledztwa, ale jednocześnie poszerza uprawnienia i obowiązki Policji w zakresie jego prowadzenia.

Od 1 lipca 2015 r. postanowienie o wszczęciu śledztwa zgodnie z przepisem art. 305 § 3 k.p.k. nadal będzie wydawał prokurator. Po wszczęciu śledztwa prokurator będzie mógł, tak jak dotąd, powierzyć Policji przeprowadzenie śledztwa w całości, w określonym zakresie, albo dokonanie poszczególnych czynności, przy czym w śledztwie prowadzonym z uwagi na osobę sprawcy (**obowiązkowe prowadzenie śledztwa przez prokuratora**) prokurator będzie mógł powierzyć Policji jedynie dokonanie poszczególnych czynności śledztwa (art. 309 pkt 2 i 3 k.p.k.). Należy zwrócić uwagę na nowe rozwiązania przyjęte w art. 311 k.p.k., zgodnie

z którymi powierzenie Policji przeprowadzenia śledztwa w całości lub w określonym zakresie będzie mogło obejmować czynności związane z przedstawieniem zarzutów, zmianą lub uzupełnieniem postanowienia o przedstawieniu zarzutów czy zamknięciem śledztwa (dotychczas w śledztwie powierzonym zastrzeżone dla prokuratora). Co prawda ustawa tego nie stanowi, jednak jak się wydaje w śledztwie prowadzonym z uwagi na osobę sprawcy, prokurator nie będzie powierzał Policji dokonywania czynności związanych z przedstawieniem zarzutów, zmianą lub uzupełnieniem postanowienia o przedstawieniu zarzutów czy zamknięciem śledztwa.

Zgodnie z brzmieniem art. 311 § 4 k.p.k. w śledztwie powierzonym w całości lub w określonym zakresie albo podczas wykonywania poszczególnych czynności śledztwa Policja – tak jak dotychczas – będzie mogła dokonywać innych czynności, jeżeli wyłoni się taka potrzeba. Będzie to uzasadnione zwłaszcza wówczas, gdy zwłoka mogłaby spowodować utratę lub zniekształcenie dowodu. Nowy art. 311 k.p.k. nie zawiera przepisu takiego, jaki jest w obecnym stanie prawnym, zgodnie, z którym „prokurator może zastrzec do osobistego wykonania jakąkolwiek czynność śledztwa, a w szczególności czynności wymagające postanowienia”.

Nie jest wykluczone wydawanie przez Policję postanowienia, ustawa bowiem nie zastrzega, że wyłączone są czynności wymagające postanowienia. Policja będzie więc mogła wydawać w śledztwie postanowienia, np. o powołaniu biegłego, z wyłączeniem oczywiście tych, które są zastrzeżone dla prokuratora, np. dot. sądowno-lekarskiej sekcji zwłok.

Inaczej powierzenie śledztwa reguluje ustawa z dnia 10 września 1999 r. – Kodeks karny skarbowy (tj. Dz. U. z 2013 r. poz. 186 z późn. zm.). Zgodnie z przepisem art. 151b § 2.k.k.s. prokurator, który wszczął śledztwo, może powierzyć Policji (także innym niefinansowym organom postępowania przygotowawczego) jego przeprowadzenie w całości lub w określonym zakresie albo dokonanie poszczególnych czynności tego postępowania. W przypadku śledztwa prowadzonego przeciwko funkcjonariuszom publicznym prokurator nie może powierzyć Policji (także innemu organowi) czynności związanych z przedstawieniem zarzutów, ich zmianą lub uzupełnieniem oraz zamknięciem śledztwa. Natomiast zgodnie z brzmieniem § 3 art. 151b k.k.s. przy powierzeniu śledztwa w całości lub w określonym zakresie, prokurator może zastrzec do osobistego wykonania jakąkolwiek czynność, w szczególności wymagającą wydania postanowienia, związaną z przedstawieniem zarzutów, ich zmianą lub uzupełnieniem, pociągnięciem do odpowiedzialności posiłkowej i zmianą postanowienia o pociągnięciu do tej odpowiedzialności albo zamknięciem śledztwa.

Nowela utrzymuje podstawowy, 3-miesięczny termin śledztwa. Okres śledztwa powyżej 3 miesięcy może być przedłużony na dalszy czas oznaczony, nie dłuższy jednak niż rok, przez prokuratora nadzorującego śledztwo lub prokuratora nadrzędnego nad prokuratorem, który prowadzi śledztwo. W szczególnie uzasadnionych przypadkach okres ten może przedłużyć na dalszy czas oznaczony właściwy prokurator nadrzędny nad prokuratorem nadzorującym lub prowadzącym śledztwo.

Zakończenie śledztwa

Nowelizacja k.p.k. dokonana ustawą z 27 września 2013 roku wprowadza istotne zmiany w instytucji zamknięcia śledztwa.

Zmianie ulega sposób końcowego zapoznania się z materiałami postępowania (czynność fakultatywna), który znajdzie zastosowanie wtedy, kiedy po zakończonym śledztwie sprawa ma być skierowana do rozpoznania i rozstrzygnięcia przez sąd pierwszej instancji (przejście postępowania karnego ze stadium przygotowawczego do stadium jurysdykcyjnego). Dotyczyć będzie sytuacji, kiedy ma być sporządzony i wniesiony do sądu akt oskarżenia (art. 331 i 335 k.p.k.), wniosek o warunkowe umorzenie postępowania przez sąd na posie-

dzeniu, poprzedzającym rozprawę główną (art. 336 k.p.k.) lub wniosek o umorzenie postępowania ze względu na niepoczytalność podejrzanego i zastosowanie wobec niego środków zabezpieczających (art. 324 k.p.k.).

Zgodnie z brzmieniem nowego § 1 w art. 321 k.p.k. *Jeżeli istnieją podstawy do zamknięcia śledztwa, na wniosek **podejrzanego, pokrzywdzonego, obrońcy lub pełnomocnika** o umożliwienie końcowego zapoznania się z materiałami postępowania, prowadzący postępowanie powiadamia wnioskującego o możliwości przejrzenia akt i wyznacza mu termin do zapoznania się z nimi, zapewniając udostępnienie mu akt sprawy wraz z informacją, jakie materiały z tych akt, stosownie do wymogów określonych w art. 334 § 1, będą przekazane sądowi wraz z aktem oskarżenia, i pouczeniem go o uprawnieniu wskazanym w § 5, co odnotowuje się w protokole końcowego zapoznania się strony, obrońcy lub pełnomocnika z materiałami postępowania.*

O uprawnieniu do końcowego zapoznania się z materiałami postępowania przygotowawczego zarówno podejrzany jak i pokrzywdzony są pouczeni przed pierwszym przesłuchaniem w trybie określonym w art. 300 k.p.k., który wszedł w życie w dniu 2 czerwca 2014 r.

Uprawnieni do końcowego zapoznania się z materiałami postępowania będą pouczeni o tym, że w terminie 3 dni od dnia zapoznania się mogą składać wnioski o uzupełnienie śledztwa, a także o uzupełnienie materiału dowodowego, który ma być przekazany sądowi wraz z aktem oskarżenia, o określone dokumenty zawarte w aktach sprawy. Nadmienić należy, że zgodnie z przepisem art. 334. § 1. k.p.k. z aktem oskarżenia przekazuje się sądowi jedynie materiały postępowania przygotowawczego związane z kwestią odpowiedzialności osób wskazanych w tym akcie za czyny w nim zarzucane, obejmujące:

- 1) postanowienia i zarządzenia dotyczące tych osób wydane w toku postępowania,
- 2) protokoły z czynności dowodowych i załączniki do nich przewidziane przez ustawę,
- 3) opinie i dokumenty urzędowe i prywatne uzyskane lub złożone do akt sprawy.

Prowadzący śledztwo policjant wyznaczał będzie termin zapoznania się strony, obrońcy i pełnomocnika z materiałami śledztwa w taki sposób, aby od dnia doręczenia zawiadomienia o możliwości takiego zapoznania się upłynęło co najmniej 7 dni (art. 321 § 3 k.p.k.). Nieusprawiedliwione niestawiennictwo podejrzanego, pokrzywdzonego, obrońcy i pełnomocnika w wyznaczonym terminie mimo prawidłowego doręczenia im zawiadomienia nie będzie tamować dalszego postępowania (art. 321 § 4 k.p.k.).

Nowym rozwiązaniem jest możliwość ograniczenia - **ale wyłącznie przez prokuratora** - z uwagi na konieczność zabezpieczenia prawidłowego toku postępowania. liczby pokrzywdzonych, którym umożliwi się końcowe zapoznanie z materiałami postępowania. W takiej formule zapoznania odpowiednio stosuje się przepis § 1, przy czym z czynności nie sporządza się protokołu.

Reasumując, instytucję końcowe zapoznania się z materiałami postępowania należy rozumieć jako prawo do osobistego przejrzenia akt przez stronę, nie zaś zaznajomienia przez organ prowadzący (policjanta) z treścią zebranych materiałów. Dodatkowo policjant będzie zobowiązany do informacji, jakie materiały z akt będą przekazane do sądu wraz z aktem oskarżenia.

W przypadku stwierdzenia, że nie zachodzi potrzeba uzupełnienia śledztwa, wydawane będzie postanowienie o jego zamknięciu.

Nadmienić należy, że ostateczne uregulowanie tej instytucji może ulec zmianie, gdyż aktualnie w Sejmie RP trwają prace nad kolejnymi zmianami w procedurze karnej, w tym nad uregulowaniem końcowego zapoznania się z materiałami postępowania (druk sejmowy nr 2393).

Nowela nie zmieniła okoliczności prawnych i faktycznych umorzenia śledztwa określonych w art. 17 § 1 i 322 § 1 k.p.k. Policja na podstawie art. 305 § 3 k.p.k. nadal będzie

uprawniona do wydawania zatwierdzonego przez prokuratora postanowienia o umorzeniu śledztwa.

Dochodzenie i czynności Policji w dochodzeniu

Dochodzenie prowadzić nadal będzie Policja lub organy, o których mowa w art. 312, chyba że ze względu na wagę lub zawłość sprawy prokurator postanowi o prowadzeniu w sprawie własnego dochodzenia.

Nowela utrzymuje zasadę wyrażoną w art. 325a § 2 k.p.k., iż przepisy dotyczące śledztwa stosuje się odpowiednio do dochodzenia.

Zgodnie z nowym brzmieniem art. 325b k.p.k. od dnia 1 lipca 2015 r. dochodzenie prowadzone będzie w sprawach o przestępstwa należące do właściwości sądu rejonowego:

- 1) zagrożone karą nieprzekraczającą 5 lat pozbawienia wolności, z tym że w wypadku przestępstw przeciwko mieniu tylko wówczas, gdy wartość przedmiotu przestępstwa albo szkoda wyrządzona lub grożąca nie przekracza 200 000 zł,
- 2) przewidziane w art. 159, art. 254a i art. 262 § 2 Kodeksu karnego,
- 3) przewidziane w art. 279 § 1, art. 286 § 1 i 2 oraz w art. 289 § 2 Kodeksu karnego, jeżeli wartość przedmiotu przestępstwa albo szkoda wyrządzona lub grożąca nie przekracza 200 000 zł.

Wystąpienie którejkolwiek z negatywnych przesłanek prowadzenia dochodzenia określonych w art. 325b § 1 pkt 1 i 3 i w art. 325b § 2 k.p.k. warunkuje obowiązek prowadzenia postępowania przygotowawczego w formie śledztwa.

Z uwagi na uchylenie z dniem 1 lipca 2015 roku art. 325c k.p.k. w formie dochodzenia będzie mogło być prowadzone postępowanie przygotowawcze:

- 1) w stosunku do oskarżonego pozbawionego wolności w tej lub innej sprawie,
- 2) jeżeli oskarżony jest nieletni, głuchy, niemy, niewidomy lub gdy biegli lekarze psychiatrzy powołani do wydania opinii w sprawie stwierdzą, że poczytalność oskarżonego w chwili popełnienia zarzucanego mu czynu lub w czasie postępowania jest wyłączona albo w znacznym stopniu ograniczona.

Nowela dokonuje zmian w art. 325e k.p.k. Nie została zmieniona zasada, że postanowienia o wszczęciu dochodzenia, odmowie wszczęcia dochodzenia, umorzeniu dochodzenia i wpisaniu sprawy do rejestru przestępstw, umorzeniu dochodzenia oraz o jego zawieszeniu wydaje policjant prowadzący postępowanie. Jednakże zgodnie z nowym brzmieniem § 2 w art. 325e k.p.k. postanowienia te nie będą wymagały zatwierdzenia przez prokuratora, **z wyjątkiem postanowienia o umorzeniu dochodzenia prowadzonego przeciwko osobie i postanowienia o zawieszeniu postępowania.**

Nowela uchyła w art. 325e k.p.k. § 3 w brzmieniu „Nie jest wymagane powiadomienie prokuratora o wszczęciu dochodzenia”, co oznacza, wbrew założeniom Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Karnego, że Policja nadal nie będzie zobowiązana do zawiadomienia prokuratora o wszczęciu dochodzenia.

Niewątpliwie przyjęte rozwiązanie skutkować będzie ograniczeniem nadzoru prokuratora nad dochodzeniem. Będzie zatem możliwe, że dochodzenie w fazie im rem zostanie prawomocnie zakończone bez jakiegokolwiek kontroli prokuratora. Należy jednak wskazać, że będzie możliwość złożenia zażalenia na odmowę wszczęcia dochodzenia oraz – tak jak w obecnym stanie prawnym – na umorzenie dochodzenia i wpisanie sprawy do rejestru przestępstw do prokuratora właściwego do sprawowania nadzoru nad dochodzeniem, który o ile nie przychyli się do zażalenia, skieruje je do sądu (art. 325e § 4 k.p.k.) Na umorzenie dochodzenia inne niż umorzenie dochodzenia prowadzonego przeciwko osobie przysługiwać będzie

zażalenie na zasadach określonych w art. 306 § 1a. k.p.k. (odpowiednie stosowanie przepisów dot. śledztwa).

Natomiast w przypadku złożenia wniosku, o którym mowa w art. 59a k.k. postanowienie o umorzeniu dochodzenia wydawał będzie wyłącznie prokurator.

W kontekście normatywnym, który ma obowiązywać od 1 lipca 2015 r. (to jest po uchyleniu przepisów rozdziału 51 k.p.k., a więc także i art. 469), z przepisu art. 331 § 1 k.p.k. można wyprowadzić wniosek, że nic nie będzie stało na przeszkodzie, aby prokurator zatwierdził akt oskarżenia sporządzony przez Policję w każdej ze spraw objętych dochodzeniem.

Znowelizowany przepis art. 325i k.p.k. nadal ustanawia podstawowy czas trwania dochodzenia na 2 miesiące. Prokurator będzie mógł przedłużyć ten okres do 3 miesięcy, a w uzasadnionych wypadkach – na dalszy czas oznaczony, nie dłuższy jednak niż rok. Ponadto w wyjątkowych wypadkach, uzasadnionych szczególnymi okolicznościami, prokurator bezpośrednio przełożony nad prokuratorem prowadzącym lub nadzorującym dochodzenie może przedłużyć jego okres na dalszy czas oznaczony.

Od 1 lipca 2014 r. nadal będzie, dodatkowo wzmocniona przepisem art. 297 § 1 pkt 5 k.p.k., możliwość uproszczenia dochodzenia prowadzonego przez Policję w sposób określony w art. 325h k.p.k. Niemniej nadal należy pamiętać, że czynności procesowe wykonywane w toku postępowania przygotowawczego, w szczególności te o charakterze niepowtarzalnym, będą rzutować, na wynik procesu karnego.

Zwiększenie zakresu obowiązków prokuratorów wynikających z pełnienia funkcji oskarżyciela publicznego niewątpliwie będzie skutkować dla Policji przejściem większej odpowiedzialności za prowadzenie postępowań przygotowawczych.

Jak się wydaje kluczowym jawi się pytanie **Kiedy zatem zakończyć dochodzenie lub śledztwo?** Otóż wtedy, kiedy prokurator lub policjant uzna, że:

- zebrany materiał dowodowy jest przekonujący do przekazania sprawy sądowi albo
- że nie daje takiej możliwości, mimo zgromadzenia wszystkich dostępnych dowodów, co nakazuje umorzyć postępowanie przygotowawcze.

ZMIANY W PRZEPISACH O ŚRODKACH PRZYMUSU PROCESOWEGO

Marzena Brzozowska, Dawid Zakowicz

Zmiany w zakresie art. 247 k.p.k.

Ustawa z dnia 27 września 2013 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw – modyfikuje obowiązujący dotychczas model polskiego procesu karnego. Komisja Kodyfikacyjna Prawa Karnego wprowadziła nowe uregulowania prawne, które będą polegać na wzmocnieniu kontradyktoryjnego modelu procesu karnego, głównie na etapie jurysdykcyjnym. Nowelizacja uściśla podstawy faktyczne, przypadki zatrzymania prokuratorskiego ze wskazaniem osób, wobec których można ją zastosować, kwestię niezwłocznego wykonania czynności oraz podjęcia decyzji w zakresie dalszych czynności procesowych.

Istotnym elementem zmian są również kwestie dotyczące procesowych środków przymusu. Uregulowania prawne działu VI k.p.k. (art. 243-295) obejmujące zatrzymanie, środki zapobiegawcze, poszukiwania oskarżonego, list gończy i żelazny, kary porządkowe oraz zabezpieczenia majątkowe mają na celu wykreowanie należytych warunków wykonywania czynności przez organy procesowe. Zmierzają one do wymuszenia spełnienia obowiązków procesowych lub zapewnienia prawidłowego toku postępowania. Wieloletnie doświadczenia organów ścigania podkreślają konieczność ich wykorzystania. W dużej mierze spowodowane jest to utrudnieniami ze strony oskarżonych (ukrywanie się, zacieranie śladów, niszczenie dowodów) czy też świadków lub innych uczestników postępowania.⁷⁷

Środkami przymusu są karnoprocessowe ograniczenia praw obywatelskich stosowane w procesie karnym, ponieważ ograniczają prawa człowieka gwarantowane przez Konstytucję i ratyfikowane konwencje międzynarodowe, stosowane niezależnie od woli stron, których dotyczą.⁷⁸ W art. 41 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej zagwarantowane zostały prawa jednostki, tj. wolność i nietykalność osobista. Jednocześnie zapisy tegoż artykułu wskazują na możliwość ich pozbawienia czy też ograniczenia wyłącznie na zasadach ustawy i w trybie przez nią określonym. Tym samym Konstytucja narzuca określone uregulowania w zakresie pozbawienia jednostki wolności, np. daje prawo odwołania się do sądu w celu niezwłocznego ustalenia jego legalności, niezwłocznego powiadomienia rodziny lub osoby wskazanej, uzyskania informacji o przyczynie zatrzymania, sposobie traktowania i możliwości odszkodowania. Tym samym waga stosowania środków przymusu została określona w najważniejszym akcie prawnym – ustawie zasadniczej.⁷⁹

⁷⁷ T. Grzegorzczak, J. Tylman, *Polskie postępowanie karne*, Warszawa 2011, s. 571-572.

⁷⁸ K. Witkowska, *Gwarancje zatrzymanego*, Prokuratura i Prawo 2011, nr 9, s. 80.

⁷⁹ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej, tekst uchwalony 2 kwietnia 1997 r.

Jednym ze środków przymusu jest zatrzymanie. Polega ona na krótkotrwałym pozbawieniu wolności osoby, odebraniu jej praw w zakresie swobodnego poruszania się, kontaktowania się z innymi oraz podporządkowania się poleceniom uprawnionego organu, jak i umieszczenie jej w miejscu odosobnienia. Ustawodawstwo polskie wyróżnia dwa rodzaje zatrzymania: procesowe i nieprocesowe. W przypadku pierwszego reguluje je kodeks postępowania karnego oraz kodeks postępowania w sprawach o wykroczenia, natomiast w drugim przypadku reguluje je ustawa o Policji z dnia 6 kwietnia 1990 r. (zatrzymanie porządkowe, penitencjarne), ustawa o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi z dnia 26 października 1982 r., ustawa o cudzoziemcach z dnia 13 czerwca 2003 r. i ustawa o ochronie zdrowia psychicznego z dnia 19 sierpnia 1994 r. (zatrzymanie administracyjne).⁸⁰

Specyfika i charakter czynności zatrzymania, jak i same przepisy wymuszają na organach ścigania określone obowiązki wobec osoby zatrzymanej. Od 2 czerwca 2014 r. wszedł w życie art. 244 § 5 k.p.k., na którego podstawie Minister Sprawiedliwości określił w drodze rozporządzenia wzór takiego pouczenia (patrz: Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 27 maja 2014 r. w sprawie określenia wzoru pouczenia o uprawnieniach zatrzymanego w postępowaniu karnym, Dz. U. 2014, nr 0, poz. 737 – załącznik nr 4). Przyjęta forma pisemna umożliwi osobie zatrzymanej zapoznanie się z pouczeniami o prawach na etapie początkowym, jak i w późniejszym, w sytuacji dalszego pozbawienia wolności. Ponadto wykluczy ona sytuacje, w których zatrzymany mógłby zarzucać osobom dokonującym tej czynności procesowej, że nie poinformowały go o wszystkich prawach. Nowe brzmienie w art. 244 k.p.k.

§ 2. Zatrzymanego należy natychmiast poinformować o przyczynach zatrzymania i o przysługujących mu prawach, w tym o prawie do skorzystania z pomocy adwokata lub radcy prawnego, oraz wysłuchać go.

§ 5. Minister Sprawiedliwości określi, w drodze rozporządzenia, wzór pouczenia, o którym mowa w § 2, zawierający w szczególności informacje o przysługujących zatrzymanemu uprawnieniach: do korzystania z bezpłatnej pomocy tłumacza, do złożenia oświadczenia i odmowy złożenia oświadczenia w przedmiocie zatrzymania, do otrzymania odpisu protokołu zatrzymania, do dostępu do pierwszej pomocy medycznej, jak również prawach wskazanych w art. 245 § 2, art. 246 § 1, art. 248 § 1 i 2 oraz art. 612 § 2, mając na względzie konieczność zrozumienia pouczenia także przez osoby niekorzystające z pomocy pełnomocnika (szerzej patrz: Rozdział IV).

Istotnym elementem jest aspekt niezwłocznego informowania zatrzymanego o przyczynie zatrzymania, jak i o prawach, które mu przysługują, w tym o prawie skorzystania z pomocy adwokata i radcy prawnego (od 1 lipca 2015 r.) i wysłuchania zatrzymanego. Część ze zmian dotyczących pomocy radcy prawnego ma charakter techniczny, który wynika wprost z art. 82 k.p.k. Należy podkreślić, iż pojawia się w § 5 prawo do milczenia – osoba zatrzymana będzie mogła odmówić złożenia stosownych oświadczeń dotyczących faktu zatrzymania, które mogłyby ją obciążać i działać na jej niekorzyść.⁸¹

W zakresie zmiany przepisu art. 245 § 2 k.p.k. została ona dostosowana do wymogów wynikających z art. 41 pkt 2 Konstytucji, poprzez zapewnienie zatrzymanemu możliwości zawiadomienia o zatrzymaniu także wskazanej przez niego osoby innej niż osoba najbliższa.

Nowe brzmienie art. 245 k.p.k. będzie następujące:

⁸⁰ A. Dowejko, Zatrzymanie procesowe osoby na podstawie art. 244 k.p.k., Szkoła Policji w Pile 2013, s. 6.

⁸¹ Ł. Chojniak, W. Jasiński, Opinia prawna dotycząca projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw (Sprawozdanie podkomisji stałej do spraw nowelizacji prawa karnego, druki sejmowe nr 870, 945 oraz 378), Biuro Analiz Sejmowych, Warszawa 2013.

§ 1. Zatrzymanemu na jego żądanie należy niezwłocznie umożliwić nawiązanie w dostępnej formie kontaktu z adwokatem lub radcą prawnym, a także bezpośrednią z nimi rozmowę; w wyjątkowych wypadkach, uzasadnionych szczególnymi okolicznościami, zatrzymujący może zastrzec, że będzie przy niej obecny.

§ 2. Przepisy art. 261 stosuje się odpowiednio, z tym że zawiadomienie następuje na żądanie zatrzymanego.

Obowiązujący zapis art. 245 k.p.k. odwołuje się wyłącznie do art. 261 § 1 i 3 k.p.k., gdzie wyłącza możliwość wyboru i nakłada obowiązek zawiadomienia osoby najbliższej na żądanie zatrzymanego. Brak odesłania do § 2 art. 261 k.p.k. uniemożliwia powiadomienia innej osoby spoza kręgu osób określonych w art. 115 § 11 k.k. Nowelizacja kodeksu postępowania karnego rozszerza to uprawnienie, gdyż zgodnie z powołanym przepisem Konstytucji, każdemu pozbawionemu wolności nie na podstawie wyroku sądowego przysługuje prawo wyboru, czy chce, aby o dokonanym zatrzymaniu została powiadomiona rodzina, czy inna wskazana osoba. Ta zmiana spowoduje, iż osoba zatrzymana będzie miała możliwość zawiadomienia więcej niż jednej osoby i nie będzie to musiała być osoba najbliższa. Tym samym nastąpi ujednoczenie tego rozwiązania w zakresie osób podlegających zawiadomieniu w sytuacji zatrzymania czy też tymczasowego aresztowania.⁸²

Ustawodawca z dniem 1 lipca 2015 r. wprowadzi w życie § 3 w art. 279 k.p.k., który będzie miał następujące brzmienie:

§ 3. W razie ujęcia i zatrzymania osoby ściganej listem gończym należy niezwłocznie doprowadzić ją do sądu, który wydał postanowienie o tymczasowym aresztowaniu, w celu rozstrzygnięcia przez sąd o utrzymaniu, zmianie lub uchyleniu tego środka, chyba że prokurator po przesłuchaniu zatrzymanego zmienił już środek zapobiegawczy lub uchylił tymczasowe aresztowanie. Przepis art. 344 zdanie drugie stosuje się odpowiednio.

Powyższa zmiana dotyczy bezpośrednio tymczasowego aresztowania w odniesieniu do realizacji listu gończego. W dotychczasowych przepisach brak było regulacji postępowania z osobą ujętą lub zatrzymaną w wyniku poszukiwań listem, wobec której wydano postanowienie o tymczasowym aresztowaniu bez jej przesłuchania. Istotne jest, iż Konstytucja RP nakazuje przekazanie każdego zatrzymania do dyspozycji sądu w ciągu 48 godzin (art. 41 ust. 3) przy jednoczesnym uwzględnieniu art. 5 ust. 3 Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności (wymóg niezwłocznego postawienia zatrzymanego przed sędzią).

Proponowany zapis art. 279 § 3 k.p.k. będzie nakazywał niezwłoczne (bez nieuzasadnionej zwłoki) doprowadzenie zatrzymanego do sądu, który wydał postanowienie o tymczasowym aresztowaniu. Sąd będzie decydował o utrzymaniu, zmianie lub uchyleniu tego środka. Przy czym zastrzeżono, że w sytuacji przesłuchania prokuratorskiego, gdyby nastąpiła zmiana środka zapobiegawczego lub uchylenie tymczasowego aresztowania, byłoby możliwe odstępstwo od doprowadzenia zatrzymanego do sądu.⁸³

Kodeks postępowania karnego w art. 247 reguluje zatrzymanie i przymusowe doprowadzenie na zarządzenie prokuratora. Obowiązujący zapis brzmi następująco:

⁸² Uzasadnienie Projektu ustawy o zmianie ustawy Kodeks karny, Kodeks postępowania karnego i niektórych innych ustaw, s. 70, strona internetowa: <http://bip.ms.gov.pl/pl/projekty-aktow-prawnych/prawo-karne/>

⁸³ Komisja Kodyfikacyjna Prawa Karnego, Uzasadnienie Projektu ustawy o zmianie ustawy Kodeksu postępowania karnego i niektórych innych ustaw, s. 86-88, strona internetowa: http://arch.prawo.ug.edu.pl/pdf/katedra11/UZASADNIENIE_PROJEKTU_KPK.pdf

§ 1. Prokurator może zarządzić zatrzymanie i przymusowe doprowadzenie osoby podejrzanej, jeżeli zachodzi uzasadniona obawa, że nie stawi się ona na wezwanie w celu przeprowadzenia czynności procesowej, w inny bezprawny sposób będzie utrudniała przeprowadzenie tej czynności albo jeżeli zachodzi potrzeba niezwłocznego zastosowania środka zapobiegawczego. W tym celu wolno zarządzić przeszukanie. Przepisy art. 220-222 i 224 stosuje się odpowiednio.

§ 2. Do zatrzymania, o którym mowa w § 1, stosuje się odpowiednio art. 246.

§ 3. Zarządzenia dotyczące zatrzymania i przymusowego doprowadzenia żołnierza w czynnej służbie wojskowej wykonują właściwe organy wojskowe.⁸⁴

Powyższy zapis normuje przypadek zatrzymania i przymusowego doprowadzenia osoby podejrzanej, której nie przedstawiono zarzutu popełnienia czynu zabronionego. Decyzję podejmuje prokurator na podstawie art. 75 § 2 k.p.k. w formie postanowienia, na które uprawnionemu przysługuje zażalenie. Przesłanka zatrzymania jest uzasadniona obawą, że osoba podejrzana nie stawi się na wezwanie w celu przeprowadzenia czynności dowodowej czy też w inny, bezprawny sposób będzie utrudniała jej przeprowadzenie oraz gdy będzie zachodziła potrzeba niezwłocznego zastosowania środka zapobiegawczego. Należy tutaj zasignalizować, iż w pierwotnym zapisie art. 247 k.p.k. nie wskazano konkretnych przesłanek. Trybunał Konstytucyjny w wyroku z dnia 5 lutego 2008 r. uznał, że jest to niezgodne z art. 41 ust. 1 i art. 31 ust. 3 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej.⁸⁵ Zmienione zostało to ustawą z dnia 5 listopada 2009 r., która weszła w życie 8 czerwca 2010 r.

Obecne brzmienie art. 247 k.p.k. jest zbyt ogólne, dając przez to prokuratorowi niezwykle szeroki zakres możliwości zarządzania zatrzymaniem, co jest jednoznaczne z istotną ingerencją w konstytucyjnie chronione prawa i wolności. Znowelizowany artykuł 247 k.p.k. reguluje kwestie zatrzymania i doprowadzenia prokuratorskiego.

Art. 247. § 1 k.p.k. – Prokurator może zarządzić zatrzymanie i przymusowe doprowadzenie osoby podejrzanej albo podejrzanego, jeżeli zachodzi uzasadniona obawa, że:

- 1) nie stawią się na wezwanie w celu przeprowadzenia z ich udziałem czynności, o których mowa w art. 313 § 1 lub art. 314, albo badań lub czynności, o których mowa w art. 74 § 2 lub 3,
- 2) mogą w inny bezprawny sposób utrudniać postępowanie.

W obowiązującym kodeksie ustawodawca ogólnie zdefiniował pojęcie czynności dowodowych. Analizując proponowane zmiany, należy wskazać na rozszerzenie obowiązujących zapisów, gdzie już w § 1 tegoż przepisu nastąpiło doprecyzowanie podstaw zarządzenia przez prokuratora tego zatrzymania. Przyjęto, iż ten środek przymusu będzie wykorzystywany zarówno wobec osoby podejrzanej, jak i podejrzanego. W przypadku pierwszego podmiotu dotyczyć będzie instytucji przedstawienia zarzutu, zaś w przypadku drugiego dotyczyć będzie konieczności uzupełnienia zarzutu czy też jego zmianę. Również będzie stosowany wobec tych osób, w przypadkach określonych w art. 74 § 2 lub 3, w zakresie przeprowadzenia badań lub innych czynności i to niezależnie od zapisu art. 74 § 3a k.p.k., w którym została wprowadzona możliwość zatrzymania i doprowadzenia przy odmowie poddania się tym obowiązkom. Bez większych zmian pozostały przesłanki dotyczące uzasadnionej obawy, że osoba ta nie stawi się na wezwanie albo w inny, bezprawny sposób będzie utrudniać postępowanie. Tutaj należy wskazać, że zgodnie z dyspozycją art. 278 k.p.k. dotyczącego poszukiwania osoby oskarżonej lub osoby podejrzanej w przypadku, gdy jego miejsce pobytu nie jest znane, mają zastosowanie przepisy art. 247 k.p.k.

⁸⁴ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r., Kodeks postępowania karnego (Dz. U. 97, nr 89, poz. 555 z późn. zm.).

⁸⁵ Wyrok z dnia 5 lutego 2008 r. Trybunału Konstytucyjnego, sygn. akt K 34/06, Dz. U. 2008, nr 27, poz. 162.

Art. 247 § 2 k.p.k. Zatrzymanie i przymusowe doprowadzenie, o którym mowa w § 1, może także nastąpić, gdy zachodzi potrzeba niezwłocznego zastosowania środka zapobiegawczego.

§ 3. W związku z zatrzymaniem można też zarządzić przeszukanie. Przepisy art. 220-222 i art. 224 stosuje się odpowiednio.

§ 4. Niezwłocznie po doprowadzeniu przeprowadza się z udziałem zatrzymanego czynności wskazane w § 1, a po ich dokonaniu należy zwolnić go, o ile nie zachodzi potrzeba stosowania środka zapobiegawczego.

§ 5. Rozstrzygając w przedmiocie środka zapobiegawczego, prokurator niezwłocznie zwalnia zatrzymanego albo występuje do sądu z wnioskiem o zastosowanie tymczasowego aresztowania.

§ 6. Do zatrzymania, o którym mowa w § 1, stosuje się odpowiednio art. 246.

§ 7. Zarządzenia, o których mowa w § 1, wykonuje Policja lub inne organy, o których mowa w art. 312, w zakresie swych właściwości, jeżeli ustawa uprawnia je do zatrzymywania osoby. Zarządzenia dotyczące zatrzymania i przymusowego doprowadzenia żołnierza w czynnej służbie wojskowej wykonują właściwe organy wojskowe.

W nowelizowanej postaci art. 247 k.p.k. pozostaje bez zmian kwestia dotycząca potrzeby niezwłocznego zastosowania środka zapobiegawczego, zastosowania zapisów artykułu 246 k.p.k. oraz wydania zarządzenia w stosunku do doprowadzonego żołnierza w czynnej służbie. Istotną zmianą jest wprowadzenie konieczności niezwłocznego przeprowadzenia czynności lub badań ujętych w art. 247 § 1 k.p.k., które stanowiły przesłankę zastosowania środka przymusu wobec osoby podejrzanej lub podejrzanego. Wiąże się to z koniecznością zwolnienia zatrzymanego bezpośrednio po ich dokonaniu przez prokuratora lub organ postępowania przygotowawczego, który był inicjatorem tej instytucji. Prokurator decyduje o zastosowaniu środków zapobiegawczych, np. o poręczeniu majątkowym, dozorcze policyjnym czy też tymczasowym aresztowaniu. Przy tym ostatnim na prokuraturze spoczywa obowiązek niezwłocznego wystąpienia do sądu z wnioskiem o zastosowanie tymczasowego aresztowania wobec podejrzanego.

Nadal decyzja o zatrzymaniu pozostanie w dyspozycji prokuratora, przy czym czynności z udziałem osoby podejrzanej lub podejrzanego mogą być przeprowadzone przez inne organy postępowania przygotowawczego, w tym Policję, czy też finansowe organy dochodzenia. Wskazuje się, że czynności przesłuchania winien wykonywać prokurator, ponieważ to on zarządził zatrzymanie, nawet gdy z wnioskiem do prokuratora wystąpiła Policja, np. w dochodzeniu w celu przedstawienia zarzutów. Istotne jest, że po przesłuchaniu będzie następowało rozstrzygnięcie w zakresie ewentualnego zastosowania środka zapobiegawczego, w tym nie izolacyjnego – ten ostatni jest w kompetencjach prokuratora. Zgodnie z dyspozycją art. 249 § 3 k.p.k. prokurator jest zobligowany do czynności przesłuchania w charakterze podejrzanego osoby zatrzymanej i doprowadzonej. Scedowanie tej czynności na inny organ mogłoby prowadzić do wydłużenia stanu zatrzymania w sytuacji, w której byłoby możliwe zastosowanie najłagodniejszych środków zapobiegawczych. Przeprowadzenie tych czynności przez prokuratora przyczyniłoby się do poprawy, jak i przyśpieszenia podjęcia decyzji w tym zakresie, jednocześnie wpłynęłoby na lepsze i gruntowniejsze sprawowanie nadzoru nad postępowaniem.⁸⁶

Bez zmian pozostała regulacja dotycząca zażalenia na zatrzymanie prokuratorskie do sądu, zgodnie z art. 246 k.p.k. Z perspektywy Policji istotne znaczenie mają zapisy art. 247 § 1 k.p.k., art. 247 § 3 k.p.k., art. 247 § 4 k.p.k., a przede wszystkim art. 247 § 7 k.p.k. W obowiązujących regulacjach nie wskazano w sposób bezpośredni Policji jako organu reali-

⁸⁶ Uzasadnienie Projektu ustawy o zmianie ustawy Kodeks karny, Kodeks postępowania karnego i niektórych innych ustaw, strona internetowa: <http://bip.ms.gov.pl/pl/projekty-aktow-prawnych/prawo-karne/>

zującego zarządzenie, o którym mowa w § 1. Upřednio opierano się na art. 312 k.p.k. Konkludując, powyższa nowelizacja uściśla podstawy faktyczne, przypadki zatrzymania prokuratorского ze wskazaniem osób, wobec których można ją zastosować, kwestię niezwłocznego wykonania czynności oraz podjęcia decyzji w zakresie dalszych czynności procesowych.

Zmiany w przepisach normujących stosowanie środków zapobiegawczych

Nowelizacja kodeksu postępowania karnego w zakresie stosowania środków zapobiegawczych jest mniej radykalna i obejmuje w większości zmiany dotyczące tymczasowego aresztowania oraz, w niewielkim stopniu, zmiany dotyczące pozostałych środków zapobiegawczych. Środki zapobiegawcze o charakterze nieizolacyjnym w zasadzie zostały pominięte. Piotr Karlik w artykule poświęconym nowelizacji k.p.k.⁸⁷ dzieli zmiany w obszarze tymczasowego aresztowania na dwie grupy:

- 1) zmiany o charakterze gwarancyjnym, objęte np. art. 249a k.p.k. (podstawa tymczasowego aresztowania) oraz art. 263 § 4b k.p.k. (przedłużenie tymczasowego aresztowania),
- 2) zmiany stanowiące potwierdzenie istniejącej praktyki w zakresie kwestii budzących wątpliwości, objęte np. art. 254 § 2 k.p.k. (uchylenie lub zmiana środka zapobiegawczego).

Zasadnicze zmiany leżą w zakresie ogólnych i szczególnych przesłanek stosowania środków zapobiegawczych, rozróżnienia w sposobie formułowania wniosku o tymczasowe aresztowanie i uzasadnieniu decyzji o jego zastosowaniu, zapoznania podejrzanego i jego obrońcy z materiałami, na których opiera się decyzja o tymczasowym aresztowaniu, możliwości powołania obrońcy *ad hoc* przy przedłużeniu tymczasowego aresztowania.

Nowelizacja ujednocila podstawy stosowania wszystkich środków zapobiegawczych. Zgodnie z art. 258 § 1 k.p.k.:

Tymczasowe aresztowanie i pozostałe środki zapobiegawcze można stosować [...].

W artykule tym ustawodawca wskazuje wprost, że przesłanki stosowania dotyczą tymczasowego aresztowania oraz pozostałych środków zapobiegawczych poprzez stwierdzenie „środki zapobiegawcze” (§ 2 i 3) albo „tymczasowe aresztowanie i pozostałe środki zapobiegawcze” (§ 1).

Art. 258. § 1 k.p.k. **Tymczasowe aresztowanie i pozostałe środki zapobiegawcze** można stosować, jeżeli zachodzi:

- 1) uzasadniona obawa ucieczki lub ukrycia się oskarżonego, zwłaszcza wtedy, gdy nie można ustalić jego tożsamości albo nie ma on w kraju stałego miejsca pobytu,
- 2) uzasadniona obawa, że oskarżony będzie nakłaniał do składania fałszywych zeznań lub wyjaśnień albo w inny bezprawny sposób utrudniał postępowanie karne.

Art. 258. § 2 k.p.k. Wobec oskarżonego, któremu zarzucono popełnienie zbrodni lub występkę zagrożonego karą pozbawienia wolności, której górna granica wynosi co najmniej 8 lat, albo którego sąd pierwszej instancji skazał na karę pozbawienia wolności **wyższą niż 3 lata, obawy utrudniania prawidłowego toku postępowania, o których mowa w § 1, uzasadnia-**

⁸⁷ P. Karlik, Stosowanie środków zapobiegawczych w projekcie nowelizacji kodeksu postępowania karnego, (w:) Kontradiktoryjność w polskim procesie karnym, red. P. Wiliński, Wyd. LEX a Wolters Kluwer business, Warszawa 2013, s. 353.

jące stosowanie środka zapobiegawczego, mogą wynikać także z surowości grożącej oskarżonemu kary.

Art. 258. § 3 k.p.k. **Środek zapobiegawczy** można wyjątkowo zastosować także wtedy, gdy zachodzi uzasadniona obawa, że oskarżony, któremu zarzucono popełnienie zbrodni lub umyślnego występku, popełni przestępstwo przeciwko życiu, zdrowiu lub bezpieczeństwu powszechnemu, zwłaszcza gdy popełnieniem takiego przestępstwa groził.

Zgodnie z art. 258 § 2 k.p.k. zagrożenie surową karą lub nieprawomocnie orzeczona kara pozbawienia wolności (wyższa niż 3 lata) stanowią przesłankę o charakterze subsydiarnym. Natomiast rodzaj i charakter obaw wskazanych z art. 258 § 1-3 k.p.k. oraz nasilenie ich zagrożenia stanowią kryterium wyboru środka zapobiegawczego.

Nowy § 2 zakłada stosowanie środków zapobiegawczych wobec oskarżonego, którego sąd pierwszej instancji skazał na karę pozbawienia wolności **wyższą niż 3 lata**, a nie (jak obecnie brzmi § 2) **nie niższą niż 3 lata** (tzw. areszt międzyinstancyjny). Ponadto wyraźnie wskazuje się, że **z surowości grożącej oskarżonemu kary** wynikać mogą obawy, o których mowa w § 1. Nie chodzi więc o surowość kary grożącej lub wymierzonej oskarżonemu jako samodzielnej podstawy stosowania środka zapobiegawczego, tylko o wynikającą z niej obawę ucieczki, ukrycia się, matactwa bądź innego bezprawnego utrudniania procesu przez oskarżonego. Zmiany w § 3 art. 258 k.p.k. sprowadzają się z kolei jedynie do przyjęcia, że określona tu podstawa odnosić się ma wprost do każdego środka zapobiegawczego, a nie – jak dotąd – do tymczasowego aresztowania i tylko pośrednio do innych środków zapobiegawczych.

Art. 258. § 4 k.p.k. Decydując o zastosowaniu określonego środka zapobiegawczego, uwzględnia się **rodzaj i charakter obaw** wskazanych w § 1-3, przyjętych za podstawę stosowania danego środka, **oraz nasilenie ich zagrożenia** dla prawidłowego przebiegu postępowania **w określonym jego stadium**.

W związku z tym, że § 3 zostaje przywołany w nowym § 4, ma do niego zastosowanie wymóg uwzględniania przy sięganiu z tej przyczyny po środek zapobiegawczy, nasilenia się płynącego z określonej sytuacji zagrożenia dla postępowania (jego prawidłowego przebiegu) w trakcie stopniowego przesuwania się przez poszczególne stadia i ich fazy. T. Grzegorzczak, w komentarzu do kodeksu postępowania karnego⁸⁸, interpretuje nowe brzmienie § 4 tak, że decydując się na określony środek zapobiegawczy, należy uwzględnić rodzaj i charakter obaw wskazanych w § 1-3, przyjętych za jego podstawę, oraz nasilenie ich zagrożenia dla prawidłowego przebiegu postępowania w określonym stadium, „a więc chodzi o uwzględnienie stanu zabezpieczenia dowodów wraz z tokiem procesu, odnośnie do których maleje tym samym prawdopodobieństwo matactwa ze strony oskarżonego, jak i możliwość zwiększenia się lub także zmniejszenia obaw co do jego ukrycia się lub ucieczki w związku z rodzajem lub rozmiarem orzeczonej kary”.

Art. 259. § 3 k.p.k. Tymczasowe aresztowanie nie może być stosowane, jeżeli przestępstwo jest zagrożone karą pozbawienia wolności nieprzekraczającą **2 lat**.

Nowela przewiduje podwyższenie do 2 lat granicy ustawowego zagrożenia karą pozbawienia wolności w grupie przestępstw, co do których sprawców nie stosuje się tymczasowego aresztowania. Jest to tzw. dyrektywa proporcjonalności w stosowaniu tymczasowego

⁸⁸ T. Grzegorzczak, Kodeks postępowania karnego, t. I, art. 1-467, Wydawnictwo LEX a Wolters Kluwer business, Warszawa 2014, s. 927.

aresztowania. Rozwiązanie takie w pewnym stopniu przyczyni się do zmniejszenia ogólnej liczby stosowanych tymczasowych aresztowań. Ponadto ustawodawca rezygnuje z wyjątku wobec sprawców ujętych na gorącym uczynku lub w pościgu (w takim przypadku ma zastosowanie dyrektywa proporcjonalności).

Ustawodawca w nowelizacji zakłada wyłączenie przedłużania tymczasowego aresztowania ponad określone dla poszczególnych stadiów procesu limity związane z przewidywanym wymiarem kary.

Art. 263. § 4b k.p.k. Przedłużenia stosowania tymczasowego aresztowania, o którym mowa w § 4, nie stosuje się w odniesieniu do terminu określonego w § 2, gdy kara realnie grożąca oskarżonemu za zarzucane mu przestępstwo nie przekroczy 3 lat pozbawienia wolności, a w stosunku do terminu wskazanego w § 3, gdy nie przekroczy ona 5 lat pozbawienia wolności, chyba że konieczność takiego przedłużenia jest spowodowana celowym przewlekaniem postępowania przez oskarżonego.

Uzasadnieniem takiego rozwiązania jest przeciwdziałanie dłuższemu aresztowaniu podejrzanych w sprawach drobniejszej natury, tj. sytuacjom, gdy po skazaniu i zaliczeniu na poczet kary okresu tymczasowego aresztowania skazanemu pozostaje do odbycia nikła jedynie część kary, jak i przypadkom, gdy mimo stosunkowo niewielkiej szkodliwości czynu, orzeczona kara jest dość surowa z uwagi na długo stosowane tymczasowe aresztowanie, aby zaliczyć je na poczet kary, gdyż mogłoby wchodzić w grę odszkodowanie za niewątpliwie niesłuszne aresztowanie. Nie chodzi zatem na gruncie proponowanego przepisu o wprowadzenie sztywnych maksymalnych terminów dla tymczasowego aresztowania, lecz przyjęcie względnie maksymalnych terminów stosowania tego środka przy przestępstwach mniejszej wagi. Zakaz wynikający z § 4 nie ma zastosowania, gdy konieczność przedłużania tymczasowego aresztowania jest spowodowana celowym przewlekaniem postępowania przez oskarżonego.

Nowela wprowadza obowiązek zawiadomienia organu prowadzącego przeciwko oskarżonemu postępowanie w innej sprawie o zastosowaniu tymczasowego aresztowania: „Zgodnie z art. 261 § 2a k.p.k. o zastosowaniu tymczasowego aresztowania sąd zawiadamia organ prowadzący przeciwko oskarżonemu postępowanie w innej sprawie, o ile powziął informację o tym postępowaniu. Sąd poucza oskarżonego o treści art. 75 § 1”.

Warunkiem zawiadomienia jest powzięcie informacji o postępowaniu prowadzonym przeciwko oskarżonemu w innej sprawie. Powzięcie takiej wiadomości może nastąpić podczas składania przez oskarżonego wyjaśnień, poprzez zadanie pytania, czy wobec niego jest aktualnie prowadzone inne postępowanie.

Art. 264. § 3 k.p.k. W przypadku gdy umarza się postępowanie z powodu niepoczytalności oskarżonego, przewiduje utrzymanie tymczasowego aresztowania do czasu rozpoczęcia wykonywania środka zabezpieczającego, przy czym zasadniczo do 3 miesięcy, z możliwością jednokrotnego przedłużenia o kolejny miesiąc.

Art. 264. § 3 k.p.k. W wypadku prawomocnego orzeczenia środka zabezpieczającego polegającego na umieszczeniu sprawcy w zakładzie zamkniętym można zastosować tymczasowe aresztowanie do czasu rozpoczęcia wykonywania środka, jednak nie dłużej niż na okres 3 miesięcy, z możliwością jednorazowego przedłużenia w szczególnie uzasadnionym wypadku na kolejny miesiąc. Tymczasowe aresztowanie wykonuje się w warunkach umożliwiających stosowanie odpowiedniego postępowania leczniczego, terapeutycznego, rehabilitacyjnego oraz resocjalizacyjnego.

W nowej regulacji ustawodawca wyraźnie wskazuje, iż ogranicza się do orzeczenia środka zabezpieczającego polegającego na umieszczeniu sprawcy w zakładzie zamkniętym, w takim przypadku tymczasowe aresztowanie może być stosowane do rozpoczęcia wykonywania środka zabezpieczającego, nie dłużej niż na okres 3 miesięcy i jedynie w szczególnie uzasadnionych przypadkach można okres ten przedłużyć jednorazowo na kolejny miesiąc. Wyraźnie wskazuje się, że w takim wypadku tymczasowe aresztowanie wykonuje się w warunkach umożliwiających stosowanie odpowiedniego leczenia, terapii, rehabilitacji, a także resocjalizacji, w zależności od przyczyn, które leżą u podstaw niepoczytalności wymagającej umieszczenia sprawcy czynu w określonym zakładzie zamkniętym. Przepis art. 264 § 3 k.p.k. dotyczy stosowania tymczasowego aresztowania w stosownym zakładzie leczniczym wyłącznie wobec osób, odnośnie których umorzono postępowanie z uwagi na niepoczytalność i orzeczono jednocześnie izolacyjny środek zabezpieczający.

Nowelizacja ustanawia regułę, że do czynności rozpoznania zażalenia na zastosowanie lub przedłużenie tymczasowego aresztowania, jak i w przypadku rozstrzygnięcia w kwestii przedłużenia stosowania tymczasowego aresztowania, na żądanie oskarżonego, który nie ma obrońcy, wyznacza się do tej czynności obrońcę z urzędu (obrońca *ad hoc*).

Art. 249. § 5 k.p.k. Prokurator i obrońca mają prawo wziąć udział w posiedzeniu sądu dotyczącym przedłużenia stosowania tymczasowego aresztowania oraz rozpoznania zażalenia na zastosowanie lub przedłużenie tego środka zapobiegawczego. Na żądanie oskarżonego, który nie ma obrońcy, wyznacza się do tej czynności obrońcę z urzędu. Zarządzenie może wydać także referendarz sądowy. Niestawiennictwo obrońcy lub prokuratora należycie zawiadomionych o terminie nie tamuje rozpoznania sprawy.

W aktualnym stanie prawnym takiego wymogu nie było, dopuszczano więc możliwość braku reprezentacji oskarżonego na tych posiedzeniach. Mając na względzie fakt, iż chodzi tutaj o pozbawianie człowieka wolności, dotychczasowe rozwiązanie budziło zastrzeżenia natury zarówno konstytucyjnej, jak i konwencyjnej. W nowym stanie prawnym nadal nie będzie wymagane każdorazowe sprowadzanie samego oskarżonego (podejrzanego) na wskazane posiedzenia, a i niestawienie się prokuratora lub obrońcy na to posiedzenie, mimo prawidłowego powiadomienia, nie będzie tamowało rozpoznania sprawy. Niezbędna natomiast jest modyfikacja rozporządzenia wykonawczego Ministra Sprawiedliwości, dotyczącego opłat za czynności adwokackie, aby objąć nim także opłaty dla obrońcy z urzędu ustanowionego *ad hoc* tylko do określonej czynności procesowej, w tym do udziału w posiedzeniu, o którym mowa w art. 249 § 5 k.p.k. W razie obciążenia oskarżonego kosztami procesu, do kosztów, jakie będzie on musiał uiścić Skarbowi Państwa, włączona będzie także opłata za reprezentację w takim posiedzeniu.

Nowela wprowadza dla sądu obowiązek rozpoznania zażalenia w przedmiocie środka zapobiegawczego w postaci tymczasowego aresztowania nie później niż przed upływem 7 dni.

Art. 252. § 3 k.p.k. Zażalenie na postanowienie w przedmiocie środka zapobiegawczego sąd rozpoznaje niezwłocznie, **z tym że zażalenie na postanowienie w przedmiocie tymczasowego aresztowania nie później niż przed upływem 7 dni od przekazania sądowi zażalenia wraz z niezbędnymi aktami.**

Rozwiązanie takie ma w założeniu przyspieszyć procedury odwoławcze we wskazanym zakresie. Stosuje się w tym przypadku art. 123 § 3 k.p.k.

Zmiana procedury karnej dopuszcza wprost przedłużenie terminu do złożenia poręczenia w tzw. areszcie warunkowym.

Art. 257. § 2 k.p.k. Stosując tymczasowe aresztowanie, sąd może zastrzec, że środek ten ulegnie zmianie z chwilą złożenia, nie później niż w wyznaczonym terminie, określonego poręczenia majątkowego; **na uzasadniony wniosek oskarżonego lub jego obrońcy, złożony najpóźniej w ostatnim dniu wyznaczonego terminu, sąd może przedłużyć termin złożenia poręczenia.**

Prezentowana zmiana wiąże się z możliwością stosowania tymczasowego aresztowania z jednoczesnym zastrzeżeniem, że środek ten ulegnie zmianie z chwilą złożenia, nie później niż w wyznaczonym terminie, określonego poręczenia majątkowego (tzw. aresztowanie warunkowe). Zmiana sprowadza się do uzupełnienia zakładającego, że na wniosek oskarżonego lub jego obrońcy sąd może przedłużyć termin złożenia takiego poręczenia. Rozwiązanie takie ma znaczenie praktyczne dla oskarżonego i upraszcza procedowanie sądu. Aktualny stan prawny nie przewiduje możliwości wydłużania ustalonego w orzeczeniu terminu złożenia poręczenia, a w razie zgromadzenia środków na poręczenie po wyznaczonym terminie niezbędne było odrębne, ponowne procedowanie w kwestii przyjęcia poręczenia majątkowego i następnie w kwestii zwolnienia aresztowanego. Proponowany przepis pozwala, by w razie trudności ze zgromadzeniem kwoty poręczenia w ustalonym terminie, wystąpić o jego przedłużenie, a z chwilą złożenia tego poręczenia w nowym terminie miałyby miejsce zwolnienie aresztowanego.

Zmiana kodeksu postępowania karnego wprowadza wymogi formalne dla wniosku o zastosowanie tymczasowego aresztowania

Art. 250. § 2a k.p.k. We wniosku o zastosowanie tymczasowego aresztowania **wymienia się dowody wskazujące na duże prawdopodobieństwo, że oskarżony popełnił przestępstwo, okoliczności przemawiające za istnieniem zagrożeń dla prawidłowego toku postępowania lub możliwości popełnienia przez oskarżonego nowego, ciężkiego przestępstwa lub określonej podstawy stosowania tego środka zapobiegawczego i konieczności jego stosowania.**

Od 1 lipca 2015 r. prokurator we wniosku powinien wymienić (nie opisać) dowody wskazujące na duże prawdopodobieństwo, że oskarżony popełnił przestępstwo, okoliczności świadczące o zaistnieniu zagrożenia dla prawidłowego toku postępowania lub o możliwości popełnienia przez niego nowego, ciężkiego przestępstwa, a także okoliczności wskazujące na istnienie określonej podstawy stosowania tego środka i na konieczność jego stosowania. We wniosku powinny być wskazane konkretne dowody wskazujące na duże prawdopodobieństwo sprawstwa podejrzanego, bez pomijania, zgodnie z zasadą opisaną w art. 4 k.p.k., dowodów przemawiających na jego korzyść.

Nowelizacja ponadto rozszerza wymogi uzasadnień decyzji o zastosowaniu środka zapobiegawczego.

Art. 251. § 3 k.p.k. Uzasadnienie postanowienia o zastosowaniu środka zapobiegawczego powinno zawierać przedstawienie dowodów świadczących o popełnieniu przez oskarżonego przestępstwa, **wykazanie okoliczności wskazujących na istnienie zagrożeń dla prawidłowego toku postępowania lub możliwości popełnienia przez oskarżonego nowego, ciężkiego przestępstwa w razie niezastosowania środka zapobiegawczego lub określonej podstawy jego zastosowania i potrzeby zastosowania danego środka.** W wypadku tymczaso-

wego aresztowania należy ponadto wyjaśnić, dlaczego nie uznano za wystarczające zastosowanie innego środka zapobiegawczego.

Przez potrzebę zastosowania danego środka rozumieć należy wskazanie okoliczności uzasadniających sięgnięcie po środek zapobiegawczy. W przypadku zastosowania tymczasowego aresztowania bez zmian pozostaje wymóg uzasadnienia, dlaczego nie uznano za wystarczające zastosowanie innego środka zapobiegawczego.

Istotną zmianą wpisującą się w ogólne założenia nowelizacji jest wprowadzenie zasady wewnętrznej jawności materiałów, na podstawie których ma być zastosowane lub przedłużone tymczasowe aresztowanie. Nadanie priorytetu zasadzie kontrydiktoryjności w konsekwencji prowadzi do konieczności przyjęcia rozwiązań zapewniających równość broni uczestnikom procesu. Gwarancją zapewnienia tej równości jest m. in. zapis art. 168a k.p.k. czy też art. 249a k.p.k.

Art. 249a k.p.k. Podstawę orzeczenia o zastosowaniu lub przedłużeniu tymczasowego aresztowania mogą stanowić jedynie ustalenia poczynione na podstawie dowodów jawnych dla oskarżonego i jego obrońcy. Sąd uwzględnia z urzędu także okoliczności, których prokurator nie ujawnił, po ich ujawnieniu na posiedzeniu, jeżeli są one korzystne dla oskarżonego.

Dodawany art. 249a k.p.k. formułuje – czego dotąd w kodeksie nie było – podstawy dowodowe postanowień o zastosowaniu lub przedłużeniu tymczasowego aresztowania i jest powiązany z nowym rozwiązaniem zawartym w art. 156 § 5a k.p.k. Art. 156 § 5a k.p.k. zakłada wymóg udostępnienia podejrzanemu i jego obrońcy akt sprawy w części zawierającej treść dowodów wskazanych we wniosku o tymczasowe aresztowanie. Art. 249a k.p.k. kierowany jest do sądu i zakłada, że podstawą orzeczenia o zastosowaniu lub przedłużeniu omawianego środka zapobiegawczego mogą być jedynie ustalenia poczynione na podstawie jawnych dla tych podmiotów dowodów. Sąd w tym zakresie nie będzie więc mógł czynić podstawą faktyczną postanowienia tego, co wynika z innych, zawartych w aktach dowodów, których nie ujawniono podejrzanemu i obrońcy. W aktualnym stanie prawnym taka sytuacja jest możliwa, chociaż kłóci się z prawem do obrony (art. 6 k.p.k.). Istnienie takich dowodów w aktach przekazanych sądowi nie będzie zatem mogło stwarzać podstawy do dokonywania w oparciu o nie ustaleń rzutujących na orzeczenie o tymczasowym aresztowaniu. Proponowany art. 249a zd. 2 k.p.k. zobowiązuje sąd do uwzględniania z urzędu także okoliczności, których prokurator nie ujawnił tym podmiotom, ale tylko tych, które są korzystne dla oskarżonego. W sytuacji takiej sąd będzie zobligowany do ich ujawnienia na posiedzeniu, na którym rozstrzyga w kwestii tymczasowego aresztowania, co umożliwi obronie stosowną argumentację, a prokuratorowi ustosunkowanie się przed sądem do tych okoliczności na tle dowodów wskazanych na poparcie wniosku o zastosowanie izolacyjnego środka zapobiegawczego.

Obecnie na etapie prac parlamentarnych jest projektowane nowe brzmienie art. 249a k.p.k.

Art. 249 a k.p.k. (projekt zamiany, druk sejmowy nr 2393, cz. I). Podstawę orzeczenia o zastosowaniu lub przedłużeniu tymczasowego aresztowania mogą stanowić jedynie ustalenia poczynione na podstawie dowodów jawnych dla oskarżonego i jego obrońcy. **Sąd, uprzedzając o tym prokuratora, uwzględnia z urzędu także okoliczności, których prokurator nie ujawnił, po ich ujawnieniu na posiedzeniu, jeżeli są one korzystne dla oskarżonego.**

Projektowana zmiana zawiera zobowiązanie sądu do uprzedzenia o zamiarze ujawnienia materiałów z akt poza wskazanymi we wniosku, tak by dać prokuratorowi możliwość cofnięcia wniosku ze względów taktycznych.

W zakresie nieizolacyjnych środków zapobiegawczych nowelizacja przewiduje wprowadzenie do art. 268 k.p.k. (podstaw przypadku przedmiotów poręczenia lub ściągnięcia wartości poręczenia) paragrafu 1a.

Art. 268. § 1a k.p.k. Orzekając w przedmiocie przypadku lub ściągnięcia wartości majątkowych stanowiących przedmiot poręczenia, sąd może orzec częściowy przypadek lub ściągnięcie tych wartości, stosując wówczas wobec oskarżonego ponadto inny jeszcze środek zapobiegawczy, z uwzględnieniem wymogów art. 258 § 4, z wyjątkiem tymczasowego aresztowania.

Nowy paragraf 1 a wprowadza możliwość orzekania częściowego przypadku poręczenia lub ściągnięcia jego sum z jednoczesnym zastosowaniem wobec oskarżonego nieizolacyjnego środka zapobiegawczego (z uwzględnieniem art. 258 § 4 k.p.k.). Przyjęte rozwiązanie ma sprzyjać lepszemu wywiązywaniu się poręczyciela ze swoich obowiązków. Według założenia ustawodawcy utrata części sum poręczenia spowoduje większą dbałość o to, by nie utracić reszty, a więc i o to, aby sam oskarżony, za którego poręczyciel poręczył, wywiązywał się ze swoich obowiązków procesowych. Tym samym uzasadnieniem kierował się ustawodawca w przypadku oskarżonego, który sam wyłożył sumę poręczenia.

Nowelizacja kodeksu postępowania karnego wprowadza w art. 552 k.p.k. możliwość dochodzenia roszczeń odszkodowawczych z tytułu niezasadnego wykonywania środków zapobiegawczych lub zabezpieczenia majątkowego również w razie skazania oskarżonego w wypadkach, gdy z uwagi na rodzaj i rozmiar orzeczonych kar lub środków karnych nie można było zaliczyć na ich poczet okresów wykonywania odpowiednich środków zapobiegawczych (pod warunkiem, że podlegały zaliczeniu lub niemożliwe było w pełnym zakresie wykorzystanie zastosowanego zabezpieczenia majątkowego). Przyjęte rozwiązanie ma także zastosowanie w przypadku warunkowego umorzenia postępowania.

Aktualnie na etapie prac parlamentarnych jest zmiana art. 275 § 2 k.p.k. – oddanie oskarżonego pod dozór Policji – oraz art. 275 a k.p.k. – nakazanie opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym.

Art. 275. § 2 k.p.k. (projekt zamiany, druk sejmowy nr 2393, cz. I). Oddany pod dozór ma obowiązek stosowania się do wymagań zawartych w postanowieniu sądu lub prokuratora.

Obowiązek ten może polegać na zakazie opuszczania określonego miejsca pobytu, zgłaszaniu się do organu dozoru w określonych odstępach czasu, zawiadamianiu go o zamierzonym wyjeździe oraz o terminie powrotu, zakazie kontaktowania się z pokrzywdzonym lub innymi osobami, **zakazie zbliżania się do określonych osób na wskazaną odległość**, zakazie przebywania w określonych miejscach, a także na innych ograniczeniach swobody oskarżonego, niezbędnych do wykonywania dozoru.

Wprowadzenie w tym artykule zapisu dotyczącego zakazu zbliżania się do określonych osób na wskazaną odległość jest wypełnieniem luki w regulacji. Natomiast projektowana zmiana art. 275a k.p.k. dostosowuje określenie środka zapobiegawczego do nomenklatury środka karnego zawartego w art. 39 pkt 2e k.k. (nakaz opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym).

Art. 275a k.p.k. (projekt zamiany, druk sejmowy nr 2393, cz. I)

§ 1. Tytułem środka zapobiegawczego można nakazać oskarżonemu o przestępstwo popełnione z użyciem przemocy na szkodę osoby wspólnie zamieszkującej okresowe opuszczenie

lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym, jeżeli zachodzi uzasadniona obawa, że oskarżony ponownie popełni przestępstwo z użyciem przemocy wobec tej osoby, zwłaszcza gdy popełnieniem takiego przestępstwa groził.

§ 5. Wydając postanowienie o nakazie okresowego opuszczenia przez oskarżonego lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym, można, na wniosek oskarżonego, wskazać mu miejsce pobytu w placówkach zapewniających miejsca noclegowe. Placówkami wskazanymi do umieszczenia oskarżonego nie mogą być placówki pobytu ofiar przemocy w rodzinie.

Zmiany w przepisach regulujących zabezpieczenie majątkowe

Zabezpieczenie majątkowe jest jednym ze środków przymusu procesowego, którego celem jest zagwarantowanie realizacji przyszłego orzeczenia sądu w zakresie kar i środków karnych czy też obowiązku naprawienia szkody lub zadośćuczynienia za doznaną krzywdę. Polega ono na pozbawieniu podejrzanego (oskarżonego) możliwości dysponowania wartościami majątkowymi, które są w jego władaniu. Dotkliwość środka wpływa na sferę majątkową tejże osoby przy jednoczesnym funkcjonowaniu zasady domniemania niewinności. W swoim założeniu ma być gwarantem realizacji pełnej odpowiedzialności oskarżonego za popełniony czyn zabroniony.⁸⁹

Obecnie dolegliwość tego środka jest znaczna, zaś sama regulacja i praktyka wywołuje pewne zastrzeżenia. Przepisy k.p.k. wprowadzają możliwość stosowania zabezpieczenia w pewnych sytuacjach, przy czym brak jest regulacji dotyczących przesłanek ich zastosowania. Jednocześnie brak jest powiązania zakresu i sposobu tego środka z istotą tej instytucji procesowej, a nadto komplikacja następuje na poziomie konieczności uzyskania w formie odpłatnej klauzuli wykonalności. Poniżej przedstawiony został zapis art. 291 k.p.k. po nowelizacji, na podstawie ustawy z dnia 27 września 2013 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw, który wejdzie w życie z dniem 1 lipca 2015 r.⁹⁰

Art. 291. § 1. W razie zarzucenia oskarżonemu popełnienia przestępstwa, za które można orzec grzywnę, przepadek, nieważkę lub świadczenie pieniężne albo nałożyć obowiązek naprawienia szkody lub zadośćuczynienia za doznaną krzywdę, może z urzędu nastąpić zabezpieczenie wykonania orzeczenia na mieniu oskarżonego, jeżeli zachodzi uzasadniona obawa, że bez takiego zabezpieczenia wykonanie orzeczenia w zakresie wskazanej kary i środków karnych będzie niemożliwe albo znacznie utrudnione.

§ 2. W razie zarzucenia oskarżonemu popełnienia przestępstwa przeciwko mieniu lub wyrządzenia przestępstwem szkody w mieniu, może z urzędu nastąpić na mieniu oskarżonego zabezpieczenie roszczeń o naprawienie szkody, jeżeli zachodzi uzasadniona obawa, że bez takiego zabezpieczenia wykonanie orzeczenia uwzględniającego takie roszczenia będzie niemożliwe albo znacznie utrudnione.

§ 3. Z urzędu może także nastąpić na mieniu oskarżonego zabezpieczenie wykonania orzeczenia o kosztach sądowych, jeżeli zachodzi uzasadniona obawa, że bez takiego zabezpieczenia wykonanie orzeczenia w tym zakresie będzie niemożliwe albo znacznie utrudnione.

§ 4. Na mieniu strony, o której mowa w rozdziale 8a, może nastąpić z urzędu zabezpieczenie wykonania orzeczenia zwrotu korzyści majątkowej, jeżeli zachodzi uzasadniona obawa, że bez takiego zabezpieczenia wykonanie obowiązku zwrotu tej korzyści będzie niemożliwe albo znacznie utrudnione.

⁸⁹ J. Kudrelek, M. Lisiecki, Zabezpieczenie majątkowe w postępowaniu karnym, Wyższa Szkoła Policji, Szczyt-no 2004, s. 5.

⁹⁰ Uzasadnienie Projektu ustawy o zmianie ustawy Kodeks karny, Kodeks postępowania karnego i niektórych innych ustaw, s. 88, strona internetowa: <http://bip.ms.gov.pl/pl/projekty-aktow-prawnych/prawo-karne/>

§ 5. Zabezpieczenie majątkowe należy niezwłocznie uchylić w całości lub w części, jeżeli ustaną przyczyny, wskutek których zostało ono zastosowane w określonym rozmiarze, lub powstaną przyczyny uzasadniające jego uchylenie choćby w części.

Proponowane zmiany mają na celu usprawnienie postępowania oraz eliminację określonych mankamentów, przy czym nie włączono zabezpieczenia majątkowego w system środków zapobiegawczych, co mogłoby wpłynąć na ekonomikę procesową oraz byłoby gwarantem toku postępowania przygotowawczego lub jurysdykcyjnego; obecnie stanowi ono zabezpieczenie postępowania karnego wykonawczego. W art. 291 § 1 i 2 k.p.k. ustawodawca odnosi się do kar, środków karnych i innych, jak i roszczenia majątkowego, przy czym ich zabezpieczenie następuje z urzędu. Osobno art. 69 § 2 k.p.k. reguluje zabezpieczenie na wniosek powoda cywilnego.

Zapisy art. 291 § 1, 2 i 3 k.p.k. zostały rozbudowane o wprowadzenie istotnego zapisu: „[...] jeżeli zachodzi uzasadniona obawa, że bez takiego zabezpieczenia wykonanie orzeczenia w zakresie wskazanej kary i środków karnych będzie niemożliwe albo znacznie utrudnione”. Tym samym ustawodawca wprowadza przesłankę stosowania tego środka przymusu. Upřednio brak tej adnotacji dopuszczał wolną interpretację pomimo faktu, iż wskazano konkretne sytuacje jego realizacji. Warunkiem zastosowania staje się konieczność zaistnienia uzasadnionej obawy, że brak takiego zabezpieczenia wpłynie na wykonanie orzeczenia, a właściwie jego uniemożliwienie w zakresie wskazanej kary i środków karnych. Tym samym nawiązuje się do środków zapobiegawczych, u których podstawy leży również obawa przed utrudnieniem postępowania przez „oskarżonego”, przy czym jest ona innego rodzaju w przypadku art. 291 k.p.k. Będzie nadal „uzasadniona” i będzie opierała się na faktycznych ustaleniach postępowania. Dla naszego „oskarżonego” będzie gwarantem, iż nie zostanie pochopnie zastosowane zabezpieczenie majątkowe.⁹¹

Zaznaczyć trzeba, iż obecnie jedyną przesłanką stosowania zabezpieczenia majątkowego jest przedstawienie zarzutów podejrzanemu i zagrożenie wobec niego orzeczeniem grzywny, przepadku, nawiązki lub świadczenia pieniężnego albo nałożeniem obowiązku naprawienia szkody czy też zadośćuczynienia za doznaną krzywdę. Obowiązujące zapisy kodeksu postępowania karnego wprowadziły zasadę arbitralnego rozstrzygnięcia przez organy prowadzące postępowanie w zakresie tegoż zabezpieczenia. Dokonując analogii do środków zapobiegawczych, należy podkreślić, że art. 249 § 1 k.p.k. wskazuje przesłanki jego stosowania, tj. w celu zabezpieczenia prawidłowego toku postępowania oraz w celu zapobiegnięcia nowemu przestępstwu przez oskarżonego, natomiast art. 291 k.p.k. jest pozbawiony tych przesłanek.⁹²

Omawiane reguły dotyczyłyby również znowelizowanych paragrafów 3 i 4, które odnoszą się do zabezpieczenia kosztów sądowych i zwrotu korzyści majątkowej pochodzącej z przestępstwa, upřednio dodane nowelą z dnia 16 września 2011 r. Nastąpi w tym zakresie ujednolicenie reguł w każdej płaszczyźnie tej instytucji. Istotnym elementem jest dodanie art. 291 § 5 k.p.k., gdzie ustawodawca w sposób wyraźny podkreślił kwestię uchylenia zabezpieczenia majątkowego w całości lub części z chwilą, kiedy ustaną przyczyny jego stosowania, choćby w części.⁹³

Wprowadzana nowelizacja będzie obligowała do wykazania konieczności stosowania zabezpieczenia majątkowego w danym układzie procesowym. Jednakże organ stosujący go

⁹¹ Druk nr 870 – Rządowy projekt ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego, ustawy – Kodeks karny i niektórych innych ustaw – Uzasadnienie z dnia 8 listopada 2012 r., s. 59.

⁹² Ł. Chojniak, W. Jasiński, Opinia prawna dotycząca projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw (Sprawozdanie podkomisji stałej do spraw nowelizacji prawa karnego, druki sejmowe nr 870, 945 oraz 378), Biuro Analiz Sejmowych, Warszawa 2013.

⁹³ Druk nr 870..., op. cit., s. 60.

nie będzie zobowiązany do wskazania dużego prawdopodobieństwa popełnienia przestępstwa. Instytucja przedstawienia zarzutu, w trybie art. 313 § 1 k.p.k., owo podejrzenie wskazuje, przy czym daje mniejsze gwarancje w odniesieniu do zabezpieczenia majątkowego. Wynika to z braku możliwości zaskarżenia postanowienia o przedstawieniu zarzutów. Powyższe okoliczności wskazują na uzupełnienie przesłanek stosowania zabezpieczenia majątkowego o tzw. podstawę dowodową, analogicznie do art. 249 § 1 k.p.k.⁹⁴

Nowy art. 292 § 1 k.p.k. wprowadza zapis: „Zabezpieczenie następuje w sposób wskazany w przepisach Kodeksu postępowania cywilnego, chyba że ustawa stanowi inaczej”, który wynika ze zmienionych przepisów k.k.w., dając możliwość powierzenia wykonania zabezpieczenia majątkowego urzędowi skarbowym. W ramach ich działalności mają zastosowanie przepisy ustawy o postępowaniu egzekucyjnym w administracji, a nie normy kodeksu postępowania cywilnego. Dotychczasowy zapis art. 292 § 1 k.p.k. został uzupełniony o zwrot „chyba że ustawa stanowi inaczej”, jednocześnie uwzględniając rozwiązania prawa karnego wykonawczego.⁹⁵

Zmiany dokonane w art. 293 k.p.k. są już poważniejsze.

Art. 293. § 1. Postanowienie o zabezpieczeniu majątkowym wydaje sąd, a w postępowaniu przygotowawczym prokurator.

§ 2. W postanowieniu określa się kwotowo zakres i sposób zabezpieczenia, uwzględniając rozmiar możliwej do orzeczenia w okolicznościach danej sprawy grzywny, środków karnych, obowiązków, roszczeń lub kosztów, o których mowa w art. 291 § 1-4. Rozmiar zabezpieczenia powinien odpowiadać jedynie potrzebom tego, co ma zabezpieczać. Wymóg kwotowego określenia zabezpieczenia nie dotyczy zabezpieczenia na zajętych przedmiocie podlegającym przypadkowi, jako pochodzącym bezpośrednio z przestępstwa lub służącym albo przeznaczonym do jego popełnienia.

§ 3. Na postanowienie w przedmiocie zabezpieczenia przysługuje zażalenie.

§ 4. Jeżeli postanowienie wydał prokurator, a postępowanie przygotowawcze prowadzone jest w okręgu innego sądu niż sąd miejscowo i rzeczowo właściwy, zażalenie przysługuje do sądu właściwego do rozpoznania tej sprawy w pierwszej instancji.

§ 5. Klauzulę wykonalności postanowieniu o zabezpieczeniu nadaje referendarz sądowy lub sąd pierwszej instancji właściwy do rozpoznania sprawy, w której wydano to postanowienie, a gdy wydano je w postępowaniu przygotowawczym prowadzonym w okręgu innego sądu niż sąd rzeczowo i miejscowo właściwy, sąd, który jest właściwy na zasadach ogólnych, lub referendarz tego sądu. Nadanie klauzuli postanowieniu, o którym mowa w art. 291 § 1, jest nieodpłatne.

§ 6. Jeżeli zabezpieczenie nastąpiło na rzeczach, które uprzednio oskarżony wydał organowi procesowemu lub które zatrzymano w wyniku czynności, o których mowa w rozdziale 25, nie podejmuje się czynności egzekucyjnych dla uzyskania klauzuli wykonalności i wykonania postanowienia o zabezpieczeniu.

Obecne unormowania art. 293 k.p.k. wskazują, iż to sąd wydaje postanowienie o zabezpieczeniu, a prokurator w postępowaniu przygotowawczym, w którym określa się zakres i sposób jego zabezpieczenia. Regulują również instytucję zażalenia na postanowienie prokuratora do sądu rejonowego, w którego okręgu prowadzi się postępowanie. Znowelizowany zapis utrzymuje zasadę dotyczącą podmiotów wydających postanowienie (patrz: § 1), jak i kwestie zażalenia (§ 3). Przy czym zażalenie od postanowienia prokuratora będzie składane do sądu rzeczowo właściwego dla danej sprawy (zgodnie z dyspozycją art. 465 § 2 k.p.k.),

⁹⁴ Ł. Chojniak, W. Jasiński..., op.cit.

⁹⁵ Druk nr 870..., op. cit., s. 60.

czy to do sądu rejonowego lub okręgowego. Obecny zapis brzmi „do sądu rejonowego” i został pominięty w nowelizowanym zapisie.

Charakter stosowanego środka przymusu jest nad wyraz dolegliwy wobec oskarżonego i przedmiotowa zmiana może być niekorzystna. Wiąże się to z praktyką organów ścigania w zakresie przekazywania postępowań do innych prokurator niż ta, w której okręgu działania popełniono przestępstwo. W efekcie akt oskarżenia kieruje się do sądu miejscowo właściwego według miejsca popełnienia czynu. W § 4 przyjęto zapis: „Jeżeli postanowienie wydał prokurator, a postępowanie przygotowawcze prowadzone jest w okręgu innego sądu niż sąd miejscowo i rzeczowo właściwy, zażalenie przysługuje do sądu właściwego do rozpoznania tej sprawy w pierwszej instancji”, w celu usprawnienia postępowania, gdzie organem zażaleniowym na wydane postanowienie o zabezpieczeniu majątkowym będzie sąd tego rzędu, który w okręgu miejsca popełnienia przestępstwa byłby właściwy do rozpoznania sprawy w I instancji.⁹⁶

W dotychczasowej praktyce oraz uregulowaniach prawnych zabezpieczenia majątkowego stosowany był ogólnikowy nakaz wskazania w postanowieniu zakresu oraz sposobu zabezpieczenia. Nowelizacja rozbudowała ten przepis. Wprowadziła określenie „kwotowego” zakresu zabezpieczenia i jego sposobu, przy uwzględnieniu rozmiaru możliwej do orzeczenia w okolicznościach danej sprawy grzywny, środków, obowiązków, roszczeń lub kosztów, o których mowa w art. 291 § 1-4. Tym samym rozmiar zabezpieczenia winien odpowiadać potrzebom, w ramach których następuje. Wskazuje się tutaj na konieczność zabezpieczenia w niezbędnym zakresie, czyli w takim, aby w przyszłości móc rozliczyć oskarżonego w ujęciu kar i środków o charakterze majątkowym do wysokości umocowanych w wyroku. Wprowadzone rozwiązania będą ujęte w wydanych postanowieniach, a tym samym możliwa będzie ich kontrola w trybie zażalenia przez sąd odwoławczy. Jednocześnie przepis odnosi się do tego, że wymóg określenia kwotowego zakresu zabezpieczenia nie będzie dotyczył przedmiotów, co do których można orzec przepadek.⁹⁷

Dodanie paragrafów 5 i 6 do art. 293 k.p.k. wprowadziło kwestię związaną z nadawaniem klauzuli wykonalności postanowieniem o zabezpieczeniu oraz zwalnianiem od tego wymogu.

W § 5 nadaje je sąd lub referendarz sądowy sądu I instancji właściwego do rozpoznania sprawy. Wynika to ze zmienionego art. 107 § 1 k.p.k., w którym nastąpiło uproszczenie i przyspieszenie nadawania na żądanie osoby uprawnionej klauzuli wykonalności. W zakresie postępowań przygotowawczych prowadzonych w okręgu innego sądu niż sąd miejscowo właściwy klauzulę nadaje sąd, który w okręgu jego prowadzenia byłby rzeczowo właściwy do jej rozpoznania. Rozwiązanie to służy uproszczeniu i przyspieszeniu postępowania, jak również jest kontynuacją rozwiązań ujętych w art. 293 § 4 k.p.k. Również nadanie klauzuli postanowieniu, o którym mowa w art. 291 § 1, jest nieodpłatne, przy czym w przypadku zabezpieczenia *ex officio* (z urzędu) roszczeń cywilnych osób trzecich (art. 291 § 4 k.p.k.) już nie. Należy wskazać, iż samo zabezpieczenie wyprzedza powództwo cywilne i wniosek o jego zabezpieczenie. Rozwiązanie takie pozostaje w zgodności z ideą zawartą w art. 94 ustawy o opłatach w sprawach cywilnych z 2005 r., w którym Skarb Państwa jest zwolniony od uiszczania opłat w sprawach cywilnych. Istotne jest wykonanie postanowienia organów państwowych, tj. prokuratora, sądu o charakterze czasowym, ponieważ nie można jednoznacznie określić terminu wydania decyzji kończącej postępowanie karne, a tym samym określenia kary lub środka karnego bądź innego środka wobec oskarżonego.⁹⁸

⁹⁶ Uzasadnienie Projektu ustawy o zmianie ustawy Kodeks karny, Kodeks postępowania karnego i niektórych innych ustaw, s. 91-92, strona internetowa: <http://bip.ms.gov.pl/pl/projekty-aktow-prawnych/prawo-karne/>

⁹⁷ Druk nr 870..., op. cit., s. 61.

⁹⁸ Ibidem, s. 61.

Natomiast nowy art. 293 § 6 k.p.k. wskazuje, że klauzula wykonalności nie byłaby potrzebna w przypadku rzeczy, które zostały wydane organowi procesowemu przez oskarżonego w związku z przeszukaniem, zatrzymaniem rzeczy. Stanowiłoby to wyjątek od reguły, że tytułem wykonawczym, także na gruncie wykonania zabezpieczenia (art. 773 § 1 k.p.c.), jest tytuł egzekucyjny zaopatrzony w klauzulę wykonalności – ale tylko, o ile ustawa nie stanowi inaczej (art. 766 k.p.c.) – zatem możliwy i występujący też w procedurze cywilnej (np. w art. 766 k.p.c.)⁹⁹.

⁹⁹ Uzasadnienie Projektu..., op.cit., s. 93-94.

Rozdział VII

MEDIACJA ORAZ TRYBY KONSENSUALNE W POSTĘPOWANIU KARNYM

Agnieszka Choromańska, Krzysztof Józwicki, Monika Porwisz

Nowelizacja procedury karnej zmierza do zwiększenia efektywności postępowania karnego, jego przyspieszenia i uproszczenia. Tak określonym celom służyć ma przemodelowanie rozwiązań konsensualnych, rozumianych jako instytucja mediacji (art. 23a k.p.k.), skazania bez rozprawy (art. 335 k.p.k.) oraz skazania bez postępowania dowodowego (art. 387 k.p.k.), jak również umorzenia na wniosek pokrzywdzonego stypizowana w art. 59a k.k.

Mediacja

Zmiana w przedmiocie mediacji nie ma radykalnego charakteru. Przepisy regulujące postępowanie mediacyjne zostały bowiem tylko w kilku kwestiach przekonstruowane i uzupełnione, aby ułatwić stosowanie tej instytucji w praktyce i jednocześnie zagwarantować przestrzeganie jej zasad i uznanych międzynarodowych standardów, w szczególności rozwiązań wskazanych w Rekomendacji Komitetu Ministrów Rady Europy nr R(99)19.

W nowym brzmieniu art. 23a § 1 k.p.k.¹⁰⁰ rozszerza krąg podmiotów uprawnionych do skierowania sprawy do postępowania mediacyjnego, wskazując obok sądu, także referendarza sądowego, a w postępowaniu przygotowawczym prokuratora lub, co warte podkreślenia - inny organ prowadzący to postępowanie (zakres więc znacznie szerszy niż obecny zapis art. 325i § 2 k.p.k. – „organ prowadzący dochodzenie ma uprawnienia prokuratora, o których mowa w art. 23a”).

Novum stanowi także regulacja odnosząca się do pouczenia stron o celach i zasadach postępowania mediacyjnego, w tym o treści art. 178a k.p.k. Przepis ten stanowi gwarancję dostarczenia stronom podstawowej wiedzy o istocie i przebiegu mediacji, niezbędnej do podjęcia świadomej decyzji o udziale w postępowaniu mediacyjnym. Jest więc to zapis bardzo istotny, nie tylko z racji poszanowania i gwarancji praw uczestników postępowania karnego, ale i w związku z realizacją dyspozycji zawartych we wspomnianej Rekomendacji Komitetu Ministrów Rady Europy nr R(99)19, gdzie wyraźnie wskazano obowiązek informowania o istocie, celu i zasadach mediacji, jako jej niezbędnym standardzie. Co prawda w § 1 art. 23a k.p.k. użyte jest sformułowanie „o czym się ich poucza” nie konkretyzując podmiotu, który tych czynności ma dokonać, to jednak przyjąć należy, iż chodzi tu o potencjalną, hipotetyczną możliwość skierowania sprawy do mediacji wraz z wyjaśnieniem jej zasad i celów; tym samym ciężar odpowiedzialności w tym względzie zostaje przerzucany na barki organu proce-

¹⁰⁰ Przepis art. 23a k.p.k. w brzmieniu omawianym w niniejszym opracowaniu wchodzi w życie – zgodnie z dyspozycją Noweli październikowej – z dniem 1 lipca 2015 r.

sowego. Poza tym uzupełnieniem tego rozwiązania jest znowelizowany art. 300 k.p.k.¹⁰¹ W myśl § 1 tego przepisu przed pierwszym przesłuchaniem należy pouczyć podejrzanego o jego uprawnieniach, w tym właśnie o uprawnieniach określonych w art. 23a § 1 k.p.k. W § 2 cytowanego przepisu mowa z kolei o pokrzywdzonym i obowiązku pouczenia go przed pierwszym przesłuchaniem o przysługujących mu uprawnieniach, w tym o prawie do mediacji. Rozwiązanie to wydaje się nader pożądanym, wszak organ procesowy, jako posiadający wiedzę i doświadczenie prawnicze, powinien naświetlić stronom jakie ewentualne konsekwencje/korzyści prawne pociąga za sobą zawarcie ugody mediacyjnej.

Znowelizowany został także § 4 art. 23a k.p.k. Czytamy tutaj bowiem, iż zgodę na uczestniczenie w mediacji odbiera organ kierujący sprawą do mediacji lub mediator, po wyjaśnieniu oskarżonemu i pokrzywdzonemu istoty i zasad postępowania mediacyjnego i pouczeniu ich o możliwości wycofania tej zgody aż do zakończenia postępowania mediacyjnego. Regulacja ta wraz z wymaganą zgodą stron na skierowanie do mediacji (§ 1 art. 23a k.p.k.) składa się na podstawową zasadę postępowania mediacyjnego, zasadę dobrowolności.

Z kolei zagwarantowanie zasady poufności mediacji przejawia się w nakazie ujawniania w sprawozdaniu wyłącznie wyników mediacji, bez opisu przebiegu mediacji, załączając do sprawozdania ugody, jeżeli została zawarta (§ 6 art. 23a k.p.k.), oraz w obowiązku przeprowadzania mediacji w sposób poufny (§ 7 art. 23a k.p.k.) a także – w zakazie przesłuchania jako świadka mediatora, co do faktów, o których dowiedział się od oskarżonego lub pokrzywdzonego prowadząc postępowanie mediacyjne (art. 178a k.p.k.). Rozwiązania te należy ocenić pozytywnie, stanowią one bowiem realizację zaleceń zawartych w Rekomendacji Komitetu Ministrów Rady Europy nr R(99)19 (por. pkt 2 i 29 Rekomendacji).

W świetle nowych regulacji - strony zyskują gwarancję, że okoliczności i fakty, o których zdecydowały się rozmawiać w trakcie mediacji pozostaną nieujawnione.

Zaznaczyć należy, iż zakaz dowodowy określony w art. 178a k.p.k. nie obowiązuje względem informacji o przestępstwach, o których mowa w art. 240 § 1 k.k. Przepis ten przewiduje tzw. prawny obowiązek – pod groźbą sankcji karnej – niezwłocznego przekazania organowi powołanemu do ścigania przestępstw wiarygodnej wiadomości o karalnym przygotowaniu albo usiłowaniu lub dokonaniu czynu zabronionego, określonego w art. 118, 118a, 120-124, 127, 128, 130, 134, 140, 148, 163, 166, 189, 189a § 1, art. 252 k.k. lub przestępstwa o charakterze terrorystycznym. Wskazaną regulację należy ocenić jako zgodną z punktem 30 Rekomendacji nr R(99)19, przepis ten bowiem przewiduje możliwość informowania przez mediatora organów ścigania o okolicznościach dotyczących bardzo poważnych przestępstw, o których dowiedział się prowadząc mediację od uczestników tego postępowania. Zważywszy na fakt, iż w polskim prawodawstwie próżno szukać definicji takiego sformułowania, Rekomendacja zaś nie określa bliżej, co należy rozumieć pod pojęciem „poważne przestępstwo” rozwiązanie to wydaje się rozsądne.

W § 7 art. 23a k.p.k. mowa ponadto o zasadzie bezstronności podczas trwania mediacji, przez którą należy rozumieć jednakowe traktowanie stron przez mediatora, upatrywanie w osobie mediatora strażnika procedury, który respektując godność stron umożliwi im odnośnienie się do siebie z szacunkiem. Przypomnieć wypada, iż z przepisu art. 23a k.p.k. wynikają także zasady: dobrowolności i poufności.

Ustawowo uregulowana została także kwestia sposobu i zakresu informacji przekazywanych mediatorowi. W myśl § 5 art. 23a k.p.k. mediatorowi udostępnia się akta sprawy w zakresie niezbędnym do przeprowadzenia postępowania mediacyjnego.

Jak wskazuje § 8 art. 23 a k.p.k. – szczegółowy tryb przeprowadzania postępowania, warunki, jakim powinny odpowiadać instytucje i osoby uprawnione do jej przeprowadzenia, sposób ich powoływania i odwoływania oraz zakres i warunki udostępniania im akt sprawy

¹⁰¹ Podkreślić należy, iż zgodnie z dyspozycją Nowelizacji październikowej art. 300 k.p.k. w proponowanym nowym brzmieniu wszedł w życie z dniem 2 czerwca 2014 r.

oraz formę i zakres sprawozdania z wyników postępowania mediacyjnego, mając na uwadze potrzebę skutecznego prowadzenia tego postępowania, zostaną uregulowane w drodze rozporządzenia wykonawczego.

Wspomnieć też należy o § 3 art. 23a k.p.k., przewiduje on bowiem zmianę w zakresie osób wyłączonych z możliwości prowadzenia postępowania mediacyjnego, a mianowicie wyłączeniem obejmuje czynnego zawodowo sędziego, prokuratora, asesora prokuratorskiego, a także aplikanta do tych zawodów, ławnika sądowego, referendarza sądowego, asystenta sędziego, asystenta prokuratora oraz funkcjonariusza instytucji powołanej do ścigania przestępstw, tym samym torując drogę do zawodu mediatora innym niż wskazanym powyżej osobom, zatrudnionym w sądzie, prokuraturze lub innej instytucji uprawnionej do ścigania przestępstw. Naturalnie pozostawiono wyłączenia osób, co do których w sprawie zachodzą okoliczności określone w art. 40-41 § 1 k.p.k. Ponadto § 3 art. 23a k.p.k. reformuje także omyłkowe wskazanie art. 42 k.p.k., jako przepisu formułującego okoliczności powodujące wyłączenie. Słusznie sposób postępowania w przedmiocie wyłączenia mediatora określony został poprzez zapis: „Przepis art. 42 stosuje się odpowiednio”.

Ustawodawca rezygnuje ponadto z określania mediatora mianem „osoby godnej zaufania” na rzecz „osoby do tego uprawnionej” (zob. § 1 art. 23a k.p.k.).

Nowelizacja wprowadza także możliwość nadawania ugodzie mediacyjnej klauzuli wykonalności przez sąd lub referendarza sądowego na podstawie art. 107 § 3 k.p.k. W sytuacji zaś, gdyby ugoda okazałaby się sprzeczną z prawem, względnie z zasadami współżycia społecznego, albo zmierzałaby do obejścia prawa, § 4 art. 107 k.p.k. przewiduje możliwość odmowy nadania klauzuli wykonalności zawartej przed mediatorem, zabezpieczając w ten sposób interesy pokrzywdzonego¹⁰².

Na marginesie czynionych tu uwag o mediacji warto nadmienić, iż nowelizacja wprowadza także mediację do postępowania w sprawach o wykroczenia (art. 8 k.p.o.w.). W uzasadnieniu projektu Ustawy wskazano, że odpowiednie stosowanie instytucji mediacji w sprawach o wykroczenia celowe jest „z uwagi na charakter konfliktów, które mogą leżeć u podstaw błahych zachowań, jakimi są wykroczenia, eliminacja ich źródła bez sięgania po reakcję karną wydaje się szczególnie zasadna”¹⁰³. Z uwagi na specyfikę postępowania w sprawach o wykroczenia naturalną konsekwencją proponowanych zmian jest także regulacja art. 54 § 9 k.p.w., zakładająca iż w ramach czynności wyjaśniających organ je prowadzący może, z inicjatywy lub za zgodą osoby, którą przesłuchano w roli podejrzanego oraz pokrzywdzonego, skierować sprawę do instytucji lub osoby do tego uprawnionej w celu przeprowadzenia mediacji. Przyjęte rozwiązanie jest słuszne, postępowanie w sprawach o wykroczenia zaczyna się bowiem w sądzie (zob. art. 57 k.p.w.)¹⁰⁴, a poprzedzają je przedprocesowe czynności wyjaśniające, prowadzone samodzielnie przez Policję i inne uprawnione organy. Brak wspomnianej regulacji eliminowałby te podmioty z grona uprawnionych do kierowania sprawą do mediacji. Pożądanym rozwiązaniem jest także zapis § 2a art. 45 k.w. o brzmieniu: „W wypadku wszczęcia postępowania mediacyjnego, czasu jego trwania nie wlicza się do okresu przedawnienia” (brak tej regulacji mógłby bowiem spowodować przedłużenie skutkujące nawet ustaniem karalności wykroczenia).

¹⁰² Zapis art. 107 § 4 k.p.k. jest analogiczny do zawartego w art. 183¹⁴ § 3 k.p.c., projektodawcy zrezygnowali z dwóch dodatkowych przesłanek odmowy nadania klauzuli wykonalności ugodzie mediacyjnej: gdy „jest niezrozumiała lub zawiera sprzeczności”.

¹⁰³ Dostępne przez: www.bip.ms.gov.pl/projekty-aktow-prawnych/prawo-karne/, dnia: 15.11.2013 r.

¹⁰⁴ Więcej zob.: J. Swół, Czynności wyjaśniające, *Gazeta Policyjna*, 2004 nr 16, s.12-13.

Umorzenie postępowania na wniosek pokrzywdzonego (art. 59a k.k.)

Nowym istotnym rozwiązaniem, jest wprowadzenie instytucji umorzenia postępowania (tzw. umorzenie restytucyjne, umorzenie pojednawcze, umorzenie kompensacyjne). Przepis regulujący tę materię został stypizowany w art. 59a k.k.

Umorzenie postępowania na podstawie art. 59a k.k. jest dopuszczalne w sprawach o występki zagrożony karą nieprzekraczającą 3 lat pozbawienia wolności, a także o występki przeciwko mieniu zagrożony karą nieprzekraczającą 5 lat pozbawienia wolności, jak również o występki określony w art. 157 § 1 k.k., jeżeli sprawca (który nie był uprzednio skazany za przestępstwo umyślne z użyciem przemocy!) jeszcze przed rozpoczęciem przewodu sądowego w pierwszej instancji naprawił szkodę lub zadośćuczynił wyrządzonej krzywdzie.

Umorzenie postępowania na podstawie tego przepisu jest możliwe o ile wystąpią przesłanki ustawowe wskazane w omawianym przepisie. W instytucji tej są ze sobą splecione zarówno elementy materialnoprawne, jak i formalnoprawne.

Określone w art. 59a k.k. przesłanki można zakwalifikować do czterech grup:

- a) warunkujących umorzenie postępowania ze względu na czyn:
 - występki zagrożony karą nieprzekraczającą 3 lat pozbawienia wolności,
 - występki przeciwko mieniu gdzie górna granica ustawowego zagrożenia nie przekracza 5 lat pozbawienia wolności,
 - występki określony w art. 157 § 1 k.k.,
- b) odnoszących się do osoby sprawcy:
 - sprawca nie był uprzednio skazany za przestępstwo umyślne z użyciem przemocy,
 - sprawca naprawił szkodę lub zadośćuczynił wyrządzonej krzywdzie,
- c) dotyczących udziału pokrzywdzonego:
 - złożenie wniosku przez pokrzywdzonego
- d) nakładających ograniczenia temporalne:
 - naprawienie przez sprawcę szkody lub zadośćuczynienie wyrządzonej krzywdzie przed rozpoczęciem przewodu sądowego w pierwszej instancji.

Pokrzywdzony i jego postawa ma kluczowe znaczenie dla stosowania umorzenia. Nie można stosować umorzenia, gdy brak jest pokrzywdzonego z uwagi na charakter przestępstwa albo pokrzywdzony nie został ustalony.

Brakuje zastrzeżenia ustawowego co do formy złożenia wniosku przez pokrzywdzonego, zatem można przyjąć, iż dopuszczalna jest zarówno forma pisemna jak i złożenie wniosku ustnie do protokołu.

Należy zaznaczyć, iż porozumienie pomiędzy sprawcą a pokrzywdzonym może zostać zawarte w ramach mediacji, nie to jest jednak warunek konieczny. Wydaje się więc, iż użyty zwrot „umarza się” wskazuje na obligatoryjność tej instytucji, uzależnionej właściwie od woli pokrzywdzonego (na jego wniosek). Jedynie wyjątkowo organ procesowy będzie mógł odmówić uwzględnienia wniosku pokrzywdzonego, a mianowicie wyłącznie w sytuacji, gdy zachodzić będzie szczególna okoliczność uzasadniająca, że umorzenie postępowania byłoby sprzeczne z potrzebą realizacji celów kary (art. 59a § 3 k.k.).

Należy podkreślić, iż w przypadku sytuacji, gdy czyn został popełniony na szkodę więcej niż jednego pokrzywdzonego umorzenie może mieć miejsce wyłącznie wówczas, gdy nastąpi naprawienie przez sprawcę szkody oraz zadośćuczynienie za wyrządzoną krzywdę w stosunku do wszystkich pokrzywdzonych.

Decyzję o umorzeniu postępowania może wydać sąd, a także prokurator, ale już nie funkcjonariusz prowadzący dochodzenie (z uwagi na brzmienie przepisu art. 325e § 1b k.p.k.).

Mając na uwadze powyższe nasuwa się wniosek, iż rozwiązanie zaproponowane w art. 59a k.k. stanowi instytucję konkurencyjną dla warunkowego umorzenia i o wiele ko-

rzystniejszą z punktu widzenia oskarżonego. Przepis ten stanowi bowiem podstawę do umorzenia bezwarunkowego, nie przewiduje okresu próby, ani też nie zakłada nałożenia dodatkowych obowiązków na sprawcę. Co więcej, dopuszczenie się przez sprawcę nowego, kolejnego przestępstwa umyślnego - także takiego, za które został prawomocnie skazany, nawet popełnionego ponownie na osobie tego samego pokrzywdzonego - nie spowoduje wznowienia postępowania.

Wniosek prokuratora o wydanie wyroku i orzeczenie kar lub innych środków przewidzianych w prawie karnym bez przeprowadzania rozprawy (art. 335 k.p.k.)

Innym rozwiązaniem konsensualnym jest instytucja skazania bez rozprawy uregulowana w art. 335 k.p.k. Dla porządku należy wskazać, iż artykuł 335 zmieniony został przez art. 1 pkt 104 ustawy z dnia 27 września 2013 r. o zmianie ustawy Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. 2013, poz. 1247), z mocą obowiązywania od 9 listopada 2013 r.

Instytucja z art. 335 k.p.k. została oparta na porozumieniu podejrzanego (oskarżonego) z prokuratorem w kwestii wydania wyroku i orzeczenia przez sąd uzgodnionych z oskarżonym kar lub innych środków przewidzianych w Kodeksie karnym za przypisany mu występki, bez przeprowadzenia rozprawy jeżeli okoliczności popełnienia przestępstwa nie budzą wątpliwości, a postawa oskarżonego wskazuje, że cele postępowania zostaną osiągnięte. Jedną ze zmian art. 335 § 1 k.p.k. dotyczy wniosku o skazanie bez rozprawy. Podczas gdy w uprzednio obowiązującym stanie prawnym wniosek umieszczany był w akcie oskarżenia, aktualnie dołączany jest do aktu oskarżenia, co ma istotne znaczenie gdy prokurator nie jest autorem aktu oskarżenia.

Złożenie wniosku o skazanie bez rozprawy w znowelizowanym, aktualnie już obowiązującym stanie prawnym jest możliwe w sprawach o wszystkie występki. Ponadto przedmiotem uzgodnienia może być także poniesienie przez oskarżonego kosztów postępowania (art. 335 § 1 zd. 2 k.p.k.).

Warunkiem *sine qua non* wystąpienia z wnioskiem jest zgoda oskarżonego wyrażona dobrowolnie. Takiej zgody nie może w zastępstwie podejrzanego wyrazić obrońca. Możliwe jest również cofnięcie przez oskarżonego wyrażonej zgody. Podejrzany, wyrażając zgodę na skazanie bez rozprawy, godzi się na to, mając na względzie łagodniejsze potraktowanie przez sąd.

Organem uprawnionym do wystąpienia z wnioskiem do sądu jest prokurator. Prokurator składając wniosek, może ograniczyć się do wskazania dowodów świadczących o tym, że okoliczności popełnienia przestępstwa nie budzą wątpliwości i wskazujących, że cele postępowania zostaną osiągnięte mimo nieprzeprowadzenia rozprawy (art. 335 § 3 k.p.k.). Jednocześnie została wprowadzona norma zgodnie, z którą przepisów dotyczących aktu oskarżenia określonych w art. 333 § 1 i 2 k.p.k. nie stosuje się. Wyłączone zostały zatem wymagania dotyczące w szczególności dołączenia wykazu dowodów, których przeprowadzenia żąda prokurator wraz z oznaczeniem tez dowodowych¹⁰⁵.

W określonej w art. 335 § 1 k.p.k. instytucji słusznie przewidziano daleko idące uproszczenia dotyczące czynności dowodowych w postępowaniu przygotowawczym i wymagań formalnych aktu oskarżenia, o których była mowa wyżej. Natomiast niezmienione pozostały wymagania dotyczące aktu sprawy przekazywanych sądowi, o których mowa w art. 334 § 1, 2 i 3 k.p.k.

W kontekście omawianej instytucji należy pozytywnie ocenić sanację omawianej ustawy, która wejdzie w życie 1 lipca 2015 r., w przedmiocie urealnienia gwarancji procesowych pokrzywdzonego w związku ze stosowaniem skazania bez rozprawy. Doprecyzowano przepis art. 343 k.p.k., poprzez, dodanie w § 3a nowego zapisu stanowiącego, iż uwzględnie-

¹⁰⁵ Przepisy zmieniające art. 333 § 1 k.p.k. wejdą w życie 1 lipca 2013 r.

nie wniosku o skazanie bez rozprawy jest możliwe tylko wówczas, jeżeli nie sprzeciwi się temu pokrzywdzony należycie powiadomiony o terminie posiedzenia. Dokonano ponadto wyraźnego zapisu w § 3b, że sąd może uzależnić uwzględnienie wniosku od dokonania w nim wskazanej przez siebie zmiany zaakceptowanej przez prokuratora i oskarżonego.

Podnosząc uwagi w przedmiocie art. 343 k.p.k., które zaczną obowiązywać z dniem 1 lipca 2015 r., zasadne jest wskazanie zmiany w przedmiocie rozstrzygnięć sądu w zakresie orzeczenia kary. Uwzględniając wniosek, o którym mowa w art. 335 sąd będzie mógł zastosować nadzwyczajne złagodzenie kary, warunkowo ją zawiesić, odstąpić od wymierzenia kary, orzekając środek karny wymieniony w art. 39 k.k.

Skazanie bez przeprowadzania postępowania dowodowego

Procedura ujęta w art. 387 k.p.k. dotyczy jednego z rozwiązań o charakterze konsensualnym – tzw. wniosku oskarżonego o dobrowolne poddania się karze. Funkcjonują też inne nazwy tej formy konsensualizmu procesowego takie jak: rozprawa skrócona i wniosek o skazanie bez przeprowadzania postępowania dowodowego. Instytucja ta może być zastosowana tylko na etapie postępowania sądowego. Nowelizacja k.p.k. mająca wejść w życie 01.07.2015 r. wprowadza istotne zmiany co do kluczowych aspektów związanych z zastosowaniem tej instytucji.

Złożenie wniosku przez oskarżonego

Wniosek o wydanie wyroku skazującego i wymierzenie określonej kary lub środka karnego bez przeprowadzenia postępowania dowodowego może być złożony przez oskarżonego zarówno na rozprawie jak i przed jej rozpoczęciem. Jest to oświadczenie woli oskarżonego i musi dotyczyć zarówno skazania jak i orzeczenia określonej przez oskarżonego kary lub środka karnego. Art. 338a k.p.k. pojawiający się w nowelizacji doprecyzowuje istniejącą praktykę i jednoznacznie pozwala na złożenie przez oskarżonego przedmiotowego wniosku jeszcze przed doręczeniem oskarżonemu zawiadomienia o terminie rozprawy. Terminem granicznym złożenia skutecznego wniosku jest zakończenie pierwszego przesłuchania wszystkich oskarżonych na rozprawie głównej, a nie tylko tego, który chce złożyć wniosek. Zakończenie przesłuchania oskarżonych następuje w chwili zarządzenia postępowania dowodowego przez przewodniczącego składu orzekającego. Nowością jest możliwość rozpatrzenia złożonego wniosku w sprawie o występki na posiedzeniu, w przypadku gdy wniosek został złożony przed doręczeniem oskarżonemu zawiadomienia o terminie rozprawy (proj. art. 339 § 1 pkt 4 k.p.k.). W przypadku, gdy wniosek dotyczy zbrodni procedura nie ulega zmianie – może być on rozpoznany przez sąd tylko na rozprawie.

Katalog przedmiotowy spraw

Najistotniejszą zmianą jest diametralne poszerzenie katalogu przedmiotowego spraw karnych pozwalających na złożenie skutecznego wniosku. Po nowelizacji oskarżony będzie miał prawo do złożenia wniosku o dobrowolne poddanie się karze w sprawie karnej dotyczącej dowolnego przestępstwa, a nie tylko w przypadku występku – tak jak miało to miejsce przed nowelizacją. Tak więc również w sprawach dotyczących zbrodni np. zabójstwa, oskarżony będzie mógł złożyć wniosek o dobrowolne poddanie się karze – wcześniej było to niedopuszczalne.

Prawo do obrony

Przed nowelizacją, w sytuacji gdy oskarżony nie miał obrońcy z wyboru, sąd mógł na wniosek oskarżonego wyznaczyć mu obrońcę z urzędu, jednocześnie go o tym prawie pouczając. Po nowelizacji art. 387 § 1 k.p.k. sąd nie jest już do tego zobowiązany, co również upraszcza i skraca procedurę.

Warunki uwzględnienia wniosku przez sąd

Po nowelizacji wniosek oskarżonego o wydanie wyroku skazującego może być uwzględniony tylko wtedy, gdy okoliczności popełnienia przestępstwa i wina oskarżonego nie budzą wątpliwości. W tym przypadku zmiana polega ponownie na doprecyzowaniu kryteriów pozwalających na uwzględnienie wniosku i rozszerza je również o niebudzącą wątpliwości winę oskarżonego – wcześniej była mowa tylko o okolicznościach sprawy. W praktyce oznacza to, że wniosek może być uwzględniony w zasadzie tylko wtedy, gdy oskarżony przyznaje się do popełnienia przestępstwa i składa wyjaśnienia komplementarne z pozostałym materiałem dowodowym - dopiero wtedy można stwierdzić, że wina oskarżonego i okoliczności popełnienia przestępstwa nie budzą wątpliwości w świetle istniejącego materiału dowodowego. Zmiana ta powinna rozwiązać wątpliwości istniejące w poprzednim stanie prawnym co do tego, czy oskarżony składając wniosek ma obowiązek przyznać się do winy i składać wyjaśnienia, czy też czysto instrumentalnie ograniczyć się tylko do złożenia samego wniosku.

Możliwość zastosowania instytucji nadzwyczajnego złagodzenia kary w przypadku uwzględnienia wniosku przez sąd

Jest to kolejne *novum* – art. 387 § 4 k.p.k. przy uwzględnieniu wniosku pozwala sądowi na zastosowanie instytucji nadzwyczajnego złagodzenia kary niezależnie od podstaw przewidzianych w art. 60 § 1-4 k.k. W sprawach o zbrodnie nadzwyczajne złagodzenie kary może mieć miejsce tylko wtedy, gdy wniosek o został złożony przed doręczeniem oskarżonemu zawiadomienia o terminie rozprawy. Są to zmiany bardzo korzystne dla oskarżonego i w przypadku złożenia wniosku dają szansę na znaczące obniżenia wymiaru kary.

Rozdział VIII

CZYNNOŚCI ZWIĄZANE Z ZAKOŃCZENIEM POSTĘPOWANIA PRZYGOTOWAWCZEGO

Małgorzata Hauchszulz, Zbigniew Małecki

1. ZAMKNIĘCIE POSTĘPOWANIA PRZYGOTOWAWCZEGO

1.1. Przyczyny zamknięcia postępowania przygotowawczego

Dotychczas obowiązująca procedura karna, określona kodeksem postępowania karnego z 1997 r., przewiduje trzy przypadki, w których należy zamknąć postępowanie przygotowawcze:

- zadania postępowania przygotowawczego zostały zrealizowane w takim stopniu, który pozwala na wniesienie aktu oskarżenia (art. 331 § 1 k.p.k.),
- zaistniały podstawy do warunkowego umorzenia postępowania (art. 336 § 1 k.p.k.),
- powstała konieczność umorzenia postępowania przygotowawczego z powodu niepoczytalności podejrzanego przy jednoczesnej potrzebie zastosowania środka zabezpieczającego (art. 324 § 1 k.p.k.).

W pierwszym z tych przypadków Policja (gdy prowadziła śledztwo powierzone) występuje do prokuratora o sporządzenie aktu oskarżenia. Jeśli śledztwo prowadzone było w całości przez prokuratora, to on sporządza taki akt i przesyła go do sądu. Jeśli postępowanie prowadzone było w trybie dochodzenia przez Policję, to akt oskarżenia sporządza Policja.

Drugi z omawianych przypadków ma zastosowanie wtedy, gdy istnieją podstawy do warunkowego umorzenia postępowania. Stwierdzenie istnienia takich podstaw nie może być przyczyną przyjęcia, że warunkowe umorzenie nastąpi. Policja po stwierdzeniu takich przesłanek przesyła akta z wnioskiem prokuratorowi, który po wstępnej ocenie może wnioskować do sądu o warunkowe umorzenie postępowania (co jest jedyną możliwą decyzją).

Wreszcie w trzecim z przypadków (określonym w art. 324 k.p.k.) postępowanie przygotowawcze może być umorzone jedynie przez sąd, a nie przez organ ścigania. Umorzenie to następuje na wniosek prokuratora.

Zgodnie z art. 324 k.p.k. wniosek prokuratora o umorzenie musi wskazywać na konieczność stosowania środków zabezpieczających. Przepis ten odwołuje się także do konieczności stosowania w tej sytuacji uregulowań art. 321 k.p.k. Ten z kolei formułuje zasady ogólne zamknięcia postępowania przygotowawczego.

Zamknięcie dochodzenia lub śledztwa następuje także w tych sprawach, w których zamiast aktu oskarżenia pojawia się wniosek o warunkowe umorzenie postępowania (zgodnie z art. 336 § 1 k.p.k.) lub też wniosek o umorzenie postępowania w stosunku do sprawcy niepoczytalnego i zastosowanie wobec niego środka zabezpieczającego (zgodnie z art. 324 k.p.k.).¹⁰⁶

Pewną odmiennością cechują się zasady regulujące zamknięcie postępowania przygotowawczego prowadzonego w formie dochodzenia. Zostały one ogólnie wskazane w art. 325a § 2 k.p.k. i w art. 325h k.p.k. Przepisy te nakazują, by w dochodzeniu stosować regulacje dotyczące śledztwa. Pozwalają jednak na pewne odformalizowanie procedury zamknięcia dochodzenia, jednak jedynie na ściśle określonych warunkach. Jest nim na przykład wymóg wydania postanowienia o zamknięciu dochodzenia, gdy podejrzany jest tymczasowo aresztowany (art. 325g § 1 k.p.k.).

1.2. Sposoby zamknięcia postępowania przygotowawczego

Postępowanie przygotowawcze może przybrać dwie formy: śledztwa lub dochodzenia. Rozdział 33 k.p.k. „Przepisy ogólne” ujmuje regulacje wspólne dla obu form postępowania przygotowawczego. Procedury związane z zamknięciem postępowania przygotowawczego prowadzonego w formie śledztwa normują przepisy rozdziału 36 „Zamknięcie śledztwa”. Stanowią one pewien model, zgodnie z którym realizowane są czynności tego etapu postępowania. Stosowane są one także odpowiednio do dochodzenia, o ile regulacje rozdziału 36a „Dochodzenie” nie stanowią inaczej.

W obecnym stanie prawnym postępowanie przygotowawcze może zostać zakończone na kilka sposobów:

- wniesieniem do sądu aktu oskarżenia,
- umorzeniem śledztwa lub dochodzenia,
- umorzeniem dochodzenia i wpisaniem sprawy do rejestru przestępstw,
- złożeniem do sądu wniosku o warunkowe umorzenie postępowania,
- złożeniem do sądu wniosku o umorzenie postępowania z powodu niepoczytalności sprawcy i o zastosowanie środków zabezpieczających.

Zakończenie postępowania przygotowawczego, którego efektem końcowym jest wniesienie aktu oskarżenia do sądu, jest najbardziej oczekiwanym efektem procesu wykrywczego. Jednocześnie skierowanie wniosku do sądu o umorzenie postępowania jest także istotne społecznie. Wyrok sądu umarzający postępowanie również wskazuje sprawcę czynu i uznaje jego winę. Stanowi swoistą formę pociągnięcia oskarżonego do odpowiedzialności – z tą tylko różnicą, że jest to instytucja o charakterze probacyjnym.

1.3. Czynności związane z zamknięciem śledztwa lub dochodzenia

Zamknięcie śledztwa lub dochodzenia może w obecnym kształcie polegać na wydaniu odpowiedniego postanowienia. Jest to decyzja o charakterze formalnym, na którą składa się

¹⁰⁶W. Grzeszczyk, Zamknięcie śledztwa lub dochodzenia, „Prokuratura i Prawo” 1997, nr 11, t. 3, s. 143.

cały zespół powiązanych ze sobą czynności i zdarzeń procesowych. Katalog tych czynności określa obecna treść art. 321 k.p.k.¹⁰⁷:

- wyznaczenie terminu zaznajomienia podejrzanego z materiałami postępowania,
- powiadomienie o tym terminie podejrzanego i jego obrońcy z jednoczesnym pouczeniem o prawie uprzedniego przejrzenia akt w terminie określonym przez prowadzącego postępowanie,
- umożliwienie realizacji prawa do uprzedniego przeglądania akt,
- zaznajomienie podejrzanego z materiałami postępowania i sporządzenie z niego protokołu,
- podjęcie czynności zmierzających do uwzględnienia lub oddalenia wniosku o uzupełnienie postępowania, z jakim strony mogły wystąpić w terminie 3 dni od daty zaznajomienia,
- wydanie postanowienia o zamknięciu śledztwa lub dochodzenia (jedynie w konkretnych, ściśle określonych sytuacjach),
- ogłoszenie tego postanowienia lub zawiadomienie o jego treści stron, pełnomocników, obrońców.¹⁰⁸

Kodeks postępowania karnego narzuca niepodlegający zmianie porządek tych czynności. Podejrzanym ma bowiem prawo do osobistego przeglądania akt sprawy przed zaznajomieniem go z materiałami dochodzenia lub śledztwa. Ustawa nie określa wprost sposobu dokumentowania czynności przeglądania akt. Choć kodeks nie tworzy przeszkód, by sporządzić protokół, uznać należy, że w zasadzie wystarcza notatka urzędowa zawierająca następujące informacje:

- skorzystanie (lub nie) z prawa do przeglądania akt,
- potwierdzenie niestawienia uprawnień, ze wskazaniem usprawiedliwiających je przyczyn,
- wskazanie osoby przeglądającej akta,
- datę oraz faktyczny czas tej czynności,
- ewentualne przerwy oraz czas ich trwania,
- określenie wszystkich materiałów, jakie udostępniono przeglądającemu,
- ewentualne wnioski podejrzanego lub jego obrońcy.¹⁰⁹

Zgodnie z aktualnym brzmieniem art. 321 § 2 k.p.k. termin zaznajomienia podejrzanego z materiałami dochodzenia lub śledztwa musi być tak wyznaczony, by od doręczenia podejrzanemu i jego obrońcy zawiadomienia o nim upłynęło co najmniej 7 dni. Ustawa określa więc minimalny okres, niezbędny dla zagwarantowania podejrzanemu i jego obrońcy realizacji prawa do obrony.

Przepisy zezwalają, by nieusprawiedliwione niestawienie podejrzanego lub jego obrońcy – o ile zostali powiadomieni o czasie i miejscu dokonania czynności zaznajomienia z materiałami postępowania przygotowawczego – nie wstrzymywało biegu postępowania. Oczywiście wyłączeniu podlegają tu sytuacje określone w art. 79 k.p.k. (gdy podejrzany jest

¹⁰⁷W obecnie obowiązującym kształcie – przyp. autora.

¹⁰⁸I. Dziugiel, Zamknięcie śledztwa lub dochodzenia w nowym kodeksie postępowania karnego, „Policja” 2000, nr. 1, s. 47.

¹⁰⁹Tamże, s. 48.

nieletni, głuchy, niemy, niewidomy albo zachodzi uzasadniona wątpliwość co do jego poczytalności). Niestawiennictwo może w takim przypadku być nieusprawiedliwione jedynie wtedy, gdy podejrzany i jego obrońca zostali powiadomieni w sposób prawidłowy o terminie i miejscu dokonania tej czynności, a ponadto nie usprawiedliwili swojej nieobecności.

Zdaniem W. Grzeszczyka niestawiennictwo podejrzanego lub obrońcy tamuje bieg postępowania, gdy:

- nie wysłano im zawiadomienia o terminie i miejscu końcowego zaznajomienia z materiałami postępowania;
- nie nadeszło pokwitowanie zwrotne;
- pokwitowanie wskazuje, że zawiadomienie doręczono nieprawidłowo.

W takich przypadkach prowadzący postępowanie powinien określić nowy termin dokonania tej czynności¹¹⁰

Za nieusprawiedliwione niestawiennictwo należy przyjąć sytuację, kiedy podejrzany i obrońca zostali prawidłowo poinformowani o czasie i miejscu czynności, ale swojej nieobecności nie usprawiedliwili. Wydaje się zatem, że w tym zakresie należy przestrzegać reguł określonych w rozdziale 15 „Doręczenia” oraz w art. 117 § 2 k.p.k.

Po zaznajomieniu podejrzanego z materiałami postępowania przygotowawczego strony mogą składać wnioski o uzupełnienie śledztwa lub dochodzenia.

Jeżeli wniosek strony zostanie uwzględniony, to nie można odmówić jej prawa do wzięcia udziału w czynności. Oczywiście jest, że podejrzanego pozbawionego wolności nie sprowadza się, jeśli spowodować by to mogło poważne trudności. Uzupełnienie materiału dowodowego, po uwzględnieniu głosów stron, powoduje konieczność wyznaczenia nowego terminu przeprowadzenia zaznajomienia z materiałami śledztwa lub dochodzenia oraz następnego terminu do złożenia kolejnych wniosków.

Pamiętać należy, że czynność ta odbywa się na wniosek podejrzanego lub jego obrońcy, jest więc jedynie prawem podejrzanego. Organ procesowy ma obowiązek poinformować o możliwości skorzystania z tego uprawnienia w trakcie pierwszego przesłuchania. Co więcej, o tym, że organ procesowy udzielił tej informacji podejrzanemu i jego obrońcy, powinien znaleźć się zapis w protokole przesłuchania podejrzanego.

Jeśli podejrzany zgłosił chęć końcowego zaznajomienia z materiałami dochodzenia, to jego nieusprawiedliwione niestawiennictwo w czasie i miejscu dokonania czynności nie tamuje biegu postępowania. Oznacza to więc możliwość dokonywania dalszych czynności przez organ prowadzący postępowanie.

Podobnie jest unormowana kwestia nieusprawiedliwionego niestawiennictwa podejrzanego, gdy o dokonanie tej czynności wnioskuje jego obrońca. Wywołuje to skutki identyczne do opisanych powyżej. Dalszego postępowania nie wstrzymuje też nieusprawiedliwione niestawiennictwo obrońcy podejrzanego.

Kodeks nie określił formy zaznajomienia podejrzanego z materiałami postępowania. Należy się tu upatrywać aktywnej roli organu procesowego. Zaznajomienie powinno więc „[...] umożliwić podejrzanemu skontrolowanie zasadności aktu oskarżenia lub innego stoso-

¹¹⁰W. Grzeszczyk, *Zamknięcie...*, s. 143.

wanego wniosku”.¹¹¹ Treść dowodów i ich znaczenie powinny znaleźć odzwierciedlenie w świadomości podejrzanego, co można uzyskać, streszczając mu niejako materiał dowodowy. Dopuszczalne jest uproszczenie tej czynności, na przykład zaznajomienie z materiałami sprawy kilku podejrzanych w jednym czasie.¹¹²

1.4. Końcowe zaznajomienie podejrzanego z materiałami postępowania

Pierwszą z czynności podejmowanych w związku z zamknięciem postępowania jest końcowe zaznajomienie podejrzanego z materiałami postępowania. Czynność ta nie ma nigdy charakteru obligatoryjnego. Jej przeprowadzenie następuje zawsze tylko na wniosek podejrzanego lub obrońcy. O prawie do złożenia takowego należy pouczyć podejrzanego. Pouczenie to powinno nastąpić przy pierwszym przesłuchaniu podejrzanego, po ogłoszeniu mu treści zarzutów, w trakcie udzielania mu informacji prawnej o ciężących na nim obowiązkach i przysługujących mu uprawnieniach procesowych. Wniosek ten może zostać złożony przez podejrzanego lub jego obrońcę do czasu zamknięcia postępowania przygotowawczego. Zatem jeśli w czasie przesłuchania wniosek taki nie zostanie zgłoszony, to podejrzany lub jego obrońca wiedząc, że postępowanie nie zostało jeszcze zakończone (np. uzyskując taką informację od prowadzącego postępowanie), mogą go złożyć w dowolnym czasie pozostałym do zamknięcia postępowania.

Tak więc prowadzący dochodzenie lub śledztwo powiadamia podejrzanego i jego obrońcę (na ich wcześniejszy wniosek) o terminie końcowego zaznajomienia z materiałami postępowania. Powiadomienie to powinno zawierać pouczenie o prawie do wcześniejszego przejrzenia akt w terminie odpowiednim do wagi i charakteru sprawy. Oczywiście to organ procesowy wyznacza termin przejrzenia akt. Uprawnienia, w jakie ustawa wyposażyła organ w tym zakresie, niewątpliwie przyczyniają się do przyspieszenia procesów decyzyjnych w przebiegu postępowania przygotowawczego. Przeciwdziała to wyraźnie przewlekłości tej czynności ze strony podejrzanego. Jednocześnie stanowi istotną gwarancję realizacji prawa podejrzanego do osobistego zapoznania się z aktami sprawy, szczególnie gdy sprawa jest wielotomowa, o skomplikowanym stanie faktycznym itp. Termin zaznajomienia powinien być tak wyznaczony, aby od doręczenia zawiadomienia o zaznajomieniu – a nie od jego wydania – upłynęło co najmniej 7 dni.

Rodzi się pytanie: kiedy prowadzący proces powinien pouczyć podejrzanego o przysługujących mu uprawnieniach w zakresie terminu i formy zaznajomienia z materiałami postępowania? Powinno to nastąpić przed pierwszym przesłuchaniem podejrzanego. Obowiązek taki wynika z art. 300 k.p.k. Przepis ten zawiera zapis nakazujący organowi procesowemu pouczyć przy tej czynności podejrzanego o prawie do „końcowego zaznajomienia z materiałami postępowania”. Brak jest jednak wyraźnego ustawowego unormowania formy zawiadomienia o terminie zaznajomienia z materiałami postępowania przygotowawczego. Można przyjąć, że zawiadomienie to może mieć formę pisemną lub ustną. W przypadku pisemnego powiadomienia konieczne jest, by policjant prowadzący postępowanie wysłał do podejrzanego i jego obrońcy pismo (nie wezwanie!) informujące o czasie i miejscu dokonywania czynności – za potwierdzeniem odbioru. Potwierdzenie to musi znaleźć się w aktach postępowania.

¹¹¹I. Dziugiel, *Zamknięcie...*, s. 49.

¹¹²§ 103 ust. 4 Wytucznych nr 3 Komendanta Głównego Policji z dnia 15 lutego 2012 r. w sprawie wykonywania czynności dochodzeniowo-śledczych przez policjantów (Wyt. – skrót autora).

Jeżeli powiadomienie ma postać ustną, to ona także powinna zostać utrwalona, na przykład w protokole przesłuchania albo w postaci notatki urzędowej włączonej do akt postępowania przygotowawczego. Równie dobrze powiadomienie to może mieć formę telefoniczną, telegraficzną lub elektroniczną.

Ważne jest, by fakt zawiadomienia został utrwalony, a tym samym udokumentowany w aktach sprawy. Przyjąć jednak należy, że powiadomienie to – mając na uwadze art. 130 k.p.k. i art. 131 k.p.k. – spełni wszystkie swoje funkcje przy zachowaniu formy pisemnej. Zastosowanie bowiem art. 137 k.p.k. – umożliwiającego inne sposoby doręczeń w odniesieniu do omawianego elementu postępowania – jest niemożliwe. Nie można bowiem usprawiedliwić zamknięcia postępowania przygotowawczego „wypadkiem niecierpiącym zwłoki”.¹¹³

Obrońca ma prawo uczestniczyć w czynnościach zaznajomienia podejrzanego z materiałami postępowania. Czynność więc nie może być skuteczna, jeśli podejrzany lub obrońca nie stawili się, a usprawiedliwili swoją nieobecność i wnioskowali o wyznaczenie nowego terminu dokonania czynności. Nieusprawiedliwiona nieobecność podejrzanego i jego obrońcy powoduje jednocześnie, że zaznajomienie się nie odbędzie i możliwe jest przejście do dalszych etapów postępowania.

1.5. Udostępnienie akt w celu ich przejrzania i końcowe zaznajomienie podejrzanego z materiałami postępowania

Na żądanie podejrzanego lub obrońcy przed końcowym zaznajomieniem należy im udostępnić akta sprawy w celu ich przejrzania. Przepisy nie precyzują, jaki ma być minimalny czas zapoznania się z aktami. Przejrzanie ma odbyć się w czasie wystarczającym do zapoznania się z materiałami postępowania. Okres ten nie może być zbyt krótki, bo uniemożliwi podejrzanemu i jego obrońcy poznanie tych materiałów. Nie może też być zbyt długi, nieproporcjonalny do realnych możliwości przejrzania akt. Uwzględniając okoliczności, takie jak obszerność materiału dowodowego i zdolności percepcyjne podejrzanego, zdaniem Sądu Najwyższego „[...] zaznajomienie podejrzanego z materiałami postępowania nie może zastąpić osobistego przejrzania akt przez niego samego i jego obrońcę, toteż w żadnym wypadku nie można odmówić takiemu żądaniu”.¹¹⁴

Niezależnie od sytuacji skrajnych data musi być tak wyznaczona, by przejrzanie akt dokonało się przed terminem końcowego zaznajomienia. Równie dobrze więc może to nastąpić tego samego dnia, co zaznajomienie – w sprawach nieskomplikowanych oczywiście.

Zgodnie z art. 311 § 3 k.p.k. w obecnym przebiegu postępowania przygotowawczego wszystkie czynności związane z zamknięciem śledztwa, a więc także końcowe zaznajomienie podejrzanego (obrońcy) z materiałami postępowania, przeprowadza **wyłącznie prokurator i nie może on ich powierzyć Policji**. Czynności, jakie powinien wykonać policjant, zostały określone w § 103-104 Wytocznych KGP Nr-3. Zgodnie z nimi policjant powinien dobrać moment zaznajomienia podejrzanego (obrońcy podejrzanego) z materiałami postępowania, biorąc pod uwagę kryteria rzeczowe tej czynności, a w szczególności obszerność materiału dowodowego, jego czytelność (zrozumiałość dla podejrzanego, który najczęściej jest osobą nieobytą w zagadnieniach prawnych) oraz indywidualne zdolności percepcyjne podejrzanego.

¹¹³I. Dziugiel, Zamknięcie..., s. 48.

¹¹⁴I. Dziugiel, Zamknięcie..., s. 48; za: Wyrok SN z 21.01.1952 r., II K 920/51.

Jednakże z woli ustawodawcy z dniem 1 lipca 2015 r. dyspozycja art. 311 § 3 k.p.k. przestaje obowiązywać. Znowelizowany art. 311 k.p.k. w § 2 określa, że: „Prokurator może powierzyć Policji przeprowadzenie śledztwa w całości lub **w określonym zakresie albo dokonanie poszczególnych czynności śledztwa**;¹¹⁵ w wypadkach określonych w art. 309 pkt 2 i 3 można powierzyć Policji jedynie dokonanie poszczególnych czynności śledztwa”.

Zmieniony art. 321 § 1 k.p.k. nakłada obowiązek zapoznania stron z materiałami postępowania na **prowadzącego postępowanie przygotowawcze**,¹¹⁶ niezależnie od formy tego postępowania ani od prowadzącego. Interpretując wolę ustawodawcy według reguł wykładni językowej, należałoby stwierdzić, że zapoznanie z materiałami postępowania prowadzonego w formie śledztwa może **przeprowadzić funkcjonariusz**.¹¹⁷ Zgodnie bowiem z § 1 znowelizowanego art. 321 k.p.k., „jeżeli istnieją podstawy do zamknięcia śledztwa, na wniosek podejrzanego, pokrzywdzonego, obrońcy lub pełnomocnika o umożliwienie końcowego zapoznania się z materiałami postępowania, prowadzący postępowanie powiadamia wnioskującego o możliwości przejrzenia akt i wyznacza mu termin do zapoznania się z nimi”.

Jak jednak wynika z przedstawionego przez Prokuratora Generalnego stanowiska,¹¹⁸ „pomimo uchylenia przepisu art. 311 § 3 k.p.k., zakazującego powierzania Policji do wykonania w toku śledztwa czynności procesowych związanych z przedstawieniem, zmianą lub uzupełnieniem zarzutów oraz związanych z zamknięciem śledztwa, w sprawach, w których osobą podejrzaną jest podmiot wymieniony w art. 309 pkt 2 i 3 k.p.k. [np. inny funkcjonariusz Policji – przyp. autora], pomimo braku formalnego zakazu, powierzenie Policji wyżej wymienionych czynności nie powinno mieć miejsca i czynności te powinien wykonywać osobiście prokurator. [...] czynności umożliwiające podmiotom uprawnionym końcowe zapoznanie się z materiałami postępowania, również powinny być wykonywane osobiście przez prokuratora, gdyż w ich toku wymaga się udzielenia uprawnionym uczestnikom postępowania informacji o tym, które materiały z akt sprawy [...] zostaną przekazane sądowi z aktem oskarżenia lub jego surogatem, co może uczynić tylko prokurator jako prowadzący postępowanie”.

Istotne jest podkreślenie, że w kwestii zapoznania podejrzanego z materiałami postępowania przygotowawczego – tak w śledztwie, jak i w dochodzeniu – funkcjonariusz je prowadzący powinien ściśle współpracować z prokuratorem. Chodzi między innymi o to, by wspólnie uzgodnili zakres materiałów przekazywanych sądowi wraz z aktem oskarżenia.

Jak już wspomniano wcześniej, zaznajomienie podejrzanego z materiałami postępowania jest jedynie uprawnieniem podejrzanego. Czynność ta może rozpocząć się dopiero z chwilą stawienia się podejrzanego w oznaczonym czasie, po wyrażeniu przez niego chęci wzięcia w niej udziału. Dobrowolność udziału podejrzanego w zaznajomieniu go z materiałami postępowania przygotowawczego uniemożliwia więc stosowanie wobec niego przymusu określonego w art. 75 § 2 k.p.k.¹¹⁹.

Organ procesowy jest zobowiązany do zaznajomienia podejrzanego ze wszystkimi materiałami postępowania. Niedopuszczalna jest jakakolwiek selekcja materiału dowodowego, niezależnie od jego obszerności i złożoności. Zaznajomienie z materiałami postępowania obejmuje także poinformowanie podejrzanego i jego obrońcy o przeprowadzonych dowodach

¹¹⁵ Podkreślenie autora.

¹¹⁶ Podkreślenie autora.

¹¹⁷ Podkreślenie autora.

¹¹⁸ Pismo PG VII G 073/75/14, skierowane na ręce Pełnomocnika Komendanta Głównego Policji do spraw wdrażania w Policji zmian w procedurze karnej.

¹¹⁹ I. Dziugiel, Zamknięcie..., s. 49.

i ich znaczeniu procesowym – także w odniesieniu do innych współpodejrzanych. Gdy policjant uzna to za uzasadnione, może zaznajomić grupowo podejrzanych w sprawach wieloosobowych.¹²⁰

Bardzo ważne jest odpowiednie przygotowanie się i zaplanowanie przebiegu tej czynności, ponieważ wymaga ona szczególnej uwagi zarówno podejrzanego, jak i policjanta. Chodzi choćby o niedopuszczenie do zniszczenia przez podejrzanego aktu postępowania. Prowadzącym tę czynność powinien być funkcjonariusz, który gromadził materiał dowodowy w sprawie, bowiem zna jego zawartość i jest w stanie udzielić podejrzanemu (obrońcy) wyczerpujących informacji. Wykonywanie tej czynności w zastępstwie przez innego policjanta albo przerywanie jej przez inne osoby (interesanci, policjanci) lub rozmowy telefoniczne nie powinno mieć miejsca. Oczywiście przepisy nie zabraniają, by czynności te zostały przeprowadzone przez innego policjanta upoważnionego przez prowadzącego postępowanie przygotowawcze lub przez jego przełożonego. W każdej sytuacji wymagana jest przez zaznajamiającego znajomość materiału dowodowego postępowania.

Z przebiegu czynności zaznajomienia podejrzanego z materiałami zgromadzonymi w postępowaniu przygotowawczym sporządzany jest obowiązkowo protokół. Wymóg ten został sformułowany w art. 143 § 1 pkt. 8 k.p.k. W trakcie tej czynności policjant powinien pouczyć podejrzanego i jego obrońcę o prawie do złożenia wniosków o uzupełnienie postępowania. Po zaznajomieniu strony mają 3 dni od daty zaznajomienia na złożenie wniosków o uzupełnienie postępowania przygotowawczego. Termin ten ma jedynie charakter instrukcyjny.

Treść protokołu powinna odzwierciedlać przebieg zaznajomienia, ze szczególnym uwzględnieniem czasu trwania czynności, osób biorących w niej udział oraz składanych przez nie oświadczeń i wniosków, a także faktu pouczenia o prawie złożenia wniosku o uzupełnienie postępowania w terminie 3 dni od daty zaznajomienia. Istotne może okazać się także zamieszczenie wzmianki w przedmiocie stawiennictwa osób uprawnionych i o jego skutkach o dalszym biegu postępowania. Podejrzanym i jego obrońcą może wypowiadać się na temat przedstawianych im materiałów, wyjaśniać nasuwające się wątpliwości, składać wnioski dowodowe.¹²¹

Na gruncie praktyki policyjnej wypracowane zostały standaryzowane zapisy odnotowywane w protokole zaznajomienia podejrzanego z materiałami dochodzenia. W treści protokołu zatem, według kodeksu postępowania karnego obowiązującego aktualnie, powinny znaleźć się zapisy o tym, że:

- 1) podejrzany został poinformowany o przebiegu dochodzenia;
- 2) osobiście przeglądał akta sprawy;
- 3) pouczono go o prawie do złożenia wniosków dowodowych (wniosków o uzupełnienie postępowania);
- 4) będzie lub nie będzie składał wniosków dowodowych we wskazanym terminie – ewentualnie treść tych wniosków, gdy składa je w trakcie tej czynności;
- 5) został poinformowany o dalszym biegu postępowania.

¹²⁰ Patrz: § 103 ust. 4 zd. 2 Wyt.

¹²¹ I. Dziugiel, Zamknięcie..., s. 49.

1.6. Zamknięcie postępowania przygotowawczego i składanie wniosków o uzupełnienie postępowania przygotowawczego w świetle nowelizacji procedury karnej

Nowelizacja postępowania karnego wprowadza nowe brzmienie art. 321 k.p.k.:

§ 1. Jeżeli istnieją podstawy do zamknięcia śledztwa, na wniosek podejrzanego, pokrzywdzonego, obrońcy lub pełnomocnika o umożliwienie końcowego zapoznania się z materiałami postępowania, prowadzący postępowanie powiadamia wnioskującego o możliwości przejrzenia akt i wyznacza mu termin do zapoznania się z nimi, zapewniając udostępnienie mu akt sprawy wraz z informacją, jakie materiały z tych akt, stosownie do wymogów określonych w art. 334 § 1, będą przekazane sądowi wraz z aktem oskarżenia, i pouczeniem go o uprawnieniu wskazanym w § 5, co odnotowuje się w protokole końcowego zapoznania się strony, obrońcy lub pełnomocnika z materiałami postępowania.

§ 2. Prokurator może ograniczyć liczbę pokrzywdzonych, którym umożliwi końcowe zapoznanie się z materiałami postępowania, o którym mowa w § 1, jeżeli jest to konieczne dla zabezpieczenia prawidłowego toku postępowania. Przepis § 1 stosuje się odpowiednio, przy czym nie sporządza się protokołu.

§ 3. Termin zapoznania się strony, obrońcy i pełnomocnika z materiałami śledztwa powinien być tak wyznaczony, aby od dnia doręczenia zawiadomienia o możliwości takiego zapoznania się upłynęło co najmniej 7 dni.

§ 4. Nieusprawiedliwione niestawiennictwo podejrzanego, pokrzywdzonego, obrońcy i pełnomocnika w wyznaczonym terminie mimo prawidłowego doręczenia im zawiadomienia nie tamuje dalszego postępowania.

§ 5. W terminie 3 dni od dnia zapoznania się z materiałami postępowania strony, obrońcy lub pełnomocnicy mogą składać wnioski o uzupełnienie śledztwa, a także o uzupełnienie materiału dowodowego, który ma być przekazany sądowi wraz z aktem oskarżenia, o określone dokumenty zawarte w aktach sprawy.

§ 6. Jeżeli nie zachodzi potrzeba uzupełnienia śledztwa, wydaje się postanowienie o jego zamknięciu.

Fundamentalna zmiana dokonana nowelizacją w art. 321 k.p.k. dotyczy przede wszystkim sensu instytucji obecnie nazwanej „końcowym zaznajomieniem”. W § 3 ustawodawca dodał także zdanie o obowiązku poinformowania oskarżonego, obrońcy o materiałach, które mają być dołączone do aktu oskarżenia, wprowadzając stosowny obowiązek procesowy organu ścigania. Intencją ustawodawcy było zlikwidowanie fikcji prawnej polegającej na tym, że czynność ta dotychczas miała składać się z trzech różnych czynności:

- końcowego zaznajomienia podejrzanego z materiałami postępowania, w trakcie którego policjant miał referować podejrzanemu przebieg procesu dowodzenia, wskazywać poszczególne dowody i to, na jaką okoliczność zostały uzyskane;
- osobistego przejrzenia akt postępowania przez podejrzanego, w trakcie którego podejrzany mógł samodzielnie czytać akta sprawy, dokonywać z nich odpisów, notatek, kserokopii itd.;
- złożenia ewentualnych wniosków dowodowych o uzupełnienie postępowania w sposób wskazany przez podejrzanego.

Chodzi zatem o to, by podejrzany został **rzeczywiście zapoznany**¹²² z materiałem dowodowym. Sądzić należy, że intencją ustawodawcy było urealnienie przebiegu tych czynności. Policjant zapoznawał bowiem podejrzanego ze wszystkimi dokumentami zgromadzonymi w toku postępowania karnego, w tym także ze zwrotnymi potwierdzeniami odbioru wezwań, pismami przewodnimi do instytucji, a niejednokrotnie – kilkunastoma kopiami tego samego dokumentu. Większość z tych dokumentów nie miała wpływu na przebieg postępowania przygotowawczego, tezę zarzutu (późniejszego aktu oskarżenia), ani nie miała żadnej wartości merytorycznej.

Nadmienić w tym miejscu należy, że od dnia 8 kwietnia 2015 r. niedopuszczalna będzie jakakolwiek czynność dowodowa zmierzająca do ujawnienia okoliczności udzielania i wykonywania środków ochrony i pomocy, które przysługują w procesie karnym pokrzywdzonemu i świadkowi.¹²³

Co to w praktyce oznacza dla policjanta prowadzącego postępowanie przygotowawcze, przygotowującego się do końcowego zapoznania z materiałem postępowania przygotowawczego? Otóż ustawa o ochronie i pomocy dla pokrzywdzonego i świadka modyfikuje dotychczasową regulację k.p.k. dotyczącą niezbędnych wymogów protokołów sporządzanych z czynności procesowych o przepisy określające, które dane nie są wpisywane do protokołu sporządzanego z czynności dokonywanych z udziałem pokrzywdzonych i świadków oraz osób im najbliższych objętych ochroną lub pomocą, a także wskazuje, gdzie takie dane powinny zostać zamieszczone.

Z nowych uregulowań wynika, że w protokołach z czynności dowodowych dokonywanych z udziałem wyżej wymienionych osób nie mogą być zawarte dane dotyczące miejsca zamieszkania i zatrudnienia, tak pokrzywdzonego, jak i świadka. Dane te mogą być jedynie zamieszczone w załącznikach do protokołów z czynności dowodowych. Zakaz umieszczania w protokole danych dotyczących miejsca pracy świadka nie dotyczy jednak świadka, który jest funkcjonariuszem publicznym i składa zeznania w związku z pełnioną funkcją, chyba że dla dobra postępowania karnego nie powinny takie informacje zostać ujawnione.

Dalsze zapisy wspomnianej ustawy nakazują, by wszelkie dane identyfikujące adresy zamieszkania, miejsc zatrudnienia świadków i pokrzywdzonych oraz **inne dane i informacje pozwalające to ustalić** były przechowywane w wyodrębnionym zbiorze dokumentów, tzw. załączniku adresowym. Załącznik ten przeznaczony jest do wyłącznej wiadomości organów prowadzących postępowanie (Policja, prokuratura i sąd).

Taki zapis ustawy w sposób oczywisty zastrzega te dane dla organów postępowania, tym samym odmawiając dostępu do nich podmiotom uprawnionym do przeglądania akt. Podczas zapoznawania się z materiałami postępowania przygotowawczego zarówno podejrzani, jak i pokrzywdzeni będą mieli dostęp jedynie do zanonimizowanych (sposobem wskazanym ustawą) akt postępowania.

Oznacza to, że do akt sprawy (na wcześniejszym etapie gromadzenia materiału dowodowego) dołącza się jedynie oryginały protokołów z czynności dowodowych, które nie posiadają danych adresowych lub dotyczących miejsca pracy świadków i pokrzywdzonych, a inne dokumenty (np. notatki urzędowe) dołącza się jedynie w postaci uwierzytelnionych za zgod-

¹²²Podkreślenie autora.

¹²³ Art. 18.1 ustawy z dnia 28 listopada 2014 r. o ochronie i pomocy dla pokrzywdzonego i świadka (Dz. U. z 7 stycznia 2015 r., poz. 21).

ność z oryginałem kopii, z których te dane usunięto.¹²⁴ W ujęciu praktycznym w zasadzie nie jest możliwe przeprowadzenie wszystkich czynności w postępowaniu przygotowawczym w sposób zapewniający ukrycie danych adresowych świadków i pokrzywdzonych. Przecież bardzo często impulsem dla postępowania przygotowawczego staje się interwencja podjęta przez policjantów, którzy po jej zakończeniu sporządzają notatkę urzędową. Trudno oczekiwać, by po zakończonej interwencji policjant dokumentujący jej przebieg w notatce dbał o ukrycie tych danych itd. Zatem konieczność anonimizowania dokumentu spada na barki funkcjonariusza prowadzącego postępowanie przygotowawcze. Wydaje się, że ostatnim momentem, w którym ta anonimizacja powinna nastąpić, jest chwila zakończenia czynności dowodowych. Funkcjonariusz będzie musiał obligatoryjnie usunąć z akt sprawy wszelkie dokumenty zawierające adresy zamieszkania i zatrudnienia pokrzywdzonych i świadków. W ich miejsce w aktach postępowania umieści potwierdzone (pieczęcią urzędową i własnoręcznym podpisem) za zgodność z oryginałem kopie oryginalnych protokołów, notatek, zapisków, dokumentów, telegramów, wykazów, zestawień itp., z których usunięte zostaną dane zastrzeżone ustawą.

Nie należy jednocześnie podejmować zbyt pochopnych decyzji o anonimizacji wszystkich postępowań przygotowawczych. Procedura ta dotyczy jedynie tych spraw, które zostaną wszczęte po 8 kwietnia 2015 r, tj. po dacie wejścia w życie ustawy.¹²⁵

Aktualnie zaznajomienie z materiałami postępowania dotyczy tylko oskarżonego i obrońcy, na ich wnioski. Nowelizacja art. 321 k.p.k. wprowadza nowy § 4a, nakazujący powiadomienie przez organ prowadzący postępowanie przygotowawcze o możliwości zapoznania się z nim także pokrzywdzonego i jego pełnomocnika, jeżeli istnieją podstawy do zamknięcia postępowania przygotowawczego, a w razie zgłoszenia przez nich wniosku o dokonanie takiej czynności – wyznaczenie im odpowiedniego terminu.

W trakcie zapoznania również ci uczestnicy postępowania byliby informowani także o zakresie materiałów przekazywanych sądowi wraz z aktem oskarżenia (stosowany odpowiednio § 3). W ten sposób doszłoby do równego traktowania w tym stadium procesu obu jego stron, czyli oskarżonego i pokrzywdzonego, także w końcowej jego fazie. Natomiast zmieniony § 5, który obecnie dotyczy zgłaszania uzupełniających wniosków dowodowych po końcowym zaznajomieniu, poszerza tę możliwość także o składanie wówczas przez obie strony, z uwagi na wymogi zasad prawdy i obiektywizmu, wniosków o uzupełnienie materiału przekazywanego sądowi o określone – a więc zawsze konkretne, wskazane przez nich – dokumenty z akt postępowania przygotowawczego, co nawiązuje do art. 334 § 1 k.p.k.

Ponieważ końcowe zapoznanie pozostaje fakultatywne, także w dalszych przepisach dotyczących już postępowania sądowego wprowadza się zmiany w celu zapewnienia stronom, po zapoznaniu się z aktami w sądzie, możliwości wystąpienia o zobowiązanie prokuratora do uzupełnienia przedłożonego materiału o określone dokumenty (art. 338 § 1 k.p.k. i art. 381 § 2 k.p.k. Nowy art. 156 k.p.k. § 1a nakazuje udostępnianie im, także w toku postępowania sądowego, akt postępowania przygotowawczego w zakresie, w jakim nie zostały one przekazane sądowi, co ma umożliwić stronom realizację wyżej wskazanych uprawnień. Nie przewiduje się natomiast uprawnień sądu do domagania się od prokuratora dodatkowo określonych materiałów, co podkreślać ma zasady kontrydiktoryjności i skargowości procesu oraz ograniczać oficjalność, czyli działanie sądu z urzędu.

¹²⁴ Patrz: art. 148 § 2a-c k.p.k., znowelizowanego ustawą z dnia 28 listopada 2014 r. o ochronie i pomocy dla pokrzywdzonego i świadka.

¹²⁵ Art. 25 ustawy z dnia 28 listopada 2014 r. o ochronie i pomocy dla pokrzywdzonego i świadka.

Nowelizacja procedury karnej daje uprawnienie pokrzywdzonemu i jego pełnomocnikowi do wystąpienia z wnioskiem o umożliwienie końcowego zapoznania się z materiałami, o czym zgodnie z art. 300 § 2 k.p.k. pokrzywdzony jest pouczany. Powiadomienie jest konsekwencją złożenia takiego wniosku. Warto w tym miejscu zwrócić uwagę również na zasadniczą zmianę tej instytucji.

Dotychczas było to **końcowe zaznajomienie z materiałami**,¹²⁶ zaś nowela wprowadza instytucję **końcowego zapoznania się z materiałami**,¹²⁷ rozumianą jako prawo do osobistego przejrzania akt przez stronę, nie zaś zaznajomienia przez organ prowadzący postępowanie z treścią zebranych materiałów. Dodatkowo prowadzący postępowanie został zobowiązany do udzielenia informacji, jakie materiały z akt będą przekazane sądowi.

Nowelizacja wprowadza również kompetencję do ograniczenia liczby pokrzywdzonych, którym umożliwia się końcowe zapoznanie się z materiałami postępowania, w przypadku, kiedy jest to konieczne dla zabezpieczenia prawidłowego toku postępowania. Należy zaznaczyć, że jest to wyłączna kompetencja prokuratora. Nie oznacza to, że nie wszyscy pokrzywdzeni będą mieli prawo do zapoznania się z materiałami postępowania. Uprawnienie to przysługuje każdemu pokrzywdzonemu. Ograniczenie, o którym mowa, dotyczy jedynie konieczności sporządzania protokołu z czynności zapoznania z materiałami postępowania. Niestety, ustawodawca nie doprecyzował, jakie kryteria stosować ma prokurator, podejmując decyzję o ograniczeniu liczby pokrzywdzonych, którym umożliwi przeprowadzenie czynności z ich udziałem.

Konsekwencją zmiany w zakresie udostępnienia akt postępowania w celu zapoznania się z nimi – nie tylko podejrzanemu i jego obrońcy, ale obu stronom procesu i ich przedstawicielom procesowym – jest również wynikające z tego dla nich uprawnienie do składania wniosków dowodowych. W terminie 3 dni od dnia zapoznania się z materiałami postępowania strony obrońcy lub pełnomocnicy mogą składać wnioski o uzupełnienie śledztwa, a także o uzupełnienie materiału dowodowego, który ma być przekazany sądowi wraz z aktem oskarżenia, o określone dokumenty zawarte w aktach sprawy.

Projektuje się także zmianę, według której wymienione wyżej wnioski dowodowe mogą być przez prokuratora nieuwzględnione, jeżeli cele postępowania przygotowawczego, o których mowa w art. 297 § 1 (zadania postępowania przygotowawczego), zostały osiągnięte, a wnioski te nie mają wpływu na zakres ustaleń wskazanych w art. 297 § 1 pkt 5 (zakres niezbędny do wniesienia aktu oskarżenia), chyba że chodzi o wniosek dotyczący dowodu, którego nieprzeprowadzenie grozi jego utratą lub zniekształceniem. Prokurator, w razie nieuwzględnienia wniosku dowodowego strony, przekazuje ten wniosek wraz z aktem oskarżenia sądowi. Prokurator nie będzie jednak mógł nie uwzględnić wniosku o przeprowadzenie dowodu, który może ulec zniszczeniu lub utracie. Prezes sądu lub sąd rozstrzyga w przedmiocie wniosku przed rozprawą.

Zdaniem autorów nowelizacji uprawnienie do złożenia wniosków o uzupełnienie postępowania należy interpretować w kontekście art. 367a k.p.k., zwanego potocznie wnioskiem wydobywczym.¹²⁸ Otóż strony i ich przedstawiciele będą mogli złożyć do sądu wniosek o zarządzenie przez sąd udostępnienia dokumentów (niejako „wydobycie” ich), do których

¹²⁶ Podkreślenie autora.

¹²⁷ Podkreślenie autora.

¹²⁸ Pogląd niniejszy został przedstawiony przez prof. dr hab. Sławomira Steinborna (Uniwersytet Gdański) i prok. Janusza Śliwę, Zastępcę Prokuratora Apelacyjnego w Krakowie (członków komisji kodyfikacyjnej), w trakcie referatów wygłoszonych podczas II edycji szkolenia dla liderów z zakresu nowych rozwiązań w k.p.k., które odbyło się w dniach 4-5 września 2014 r. w Szkole Policji w Katowicach – przyp. autora.

strona nie ma dostępu, np. dokumentów niejawnych, materiałów operacyjnych lub takich, których prokurator nie załącza do aktu oskarżenia, ale które mogą zawierać dowody przeciwne do zawartych w tezach oskarżenia. Wniosek ten może także dotyczyć zarządzenia zwolnienia dysponentów tajemnic prawem chronionych z obowiązku ich zachowania na potrzeby postępowania karnego, a w konsekwencji przesłuchania ich depozytariuszy w charakterze świadków.

Jeżeli organ postępowania uwzględni wniosek strony albo jej przedstawiciela o dołączenie dokumentów (dowodów) do akt postępowania przekazywanych sądowi wraz z aktem oskarżenia, to w świetle nowelizacji nie będzie wymagane wydawanie w tej materii postanowienia czy zarządzenia. Jednakże jeżeli organ odmówi uwzględnienia w tym zakresie wnioskowi strony lub jej przedstawiciela, powinien wydać zarządzenie, które będzie jedynie doręczane wnioskodawcy (ogłaszane).¹²⁹ Zarządzenie to ma wyłącznie charakter oznajmiający i nie jest zaskarżalne.

Jeśli organ postępowania przygotowawczego uwzględni wnioski o uzupełnienie postępowania, musi wykonać czynności zgodnie z kierunkiem wskazanym we wniosku podejrzanego, obrońcy lub pokrzywdzonego albo jego pełnomocnika. W takiej sytuacji nie może odmówić stronie, która wniosowała o określoną czynność dowodową, możliwości wzięcia w niej udziału. Dotyczy to także podejrzanego, który ma prawo wzięcia udziału we wnioskowanej czynności. Dopuszczalne jest odmówienie udziału podejrzanemu we wnioskowanej czynności, jeżeli jest pozbawiony wolności w tej lub innej sprawie, a jego sprowadzenie spowodowałoby poważne trudności.

Wykonanie czynności wskazanych we wniosku powinno odbywać się zgodnie z zasadami realizacji wniosków dowodowych zawartymi w art. 170 § 2 i 3 k.p.k. Jednak warto przez chwilę skupić się na przesłankach stanowiących podstawę oddalania wniosków dowodowych, określonych w art. 170 § 1 k.p.k. Zgodnie z nimi oddala się wniosek dowodowy, gdy:

- przeprowadzenie dowodu jest niedopuszczalne;
- dowiedziona okoliczność jest nieistotna dla rozstrzygnięcia sprawy albo została już dowiedziona zgodnie z żądaniem wnioskodawcy;
- dowód jest nieprzydatny dla ustalenia okoliczności;
- przeprowadzenie dowodu jest niemożliwe;
- wniosek dowodowy w sposób oczywisty zmierza do przedłużenia postępowania.

Ostatnia przesłanka jest istotna dla szybkości procesu. Uniemożliwia ona skutecznie celowe przedłużanie postępowania przez podejrzanego. Należy zaznaczyć, że wewnętrzne przekonanie organu procesowego o tym, że wniosek o uzupełnienie postępowania złożono w tym właśnie celu, musi być oczywiste, a więc niebudzące żadnych wątpliwości. „[...] Nawet przecież wniosek np. o ponowne przesłuchanie tego samego świadka co do tej samej, najprostszej okoliczności może w konkretnej sprawie nie tylko nie zmierzać wyłączenie do przedłużenia postępowania, a wręcz przeciwnie, zmierzać jedynie do tego, by uzyskać bardziej szczegółowe informacje. Nie pozostaje więc nic innego, jak tylko zwrócić uwagę na konieczność bardzo ostrożnego korzystania z tej podstawy do oddalenia wniosku dowodowe-

¹²⁹ Pogląd wyrażony przez cytowanego wcześniej prok. Janusza Śliwę.

go, gdyż zasadność tej decyzji zależy od w istocie niepowtarzalnych okoliczności każdej sprawy [...]”.¹³⁰

Wspomniany przepis w § 3 nakazuje, by oddalenie wniosku dowodowego nastąpiło na drodze postanowienia. Oczywiście postanowienie to ma rozstrzygać jedynie kwestię nieuwzględnienia wniosku dowodowego, będącego w istocie wnioskiem o uzupełnienie postępowania przygotowawczego.

Po wykonaniu wnioskowanych przez strony czynności organ procesowy ponownie zaznajamia podejrzanego i jego obrońcę z materiałami postępowania. Zmusza to organ procesowy do ponownego wykonania wszystkich wymienionych wcześniej sekwencji czynności. To oczywiście, że wymiennie przedłuża się przez to postępowanie. Skoro jednak doktryna prawa procesowego uznała, że czynności związane z zamknięciem postępowania przygotowawczego są węzłowe dla procesu karnego, bo pozwalają ostatecznie rozwiązać, wyjaśnić wszelkie wątpliwości i uzupełnić ewentualne braki dowodowe, to prowadzącemu śledztwo lub dochodzenie pozostaje jedynie z pokorą je ponowić. Należy tu tylko wspomnieć, że ponowne zaznajomienie z materiałami postępowania odbywa się także w tej sytuacji tylko na wniosek zainteresowanego i dotyczy jedynie tych podejrzanych i obrońców, których uzupełnienie dotyczyło i jedynie wtedy, gdy o zaznajomienie wnosili.¹³¹

Czynności związane z zaznajomieniem z materiałami postępowania (a także związane z następującym po nim postanowieniem o zamknięciu dochodzenia lub śledztwa) wykonuje organ prowadzący postępowanie.

Katalog czynności związanych z zamknięciem postępowania wynikający ze zmian w procedurze karnej, które w części zaczną obowiązywać już od dnia 8 kwietnia 2015 roku, powinien obejmować takie czynności, jak:

- analiza akt postępowania przygotowawczego i chronologiczne ich uporządkowanie;
- ponumerowanie kart akt sprawy;
- anonimizacja dokumentów, w tym zwrotnych potwierdzeń odbioru, zawierających dane dotyczące miejsca zamieszkania i pracy świadka, pokrzywdzonego i osób im najbliższych;
- podjęcie decyzji, jakie materiały postępowania przygotowawczego, prowadzonego w formie dochodzenia, zostaną przekazane wraz z aktem oskarżenia;
- zaplanowanie czynności końcowego zapoznania się z materiałami postępowania przygotowawczego i przeprowadzenie tej czynności zgodnie ze złożonymi wnioskami przez strony lub ich pełnomocników/obrońców;
- uzupełnienie materiału dowodowego w przypadku złożenia wniosków dowodowych zgodnie z wolą wnioskodawcy lub oddalenie wniosków dowodowych;
- w przypadku uzupełniania materiału dowodowego ponowne zaplanowanie i przeprowadzenie czynności końcowego zapoznania się z materiałami postępowania przygotowawczego;
- wydanie postanowienia o zamknięciu postępowania przygotowawczego;
- sporządzenie aktu oskarżenia lub jego surogatów i przekazanie prokuratorowi materiałów przeprowadzonego dochodzenia.

¹³⁰J. Grajewski, L. K. Paprzycki, M. Płachta, Kodeks postępowania karnego – Komentarze Zakamycza, Kraków 2003, Kantor Wydawniczy Zakamycze, t. I, s. 480.

¹³¹ Patrz: § 104 ust. Wyt.

Z przedstawionego przez Prokuraturę Generalną stanowiska¹³² wynika, że selekcji materiałów postępowania przygotowawczego prowadzonego w formie dochodzenia, które nie zostało objęte nadzorem prokuratora, powinien samodzielnie dokonywać policjant je prowadzący. Natomiast gdy postępowanie takim nadzorem zostało objęte, wybór materiałów jest dokonywany w sposób zgodny z poleceniem prokuratora. Policja będzie przysyłać prokuratorowi wszystkie materiały przeprowadzonego postępowania przygotowawczego, poukładane i uporządkowane, ale do sądu wraz z aktem oskarżenia prokurator przekaże tylko materiały wyselekcjonowane, związane z kwestią odpowiedzialności karnej osób objętych aktem oskarżenia. W przypadku złożenia przez pokrzywdzonego w toku dochodzenia wniosku do organu Policji o umorzenie postępowania na podstawie art. 59a § 1 k.k. akta sprawy zostaną przekazane prokuratorowi w stanie, w jakim się będą znajdować.

Materiały dochodzenia w części, w jakiej nie zostaną przekazane do sądu wraz z aktem oskarżenia, powinny pozostawać w dyspozycji prokuratora.

Należy pamiętać, że uprawniony uczestnik postępowania w trakcie zapoznawania się z materiałami postępowania przygotowawczego jest również informowany o tym, jakie materiały konkretnie zostaną przekazane do sądu i poza wnioskiem o przeprowadzenie kolejnych dowodów może w terminie 3 dni od zapoznania wnioskować o przekazanie do sądu materiałów postępowania, których oskarżyciel publiczny do aktu oskarżenia załączać nie planował.

Z przywołanego powyżej stanowiska wynika również, że protokoły przesłuchania świadków, których wezwania na rozprawę żądać będzie oskarżyciel publiczny, gromadzone będą w odrębnej teczce jako wyodrębniony zbiór dokumentów i przekazane zostaną do sądu zarówno z aktem oskarżenia, jak i jego surogatami.

W chwili obecnej brak jednak regulacji prawnej precyzującej obieg i sposób przechowywania przekazywanej dokumentacji procesowej.

1.7. Postanowienie o zamknięciu śledztwa lub dochodzenia w praktyce policyjnej

Organ procesowy wydaje postanowienie o zamknięciu śledztwa lub dochodzenia, jeżeli uzna, że nie zachodzi potrzeba uzupełnienia postępowania przygotowawczego, co może nastąpić przy spełnieniu jednej z trzech przesłanek:

- 1) brak wniosków stron,
- 2) niedostrzeżenie takiej konieczności z urzędu,
- 3) upłynął trzydniowy termin ich złożenia.

Postanowienie to ogłasza się lub doręcza **stronom** oraz ich pełnomocnikom i obrońcom. Musi ono zawierać uzasadnienie zgodne z wymogami zawartymi w art. 94 § 1 pkt. 5 i art. 98 § 1 k.p.k. Postanowienie to nie należy do kategorii postanowień zaskarżalnych. Gdyby jednak zostało wniesione zażalenie na postanowienie zamykające postępowanie przygotowawcze, mogłoby to sugerować pewne braki w materiale dowodowym przeprowadzonego postępowania.

Zatem kolejnym etapem jest formalne zakończenie śledztwa lub dochodzenia przez wydanie stosownego postanowienia lub przez złożenie w sądzie wniosku bądź aktu oskarżenia. W dochodzeniu nie jest ono wymagane. Jeżeli jednak choćby jeden z podejrzanych jest

¹³² Pismo PG VII G 073/75/14, skierowane na ręce Pełnomocnika Komendanta Głównego Policji do spraw wdrażania w Policji zmian w procedurze karnej.

tymczasowo aresztowany, policjant sporządza postanowienie o zamknięciu dochodzenia w jednym egzemplarzu.¹³³ O treści postanowienia funkcjonariusz powinien powiadomić wszystkich podejrzanych i ich obrońców, wysyłając im pisma informujące o zamknięciu dochodzenia. Pisma te należy doręczyć podejrzany i obrońcom za potwierdzeniem odbioru, które należy dołączyć do akt dochodzenia.

2. AKT OSKARŻENIA

2.1. Sporządzenie aktu oskarżenia

W zależności od formy przeprowadzonego postępowania przygotowawczego różne są uprawnienia organów procesowych do sporządzania aktu oskarżenia.

Jedynym organem zawsze uprawnionym do sporządzenia aktu oskarżenia w śledztwie jest prokurator. W tej sytuacji prowadzący postępowanie przygotowawcze w tej formie po zamknięciu postępowania dowodowego przesyła prokuratorowi akta śledztwa. Wraz z aktami śledztwa przesyła pisemny wniosek o objęcie podejrzanego aktem oskarżenia i o skierowanie sprawy do postępowania sądowego.

Poza tym autorem aktu oskarżenia może być także:

- oskarżyciel prywatny (z wyłączeniem jednak postępowania przygotowawczego),
- oskarżyciel posiłkowy subsydiarny (wówczas sporządzić i podpisać go może jedynie adwokat lub radca prawny) w razie postępowania i wyczerpania drogi odwoławczej,
- Policja,
- inne organy prowadzące dochodzenie.

Policja może sporządzić akt oskarżenia w prowadzonym przez siebie dochodzeniu. Prokurator jednak zatwierdza go i wnosi do sądu. Inne organy dochodzenia samodzielnie sporządzają i wnoszą do sądu akt oskarżenia, chyba że prokurator postanowi inaczej.

2.2. Wymogi formalne aktu oskarżenia w praktyce policyjnej

Akt oskarżenia musi zostać sporządzony w formie pisemnej, szczegółowo określonej przez kodeks postępowania karnego, zgodnie z wymogami określonymi w art. 332 i 333 k.p.k. Musi on ponadto spełniać warunki dopuszczalności pisma procesowego, co zostało określone w art. 119 k.p.k. Jako że wytycza on zasięg postępowania sądowego i obejmuje sformułowanie oraz usystematyzowanie wyników postępowania przygotowawczego, a także wskazuje dowody na poparcie oskarżenia, to zgodnie z brzmieniem znowelizowanego art. 332 k.p.k. powinien zawierać:

§ 1.

- Imię i nazwisko oskarżonego, inne dane o jego osobie, dane o zastosowaniu środka zapobiegawczego oraz zabezpieczenia majątkowego,
- Dokładne określenie zarzucanego oskarżonemu czynu ze wskazaniem czasu, miejsca, sposobu i okoliczności jego popełnienia oraz skutków, a zwłaszcza wysokości powstałej szkody,

¹³³ Patrz: § 104 ust. 4 Wyt.

- Wskazanie, że czyn został popełniony w warunkach wymienionych w art. 64 Kodeksu Karnego albo art. 37 § 1 pkt 4 Kodeksu karnego skarbowego,
- Wskazanie przepisów ustawy karnej, pod które zarzucany czyn podpada,
- Wskazanie sądu właściwego do rozpoznania sprawy i trybu postępowania,
- Informację o złożeniu przez pokrzywdzonego wniosku, o którym mowa w art. 59a Kodeksu Karnego.

§ 2. Do aktu oskarżenia można dołączyć jego uzasadnienie, w którym przytacza się fakty i dowody, na których oskarżenie się opiera, a w miarę potrzeby wyjaśnia podstawę prawną oskarżenia i omawia okoliczności, na które powołuje się oskarżony w swojej obronie.

Natomiast nowe brzmienie art. 333 k.p.k. określa inne wymagane elementy aktu oskarżenia i obowiązkowe załączniki do niego:

§ 1. Akt oskarżenia powinien także zawierać wykaz dowodów, o których przeprowadzenie podczas rozprawy głównej oskarżyciel wnosi, wraz z określeniem dla każdego dowodu, jakie okoliczności mają być udowodnione, a w razie potrzeby także wraz ze wskazaniem sposobu i kolejności przeprowadzenia dowodów. Wykaz powinien być usystematyzowany według rodzajów czynności dowodowych, w szczególności zawierać odrębne listy:

- 1) osób, których wezwania na rozprawę oskarżyciel żąda,
- 2) dokumentów, których odczytania, odtworzenia bądź ujawnienia domaga się oskarżyciel,
- 3) dowodów rzeczowych, podlegających oględzinom.

§ 4. Jeżeli dane uzyskane w toku postępowania przygotowawczego wskazują na istnienie podstaw do nałożenia na określony podmiot zobowiązania, o którym mowa w art. 52 Kodeksu karnego, prokurator dołącza do aktu oskarżenia wnioski o takie zobowiązanie, wnosząc też o zawiadomienie tego podmiotu o terminie rozprawy. Wniosek powinien zawierać uzasadnienie.

Z kolei nowelizacja art. 334 k.p.k. ustala zakres materiałów, akt, dowodów, dokumentów i innych załączników stanowiących niejako ustawowe „minimum”, które prokurator przesyła sądowi wraz z aktem oskarżenia:

§ 1. Z aktem oskarżenia przekazuje się sądowi jedynie materiały postępowania przygotowawczego związane z kwestią odpowiedzialności osób wskazanych w tym akcie za czyny w nim zarzucane, obejmujące:

- 1) postanowienia i zarządzenia dotyczące tych osób wydane w toku postępowania,
- 2) protokoły z czynności dowodowych i załączniki do nich przewidziane przez ustawę,
- 3) opinie i dokumenty urzędowe i prywatne uzyskane lub złożone do akt sprawy.

§ 2. Na żądanie strony, zgłoszone w trybie wskazanym w art. 321 § 5, oskarżyciel publiczny dołącza do aktu oskarżenia również inne, wskazane w tym żądaniu, materiały postępowania przygotowawczego.

§ 3. Protokoły przesłuchania świadków, których wezwania na rozprawę żąda oskarżyciel, przekazuje się sądowi w wyodrębnionym zbiorze dokumentów.

§ 4. Do aktu oskarżenia dołącza się także po jednym odpisie tego aktu dla każdego oskarżonego.

§ 5. Jeżeli do aktu oskarżenia dołączono wnioski, o którym mowa w art. 333 § 4 k.p.k., dołącza się do niego także po jednym odpisie tego wniosku dla podmiotu, którego on dotyczy, oraz dla oskarżonego, któremu zarzuca się przestępstwo, z którego podmiot ten miał uzyskać korzyść majątkową, a także odpis aktu oskarżenia dla podmiotu, którego ten wniosek dotyczy.

§ 6. O przesłaniu aktu oskarżenia do sądu oraz o treści przepisów art. 335 k.p.k., art. 338a k.p.k. i art. 387 k.p.k. oskarżyciel publiczny zawiadamia oskarżonego i ujawnionego pokrzywdzonego, a także osobę lub instytucję, która złożyła zawiadomienie o przestępstwie.

Pokrzywdzonego należy pouczyć o uprawnieniach związanych z dochodzeniem roszczeń majątkowych oraz o treści przepisu art. 49a, a w razie potrzeby także o prawie do złożenia oświadczenia o działaniu w charakterze oskarżyciela posiłkowego.

Wskazanie oskarżonego polega na wymienieniu jego podstawowych danych personalnych oraz innych danych, takich jak daty i miejsca urodzenia, a jeśli oskarżona jest kobietą zamężna lub wdową – nazwiska rodzowego, natomiast przy nazwisku oskarżonej rozwiedzionej – nazwiska z poprzedniego małżeństwa, jeśli je zachowała, imion rodziców i nazwiska rodzowego matki. Konieczne jest także wskazanie wykształcenia i zawodu oraz miejsca zatrudnienia i stanu majątkowego. Element ten powinien także zawierać informacje dotyczące zatrzymania oraz rodzaju zastosowanego wobec oskarżonego środka zapobiegawczego i okresu jego stosowania. Jeżeli oskarżony był już uprzednio karany, należy wskazać, za jakie przestępstwa został skazany, ich kwalifikację prawną, a także czy i w jakim czasie odbył karę. „Podanie ścisłych danych dotyczących oskarżonego ma na celu zidentyfikowanie go w postępowaniu sądowym i wykonawczym oraz – w razie skazania – uniknięcie pomyłek w rejestrze skazanych”.¹³⁴

Jeżeli akt oskarżenia obejmuje kilka osób, należy wymienić w następującej kolejności oskarżonych:

- sprawców,
- podżegaczy,
- pomocników,
- inne osoby, których przestępstwo pozostaje w ścisłym związku z przestępstwem sprawców.

Układ tej części aktu oskarżenia powinien być tak skonstruowany, by po danych każdego z wymienionych wyżej oskarżonych zamieścić stawiane im zarzuty. Zarzuty te w zasadzie powinny być ułożone w porządku chronologicznym. Jednakże czyny zagrożone surowszymi karami powinny poprzedzać czyny o łagodniejszych sankcjach.

W przypadku gdy sporządzamy odrębne konkluzje dla każdego z oskarżonych, konieczne jest wymienienie w każdej z nich imienia i nazwiska wszystkich współsprawców objętych aktem oskarżenia. Natomiast jeśli przeciwko współsprawcom toczą się odrębne postępowania, to ich nazwisk nie zamieszczamy w tej części aktu oskarżenia, ograniczając się do podania ich tylko w uzasadnieniu.

Konkluzja, oprócz opisu czynu zarzucanego oskarżonemu – będąca w istocie najważniejszą częścią aktu oskarżenia – musi wskazywać także czas, miejsce, sposób i okoliczności popełnienia czynu. W tym punkcie aktu oskarżenia muszą znaleźć się zapisy dotyczące skutków czynu, a przede wszystkim rodzaju i rozmiaru powstałej szkody.

Dokładne określenie zarzucanego oskarżonemu czynu nie oznacza, że ta część aktu oskarżenia ma być szczegółowo i obszernie ujęta. Przeciwnie, określenie czynu powinno być treściwe i zwarte. Należy w nim jednak przytoczyć te wszystkie okoliczności faktyczne, które umożliwiają zakwalifikowanie czynu pod właściwy przepis prawny, dokładnie wypełniają dyspozycje tego przepisu oraz zawierają wszystkie niezbędne elementy stanu faktycznego przestępstwa. Nade wszystko „[...] konkluzja powinna być napisana przystępnie i poprawną polszczyzną, aby była zrozumiała dla każdego, kto ją będzie czytał [...]”.¹³⁵

Podczas sporządzania aktu oskarżenia należy wskazać przepisy ustawy karnej naruszone czynem oskarżonego. Należy wymienić wszystkie przepisy stanowiące łącznie prawną ocenę czynu zarzucanego oskarżonemu. W przypadku wystąpienia kumulatywnego zbiegu

¹³⁴J. Bafia i in., Kodeks..., s. 349.

¹³⁵T. Chrustowski, J. Jałowicki, H. Nowicki, Postępowanie karne – Podręcznik dla funkcjonariuszy MO, Warszawa 1965, Oddział Szkolenia KGMO, s. 285.

przepisów ustawy karnej należy podać w akcie oskarżenia wszystkie zbiegające się przepisy. Kwalifikacja prawna i jej opis mają istotną wymowę dla określenia właściwości rzeczowej oraz miejscowej. Warunkują nadto tryb postępowania sądowego zgodnie z art. 332 § 1 pkt. 5 k.p.k.

Wskazanie sądu właściwego do rozpoznania sprawy polega na wymienieniu nazwy sądu oraz jego siedziby. Określenie trybu postępowania, w jakim sprawa winna podlegać, powinno w zasadzie polegać na wskazaniu, czy sprawa podlega rozpoznaniu w trybie zwykłym, czy też w postępowaniu uproszczonym, zgodnie z wymogami określonymi w aktualnie obowiązującym art. 469 k.p.k. W świetle nowelizacji przepis art. 469 k.p.k. wraz z całym rozdziałem 51 kodeksu „Postępowania uproszczone” zostaje uchylony z dniem 1 lipca 2015 r. Zatem omawiana część „nowego” aktu oskarżenia nie będzie mogła zawierać tej adnotacji.

Intencją ustawodawcy było, by zmiany dokonane w treści art. 334 § 3-5 k.p.k. miały charakter bardziej formalny, ale też i gwarancyjny. Nowy § 3 jest tu odpowiednikiem końcowego fragmentu dotychczasowego § 1 art. 334 k.p.k. i dotyczy obowiązku dołączania do aktu oskarżenia dodatkowego odpisu tego aktu dla każdego oskarżonego, obecnie – z uwagi na obszerność treści § 1 – ujętego w odrębnej jednostce redakcyjnej.

Z kolei nowy § 5 odpowiada obecnemu § 2 art. 334 k.p.k., z tym, że poszerzono go na potrzebę pouczenia pokrzywdzonego także o możliwościach płynących z nowego art. 338a k.p.k., czyli wystąpienia przez oskarżonego o dobrowolne poddanie się karze jeszcze przed rozprawą i załatwienia tego wniosku na posiedzeniu (art. 343a k.p.k.) i jego związanych z tym uprawnieniach.

Natomiast nowy § 4 art. 334 k.p.k. nie miał dotąd swego odpowiednika, mimo tego że przewidywano możliwość wprowadzenia do postępowania nowego podmiotu, czyli osoby, wobec której miał być orzeczony obowiązek zwrotu korzyści uzyskanej przez nią z przestępstwa oskarżonego (dotychczasowy § 4 art. 333 k.p.k.). Obecnie, zmieniając status tej osoby (rozdział 8a k.p.k. i nowy § 4 art. 333 k.p.k.), wprowadzono ze względów gwarancyjnych wyraźny wymóg dołączania do aktu oskarżenia (w razie wystąpienia także przeciwko takiej osobie) odpisu wniosku jej dotyczącego dla niej i dla oskarżonego, z przestępstwem, którego wniosek ten się wiąże, oraz dodatkowego odpisu aktu oskarżenia odnośnie tego oskarżonego dla strony, której wskazany wniosek dotyczy. Byłyby one następnie jej przekazywane przez prezesa sądu po jego przyjęciu jako odpowiadającego wymogom formalnym (nowy § 4 art. 338 k.p.k.).

Przedstawione zmiany w art. 321 i 334 k.p.k. legły też u podstaw proponowanych zmian w art. 332 i 333 k.p.k., z tym, że powodem tych ostatnich jest także wprowadzenie do kodeksu nowej strony (nowy rozdział 8a k.p.k.) oraz podniesienie przez tę nowelizację rangi zasady skargowości, ograniczenie oficjalności w przeprowadzaniu dowodów w sądowym stadium procesu i wzmocnienie kontradyktoryjności tego etapu postępowania karnego. Wymaga to wprowadzenia rozwiązań sprzyjających większej aktywności oskarżyciela publicznego, a także poszerzenia jego obowiązku informacyjnego przy wnoszeniu aktu oskarżenia, ale też i uwolnienia go od niektórych, niekoniecznych z uwagi na inne ukształtowanie procesu formalnych obowiązków mających dotąd bezwzględny charakter.

Z powyższych względów zmodyfikowano treść art. 332 k.p.k. i jego § 1, dotyczący treści publicznego aktu oskarżenia, poszerzono w pkt 1 wymóg podania danych o zastosowaniu środków zapobiegawczych także o informacje o ewentualnym stosowaniu zabezpieczenia majątkowego, które będąc procesowym środkiem przymusu, nie jest jednak środkiem zapobiegawczym, choć na pewno jest to środek nad wyraz dolegliwy.

Z uwagi na charakter i znaczenie zabezpieczenia majątkowego zdecydowano zatem o prowadzeniu informowania o nim już w treści aktu oskarżenia. Poszerzono także zakres informacji określanych w art. 332 § 1 pkt 3 k.p.k., dotyczącym aktualnie jedynie wskazania,

że czyn popełniono w warunkach powrotu do przestępstwa z art. 64 k.k. lub art. 37 § 1 pkt 4 k.k.s., przyjmując, że informacje te obejmować powinny także wskazanie na działanie oskarżonego w warunkach określonych w art. 65 k.k. i całym art. 37 § 1 k.k.s., a więc sygnalizować sądowi wszystkie okoliczności mające znaczenie dla wymiaru kary. Mieć tu należy też na uwadze, że przywołane przepisy prawa karnego *sensu largo* zakładają obowiązkowe nadzwyczajne zaostrzenie kary.

Zrezygnowano z obowiązkowego wymogu uzasadnienia oskarżenia jako elementu treści publicznego aktu oskarżenia (dotychczasowy art. 332 § 1 pkt 6 k.p.k.). Przyjęto w związku z tym w art. 332 § 2 k.p.k., określającym obecnie treść uzasadnienia, że do aktu oskarżenia może być dołączone jedynie pisemne uzasadnienie i powinno ono, tak jak dotąd, zawierać przytoczenie faktów i dowodów, na których opiera się oskarżenie. W miarę potrzeby wyjaśnić należy w uzasadnieniu podstawę prawną tego oskarżenia i omówić okoliczności, na jakie powołuje się oskarżony w swej obronie.

Pomimo pozostawienia braku ustawowego wymogu uzasadniania aktu oskarżenia sporządzanego przez Policję nowelizacja wprowadza inny element obligatoryjny. Pojawia się bowiem konieczność zamieszczania w akcie oskarżenia, przy każdym powoływanym dowodzie, tzw. tezy dowodowej.¹³⁶

Otóż autor aktu oskarżenia (a więc w dochodzeniu policjant), wskazując, że źródłem dowodowym jest konkretny świadek, musi uzasadnić w skróconej formie, w jakim celu świadek ma zostać wezwany, na jaką okoliczność przesłuchany, w jaki sposób dowód ma zostać przeprowadzony oraz czemu to zeznanie ma służyć i jaką tezę aktu oskarżenia ma udowodnić. Tezy dowodowe będą sporządzane obligatoryjnie w odniesieniu do każdego dowodu (dokumentu, zeznania, opinii biegłego, dowodu rzeczowego itd.) i oddzielnie do każdego dowodu. Niedopuszczalne będzie lakoniczne stwierdzenie, że „świadków X, Y i Z należy przesłuchać na okoliczność...”.

Co więcej, intencją ustawodawcy jest, by tezy dowodowe były pogrupowane według kolejności ujawniania przed sądem dowodów (przeprowadzania dowodu) oraz według kategorii – oddzielnie świadkowie, oddzielnie dowody rzeczowe, dowody z dokumentów itd.

Powyższe zmiany wiążą się ściśle z nowym ujęciem art. 333 § 1 k.p.k. Aktualnie przepis ten zakłada jedynie, że akt oskarżenia powinien zawierać listę osób, których wezwania domaga się oskarżyciel, oraz wykaz dowodów, których przeprowadzenia on żąda. W świetle nowego brzmienia akt oskarżenia powinien także zawierać wykaz dowodów, o których przeprowadzenie na rozprawie oskarżyciel wnosi, ale z wyraźnym przy tym określeniem dla każdej takiej czynności, jakie okoliczności mają być za jej pomocą udowodnione oraz w miarę potrzeby wskazaniem sposobu i kolejności przeprowadzania tych dowodów z usystematyzowaniem według rodzajów czynności dowodowych, w tym przez odrębne listy dotyczące tych osób, które mają być wezwane, dokumentów, jakie należy odczytać lub jedynie ujawnić, i dowodów rzeczowych, które mają podlegać oględzinom przez sąd.

Oskarżyciel publiczny będzie zatem zobowiązany formułować w stosunku do każdego dowodu określone tezy dowodowe, co powinno skłonić go do rzetelnej analizy zebranych materiałów i powołania się w formułowaniu oskarżenia na konkretne ustalone okoliczności. Osobowe źródło dowodowe będzie tym samym – co do zasady – przesłuchiwane w stadium sądowym jedynie w zakresie wskazanym we wniosku oskarżyciela. W razie odczytania w trakcie rozprawy protokołu przesłuchania z postępowania przygotowawczego będzie ono ograniczone tylko do określonych fragmentów.

Dotychczasowy stan prawny i wykształcona w tym zakresie „praktyka policyjna” spowodowały, że zapis o fakultatywności uzasadnienia aktu oskarżenia sporządzanego przez Policję policjanci interpretują jako... „nie sporządza się”. To z kolei, w świetle nadchodzą-

¹³⁶ Określenie używane przez cytowanych prof. Sławomira Steinborna i prok. Janusza Śliwę – przyp. autora.

cych zmian i braku w tym zakresie wskazówek praktycznych, powoduje, że w dochodzeniach, których finałem będzie akt oskarżenia, prawidłowe sporządzenie też dowodowych może naręczać znaczne trudności. Nie można bowiem szukać wzorców w dotychczasowych uzasadnieniach aktów oskarżenia sporządzanych przez prokuratorów, ponieważ tak naprawdę obecne uzasadnienie aktu oskarżenia jest rozbudowaną formą streszczenia postępowania przygotowawczego.

Przy ewidentnym braku w tym zakresie wskazówek praktycznych, wzorców czy określonych rozporządzeniem wytycznych-zaleceń, które mogłyby być wykorzystane w pracy dochodzeniowo-śledczej, proponuję przykładowe brzmienie też dowodowych na okoliczność wprowadzenia dowodów do postępowania sądowego.¹³⁷

Teza dowodowa dotycząca dowodu z przesłuchania świadka

Przesłuchanie w charakterze świadka Tomasza Lisowskiego (dane na karcie nr 23 zbioru dokumentów nr II, zatytułowanego „Protokoły przesłuchań świadków”).

Świadek Tomasz Lisowski zostanie przesłuchany na okoliczność rozmowy, która w dniu 23 maja 2013 r. odbyła się między nim a oskarżonym Zdzisławem Markowskim. Celem przesłuchania jest ustalenie, z czyjej inicjatywy doszło do tej rozmowy oraz gdzie się odbyła i jaka była jej treść. Ponadto kluczowe jest potwierdzenie, czy w trakcie tej rozmowy oskarżony Zdzisław Markowski oferował Tomaszowi Lisowskiemu zakup narzędzi. Celem przesłuchania ma być również ustalenie, czy świadek wiedział o pochodzeniu oferowanych przedmiotów. Świadek ten określi, czy i jaką ofertę w zakresie kupna przedmiotów kierował do niego oskarżony Zdzisław Markowski.

Przesłuchanie winno zostać przeprowadzone po pouczeniu świadka Tomasza Lisowskiego o przysługującym mu uprawnieniu do odmowy zeznań, wynikającym z art. 182 § 1 k.p.k., bowiem świadek Tomasz Lisowski jest synem oskarżonego Zdzisława Markowskiego. W przeprowadzonym postępowaniu przygotowawczym świadek Tomasz Lisowski złożył zeznania, będąc pouczonym o treści art. 182 § 1 k.p.k.. Nie skorzystał z prawa do odmowy zeznań w stosunku do oskarżonego Zdzisława Markowskiego.

Teza dowodowa dotycząca dowodu z dokumentów

Ujawnienie dowodu z dokumentu w postaci zabezpieczonej w postępowaniu przygotowawczym faktury VAT nr 1221/R/2014, wystawionej z datą 12 marca 2014 r. (dokument nr 31 w zbiorze dokumentów nr IV, zatytułowanym „Dowody z dokumentów”).

Ujawnienie dowodu ma nastąpić przez okazanie go – zapoznanie się z jego treścią pokrzywdzonej Lidii Waclawskiej oraz oskarżonego Krzysztofa Polewskiego i ustanowionego przez niego obrońcę z wyboru, mec. Jarosława Wachowiaka.

Rzeczony dokument został zabezpieczony procesowo przez organ postępowania przygotowawczego w dniu 6 września 2014 r. w toku przeszukania pomieszczeń w siedzibie firmy P.H.U. „AVATAR” w obecności oskarżonego Krzysztofa Polewskiego, prokurenta P.H.U. „AVATAR”.

Przeprowadzenie dowodu z tego dokumentu dowiedzie, że pokrzywdzona Lidia Waclawska uiściła gotówką, w kwocie 5 164 zł do rąk własnych oskarżonego Krzysztofa Polewskiego, należność za zakupiony przez nią 12 marca 2014 r. w P.H.U. „AVATAR” sprzęt komputerowy, który w terminie do 14 dni od daty uiszczenia zapłaty miał być jej dostarczony przez oskarżonego Krzysztofa Polewskiego.

¹³⁷Autorem przytoczonych przykładów i propozycji jest Zbigniew Małecki – przyp. autora.

Okoliczność tę potwierdzi nadto fakt, że na przedmiotowym dowodzie rzeczowym widnieje uczyniony własnoręcznie przez oskarżonego Krzysztofa Polewskiego zapis o treści „zapłacono gotówką”, z czytelnym podpisem oskarżonego. W postępowaniu przygotowawczym oskarżony nie dowiódł, że zapis ten nie pochodzi od niego.

Teza dowodowa dotycząca dowodu z opinii biegłego

Ujawnienie opinii biegłego z zakresu mechanoskopii, nadkom. inż. Jacka Kaczmarka (dokument nr 23, na kartach 167-172 w zbiorze dokumentów nr IV, zatytułowanym „Dowody z dokumentów i opinii biegłych”).

Ujawnienie dowodu ma nastąpić poprzez odczytanie konkluzji wniosków biegłego na karcie 172. Wnioski z opinii biegłego wykażą związek przyczynowo-skutkowy pomiędzy śladami działania narzędzia na wkładce zamka zabezpieczonej w trakcie oględzin przeprowadzonych dnia 3 lutego 2013 r. na miejscu kradzieży z włamaniem do garażu, a stalowym dłutem zabezpieczonym w toku przeszukania pomieszczeń, dokonanego w dniu 17 lutego 2013 r. u oskarżonego Piotra Lewandowskiego. Okoliczność ta w sposób bezsporny potwierdzi, że wkładka zamka została wylamana dłutem zabezpieczonym później w toku postępowania przygotowawczego w charakterze dowodu rzeczowego nr 21 (zgodnie z wykazem na karcie 32 zbioru dokumentów nr II, zatytułowanym „Dowody rzeczowe”).

Organ postępowania przygotowawczego powołał do wydania opinii z zakresu mechanoskopii nadkom. inż. Jacka Kaczmarka – biegłego z Laboratorium Kryminalistycznego Komendy Wojewódzkiej Policji w Krakowie. Biegły z całkowitą pewnością potwierdził, że ślady na wkładce zamka stanowiącej materiał dowodowy pochodzą od dłuta przesłanego również do badań jako materiał porównawczy.

Z treścią opinii zapoznani zostali w toku postępowania przygotowawczego pokrzywdzony Arkadiusz Woźniak i oskarżony Piotr Lewandowski. Strony nie wniosowały o uchYLENIE opinii ani o jej uzupełnienie, jak również w żaden inny sposób nie podważały jej wniosków.

Teza dowodowa dotycząca dowodu z odtworzenia zarejestrowanego nagrania audio-video

Przeprowadzenie dowodu z odtworzenia nagrania audio-video (dowód rzeczowy nr 18, w postaci nagrania audio-video, zarejestrowanego na jednym nośniku DVD i wskazany w Wykazie Dowodów Rzeczowych nr II/4/2014, na karcie nr 12 w zbiorze dokumentów nr II, zatytułowanym „Dowody rzeczowe”).

Ujawnienie dowodu ma nastąpić poprzez odtworzenie nagrania audio-video na sali rozpraw, na odtwarzaczu DVD z monitorem. Nagranie dowodowe trwa 6 minut i 14 sekund. Kluczowym fragmentem nagrania jest sekwencja audio-video od 3 minuty i 26 sekundy do 4 minuty i 53 sekundy.

Przedmiotowe nagranie, dokonane kamerą przemysłową JVC-231L, zostało zabezpieczone procesowo w toku postępowania przygotowawczego do protokołu zatrzymania rzeczy z Centrum Ochrony i Monitoringu „SECURITAS” i uznane za dowód rzeczowy.

Ujawnienie tego dowodu poprzez odtworzenie zapisu audio-video ma na celu wykazanie, że oskarżony Zbigniew Romanowski przebywał na parkingu osiedlowym około 10 minut przed ujawnieniem przez patrol funkcjonariuszy Policji faktu włamania do samochodu volkswagen golf nr rej. PP-3241H i kradzieży z niego radioodtwarzacza. Na nagraniu, w jego krytycznym momencie (od 3 minuty i 26 sekundy do 4 minuty i 53 sekundy) widać, że oskarżony Zbigniew Romanowski podchodzi do kilku zaparkowanych na tym parkingu samochodów,

sprawdzając zamknięcia ich drzwi, a następnie przechodzi w rejon parkingu nieobjęty zasięgiem kamery przemysłowej.

Przeprowadzenie tego dowodu wykaże bezspornie, że oskarżony Zbigniew Romanowski był w miejscu przestępstwa, dokonywał rozpoznania mającego na celu wybór przedmiotu przestępstwa i miał sposobność jego dokonania.

Teza dowodowa dotycząca okazania świadkowi dowodu rzeczowego

Przeprowadzenie dowodu z okazania świadkowi Joanny Kowalczyk dowodu rzeczowego w postaci fragmentu koszuli w kratę (dowód rzeczowy nr 4, wskazany w Wykazie Dowodów Rzeczowych nr I/6/2014, na karcie nr 24, w zbiorze dokumentów nr II, zatytułowanym „Dowody rzeczowe”).

Ujawnienie dowodu ma nastąpić poprzez okazanie go świadkowi Joannie Kowalczyk, która złożyła zeznania w postępowaniu przygotowawczym (dane na karcie 23 protokołu przesłuchania świadka, na kartach 23-27 zbioru dokumentów nr II, zatytułowanego „Protokoły przesłuchań świadków”).

Przedmiotowy dowód rzeczowy w postaci fragmentu koszuli w zieloną kratę został ujawniony i zabezpieczony w postępowaniu przygotowawczym podczas przeszukania pomieszczeń mieszkalnych u oskarżonego Tadeusza Morawskiego. W chwili ujawnienia koszula była częściowo nadpalona.

Ujawnienie tego dowodu należy przeprowadzić poprzez okazanie go świadkowi Joannie Kowalczyk. Świadek ten zeznał w postępowaniu przygotowawczym, że po pobiciu pokrzywdzonego Piotra Frąckowiaka przez współoskarżonych Tadeusza Morawskiego i Jacka Adamczyka widziała oskarżonego Tadeusza Morawskiego, ubranego w taką koszulę. Świadek potwierdzi, że widziała wtedy na tej koszuli ślady przypominające krew.

Przeprowadzenie tego dowodu wykaże bezspornie, że oskarżony Tadeusz Morawski w chwili inkryminowanego mu występkę z art. 158 § 1 k.k. był ubrany w koszulę, której zniszczone fragmenty znaleziono później w jego posiadaniu. Dowód ten potwierdzi obecność oskarżonego Tadeusza Morawskiego w czasie, miejscu i okolicznościach przestępstwa będącego przedmiotem postępowania.

Okazanie świadkowi Joannie Kowalczyk przedmiotowego dowodu rzeczowego w postępowaniu przygotowawczym było niemożliwe z powodu jej nieobecności w kraju.

Teza dowodowa na okoliczność dowodu z oględzin

Przeprowadzenie dowodu z oględzin miejsca wypadku komunikacyjnego i dokumentacji fotograficznej miejsca wypadku komunikacyjnego (protokół oględzin z dnia 12 lutego 2014 r., na kartach nr 2-8, oraz dokumentacja fotograficzna na kartach 9-11, w zbiorze dokumentów nr I, zatytułowanym „Protokoły z czynności procesowych”).

Ujawnienie dowodu ma nastąpić poprzez odczytanie go i okazanie załączonej dokumentacji fotograficznej świadkowi Waldemarowi Chrostowskiemu, który prowadził postępowanie przygotowawcze w sprawie wypadku komunikacyjnego zaistniałego w dniu 12 lutego 2014 r. na drodze krajowej nr 11.

Przeprowadzenie tego dowodu ma niezwykle istotny aspekt poznawczy. Pozwoli Sądowi zapoznać się z miejscem zdarzenia i jego odtworzonym przebiegiem.

Waldemar Chrostowski jest funkcjonariuszem Policji. Od ponad 20 lat prowadzi postępowania przygotowawcze, w tym również w sprawach wypadków komunikacyjnych. W dniu zdarzenia pełnił dyżur w jednostce Policji. Jako jeden z pierwszych przybył na miejsce zdarzenia i przeprowadził jego oględziny.

Waldemar Chrostowski nie był przesłuchiwany w postępowaniu przygotowawczym, ale jego wiedza i wieloletnie doświadczenie czynią jego spostrzeżenia – w kontekście przedmiotowego przestępstwa – niezwykle istotnymi dla przedstawienia okoliczności i przyczyn zdarzenia. Waldemar Chrostowski może także przedstawić Sądowi inne informacje i swoje spostrzeżenia, które uzyskał w toku prowadzonego postępowania przygotowawczego, a w ocenie oskarżyciela, umożliwią pełniejsze zrozumienie przebiegu zdarzenia.

Teza dowodowa dotycząca przesłuchania małoletniego

Przesłuchanie w charakterze świadka małoletniego Mateusza Woźniaka, lat 12 (dane na karcie nr 18 zbioru dokumentów nr I, zatytułowanego „Protokoły przesłuchań świadków”).

Przeprowadzenie dowodu ma nastąpić poprzez odtworzenie zarejestrowanego obrazu i dźwięku (załącznik nr 1 do protokołu przesłuchania świadka Mateusza Woźniaka na kartach 18-23 zbioru dokumentów nr I, zatytułowanego „Protokoły przesłuchań świadków”, w postaci nagrania audio-video zarejestrowanego na jednym nośniku DVD i wskazanego w Wykazie Dowodów Rzeczowych nr I/02/2014, na karcie nr 2 w zbiorze dokumentów nr II, zatytułowanym „Dowody rzeczowe”).

Przesłuchanie małoletniego świadka Mateusza Woźniaka w postępowaniu przygotowawczym odbyło się w warunkach określonych w art. 185b k.p.k. w związku z art. 185a § 1-3 k.p.k. Z przesłuchania został sporządzony zapis obrazu i dźwięku. Przesłuchanie małoletniego świadka dokonane zostało w obecności psychologa, w dniu 3 marca 2014 r., w Powiatowym Centrum Pomocy Rodzinie w Złotowie; trwało 1 godzinę i 21 minut.

Z uwagi na dobro małoletniego świadka, który w chwili czynu nie ukończył 15 lat, należy zaniechać wzywania go do stawienia się w sądzie.

Ujawnienie treści zeznań małoletniego świadka Mateusza Woźniaka jest kluczowe dla wykazania sprawstwa oskarżonego Wiesława Woźniaka. Oskarżony jest ojcem małoletniego świadka. Zeznanie Mateusza Woźniaka wykaże, że oskarżony Wiesław Woźniak od ponad dwóch lat stosował przemoc fizyczną wobec pokrzywdzonej – swojej żony, a matki małoletniego świadka. Ponadto spontaniczna relacja małoletniego świadka wskaże kontekst sytuacyjny, okoliczności czynu oskarżonego oraz relacje pomiędzy stronami procesu.

Powyższe rozwiązanie będzie też wymuszało na innych stronach, w tym na oskarżonym i obrońcy, stosowne ich przygotowanie się do poszczególnych przesłuchań świadków czy ujawnienia (wprowadzenia) innych dowodów.

Sąd będzie czuwał na przestrzeganiu zakresu wniosku dowodowego, w tym poprzez uchylanie pytań, a gdyby z urzędu, z uwagi na nieobecność danej strony, sąd dokonywał takiego przesłuchania, uczyni to też tylko w zakresie tezy dowodowej (nowy art. 167 § 1 zd. II k.p.k.). Nie ma jednak przeszkód, aby tezy dowodowe określone w akcie oskarżenia ulegały rozszerzeniu w toku przewodu sądowego, na drodze wniosków stron rozpoznawanych od razu przez sąd w ramach tego przewodu, co podnosi tylko kontradiktoryjność postępowania. Przyjęte rozwiązanie podnosi też rangę posiedzenia organizacyjnego, przyjętego w ujętym na nowo art. 349 k.p.k., pozwalającego należycie zaplanować przebieg rozprawy głównej.

Wszystko to wskazuje jednocześnie, że dotychczasowy obowiązkowy wymóg uzasadniania aktu oskarżenia nie jest niezbędny i może pozostać tylko jako rozwiązanie fakultatywne, a więc jako uprawnienie autora tego aktu. Może ono mieć charakter swoistej procesowej perswazji, kiedy to przez przedstawienie podstawy dowodowej dla ostatecznego kształtu przedstawionych zarzutów lub wyjaśnienia skomplikowanej kwalifikacji prawnej prowadzi do wywołania u oskarżonego przekonania o zasadności skorzystania z koncyliacyjnych spo-

sobów zakończenia sprawy na etapie postępowania sądowego (dobrowolnego poddania się karze).

Eliminując obowiązkowość uzasadniania oskarżenia, nie uczyniono tego jednak w odniesieniu do wniosku o warunkowe umorzenie postępowania (art. 336 § 2 k.p.k.), mając na uwadze, że wniosek ten jest rozpoznawany na posiedzeniu, na którym może zapaść wyrok o warunkowym umorzeniu oparty o materiał dowodowy postępowania przygotowawczego bez bezpośredniego przeprowadzania dowodów przez sąd, a samo uzasadnienie może wówczas ograniczyć się jedynie do wskazania dowodów świadczących o tym, że wina oskarżonego nie budzi wątpliwości, oraz do wskazania okoliczności przemawiających za takim zakończeniem postępowania. Jednak w razie nieuwzględnienia takiego wniosku i skierowania sprawy na rozprawę oskarżyciel i tak musi przy tym ograniczonym uzasadnieniu dokonać czynności określonych w art. 333 § 1 k.p.k. (art. 341 § 2 zd. 3 k.p.k.), o którym wcześniej była mowa.

To samo odnieść należy do występowania przez oskarżyciela publicznego z uzgodnionym z oskarżonym wnioskiem o skazanie bez rozprawy, kiedy to uzasadnienie takiego wniosku, dołączonego do aktu oskarżenia (zmiana treści art. § 1 art. 335 k.p.k.), może ograniczać się do wskazania dowodów uzasadniających wystąpienie z takim wnioskiem i ewentualne skazanie bez przeprowadzenia rozprawy, czyli dowodów świadczących o tym, że okoliczności popełnienia czynu nie budzą wątpliwości, a cele postępowania zostaną osiągnięte bez przeprowadzania rozprawy (nowe brzmienie art. 335 § 3 k.p.k.). W tym przypadku samo orzekanie następuje na posiedzeniu, bez bezpośredniego przeprowadzania dowodów przez sąd, w oparciu o materiał dowodowy postępowania przygotowawczego. Również w tym przypadku rezygnacja z uzasadniania wniosku powiązanego z oskarżeniem nie jest wskazana. Aby jednak w razie nieuwzględnienia wniosku i skierowania sprawy na rozprawę możliwe byłoby w pełni kontrydiktoryjne procedowanie konieczne jest w takiej sytuacji zobowiązanie prokuratora do dokonania czynności, o których mowa w art. 333 § 1 i 2 k.p.k., co wymagało stosownego uzupełnienia art. 343 § 7 k.p.k. o nowe zdanie nakładające taki obowiązek.

Zmiana treści § 4 art. 333 k.p.k. dotyczy nowej strony postępowania karnego określonej w dodanym rozdziale 8a. Przepis ten dotąd też dotyczył owego podmiotu, czyli osoby zobowiązanej do zwrotu Skarbowi Państwa korzyści uzyskanej przez nią z cudzego przestępstwa, jednak nie traktowano jej jako strony procesu, ale jako swoistą quasi-stronę z ograniczonymi uprawnieniami procesowymi. Wprowadzono ją do procesu przez wniesienie aktu oskarżenia z dołączonym do niego wnioskiem ją dotyczącym, a wystąpienie prokuratora z takim wnioskiem było możliwe, ale nie obowiązkowe.

Obecnie status tego podmiotu mają normować przepisy rozdziału 8a, a art. 333 § 4 k.p.k. przyjmuje, że wystąpienie z wnioskiem o zobowiązanie podmiotu do zwrotu Skarbowi Państwa korzyści jest obowiązkiem prokuratora, jeżeli tylko dane uzyskane w toku postępowania przygotowawczego wskazują na istnienie podstaw określonych w art. 52 k.k. do jego nałożenia. Ma to ułatwić pozbawienie korzyści z cudzego przestępstwa osób trzecich. Przedstawiony wcześniej, także nowy art. 334 § 4 k.p.k. normuje z kolei pewne formalizmy obciążające oskarżyciela w związku z wystąpieniem z owym wnioskiem.

2.3. Wniosek o „umorzenie restytucyjne” – nowy element aktu oskarżenia

Nowelizacja procedury karnej wprowadza nieznaną dotąd element aktu oskarżenia. Nowość ta została wymuszona nowelizacją kodeksu karnego i dotyczy treści aktu oskarżenia. Wprowadzona art. 59a k.k. możliwość zakończenia postępowania karnego tzw. umorzeniem restytucyjnym nakłada na sporządzającego akt oskarżenia obowiązek umieszczenia w nim informacji o złożeniu przez pokrzywdzonego wniosku, o którym mowa w przywołanym wy-

zej przepisie. W postępowaniu przygotowawczym to prokurator podejmuje decyzję w przedmiocie wniosku pokrzywdzonego. Informacja o złożeniu wniosku jest zawierana w akcie oskarżenia jedynie w sytuacji, gdy prokurator nie przychylił się do wniosku pokrzywdzonego.

Należy pamiętać, że takie umorzenie jest możliwe wyłącznie na wniosek pokrzywdzonego, jednakże skierowanie takiego wniosku do sądu jest kompetencją wyłącznie prokuratora, w związku z czym, jeśli chęć złożenia takiego wniosku zostanie wyjawiona przed funkcjonariuszem Policji, należy sprawę niezwłocznie przekazać prokuratorowi.

2.3. Zatwierdzenie aktu oskarżenia sporządzonego przez Policję

Akt oskarżenia sporządzony przez Policję powinien zostać zatwierdzony przez prokuratora. Zatwierdzenie jest warunkiem ważności tego pisma procesowego. Jeśli prokurator uzna, że przedstawiony mu akt oskarżenia jest sporządzony prawidłowo, po zatwierdzeniu wnosi go do sądu. Jeżeli jednak stwierdzi, że akt ten ma pewne braki, to może dokonać w nim poprawek. Może też opracować nowy akt oskarżenia, a wadliwy wycofać z akt dochodzenia i przesłać ze swymi uwagami organowi, który go sporządził.

Przy zatwierdzaniu policyjnego aktu oskarżenia prokurator nie powinien ograniczać się do badania samego tylko aktu. Winien dokonać także analizy przebiegu dochodzenia i jego wyników, zarówno pod kątem prawidłowości pod względem prawnym, jak i merytorycznym. Szczególnie zaś do roli prokuratora należy ustalenie, czy postępowanie dowodowe nie wymaga uzupełnienia.

Zatwierdzenie aktu oznacza że prokurator uznał przedstawiony mu akt oskarżenia za trafny i zgodny z prawem. Zatwierdzenie policyjnego aktu oskarżenia jest zatem swoistą autoryzacją. Sądzę, że mimo tej autoryzacji nie zdejmuje to z organu, który go sporządził, odpowiedzialności za treść i formę aktu oskarżenia. Obarcza to jedynie dodatkową odpowiedzialnością prokuratora, który go zatwierdził.

Jeżeli akt oskarżenia sporządzony w czasie dochodzenia przez Policję zostanie zatwierdzony przez prokuratora i przesłany do sądu, to traktowany jest jako pochodzący od prokuratora. Za twierdzeniem tym przemawia choćby ta okoliczność, że w razie stwierdzenia w nim braków formalnych sąd zwraca go prokuratorowi, nie zaś Policji.

Obecna praktyka policyjna w tym zakresie odzwyczaiła policjantów od samodzielności przy konstruowaniu aktu oskarżenia w dochodzeniu. Funkcjonuje bowiem standardowy druk procesowy, którego właściwe zredagowanie przez policjanta ogranicza się jedynie do skopiowania pewnych treści i informacji z materiałów postępowania przygotowawczego do odpowiednich rubryk dokumentu. Druk ten jest idealny w sytuacji, gdy postępowanie przygotowawcze komponowało się w formacie „jeden podejrzany o jedno przestępstwo”. Jest dalece jednak niedostateczny, gdy rozwój podmiotowy i przedmiotowy postępowania spowodował, że aktem oskarżenia należy objąć kilku współoskarżonych o kilka przestępstw. Postuluję zatem, by policjanci zaczęli wdrażać się do samodzielnego konstruowania aktu oskarżenia.

2.5. Faktyczne wniesienie aktu oskarżenia

W ciągu 14 dni od daty zamknięcia postępowania przygotowawczego prowadzonego w formie śledztwa lub od otrzymania aktu oskarżenia sporządzonego przez Policję w dochodzeniu prokurator sporządza lub zatwierdza otrzymany akt oskarżenia. Po tej czynności wnosi go wraz z aktami zamkniętego postępowania przygotowawczego do sądu. W sytuacji, gdy podejrzany jest tymczasowo aresztowany, termin ten ulega skróceniu do 7 dni. Obie sytuacje reguluje art. 331 § 1 i 3 k.p.k.. Terminy te mają służyć przyśpieszeniu postępowania.

Jednocześnie art. 331 § 4 k.p.k. określa, że w sprawie, w której wobec podejrzanego trwa tymczasowe aresztowanie, akt oskarżenia musi być wniesiony nie później niż 14 dni przed upływem dotychczas określonego terminu stosowania tego środka zapobiegawczego. Termin ten jest niezależny od formy prowadzonego postępowania przygotowawczego, w którego toku wobec podejrzanego zastosowano tymczasowe aresztowanie. Takie uregulowanie ma znaczenie praktyczne, gdy zaistnieje potrzeba wystąpienia do sądu apelacyjnego z wnioskiem o przedłużenie tymczasowego aresztowania, zgodnie z art. 263 § 4 k.p.k.¹³⁸ Terminy wskazane w art. 331 k.p.k. mają charakter instrukcyjny. Ich niezachowanie nie odbiera aktowi oskarżenia mocy prawnej, może jednak skutkować odpowiedzialnością służbową.

¹³⁸J. Grajewski, L. K. Paprzycki, M. Płachta: Kodeks..., s. 819.

BIBLIOGRAFIA

Akty prawne:

- Kodeks Postępowania Karnego – Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. (Dz. U. Nr 89, poz. 555, z późn. zm.)
- Kodeks Karny – Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. (Dz. U. z 1997 r. Nr 88 poz. 553 z późn. zm.)
- Ustawa z dnia 28 listopada 2014 r. o ochronie i pomocy dla pokrzywdzonego i świadka (Dz. U. z 7 stycznia 2015 r., poz. 21).
- Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 11 września 2014 r. Regulamin wewnętrznego urzędowania powszechnych jednostek organizacyjnych prokuratury (Dz. U. 2014, poz. 1218)
- Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 18 grudnia 2014 r. zmieniające rozporządzenie – Regulamin wewnętrznego urzędowania powszechnych jednostek organizacyjnych prokuratury (Dz. U. 2014, poz. 1962)
- Wytyczne nr 3 Komendanta Głównego Policji z dnia 15 lutego 2012 r. w sprawie wykonywania czynności dochodzeniowo-śledczych przez policjantów

Literatura:

- Bafia J. i in., Kodeks postępowania karnego. Komentarz, red. M. Mazur, Wydawnictwo Prawnicze, Warszawa 1971
- Chrustowski T., Jałowicki J., Nowicki H., Postępowanie karne – podręcznik dla funkcjonariuszy MO, Oddział Szkolenia KGMO, Warszawa 1965,
- Czajka M., Światłowski A., Prawo w diagramach – Kodeks postępowania karnego, PPU „Park” Sp. z o.o., Bielsko-Biała 2003
- Daszkiewicz W., Prawo karne procesowe. Zagadnienia ogólne, Branta, Bydgoszcz 2000
- Grajewski J., Paprzycki L. K., Płachta M., Kodeks postępowania karnego – Komentarze Zakamycza, Kantor Wydawniczy Zakamycze, Kraków 2003
- Kalinowski S., Siewierski M., Kodeks postępowania karnego – Komentarz, Wydawnictwo Prawnicze, Warszawa 1966
- Kmieciak R., Skrętowicz E., Proces karny, Zakamycze, Kraków 2002
- Marszał K., Proces karny, Volumen, Katowice 2008
- Siewierski M., Tylman J., Olszewski M., Postępowanie karne w zarysie, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1971
- Stefański R. A., Kodeks postępowania karnego. Komentarz, Dom Wydawniczy ABC, Warszawa 2004
- Waltoś S., Proces karny – zarys systemu, Wydawnictwo Prawnicze LexisNexis, Warszawa 2009

Periodyki:

- Dziugieł I., Zamknięcie śledztwa lub dochodzenia w nowym kodeksie postępowania karnego, „Policja – Kwartalnik kadry kierowniczej Policji” 2000, nr 1
- Grzegorzczak T., Akt oskarżenia w postępowaniu uproszczonym, „Prokuratura i Prawo” 1997, nr 4
- Grzeszczyk W., Zamknięcie śledztwa lub dochodzenia, „Prokuratura i Prawo” 1997, nr 11

Kudrelek J., Postępowanie przygotowawcze – dochodzenie, „Gazeta Policyjna” 2003, nr 20
Liszewski J., Zamknięcie śledztwa lub dochodzenia, „Przegląd Policyjny” 1992, nr 2-3
Młynarczyk Z., Przedstawienie zarzutów, badanie wniosków dowodowych, niektóre czynności dowodowe oraz zaznajomienie z materiałami postępowania przygotowawczego, „Prokuratura i Prawo” 1995, nr 7-8
Materiały II edycji szkolenia dla liderów z zakresu nowych rozwiązań w k.p.k., Katowice 4-5 września 2014 r.
Materiały szkoleniowe dla funkcjonariuszy Policji – Nowelizacja kodeksu postępowania karnego, Warszawa 2014
Uzasadnienie projektu nowelizacji kodeksu postępowania karnego

Dz. U. z dnia 3 czerwca 2014 r., poz. 739

**ROZPORZĄDZENIE
MINISTRA SPRAWIEDLIWOŚCI
z dnia 27 maja 2014 r.**

**w sprawie określenia wzoru pouczenia o uprawnieniach i obowiązkach pokrzywdzonego
w postępowaniu karnym¹³⁹**

Na podstawie art. 300 § 3 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz. U. nr 89, poz. 555, z późn. zm.¹⁴⁰) zarządza się, co następuje:

§ 1. Określa się wzór pouczenia o uprawnieniach i obowiązkach pokrzywdzonego w postępowaniu karnym, stanowiący załącznik do rozporządzenia.

§ 2. Rozporządzenie wchodzi w życie po upływie 30 dni od dnia ogłoszenia.

Minister Sprawiedliwości: M. Biernacki

¹³⁹ Niniejsze rozporządzenie dokonuje w zakresie swojej regulacji wdrożenia dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2012/29/UE z dnia 25 października 2012 r. ustanawiającej normy minimalne w zakresie praw, wsparcia i ochrony ofiar przestępstw oraz zastępującej decyzję ramową Rady 2001/220/WSiSW (Dz. Urz. UE L 315 z 14.11.2012, str. 57).

¹⁴⁰ Zmiany wymienionej ustawy zostały ogłoszone w Dz. U. z 1999 r. nr 83, poz. 931, z 2000 r. nr 50, poz. 580, nr 62, poz. 717, nr 73, poz. 852 i nr 93, poz. 1027, z 2001 r. nr 98, poz. 1071 i nr 106, poz. 1149, z 2002 r. nr 74, poz. 676, z 2003 r. nr 17, poz. 155, nr 111, poz. 1061 i nr 130, poz. 1188, z 2004 r. nr 51, poz. 514, nr 69, poz. 626, nr 93, poz. 889, nr 240, poz. 2405 i nr 264, poz. 2641, z 2005 r. nr 10, poz. 70, nr 48, poz. 461, nr 77, poz. 680, nr 96, poz. 821, nr 141, poz. 1181, nr 143, poz. 1203, nr 163, poz. 1363, nr 169, poz. 1416 i nr 178, poz. 1479, z 2006 r. nr 15, poz. 118, nr 66, poz. 467, nr 95, poz. 659, nr 104, poz. 708 i 711, nr 141, poz. 1009 i 1013, nr 167, poz. 1192 i nr 226, poz. 1647 i 1648, z 2007 r. nr 20, poz. 116, nr 64, poz. 432, nr 80, poz. 539, nr 89, poz. 589, nr 99, poz. 664, nr 112, poz. 766, nr 123, poz. 849 i nr 128, poz. 903, z 2008 r. nr 27, poz. 162, nr 100, poz. 648, nr 107, poz. 686, nr 123, poz. 802, nr 182, poz. 1133, nr 208, poz. 1308, nr 214, poz. 1344, nr 225, poz. 1485, nr 234, poz. 1571 i nr 237, poz. 1651, z 2009 r. nr 8, poz. 39, nr 20, poz. 104, nr 28, poz. 171, nr 68, poz. 585, nr 85, poz. 716, nr 127, poz. 1051, nr 144, poz. 1178, nr 168, poz. 1323, nr 178, poz. 1375, nr 190, poz. 1474 i nr 206, poz. 1589, z 2010 r. nr 7, poz. 46, nr 98, poz. 626, nr 106, poz. 669, nr 122, poz. 826, nr 125, poz. 842, nr 182, poz. 1228 i nr 197, poz. 1307, z 2011 r. nr 48, poz. 245 i 246, nr 53, poz. 273, nr 112, poz. 654, nr 117, poz. 678, nr 142, poz. 829, nr 191, poz. 1135, nr 217, poz. 1280, nr 240, poz. 1430, 1431 i 1438 i nr 279, poz. 1645, z 2012 r. poz. 886, 1091, 1101, 1327, 1426, 1447 i 1529, z 2013 r. poz. 480, 765, 849, 1247, 1262, 1282 i 1650 oraz z 2014 r. poz. 85 i 384.

POUCZENIE O UPRAWNIENIACH I OBOWIĄZKACH POKRZYWDZONEGO W POSTĘPOWANIU KARNYM

Osoba fizyczna lub prawna, której dobro zostało bezpośrednio naruszone lub zagrożone przez przestępstwo, jest pokrzywdzonym w postępowaniu karnym (art. 49 § 1).¹⁴¹ Przedstawiciel lub opiekun pokrzywdzonego małoletniego, całkowicie albo częściowo ubezwłasnowolnionego lub nieporadnego może wykonywać jego prawa (art. 51). Osoba najbliższa może również wykonywać prawa zmarłego pokrzywdzonego (art. 52).

W postępowaniu przygotowawczym poprzedzającym wniesienie sprawy do sądu pokrzywdzony jest stroną procesową (art. 299 § 1). **Oznacza to, że w tym postępowaniu pokrzywdzonemu przysługują wymienione poniżej uprawnienia:**

1. Prawo do korzystania z pomocy wybranego przez siebie pełnomocnika, którym może być adwokat lub radca prawny. Nie można mieć więcej niż trzech pełnomocników jednocześnie. Jeżeli pokrzywdzony wykaże, że nie stać go na pełnomocnika, sąd może wyznaczyć pełnomocnika z urzędu (art. 78 § 1, art. 87 § 1 i 2, art. 88).
2. Prawo do złożenia zażalenia na postanowienie o odmowie wszczęcia lub umorzeniu śledztwa lub dochodzenia oraz zażalenia na beczynność, jeżeli w ciągu 6 tygodni od złożenia przez pokrzywdzonego zawiadomienia o przestępstwie nie został on powiadomiony o wszczęciu albo odmowie wszczęcia śledztwa lub dochodzenia (art. 306 § 1, 1a, 3).
3. Prawo do składania wniosków o przeprowadzenie przez Policję lub prokuratora określonej czynności lub dowodu, np. przesłuchania wskazanego świadka lub zbadania dokumentu (art. 315 § 1). Jeżeli istnieje obawa, że świadka nie będzie można przesłuchać na rozprawie, pokrzywdzony może wystąpić o jego przesłuchanie przez sąd lub zwrócić się do prokuratora o przesłuchanie świadka w tym trybie (art. 316 § 3).
4. Prawo do udziału w czynnościach postępowania, w tym także w przeprowadzeniu dowodu. W czynnościach tych może również uczestniczyć pełnomocnik pokrzywdzonego (art. 316). W szczególnie uzasadnionym wypadku można odmówić dopuszczenia pokrzywdzonego i pełnomocnika do czynności ze względu na dobro postępowania (art. 317 § 2).
5. Prawo do doręczenia postanowienia o dopuszczeniu dowodu z opinii biegłego, prawo do wzięcia udziału w przesłuchaniu biegłego oraz prawo do zapoznania się z jego pisemną opinią (art. 318).
6. Prawo dostępu do akt sprawy, do sporządzania odpisów i kopii. Można odmówić dostępu do akt ze względu na ważny interes państwa lub dobro postępowania (art. 156 § 5).
7. Prawo do złożenia wniosku o skierowanie sprawy do postępowania mediacyjnego w celu pogodzenia się z podejrzanym (art. 23a). Pozytywne wyniki przeprowadzonej mediacji są brane pod uwagę przez sąd przy wymiarze kary (art. 53 § 3 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (Dz. U. nr 88, poz. 553, z późn. zm.).

Pokrzywdzony jest obowiązany:

- 1) wskazać adres dla doręczeń w kraju, kiedy przebywa za granicą; w przeciwnym wypadku pismo wysłane na ostatnio znany adres w kraju zostanie uznane za skutecznie doręczone, a czynność lub rozprawa zostanie przeprowadzona pod nieobecność pokrzywdzonego;

¹⁴¹ Jeżeli nie wskazano innej podstawy prawnej, przepisy w nawiasach oznaczają odpowiednie artykuły ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz. U. nr 89, poz. 555, z późn. zm.).

niewskazanie adresu może również uniemożliwić złożenie wniosku, zażalenia lub apelacji z powodu upływu terminów (art. 138);

- 2) podać nowy adres w wypadku zmiany miejsca zamieszkania lub pobytu; w przeciwnym wypadku pismo wysłane na dotychczasowy adres zostanie uznane za skutecznie doręczone, a czynność lub rozprawa zostanie przeprowadzona pod nieobecność pokrzywdzonego; niewskazanie adresu może również uniemożliwić złożenie wniosku, zażalenia lub apelacji z powodu upływu terminów (art. 139).

Potwierdzam otrzymanie pouczenia:

.....

(data, podpis)

Sygn. akt

**DODATKOWE UPRAWNIENIA POKRZYWDZONEGO W ZWIĄZKU
Z PROWADZENIEM POSTĘPOWANIA PRZYSPIESZONEGO**

1. W postępowaniu przyspieszonym powództwo cywilne jest niedopuszczalne (art. 517e § 4)¹⁴².
2. Pokrzywdzony lub inna uprawniona osoba może aż do zakończenia pierwszego przesłuchania pokrzywdzonego na rozprawie głównej, złożyć wniosek o orzeczenie przez sąd obowiązku naprawienia w całości albo w części szkody wyrządzonej przestępstwem lub zadośćuczynienia za doznaną krzywdę. W razie skazania sąd może orzec, a na wniosek pokrzywdzonego lub innej osoby uprawnionej orzeka, obowiązek naprawienia szkody w całości albo w części lub zadośćuczynienia za doznaną krzywdę (art. 46 § 1 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (Dz. U. nr 88, poz. 553, z późn. zm.).
3. W postępowaniu przyspieszonym do chwili zakończenia pierwszego przesłuchania wszystkich oskarżonych na rozprawie głównej oskarżony może złożyć wniosek o wydanie wyroku skazującego i wymierzenie mu określonej kary lub środka karnego bez przeprowadzania postępowania dowodowego. Sąd może uwzględnić wniosek oskarżonego o wydanie wyroku skazującego, gdy okoliczności popełnienia przestępstwa nie budzą wątpliwości i cele postępowania zostaną osiągnięte mimo nieprzeprowadzenia rozprawy w całości; przy czym uwzględnienie takiego wniosku jest możliwe jedynie wówczas, gdy nie sprzeciwia się temu prokurator, a także pokrzywdzony należycie powiadomiony o terminie rozprawy oraz pouczony o możliwości zgłoszenia przez oskarżonego tego wniosku (art. 387).
4. Złożony przed rozprawą wniosek oskarżonego o wydanie wyroku skazującego i wymierzenie mu określonej kary lub środka karnego bez przeprowadzania postępowania dowodowego, może być rozpoznany przez sąd na posiedzeniu. O terminie posiedzenia sąd zawiadamia strony, przesyłając im odpis wniosku. Nieusprawiedliwione niestawiennictwo pokrzywdzonego lub oskarżyciela publicznego na posiedzeniu lub rozprawie nie stoi na przeszkodzie uwzględnieniu wniosku, jeżeli spełnione są pozostałe warunki określone w art. 387 (art. 474a).
5. Pokrzywdzony ma prawo aż do rozpoczęcia przewodu sądowego do złożenia oświadczenia o działaniu w postępowaniu przyspieszonym w charakterze oskarżyciela posiłkowego. Pokrzywdzony jako oskarżyciel posiłkowy, ma prawo składać wnioski dowodowe, być obecnym na całej rozprawie, zadawać pytania przesłuchiwanym osobom (art. 53-54), składać zażalenia oraz złożyć apelację od wyroku (art. 444).

Potwierdzam otrzymanie pouczenia:

.....
(data i podpis)

¹⁴² Jeżeli nie wskazano innej podstawy prawnej, przywołane przepisy oznaczają odpowiednie artykuły ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz. U. nr 89, poz. 555, z późn. zm.).

Dz.U.2014.761

**ROZPORZĄDZENIE
MINISTRA SPRAWIEDLIWOŚCI**

z dnia 30 maja 2014 r.

**w sprawie określenia wzoru pouczenia o uprawnieniach i obowiązkach podejrzanego
w postępowaniu karnym⁽¹⁾**

(Dz. U. z dnia 6 czerwca 2014 r.)

Na podstawie art. 300 § 3 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. - Kodeks postępowania karnego (Dz. U. nr 89, poz. 555, z późn. zm.) zarządza się, co następuje:

§ 1. Określa się wzór pouczenia o uprawnieniach i obowiązkach podejrzanego w postępowaniu karnym, stanowiący załącznik do rozporządzenia.

§ 2. Rozporządzenie wchodzi w życie po upływie 30 dni od dnia ogłoszenia.

**POUCZENIE O UPRAWNIENIACH I OBOWIĄZKACH PODEJRZANEGO
W POSTĘPOWANIU KARNYM**

Podejrzanemu w postępowaniu karnym przysługują wymienione poniżej uprawnienia:

1. Prawo do składania wyjaśnień, także na piśmie, prawo do odmowy składania wyjaśnień lub odmowy odpowiedzi na poszczególne pytania, bez konieczności podania przyczyn odmowy (art. 175 § 1, art. 176 § 1)⁽²⁾.
2. Prawo do korzystania z pomocy wybranego przez siebie obrońcy. Jeżeli podejrzanym wykaże, że nie stać go na obrońcę, sąd może wyznaczyć obrońcę z urzędu (art. 78 § 1). Nie można mieć więcej niż trzech obrońców jednocześnie (art. 77). W wypadku skazania lub warunkowego umorzenia postępowania karnego podejrzanym może zostać obciążony kosztami obrony z urzędu (art. 627, art. 629).
3. Na żądanie podejrzanego przy jego przesłuchaniu może być obecny obrońca (art. 301).
4. Jeżeli podejrzanym nie zna wystarczająco języka polskiego - prawo do korzystania z bezpłatnej pomocy tłumacza, także przy kontaktach z obrońcą (art. 72 § 1).
5. Prawo do informacji o treści zarzutów, ich uzupełnieniu i zmianach oraz kwalifikacji prawnej zarzucanego przestępstwa (art. 313 § 1, art. 314, art. 325a § 2 i art. 325g § 2).
6. Prawo do składania wniosków o dokonanie czynności śledztwa lub dochodzenia, np. o przesłuchanie świadka, uzyskanie dokumentu, dopuszczenie opinii biegłego (art. 315 § 1).
7. Prawo dostępu do akt sprawy, do sporządzania odpisów i kopii. Można odmówić dostępu do akt ze względu na ważny interes państwa lub dobro postępowania (art. 156 § 5).
8. Prawo do zapoznania się z materiałami śledztwa lub dochodzenia przed jego zakończeniem. W trakcie tych czynności podejrzanemu może towarzyszyć obrońca (art. 321 § 1 i 3, art. 325a § 2).
9. Prawo do złożenia wniosku o skierowanie sprawy do postępowania mediacyjnego w celu pogodzenia się z pokrzywdzonym (art. 23a). Pozytywne wyniki przeprowadzonej mediacji są brane pod uwagę przez sąd przy wymiarze kary (art. 53 § 3 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. - Kodeks karny (Dz. U. nr 88, poz. 553, z późn. zm.)).
10. W postępowaniu przyspieszonym, w przypadku zapewnienia uczestnictwa podejrzanego w postępowaniu w drodze wideokonferencji, może on składać wnioski oraz inne oświadczenia oraz dokonywać czynności procesowych wyłącznie ustnie do protokołu (art. 517ea § 1). W ten sam sposób może być zapewniony udział w postępowaniu obrońcy i tłumacza (art. 517b § 2c i 2d). W postępowaniu przyspieszonym wniosek o uzasadnienie wyroku

może być zgłoszony ustnie do protokołu albo złożony na piśmie w terminie 3 dni od daty ogłoszenia wyroku; termin do wniesienia apelacji wynosi 7 dni (art. 517h § 1).

Podejrzany nie ma obowiązku dowodzenia swojej niewinności ani obowiązku dostarczania dowodów na swoją niekorzyść (art. 74 § 1). Jest jednak obowiązany poddać się:

- 1) oględzinom ciała i badaniom niepołączonym z naruszeniem ciała, pobraniu odcisków palców, fotografowaniu oraz okazaniu innym osobom (art. 74 § 2 pkt 1);
- 2) badaniom psychologicznym i psychiatrycznym oraz badaniom połączonym z dokonaniem zabiegów na ciele, z wyjątkiem chirurgicznych, pod warunkiem że nie zagraża to zdrowiu, jeżeli przeprowadzenie tych badań jest niezbędne (zwłaszcza pobranie krwi, włosów lub wydzielin organizmu, np. śliny); badania powinny być przeprowadzone przez uprawnionego do tego pracownika służby zdrowia (art. 74 § 2 pkt 2);
- 3) pobraniu przez policjanta wymazu ze śluzówki policzków, o ile jest to konieczne i nie zagraża zdrowiu (art. 74 § 2 pkt 3).

Niespełnienie tych obowiązków może prowadzić do zatrzymania i przymusowego doprowadzenia podejrzanego, jak również skutkować zastosowaniem wobec niego w niezbędnym zakresie siły fizycznej lub środków technicznych służących obezwładnieniu (art. 74 § 3a).

Podejrzany obowiązany jest również:

- 1) zawiadamiać organ prowadzący postępowanie o każdej zmianie miejsca pobytu trwającego dłużej niż 7 dni i stawiać się na każde wezwanie; w wypadku niestawiennictwa podejrzanego może być zatrzymany i sprowadzony przymusowo (art. 75 § 1 i 2);
- 2) wskazać adres, na który kierowana będzie korespondencja; w przeciwnym wypadku czynność lub rozprawa zostanie przeprowadzona pod nieobecność podejrzanego; niewskazanie adresu może również uniemożliwić złożenie wniosku, zażalenia lub apelacji z powodu upływu terminów (art. 133 § 2);
- 3) wskazać adres dla doręczeń w kraju, kiedy przebywa za granicą; w przeciwnym wypadku pismo wysłane na ostatnio znany adres w kraju zostanie uznane za skutecznie doręczone, a czynność lub rozprawa zostanie przeprowadzona pod nieobecność podejrzanego; niewskazanie adresu może również uniemożliwić złożenie wniosku, zażalenia lub apelacji z powodu upływu terminów (art. 138);
- 4) podać nowy adres w wypadku zmiany miejsca zamieszkania lub pobytu; w przeciwnym wypadku pismo wysłane na dotychczasowy adres zostanie uznane za skutecznie doręczone, a czynność lub rozprawa zostanie przeprowadzona pod nieobecność podejrzanego; niewskazanie adresu może również uniemożliwić złożenie wniosku, zażalenia lub apelacji z powodu upływu terminów (art. 139).

Potwierdzam otrzymanie pouczenia:

.....
(data, podpis)

¹⁾ Niniejsze rozporządzenie dokonuje w zakresie swojej regulacji wdrożenia dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2012/13/UE z dnia 22 maja 2012 r. w sprawie prawa do informacji w postępowaniu karnym (Dz. Urz. UE L 142 z 01.06.2012, str. 1).

²⁾ Jeżeli nie wskazano innej podstawy prawnej, przepisy w nawiasach oznaczają odpowiednie artykuły ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. - Kodeks postępowania karnego (Dz. U. nr 89, poz. 555, z późn. zm.).

Dz.U.2014.737

**ROZPORZĄDZENIE
MINISTRA SPRAWIEDLIWOŚCI**

z dnia 27 maja 2014 r.

w sprawie określenia wzoru pouczenia o uprawnieniach zatrzymanego w postępowaniu karnym⁽¹⁾

(Dz. U. z dnia 3 czerwca 2014 r.)

Na podstawie art. 244 § 5 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. - Kodeks postępowania karnego (Dz. U. nr 89, poz. 555, z późn. zm.) zarządza się, co następuje:

§ 1. Określa się wzór pouczenia o uprawnieniach zatrzymanego w postępowaniu karnym, stanowiący załącznik do rozporządzenia.

§ 2. Rozporządzenie wchodzi w życie po upływie 30 dni od dnia ogłoszenia.

**POUCZENIE O UPRAWNIENIACH ZATRZYMANEGO
W POSTĘPOWANIU KARNYM**

Zatrzymanemu w postępowaniu karnym przysługują wymienione poniżej uprawnienia:

1. Prawo do informacji o przyczynie zatrzymania i do bycia wysłuchanym (art. 244 § 2)⁽²⁾.
2. Prawo do złożenia lub odmowy złożenia oświadczenia w swojej sprawie (art. 244 § 3).
3. Prawo do niezwłocznego kontaktu z adwokatem i bezpośredniej z nim rozmowy (art. 245 § 1).
4. Jeżeli zatrzymany nie zna wystarczająco języka polskiego - prawo do korzystania z bezpłatnej pomocy tłumacza (art. 72 § 1).
5. Prawo do otrzymania odpisu protokołu zatrzymania (art. 244 § 3).
6. Prawo do zawiadomienia osoby najbliższej, jak również pracodawcy, szkoły, uczelni, dowódcy oraz osoby zarządzającej przedsiębiorstwem zatrzymanego albo przedsiębiorstwem, za które jest on odpowiedzialny, o zatrzymaniu (art. 245 § 2, art. 261 § 1 i 3).
7. Jeżeli zatrzymany nie jest obywatelem polskim - prawo do kontaktu z urzędem konsularnym lub z przedstawicielstwem dyplomatycznym państwa, którego jest obywatelem. Jeżeli nie posiada żadnego obywatelstwa - prawo do kontaktu z przedstawicielem państwa, w którym zatrzymany mieszka na stałe (art. 612 § 2). Jeżeli przewiduje to umowa konsularna między Polską a państwem, którego zatrzymany jest obywatelem, właściwy urząd konsularny lub przedstawicielstwo dyplomatyczne zostaną poinformowane o zatrzymaniu również bez jego prośby⁽³⁾.
8. Prawo do wniesienia do sądu zażalenia na zatrzymanie w terminie 7 dni od dnia zatrzymania. W zażaleniu można się domagać zbadania zasadności, legalności oraz prawidłowości zatrzymania (art. 246 § 1).
9. Prawo do natychmiastowego zwolnienia, jeżeli przyczyny zatrzymania przestały istnieć, albo po upływie 48 godzin od chwili zatrzymania, o ile zatrzymany nie zostanie w tym czasie przekazany do sądu z wnioskiem o zastosowanie tymczasowego aresztowania. W wypadku przekazania do sądu zatrzymany zostanie zwolniony, jeżeli w ciągu 24 godzin od przekazania nie zostanie mu doręczone postanowienie o zastosowaniu tymczasowego aresztowania (art. 248 § 1 i 2).
10. Dostęp do niezbędnej pomocy medycznej.

Potwierdzam otrzymanie pouczenia:

.....

(data, podpis)

¹⁾ Niniejsze rozporządzenie dokonuje w zakresie swojej regulacji wdrożenia dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2012/13/UE z dnia 22 maja 2012 r. w sprawie prawa do informacji w postępowaniu karnym (Dz. Urz. UE L 142 z 01.06.2012, str. 1).

²⁾ Jeżeli nie wskazano innej podstawy prawnej, przepisy w nawiasach oznaczają odpowiednie artykuły ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. - Kodeks postępowania karnego (Dz. U. nr 89, poz. 555, z późn. zm.).

³⁾ Dotyczy obywateli Afganistanu, Algierii, Australii, Austrii, Belgii, Białorusi, Bośni i Hercegowiny, Bułgarii, Chińskiej Republiki Ludowej, Chorwacji, Cypru, Czech, Czarnogóry, Estonii, Finlandii, Francji, Grecji, Kambodży, Kanady, Kazachstanu, Kirgistanu, Korei Północnej, Kuby, Laosu, Litwy, Łotwy, Macedonii, Meksyku, Mołdawii, Mongolii, Nowej Zelandii, Rosji, Rumunii, Serbii, Słowacji, Słowenii, Stanów Zjednoczonych, Syrii, Tunezji, Turcji, Ukrainy, Uzbekistanu, Węgier, Wielkiej Brytanii i Wietnamu.

Dz.U.2014.740

**ROZPORZĄDZENIE
MINISTRA SPRAWIEDLIWOŚCI**

z dnia 27 maja 2014 r.

w sprawie określenia wzoru pouczenia o uprawnieniach zatrzymanego na podstawie europejskiego nakazu aresztowania⁽¹⁾

(Dz. U. z dnia 3 czerwca 2014 r.)

Na podstawie art. 6071 § 4 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. - Kodeks postępowania karnego (Dz. U. nr 89, poz. 555, z późn. zm.) zarządza się, co następuje:

§ 1. Określa się wzór pouczenia o uprawnieniach zatrzymanego na podstawie europejskiego nakazu aresztowania, stanowiący załącznik do rozporządzenia.

§ 2. Rozporządzenie wchodzi w życie po upływie 30 dni od dnia ogłoszenia.

**POUCZENIE O UPRAWNIENIACH ZATRZYMANEGO
NA PODSTAWIE EUROPEJSKIEGO NAKAZU ARESZTOWANIA**

Osobie zatrzymanej na podstawie europejskiego nakazu aresztowania przysługują wymienione poniżej uprawnienia:

1. Prawo do informacji o przyczynie zatrzymania i do bycia wysłuchanym (art. 244 § 2)⁽²⁾.
2. Prawo do składania wyjaśnień, odmowy składania wyjaśnień lub odmowy odpowiedzi na poszczególne pytania, bez konieczności podania przyczyn odmowy (art. 175 § 1), oraz prawo do złożenia lub odmowy złożenia oświadczenia w swojej sprawie (art. 244 § 3).
3. Prawo do niezwłocznego kontaktu z adwokatem i bezpośrednio z nim rozmowy (art. 245 § 1).
4. Prawo do korzystania z pomocy wybranego przez siebie obrońcy. Jeżeli zatrzymany wykaże, że nie stać go na obrońcę, sąd może wyznaczyć obrońcę z urzędu (art. 78 § 1).
5. Jeżeli zatrzymany nie zna wystarczająco języka polskiego - prawo do korzystania z bezpłatnej pomocy tłumacza (art. 72 § 1).
6. Prawo do otrzymania odpisu protokołu zatrzymania i do przeglądania akt w zakresie dotyczącym przyczyn zatrzymania (art. 244 § 3).
7. Prawo do zawiadomienia osoby najbliższej, jak również pracodawcy, szkoły, uczelni, dowódcy oraz osoby zarządzającej przedsiębiorstwem zatrzymanego albo przedsiębiorstwem, za które jest on odpowiedzialny, o zatrzymaniu (art. 245 § 2, art. 261 § 1 i 3).
8. Jeżeli zatrzymany nie jest obywatelem polskim - prawo do kontaktu z urzędem konsularnym lub z przedstawicielstwem dyplomatycznym państwa, którego jest obywatelem. Jeżeli nie posiada żadnego obywatelstwa - prawo do kontaktu z przedstawicielem państwa, w którym zatrzymany mieszka na stałe (art. 612 § 2). W przypadku zastosowania aresztu tymczasowego - prawo do kontaktu z urzędem konsularnym lub z przedstawicielstwem dyplomatycznym państwa, którego tymczasowo aresztowany jest obywatelem (art. 612 § 1). Jeżeli przewiduje to umowa konsularna między Polską a państwem, którego zatrzymany jest obywatelem, właściwy urząd konsularny lub przedstawicielstwo dyplomatyczne zostaną poinformowane o zatrzymaniu również bez jego prośby⁽³⁾.
9. Prawo do wniesienia do sądu zażalenia na zatrzymanie w terminie 7 dni od dnia zatrzymania. W zażaleniu można się domagać zbadania zasadności, legalności oraz prawidłowości zatrzymania (art. 246 § 1).

10. Prawo do natychmiastowego zwolnienia, jeżeli przyczyny zatrzymania przestały istnieć, albo po upływie 48 godzin od chwili zatrzymania, o ile zatrzymany nie zostanie w tym czasie przekazany do sądu z wnioskiem o zastosowanie tymczasowego aresztowania. W wypadku przekazania do sądu zatrzymany zostanie zwolniony, jeżeli w ciągu 24 godzin od przekazania nie zostanie mu doręczone postanowienie o zastosowaniu tymczasowego aresztowania (art. 248 § 1 i 2).
11. Prawo do informacji o treści europejskiego nakazu aresztowania (art. 607k § 2) oraz do otrzymania jego odpisu wraz z zawiadomieniem o posiedzeniu sądu w sprawie przekazania i tymczasowego aresztowania. Nakaz powinien być przetłumaczony lub informacja o jego treści zostanie przekazana przez sąd (art. 607l § 1a).
12. Prawo do złożenia oświadczenia w sprawie przekazania oraz prawo do wyrażenia zgody na przekazanie i zgody na ściganie za inne przestępstwa niż objęte wnioskiem o przekazanie, a także zgody na wykonanie kary pozbawienia wolności lub środków polegających na pozbawieniu wolności za te przestępstwa (art. 607l § 2). Zgoda nie może być cofnięta. Skutkiem wyrażenia zgody jest przyspieszenie postępowania w sprawie europejskiego nakazu aresztowania (art. 607k § 2, art. 607l § 2, 607m § 1 i 1a, art. 607n § 1).
13. Prawo do wniesienia zażalenia na przekazanie w terminie 3 dni od dnia ogłoszenia postanowienia, zaś w wypadku niedoprowadzenia zatrzymanego na posiedzenie sądu - od dnia doręczenia postanowienia (art. 607l § 3).
14. Dostęp do niezbędnej pomocy medycznej.
15. Na wniosek państwa, które wystąpiło z europejskim nakazem aresztowania, możliwe jest zastosowanie tymczasowego aresztowania na okres nie dłuższy niż 7 dni przed wpływieniem europejskiego nakazu aresztowania oraz następnie na okres niezbędny do przekazania, nie dłużej niż na 100 dni (art. 607k § 3 i 3a).

Potwierdzam otrzymanie pouczenia:

.....
(data, podpis)

¹⁾ Niniejsze rozporządzenie dokonuje w zakresie swojej regulacji wdrożenia dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2012/13/UE z dnia 22 maja 2012 r. w sprawie prawa do informacji w postępowaniu karnym (Dz. Urz. UE L 142 z 01.06.2012, str. 1).

²⁾ Jeżeli nie wskazano innej podstawy prawnej, przepisy w nawiasach oznaczają odpowiednie artykuły ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. - Kodeks postępowania karnego (Dz. U. nr 89, poz. 555, z późn. zm.).

³⁾ Dotyczy obywateli Afganistanu, Algierii, Australii, Austrii, Belgii, Białorusi, Bośni i Hercegowiny, Bułgarii, Chińskiej Republiki Ludowej, Chorwacji, Cypru, Czech, Czarnogóry, Estonii, Finlandii, Francji, Grecji, Kambodży, Kanady, Kazachstanu, Kirgistanu, Korei Północnej, Kuby, Laosu, Litwy, Łotwy, Macedonii, Meksyku, Mołdawii, Mongolii, Nowej Zelandii, Rosji, Rumunii, Serbii, Słowacji, Słowenii, Stanów Zjednoczonych, Syrii, Tunezji, Turcji, Ukrainy, Uzbekistanu, Węgier, Wielkiej Brytanii i Wietnamu.

Dz.U.2014.738

**ROZPORZĄDZENIE
MINISTRA SPRAWIEDLIWOŚCI**

z dnia 27 maja 2014 r.

**w sprawie określenia wzoru pouczenia o uprawnieniach tymczasowo aresztowanego
w postępowaniu karnym⁽¹⁾**

(Dz. U. z dnia 3 czerwca 2014 r.)

Na podstawie art. 263 § 8 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. - Kodeks postępowania karnego (Dz. U. nr 89, poz. 555, z późn. zm.) zarządza się, co następuje:

§ 1. Określa się wzór pouczenia o uprawnieniach tymczasowo aresztowanego w postępowaniu karnym, stanowiący załącznik do rozporządzenia.

§ 2. Rozporządzenie wchodzi w życie po upływie 30 dni od dnia ogłoszenia.

**POUCZENIE O UPRAWNIENIACH TYMCZASOWO ARESZTOWANEGO
W POSTĘPOWANIU KARNYM**

Tymczasowo aresztowanemu przysługują wymienione poniżej uprawnienia:

1. Prawo do składania wyjaśnień, odmowy składania wyjaśnień lub odmowy odpowiedzi na poszczególne pytania, bez konieczności podania przyczyn odmowy (art. 175 § 1)⁽²⁾.
2. Prawo do korzystania z pomocy wybranego przez siebie obrońcy. Jeżeli tymczasowo aresztowany wykaże, że nie stać go na obrońcę, sąd może wyznaczyć obrońcę z urzędu (art. 78 § 1). W wypadku skazania lub warunkowego umorzenia postępowania karnego tymczasowo aresztowany może zostać obciążony kosztami obrony z urzędu (art. 627, art. 629).
3. Jeżeli tymczasowo aresztowany nie zna wystarczająco języka polskiego - prawo do korzystania z bezpłatnej pomocy tłumacza (art. 72 § 1).
4. Prawo do zawiadomienia przez sąd osoby najbliższej lub innej wskazanej osoby o tymczasowym aresztowaniu (art. 261 § 1 i 2).
5. Jeżeli tymczasowo aresztowany nie jest obywatelem polskim - prawo do kontaktu z urzędem konsularnym lub z przedstawicielstwem dyplomatycznym państwa, którego jest obywatelem (art. 612 § 1). Jeżeli przewiduje to umowa konsularna między Polską a państwem, którego tymczasowo aresztowany jest obywatelem, właściwy urząd konsularny lub przedstawicielstwo dyplomatyczne zostaną poinformowane o aresztowaniu również bez jego prośby⁽³⁾.
6. Prawo do informacji o treści zarzutów, ich uzupełnieniu i zmianach oraz kwalifikacji prawnej zarzucanego przestępstwa (art. 313 § 1, art. 314, art. 325a § 2 i art. 325g § 2).
7. Prawo do przeglądania akt w części zawierającej dowody wskazane we wniosku o zastosowanie albo przedłużenie tymczasowego aresztowania (art. 156 § 5a).
8. Prawo do wniesienia do sądu zażalenia na tymczasowe aresztowanie w terminie 7 dni od dnia otrzymania odpisu postanowienia o zastosowaniu lub przedłużeniu tymczasowego aresztowania (art. 252).
9. Prawo do złożenia wniosku o uchylenie lub zmianę tymczasowego aresztowania na inny środek zapobiegawczy, niełączący się z pozbawieniem wolności. Środkiem takim może być dozór Policji, poręczenie majątkowe lub osobiste, zakaz opuszczania kraju, obowiązek opuszczenia lokalu mieszkalnego zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym, zawie-

szenie w czynnościach służbowych lub w wykonywaniu zawodu, powstrzymanie się od określonej działalności lub od prowadzenia pojazdów. Wniosek zostanie rozstrzygnięty w ciągu 3 dni przez prokuratora lub sąd. Na postanowienie prokuratora lub sądu tymczasowo aresztowany może złożyć zażalenie tylko wtedy, gdy wniosek został złożony po upływie co najmniej 3 miesięcy od dnia wydania poprzedniego postanowienia w sprawie tymczasowego aresztowania (art. 254 § 1 i 2).

10. Prawo do zapewnienia niezbędnej pomocy medycznej.

Potwierdzam otrzymanie pouczenia:

.....

(data, podpis)

Dz.U.2010.98.631

**ROZPORZĄDZENIE
MINISTRA SPRAWIEDLIWOŚCI**

z dnia 25 maja 2010 r.

w sprawie sposobu zapewnienia oskarżonemu możliwości korzystania z pomocy obrońcy i jego wyboru w postępowaniu przyspieszonym oraz organizacji dyżurów adwokackich

(Dz. U. z dnia 7 czerwca 2010 r.)

Na podstawie art. 517j § 2 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. - Kodeks postępowania karnego (Dz. U. nr 89, poz. 555, z późn. zm.¹⁾) zarządza się, co następuje:

§ 1. Dyżury adwokatów organizowane w celu zapewnienia oskarżonemu możliwości korzystania z pomocy obrońcy w postępowaniu przyspieszonym są pełnione przy sądach rejonowych.

§ 2. 1. Adwokaci pełnią dyżury w czasie godzin urzędowania właściwego sądu rejonowego ustalonych dla zapewnienia niezwłocznego rozpoznawania spraw w postępowaniu przyspieszonym.

2. Adwokaci pełnią dyżur w siedzibie właściwego sądu rejonowego.

3. Na wniosek adwokata prezes sądu rejonowego może mu zezwolić na pełnienie dyżuru w innym miejscu niż siedziba sądu rejonowego, bacząc na konieczność niezwłocznego podjęcia obrony przez adwokata w postępowaniu przyspieszonym. W przypadku pełnienia dyżuru przez adwokata w innym miejscu niż siedziba sądu rejonowego prezes sądu rejonowego ustala z adwokatem sposób bezpośredniego kontaktowania się pracowników sądu z adwokatem.

4. Liczbę adwokatów pełniących dyżury przy poszczególnych sądach rejonowych ustala prezes właściwego sądu okręgowego po zasięgnięciu opinii okręgowej rady adwokackiej.

5. Ustalając liczbę adwokatów pełniących dyżur przy sądzie rejonowym, uwzględnia się:

1) okoliczności mogące mieć wpływ na ilość spraw rozpoznawanych w trybie przyspieszonym;

2) godziny urzędowania danego sądu rejonowego, o których mowa w ust. 1;

3) konieczność zapewnienia oskarżonemu możliwości wyboru obrońcy.

§ 3. 1. Okręgowa rada adwokacka przedstawia prezesowi właściwego sądu rejonowego i prezesowi sądu okręgowego listę adwokatów pełniących dyżur oraz informuje prezesa właściwego sądu rejonowego i prezesa sądu okręgowego o każdej zmianie danych objętych listą.

2. Lista adwokatów, o której mowa w ust. 1, powinna zawierać następujące informacje: imię i nazwisko adwokata, adres kancelarii adwokackiej oraz numer telefonu zapewniającego stały kontakt telefoniczny z adwokatem pełniącym dyżur.

3. Prezes właściwego sądu rejonowego uzupełnia listę adwokatów o wskazanie adresu, pod którym adwokat pełni dyżur, oraz numeru telefonu zapewniającego stały kontakt telefoniczny z adwokatem i niezwłocznie podaje tę listę do wiadomości właściwemu prokuratorowi rejonowemu i właściwemu komendantowi Policji.

§ 4. 1. Jeżeli podejrzany nie ma obrońcy, organ przesłuchujący, pouczając podejrzanego o możliwości korzystania w postępowaniu z pomocy obrońcy, udostępnia mu listę adwokatów pełniących dyżur.

2. Notatkę o pouczeniu, o którym mowa w ust. 1, oraz oświadczenie podejrzanego w przedmiocie ustanowienia obrońcy albo żądania jego wyznaczenia przez sąd dołącza się do wniosku o rozpoznanie sprawy w postępowaniu przyspieszonym.

§ 5. 1. W przypadku określonym w art. 517b § 1 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. - Kodeks postępowania karnego, po przekazaniu wniosku o rozpoznaniu sprawy w trybie przyspieszonym do sądu, prezes sądu rejonowego umożliwia, na żądanie oskarżonego, nawiązanie kontaktu z obrońcą.

2. W celu przygotowania się do obrony oskarżonemu oraz obrońcy zapewnia się w szczególności:

- 1) możliwość skorzystania z telefonu;
- 2) kontakt podczas nieobecności innych osób;
- 3) kontakt w zamkniętym pomieszczeniu, znajdującym się w siedzibie sądu rejonowego;
- 4) możliwość zapoznania się z materiałami postępowania.

§ 6. Rozporządzenie wchodzi w życie z dniem 8 czerwca 2010 r.²⁾

¹⁾ Zmiany wymienionej ustawy zostały ogłoszone w Dz. U. z 1999 r. nr 83, poz. 931, z 2000 r. nr 50, poz. 580, nr 62, poz. 717, nr 73, poz. 852 i nr 93, poz. 1027, z 2001 r. nr 98, poz. 1071 i nr 106, poz. 1149, z 2002 r. nr 74, poz. 676, z 2003 r. nr 17, poz. 155, nr 111, poz. 1061 i nr 130, poz. 1188, z 2004 r. nr 51, poz. 514, nr 69, poz. 626, nr 93, poz. 889, nr 240, poz. 2405 i nr 264, poz. 2641, z 2005 r. nr 10, poz. 70, nr 48, poz. 461, nr 77, poz. 680, nr 96, poz. 821, nr 141, poz. 1181, nr 143, poz. 1203, nr 163, poz. 1363, nr 169, poz. 1416 i nr 178, poz. 1479, z 2006 r. nr 15, poz. 118, nr 66, poz. 467, nr 95, poz. 659, nr 104, poz. 708 i 711, nr 141, poz. 1009 i 1013, nr 167, poz. 1192 i nr 226, poz. 1647 i 1648, z 2007 r. nr 20, poz. 116, nr 64, poz. 432, nr 80, poz. 539, nr 89, poz. 589, nr 99, poz. 664, nr 112, poz. 766, nr 123, poz. 849 i nr 128, poz. 903, z 2008 r. nr 27, poz. 162, nr 100, poz. 648, nr 107, poz. 686, nr 123, poz. 802, nr 182, poz. 1133, nr 208, poz. 1308, nr 214, poz. 1344, nr 225, poz. 1485, nr 234, poz. 1571 i nr 237, poz. 1651, z 2009 r. nr 8, poz. 39, nr 20, poz. 104, nr 28, poz. 171, nr 68, poz. 585, nr 85, poz. 716, nr 127, poz. 1051, nr 144, poz. 1178, nr 168, poz. 1323, nr 178, poz. 1375, nr 190, poz. 1474 i nr 206, poz. 1589 oraz z 2010 r. nr 7, poz. 46 i nr 98, poz. 626.

²⁾ Niniejsze rozporządzenie poprzedzone było rozporządzeniem Ministra Sprawiedliwości z dnia 22 lutego 2007 r. w sprawie zapewnienia oskarżonemu możliwości korzystania z pomocy obrońcy, jego wyboru w postępowaniu przyspieszonym oraz organizacji dyżurów adwokackich (Dz. U. nr 38, poz. 248), które traci moc z dniem wejścia w życie niniejszego rozporządzenia na podstawie art. 13 ustawy z dnia 5 listopada 2009 r. o zmianie ustawy - Kodeks karny, ustawy - Kodeks postępowania karnego, ustawy - Kodeks karny wykonawczy, ustawy - Kodeks karny skarbowy oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. nr 206, poz. 1589 oraz z 2010 r. nr 98, poz. 625).

Sygn. akt

**DODATKOWE UPRAWNIENIA I OBOWIĄZKI
PODEJRZANEGO/OSKARŻONEGO
W ZWIĄZKU Z PROWADZENIEM POSTĘPOWANIA PRZYSPIESZONEGO**

1. Podejrzanemu/oskarżonemu przysługuje prawo do:
 - złożenia wniosku do prokuratora w postaci oświadczenia do protokołu przesłuchania lub odrębnego pisma o wydanie przez sąd wyroku skazującego bez przeprowadzenia rozprawy i wymierzenie kar i środków karnych zaproponowanych i uzgodnionych z prokuratorem (art. 335 § 1)¹⁴³. Wniosek taki nie wiąże prokuratora;
 - złożenia – już w toku dochodzenia, do chwili zakończenia pierwszego przesłuchania wszystkich oskarżonych na rozprawie głównej – wniosku o wydanie wyroku skazującego i wymierzenie mu określonej kary lub środka karnego bez przeprowadzania postępowania dowodowego (art. 387 § 1).
2. Podejrzanemu/oskarżonemu, wobec którego na podstawie art. 517b § 2a odstąpiono od doprowadzenia do sądu zapewnia się uczestniczenie we wszystkich czynnościach sądowych, w których ma on prawo uczestniczyć, w szczególności złożenie przez niego wyjaśnień, przy użyciu urządzeń technicznych, umożliwiających przeprowadzenie tych czynności na odległość z jednoczesnym bezpośrednim przekazem obrazu i dźwięku. W takim wypadku:
 - złożenie wniosku o rozpoznanie sprawy jest równoznaczne z przekazaniem sprawy do dyspozycji sądu (517b § 2a, zdanie drugie);
 - jeżeli został ustanowiony obrońca, uczestniczy on w czynnościach sądowych przy użyciu urządzeń technicznych umożliwiających przeprowadzenie tych czynności na odległość, w miejscu przebywania sprawcy (517b § 2c);
 - prezes sądu lub sąd, w sposób wskazany w art. 137 (telefonicznie albo w inny sposób stosownie do okoliczności, pozostawiając w aktach odpis nadanego komunikatu z podpisem osoby nadającej), zawiadamia oskarżonego oraz jego obrońcę, jeżeli został ustanowiony, o doręczeniu wniosku o rozpoznanie sprawy i oznacza czas na przygotowanie się do obrony. Oskarżonemu oraz jego obrońcy doręcza się za pokwitowaniem przez funkcjonariusza Policji odpisy wniosku o rozpoznanie sprawy oraz udostępnia się kopie dokumentów, o których mowa w art. 517d § 1a (kopie wszystkich dokumentów materiału dowodowego przekazywanych do sądu) Zatrzymanemu oskarżonemu należy umożliwić, w miejscu jego przebywania, kontakt z obrońcą bez obecności osób trzecich (517e § 1a);
 - podczas czynności sądowych, w których oskarżony uczestniczy przy użyciu urządzeń technicznych umożliwiających przeprowadzenie tych czynności na odległość, uczestnicy postępowania mogą składać wnioski oraz inne oświadczenia oraz dokonywać czynności procesowych wyłącznie ustnie do protokołu. O treści wszystkich pism procesowych, które wpłynęły do akt sprawy od chwili przekazania do sądu wniosku o rozpoznanie sprawy, sąd jest obowiązany poinformować przy najbliższej czynności procesowej oskarżonego oraz jego obrońcę. Na żądanie oskarżonego lub obrońcy sąd ma obowiązek odczytać treść tych pism (517ea § 1);

¹⁴³Jeżeli nie wskazano innej podstawy prawnej, przywołane przepisy oznaczają odpowiednie artykuły ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz. U. nr 89, poz. 555, z późn. zm.).

- pisma procesowe oskarżonego i jego obrońcy, których nie można było przekazać do sądu, mogą być przez nich odczytane na rozprawie. Z chwilą ich odczytania wywołują one skutek procesowy i są traktowane jako czynności dokonane w formie ustnej (517ea § 2).
3. Podejrzany/oskarżony, wobec którego na podstawie art. 517b § 3 odstąpiono od zatrzymania i przymusowego doprowadzenia do sądu lub zwolniono:
- obowiązany jest stawić się w sądzie wyznaczonym miejscu i czasie;
 - jeżeli sąd uzna nieobecność oskarżonego na rozprawie za nieusprawiedliwioną, może prowadzić rozprawę pod jego nieobecność, a wydanego wyroku nie uważa się za zaoczny (art. 517e § 2).

Potwierdzam otrzymanie pouczenia:

.....

(data, podpis)

Dz.U.UE.L.2012.142.1

DYREKTYWA PARLAMENTU EUROPEJSKIEGO I RADY 2012/13/UE

z dnia 22 maja 2012 r.

w sprawie prawa do informacji w postępowaniu karnym

(Dz.U.UE L z dnia 1 czerwca 2012 r.)

PARLAMENT EUROPEJSKI I RADA UNII EUROPEJSKIEJ, uwzględniając Traktat o funkcjonowaniu Unii Europejskiej, w szczególności jego art. 82 ust. 2, uwzględniając wniosek Komisji Europejskiej, po przekazaniu projektu aktu ustawodawczego parlamentom narodowym, uwzględniając opinię Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego⁽¹⁾,

po konsultacji z Komitetem Regionów, stanowiąc zgodnie ze zwykłą procedurą ustawodawczą⁽²⁾, a także mając na uwadze, co następuje:

1. Unia postawiła sobie za cel utrzymanie i rozwój przestrzeni wolności, bezpieczeństwa i sprawiedliwości. Zgodnie z konkluzjami prezydencji z posiedzenia Rady Europejskiej w Tampere w dniach 15 i 16 października 1999 r., w szczególności z ich pkt 33, zasada wzajemnego uznawania wyroków i innych orzeczeń organów sądowych powinna stać się podstawą współpracy sądowej w sprawach cywilnych i karnych w Unii, ponieważ poprawa wzajemnego uznawania oraz niezbędne zbliżenie przepisów ułatwiłoby współpracę między właściwymi organami oraz sądową ochronę praw jednostki.
2. W dniu 29 listopada 2000 r. Rada, zgodnie z konkluzjami z posiedzenia w Tampere, przyjęła program środków mających na celu wprowadzenie w życie zasady wzajemnego uznawania orzeczeń w sprawach karnych⁽³⁾. We wprowadzeniu do tego programu stwierdza się, że wzajemne uznawanie "ma na celu wzmocnienie współpracy między państwami członkowskimi, ale także zwiększenie ochrony praw jednostki".
3. Wdrożenie zasady wzajemnego uznawania orzeczeń w sprawach karnych zakłada, że państwa członkowskie mają wzajemne zaufanie do swoich systemów wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych. Zakres wzajemnego uznawania w znacznym stopniu zależy od szeregu czynników, w tym mechanizmów mających na celu zagwarantowanie praw osób podejrzanych lub oskarżonych oraz wspólnych minimalnych norm niezbędnych dla ułatwienia stosowania zasady wzajemnego uznawania.
4. Wzajemne uznawanie orzeczeń w sprawach karnych może skutecznie funkcjonować jedynie w duchu zaufania, gdy nie tylko organy sądowe, ale wszyscy uczestnicy procesu karnego traktują decyzje organów sądowych innego państwa członkowskiego jako równoważne ze swoimi własnymi, co wymaga nie tylko zaufania do tego, że przepisy innego państwa członkowskiego są odpowiednie, ale także zaufania co do ich prawidłowego stosowania.
5. W art. 47 Karty praw podstawowych Unii Europejskiej (zwanej dalej "Kartą") oraz w art. 6 europejskiej Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności (zwanej dalej "EKPC") zapisane jest prawo do rzetelnego procesu sądowego. Art. 48 ust. 2 Karty gwarantuje poszanowanie prawa do obrony.
6. W art. 6 Karty oraz w art. 5 EKPC zapisano prawo do wolności i bezpieczeństwa osobistego. Jakiegokolwiek ograniczenia tego prawa nie mogą wykraczać poza te, na które zezwala art. 5 EKPC, oraz te, które wynikają z orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka.
7. Chociaż wszystkie państwa członkowskie są stronami EKPC, z doświadczenia wynika, iż fakt ten sam w sobie nie zawsze jest gwarancją wystarczającego stopnia zaufania do systemów wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych innych państw członkowskich.

8. Pogłębienie wzajemnego zaufania wymaga szczegółowych przepisów dotyczących ochrony praw i gwarancji procesowych wynikających z Karty i z EKPC.
9. Art. 82 ust. 2 Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej przewiduje możliwość ustanowienia norm minimalnych stosowanych w państwach członkowskich w celu ułatwienia wzajemnego uznawania wyroków i orzeczeń sądowych, jak również współpracy policyjnej i wymiarów sprawiedliwości w sprawach karnych o wymiarze transgranicznym. Artykuł ten odwołuje się do "praw jednostek w postępowaniu karnym" jako jednego z obszarów, w którym można ustanowić normy minimalne.
10. Wspólne normy minimalne powinny doprowadzić do zwiększonego zaufania do systemów wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych wszystkich państw członkowskich, co z kolei powinno doprowadzić do skuteczniejszej współpracy sądowej opartej na wzajemnym zaufaniu. Takie wspólne normy minimalne powinny zostać ustanowione w dziedzinie informacji w postępowaniu karnym.
11. W dniu 30 listopada 2009 r. Rada przyjęła rezolucję dotyczącą harmonogramu działań mających na celu wzmocnienie praw procesowych osób podejrzanych lub oskarżonych w postępowaniu karnym⁽⁴⁾ (zwanego dalej "harmonogramem działań"). Harmonogram działań zawierał wezwanie do stopniowego przyjmowania środków dotyczących prawa do tłumaczenia pisemnego i ustnego (środek A), prawa do informacji o prawach i do informacji o zarzutach (środek B), prawa do porady prawnej i pomocy prawnej (środek C), prawa do kontaktu z krewnymi, pracodawcami i organami konsularnymi (środek D) oraz specjalnych gwarancji dla osób podejrzanych lub oskarżonych wymagających szczególnego traktowania (środek E). W harmonogramie działań podkreślono, że kolejność praw ma charakter jedynie orientacyjny, co oznacza, że może ona zostać zmieniona stosownie do priorytetów. Harmonogram działań ma funkcjonować jako jedna całość: płynące z niego korzyści będą w pełni odczuwalne dopiero po realizacji wszystkich jego części.
12. W dniu 11 grudnia 2009 r. Rada Europejska z zadowoleniem przyjęła harmonogram działań i uznała go za część programu sztokholmskiego - Otwarta i bezpieczna Europa dla dobra i ochrony obywateli⁽⁵⁾ (pkt 2.4). Rada Europejska podkreśliła niewyczerpujący charakter tego harmonogramu działań i wezwała Komisję do zbadania dalszych aspektów minimalnych praw proceduralnych osób podejrzanych i oskarżonych, jak również do oceny, czy istnieje potrzeba zajęcia się innymi kwestiami, na przykład domniemaniem niewinności, aby wspierać lepszą współpracę w tym obszarze.
13. Pierwszym środkiem przyjętym zgodnie z harmonogramem działań, w ramach środka A, była dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2010/64/UE z dnia 20 października 2010 r. w sprawie prawa do tłumaczenia ustnego i pisemnego w postępowaniu karnym⁽⁶⁾.
14. Niniejsza dyrektywa dotyczy środka B z harmonogramu działań. Ustanawia ona - z myślą o zwiększeniu wzajemnego zaufania między państwami członkowskimi - wspólne normy minimalne, które mają być stosowane w odniesieniu do informowania osób podejrzanych i oskarżonych o popełnienie przestępstwa o prawach i o zarzutach. Niniejsza dyrektywa opiera się na prawach określonych w Karcie, a w szczególności jej art. 6, 47 i 48, oraz na art. 5 i 6 EKPC zgodnie z wykładnią Europejskiego Trybunału Praw Człowieka. W niniejszej dyrektywie użyto terminu "oskarżenie" w celu opisanego tego samego pojęcia, które opisuje termin "oskarżenie" użyty w art. 6 ust. 1 EKPC.
15. W swoim komunikacie z dnia 20 kwietnia 2010 r. zatytułowanym "Przestrzeń wolności, bezpieczeństwa i sprawiedliwości dla europejskich obywateli - Plan działań służący realizacji programu sztokholmskiego" Komisja zapowiedziała, że w 2010 r. przedstawi wniosek dotyczący prawa do informacji o prawach oraz informacji o zarzutach.
16. Niniejsza dyrektywa powinna mieć zastosowanie do osób podejrzanych i oskarżonych bez względu na ich status prawny, obywatelstwo czy narodowość.

17. W niektórych państwach członkowskich organ inny niż sąd właściwy w sprawach karnych jest uprawniony do nakładania kar w odniesieniu do stosunkowo drobnych przestępstw. Taki przypadek może mieć miejsce, na przykład, w odniesieniu do przestępstw drogowych, które popełniane są na szeroką skalę i które mogłyby być wykryte w wyniku kontroli ruchu drogowego. W takich sytuacjach nieuzasadnione byłoby wymaganie od właściwego organu zapewnienia wszystkich praw określonych w niniejszej dyrektywie. W przypadku gdy prawo państwa członkowskiego przewiduje nakładanie kar w odniesieniu do drobnych przestępstw przez taki organ, a od nałożenia kary przysługuje prawo do odwołania się lub możliwość przekazania w inny sposób sprawy do sądu właściwego w sprawach karnych, niniejsza dyrektywa powinna mieć zastosowanie jedynie do postępowania przed sądem w wyniku takiego odwołania lub przekazania sprawy.
18. Niniejsza dyrektywa powinna wyraźnie ustanawiać prawo do informacji o prawach procesowych wynikające z orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka.
19. Właściwe organy powinny niezwłocznie poinformować osoby podejrzane lub oskarżone o tych prawach, stosowanych zgodnie z prawem krajowym, które są istotne dla zagwarantowania rzetelnego postępowania, ustnie albo pisemnie, tak jak przewiduje to niniejsza dyrektywa. W celu umożliwienia w praktyce skutecznego wykonywania tych praw, informacji należy udzielić niezwłocznie w toku postępowania, a najpóźniej przed pierwszym oficjalnym przesłuchaniem osoby podejrzanej lub oskarżonej przez policję lub przez inny właściwy organ.
20. Niniejsza dyrektywa określa minimalne zasady w odniesieniu do informacji o prawach osób podejrzanych lub oskarżonych. Pozostaje to bez uszczerbku dla informacji, jakiej należy udzielić o innych prawach procesowych wynikających z Karty, EKPC, prawa krajowego oraz mającego zastosowanie prawa Unii, zgodnie z wykładnią właściwych sądów i trybunałów. Gdy już udzielono informacji o określonym prawie, nie należy wymagać od właściwego organu jego powtórzenia, chyba że wymagają tego szczególne okoliczności danej sprawy lub szczególne przepisy prawa krajowego.
21. Zawarte w niniejszej dyrektywie odniesienia do osób podejrzanych lub oskarżonych, które zostały zatrzymane lub aresztowane, należy rozumieć jako odniesienia do każdej sytuacji, w której w toku postępowania karnego osoby podejrzane lub oskarżone zostają pozbawione wolności w rozumieniu art. 5 ust. 1 lit. c) EKPC, zgodnie z wykładnią dokonaną w orzecznictwie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka.
22. W przypadku gdy dokonano zatrzymania lub aresztowania osób podejrzanych lub oskarżonych, informacji o mających zastosowanie prawach procesowych należy udzielić w formie pisemnego pouczenia o prawach sporządzonego w zrozumiałym języku, tak aby pomóc tym osobom w zrozumieniu przysługujących im praw. Takie pisemne pouczenie o prawach należy przekazać każdej zatrzymanej osobie niezwłocznie po pozbawieniu jej wolności wskutek interwencji organów ścigania w kontekście postępowania karnego. Powinno ono zawierać podstawowe informacje dotyczące wszelkich możliwości zakwestionowania legalności zatrzymania, możliwości oceny zasadności decyzji o aresztowaniu lub wystąpienia o tymczasowe zwolnienie, w przypadku gdy i tylko w zakresie, w jakim takie prawo istnieje w prawie krajowym. Aby pomóc państwom członkowskim w opracowaniu takiego pouczenia o prawach, w załączniku 1 zamieszczono jego wzór. Wzór ten ma charakter orientacyjny i może zostać zmieniony stosownie do sprawozdania Komisji z wdrożenia niniejszej dyrektywy, a także po wejściu w życie wszystkich środków z harmonogramu działań. Pouczenie o prawach może zawierać informacje o innych stosownych prawach procesowych mających zastosowanie w państwach członkowskich.
23. Szczegółowe warunki i zasady odnoszące się do prawa osób podejrzanych lub oskarżonych do poinformowania osoby trzeciej o ich zatrzymaniu lub aresztowaniu powinny zostać określone przez państwa członkowskie w ich prawie krajowym. Zgodnie z harmono-

- gramem działań wykonywanie tego prawa powinno pozostawać bez uszczerbku dla właściwego przebiegu postępowania karnego.
24. Niniejsza dyrektywa pozostaje bez uszczerbku dla przepisów prawa krajowego dotyczących bezpieczeństwa osób przebywających w miejscach zatrzymania.
 25. Państwa członkowskie powinny zapewnić, aby przy przekazywaniu informacji zgodnie z niniejszą dyrektywą osobom podejrzanym lub oskarżonym zapewniono w razie konieczności tłumaczenia pisemne i ustne na język dla nich zrozumiały, zgodnie ze standardami określonymi w dyrektywie 2010/64/UE.
 26. Udzielając osobom podejrzanym lub oskarżonym informacji zgodnie z niniejszą dyrektywą, właściwe organy powinny zwrócić szczególną uwagę na osoby, które nie mogą zrozumieć treści lub znaczenia informacji, na przykład ze względu na ich młody wiek lub ich stan psychiczny lub fizyczny.
 27. Osobom oskarżonym o popełnienie przestępstwa należy udzielić wszelkich informacji dotyczących oskarżenia niezbędnych do umożliwienia im przygotowania swojej obrony oraz do zagwarantowania rzetelności postępowania.
 28. Przekazywane osobom podejrzanym lub oskarżonym informacje na temat czynu zabronionego, o którego popełnienie są one podejrzane lub oskarżone, należy podawać niezwłocznie, a najpóźniej przed ich pierwszym oficjalnym przesłuchaniem przez policję lub inny właściwy organ, oraz bez uszczerbku dla przebiegu prowadzonego postępowania przygotowawczego. Opis faktów, odnoszących się do czynu zabronionego, o którego popełnienie osoby są podejrzane lub oskarżone, w tym również - jeżeli są znane - czas i miejsce, oraz możliwa kwalifikacja prawna zarzucanego przestępstwa, powinny zostać podane w sposób wystarczająco szczegółowy, z uwzględnieniem etapu postępowania karnego, na którym ten opis jest podawany, aby zagwarantować rzetelność postępowania i umożliwić skuteczne wykonywanie prawa do obrony.
 29. W przypadku gdy w toku postępowania karnego szczegóły dotyczące oskarżenia ulegną zmianie w sposób, który ma istotny wpływ na sytuację osób podejrzanych lub oskarżonych, należy je o tym poinformować, w przypadku gdy jest to konieczne do zagwarantowania rzetelności postępowania, oraz w odpowiednim czasie, aby umożliwić skuteczne wykonywanie prawa do obrony.
 30. Dokumenty oraz, w stosownych przypadkach, zdjęcia, nagrania audio i wideo, które są konieczne do skutecznego zakwestionowania legalności zatrzymania lub aresztowania osób podejrzanych lub oskarżonych zgodnie z prawem krajowym, należy udostępnić osobom podejrzanym lub oskarżonym lub ich obrońcom, najpóźniej przed skierowaniem do właściwego organu sądowego w celu oceny legalności zatrzymania lub aresztowania zgodnie z art. 5 ust. 4 EKPC, oraz w odpowiednim czasie, aby umożliwić skuteczne wykonywanie prawa do zakwestionowania legalności zatrzymania lub aresztowania.
 31. Na użytek niniejszej dyrektywy dostęp do materiału dowodowego, zgodnie z prawem krajowym, niezależnie od tego, czy jest on na korzyść czy na niekorzyść osoby podejrzanej lub oskarżonej, który znajduje się w posiadaniu właściwych organów w związku z daną sprawą karną, powinien obejmować dostęp do materiałów takich, jak dokumenty oraz, w stosownych przypadkach, zdjęcia oraz nagrania audio i wideo. Takie materiały mogą znajdować się w aktach sprawy lub być przechowywane przez właściwe organy w każdy inny odpowiedni sposób zgodnie z prawem krajowym.
 32. Przewidzianego w niniejszej dyrektywie dostępu do materiału dowodowego znajdującego się w posiadaniu właściwych organów, niezależnie od tego, czy jest on na korzyść czy na niekorzyść osoby podejrzanej lub oskarżonej, można zgodnie z prawem krajowym odmówić w przypadku, gdy dostęp taki może spowodować poważne zagrożenie dla życia lub praw podstawowych innej osoby, lub w przypadku gdy odmowa takiego dostępu jest bezwzględnie konieczna dla ochrony ważnego interesu publicznego. Każdą taką odmowę

- należy wyważyć w świetle prawa do obrony osoby podejrzanej lub oskarżonej, uwzględniając różne etapy postępowania karnego. Ograniczenia takiego dostępu należy interpretować rygorystycznie i zgodnie z prawem do rzetelnego procesu przewidzianym w EKPC i zinterpretowanym przez orzecznictwo Europejskiego Trybunału Praw Człowieka.
33. Prawo dostępu do materiałów sprawy powinno pozostawać bez uszczerbku dla przepisów prawa krajowego dotyczących ochrony danych osobowych i miejsca pobytu świadków pozostających pod ochroną.
 34. Dostęp do materiałów sprawy, przewidziany w niniejszej dyrektywie, powinien być zapewniany nieodpłatnie, bez uszczerbku dla przepisów prawa krajowego przewidujących opłaty, jakie należy uiścić za sporządzenie kopii dokumentów z akt sprawy lub za przesłanie materiałów zainteresowanym osobom lub ich obrońcy.
 35. W przypadku udzielenia informacji zgodnie z niniejszą dyrektywą powinno to być zarejestrowane przez właściwe organy zgodnie z procedurami rejestracji istniejącymi w prawie krajowym oraz nie powinno podlegać jakimkolwiek obowiązkowi wprowadzenia nowych procedur ani jakimkolwiek dodatkowym obciążeniom administracyjnym.
 36. (36) Osoby podejrzane lub oskarżone lub ich obrońcy powinni mieć prawo do zakwestionowania, zgodnie z prawem krajowym, braku lub odmowy udzielenia informacji lub ujawnienia niektórych materiałów sprawy przez właściwe organy zgodnie z niniejszą dyrektywą. Prawo to nie pociąga za sobą obowiązku zapewnienia przez państwa członkowskie szczególnych procedur odwoławczych, odrębnego mechanizmu lub procedury wnoszenia skarg, za pomocą których można zakwestionować taki brak lub odmowę.
 37. Bez uszczerbku dla niezależności sądów i dla różnic w organizacji wymiaru sprawiedliwości w Unii, państwa członkowskie powinny zapewnić swoim urzędnikom odpowiednie szkolenia dotyczące celów niniejszej dyrektywy lub zachęcać do zapewniania takich szkoleń.
 38. Państwa członkowskie powinny podjąć wszelkie działania niezbędne do wykonania niniejszej dyrektywy. Skuteczne wprowadzanie w życie niektórych przepisów w praktyce, na przykład obowiązku udzielania osobom podejrzany lub oskarżonym informacji o przysługujących im prawach w prostym i przystępnym języku, mogłoby zostać osiągnięte w różny sposób, w tym również za pomocą środków pozalegislacyjnych, takich jak odpowiednie szkolenia dla właściwych organów lub pouczenia o prawach sporządzonego w prostym i niespecjalistycznym języku, tak aby było ono zrozumiałe dla laika bez jakiegokolwiek znajomości prawa karnego procesowego.
 39. Prawo do pisemnej informacji o prawach przysługujących w razie zatrzymania przewidziane w niniejszej dyrektywie powinno być również odpowiednio stosowane do osób zatrzymanych na potrzeby wykonania europejskiego nakazu aresztowania zgodnie z decyzją ramową Rady 2002/584/WSiSW z dnia 13 czerwca 2002 r. w sprawie europejskiego nakazu aresztowania i procedury wydawania osób między państwami członkowskimi⁽⁷⁾. Aby pomóc państwom członkowskim w opracowaniu pouczenia o prawach dla tych osób, w załączniku II zamieszczono jego wzór. Wzór ten ma charakter orientacyjny i może zostać zmieniony stosownie do sprawozdania Komisji z wdrożenia niniejszej dyrektywy, a także po wejściu w życie wszystkich środków z harmonogramu działań.
 40. Niniejsza dyrektywa określa zasady minimalne. Państwa członkowskie mogą rozszerzyć zakres praw określonych w niniejszej dyrektywie w celu zapewnienia wyższego poziomu ochrony także w sytuacjach, których niniejsza dyrektywa wyraźnie nie przewiduje. Poziom ochrony nigdy nie powinien być niższy od standardów przewidzianych w EKPC, zgodnie z wykładnią dokonaną w orzecznictwie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka.
 41. Niniejsza dyrektywa nie narusza praw podstawowych i jest zgodna z zasadami uznanymi w Karcie. W szczególności niniejsza dyrektywa ma na celu promowanie prawa do wolności, prawa do rzetelnego procesu sądowego oraz prawa do obrony. Należy ją zatem odpowiednio wdrożyć.

42. Przepisy niniejszej dyrektywy odpowiadające prawom gwarantowanym przez EKPC powinny być interpretowane i wdrażane w sposób spójny z tymi prawami, zgodnie z wykładnią dokonaną w orzecznictwie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka.
43. Ponieważ cel niniejszej dyrektywy, a mianowicie ustanowienie wspólnych norm minimalnych dotyczących prawa do informacji w postępowaniach karnych, nie może zostać osiągnięty przez państwa członkowskie działające jednostronnie, na poziomie krajowym, regionalnym lub lokalnym, natomiast ze względu na jego rozmiary i skutki możliwe jest lepsze jego osiągnięcie na poziomie Unii, Unia może przyjąć środki zgodne z zasadą pomocniczości określoną w art. 5 Traktatu o Unii Europejskiej. Zgodnie z zasadą proporcjonalności określoną w tym artykule niniejsza dyrektywa nie wykracza poza to, co jest konieczne do osiągnięcia tego celu.
44. Zgodnie z art. 3 Protokołu (nr 21) w sprawie stanowiska Zjednoczonego Królestwa i Irlandii w odniesieniu do przestrzeni wolności, bezpieczeństwa i sprawiedliwości, załączonego do Traktatu o Unii Europejskiej i do Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej, te dwa państwa członkowskie powiadomiły o chęci uczestniczenia w przyjęciu i stosowaniu niniejszej dyrektywy.
45. Zgodnie z art. 1 i 2 Protokołu (nr 22) w sprawie stanowiska Danii, załączonego do Traktatu o Unii Europejskiej i do Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej, Dania nie uczestniczy w przyjęciu niniejszej dyrektywy i nie jest nią związana, ani jej nie stosuje,

PRZYJMUJĄ NINIEJSZĄ DYREKTYWĘ:

Artykuł 1 Przedmiot

Niniejsza dyrektywa ustanawia przepisy dotyczące prawa osób podejrzanych lub oskarżonych do informacji dotyczących praw przysługujących im w postępowaniu karnym oraz oskarżenia przeciwko nim. Niniejsza dyrektywa ustanawia również przepisy dotyczące prawa osób podlegających europejskiemu nakazowi aresztowania do informacji dotyczących przysługujących im praw.

Artykuł 2 Zakres

1. Niniejsza dyrektywa ma zastosowanie od chwili poinformowania osób przez właściwe organy państwa członkowskiego, że są one podejrzane lub oskarżone o popełnienie przestępstwa, do czasu zakończenia postępowania rozumianego jako ostateczne rozstrzygnięcie tego, czy osoba podejrzana lub oskarżona popełniła przestępstwo, w tym również, w stosownych przypadkach, wydania wyroku oraz rozstrzygnięcia wszelkich środków odwoławczych.
2. W przypadku gdy prawo państwa członkowskiego przewiduje nałożenie kary za drobne przestępstwa przez organ inny niż sąd właściwy w sprawach karnych, a od nałożenia takiej kary można się odwołać do takiego sądu, niniejsza dyrektywa ma zastosowanie jedynie do postępowania odwoławczego przed tym sądem.

Artykuł 3 Prawo do informacji o prawach

1. Państwa członkowskie zapewniają, aby osobom podejrzany lub oskarżonym niezwłocznie udzielano informacji dotyczących przynajmniej poniższych praw procesowych, stosowanych zgodnie z prawem krajowym, aby umożliwić skuteczne wykonywanie tych praw:
 - a) prawo dostępu do obrońcy;
 - b) wszelkie uprawnienia do bezpłatnej porady prawnej i warunki jej uzyskania;
 - c) prawo do informacji dotyczących oskarżenia, zgodnie z art. 6;

- d) prawo do tłumaczenia ustnego i pisemnego;
- e) prawo do odmowy składania wyjaśnień.

2. Państwa członkowskie zapewniają, aby informacje określone w ust. 1 zostały udzielone ustnie lub pisemnie, w prostym i przystępnym języku, z uwzględnieniem wszelkich szczególnych potrzeb osób podejrzanych lub oskarżonych, wymagających szczególnego traktowania.

Artykuł 4

Pouczenie o prawach w przypadku zatrzymania

1. Państwa członkowskie zapewniają, aby osoby podejrzane lub oskarżone, które zostały zatrzymane lub aresztowane, otrzymały niezwłocznie pisemne pouczenie o prawach. Umożliwia się im zapoznanie się z pouczeniem o prawach oraz zatrzymanie go w swoim posiadaniu przez cały okres, w którym pozostają pozbawione wolności.

2. Oprócz informacji, określonych w art. 3, pouczenie o prawach, o którym mowa w ust. 1 niniejszego artykułu, zawiera informacje o następujących prawach stosowanych zgodnie z prawem krajowym:

- a) prawo dostępu do materiałów sprawy;
- b) prawo do poinformowania władz konsularnych oraz jednej osoby;
- c) prawo dostępu do pilnej pomocy medycznej; oraz
- d) maksymalna liczba godzin lub dni, podczas których osoba podejrzana lub oskarżona może być pozbawiona wolności, zanim zostanie postawiona przed organem sądowym.

3. Pouczenie o prawach zawiera również podstawowe informacje o wszelkich dostępnych na mocy prawa krajowego możliwościach: zakwestionowania zgodności z prawem aresztowania, oceny zasadności decyzji o aresztowaniu lub złożenia wniosku o zwolnienie tymczasowe.

4. Pouczenie o prawach sporządza się w prostym i przystępnym języku. Załącznik I zawiera orientacyjny wzór takiego pouczenia o prawach.

5. Państwa członkowskie zapewniają, aby osoby podejrzane lub oskarżone otrzymały pouczenie o prawach napisane w języku dla nich zrozumiałym. W przypadku gdy pouczenie o prawach nie jest dostępne w odpowiednim języku, osoby podejrzane lub oskarżone są informowane o przysługujących im prawach ustnie w języku dla nich zrozumiałym. Następnie przekazuje się im bez nieuzasadnionej zwłoki pouczenie o prawach w języku dla nich zrozumiałym.

Artykuł 5

Pouczenie o prawach w postępowaniu dotyczącym europejskiego nakazu aresztowania

1. Państwa członkowskie zapewniają, aby osoby zatrzymane w celu wykonania europejskiego nakazu aresztowania otrzymały niezwłocznie odpowiednie pouczenie o prawach zawierające informacje o przysługujących im prawach zgodnie z prawem krajowym wdrażającym decyzję ramową 2002/584/WSiSW w państwie członkowskim wykonującym nakaz.

2. Pouczenie o prawach sporządza się w prostym i przystępnym języku. Załącznik II zawiera orientacyjny wzór pouczenia o prawach.

Artykuł 6

Prawo do informacji dotyczących oskarżenia

1. Państwa członkowskie zapewniają, aby osobom podejrzanym lub oskarżonym udzielono informacji o czynie zabronionym, o którego popełnienie są one podejrzane lub oskarżone. Informacje te przekazuje się niezwłocznie i są one na tyle szczegółowe, na ile jest to konieczne do zagwarantowania rzetelności postępowania oraz skutecznego wykonywania prawa do obrony.

2. Państwa członkowskie zapewniają, aby osoby podejrzane lub oskarżone, które zostały zatrzymane lub aresztowane, otrzymały informacje o powodach ich zatrzymania lub aresztowania, w tym o czynie zabronionym, o którego popełnienie są podejrzane lub oskarżone.

3. Państwa członkowskie zapewniają, aby najpóźniej w chwili przekazania podstawy oskarżenia do oceny sądu przedstawiono szczegółowe informacje na temat oskarżenia, w tym rodzaju przestępstwa i jego kwalifikacji prawnej, jak również charakteru udziału osoby oskarżonej.
4. Państwa członkowskie zapewniają, aby osoby podejrzane lub oskarżone były niezwłocznie informowane o wszelkich zmianach w informacjach podanych zgodnie z niniejszym artykułem, w przypadku gdy jest to konieczne do zagwarantowania rzetelności postępowania.

Artykuł 7

Prawo dostępu do materiałów sprawy

1. W przypadku gdy osoba zostaje zatrzymana i aresztowana na jakimkolwiek etapie postępowania karnego, państwa członkowskie zapewniają osobom zatrzymanym lub ich obrońcom dostęp do będących w posiadaniu właściwych organów dokumentów, które są związane z konkretną sprawą i mają istotne znaczenie dla skutecznego zakwestionowania, zgodnie z prawem krajowym, legalności zatrzymania lub aresztowania.
2. Państwa członkowskie zapewniają udzielanie osobom podejrzany lub oskarżonym lub ich obrońcom dostępu przynajmniej do całego będącego w posiadaniu właściwych organów materiału dowodowego, niezależnie od tego, czy jest on na korzyść czy na niekorzyść osób podejrzanych lub oskarżonych, w celu zagwarantowania rzetelnego postępowania i możliwości przygotowania obrony.
3. Bez uszczerbku dla ust. 1, dostęp do materiału dowodowego, o którym mowa w ust. 2, jest zapewniany w odpowiednim czasie pozwalającym na skuteczne wykonywanie prawa do obrony, a najpóźniej w chwili przekazania podstawy oskarżenia do oceny sądu. W przypadku gdy właściwe organy wejdą w posiadanie dalszego materiału dowodowego, zapewnia się dostęp do niego w odpowiednim czasie, aby umożliwić jego uwzględnienie.
4. Na zasadzie odstępstwa od ust. 2 i 3 - o ile nie narusza to prawa do rzetelnego procesu - można odmówić dostępu do niektórych materiałów, jeżeli dostęp taki może doprowadzić do poważnego zagrożenia dla życia lub praw podstawowych innej osoby lub jeżeli taka odmowa jest bezwzględnie konieczna dla ochrony ważnego interesu publicznego - na przykład w przypadkach, gdy dostęp mógłby zaszkodzić trwającemu dochodzeniu lub poważnie zaszkodzić bezpieczeństwu narodowemu państwa członkowskiego, w którym toczy się postępowanie karne. Państwa członkowskie zapewniają, aby zgodnie z procedurami określonymi w prawie krajowym decyzja o odmowie dostępu do niektórych materiałów zgodnie z niniejszym ustępem była podejmowana przez organ sądowy lub podlegała przynajmniej kontroli sądowej.
5. Dostęp, o którym mowa w niniejszym artykule, zapewniany jest nieodpłatnie.

Artykuł 8

Weryfikacja i środki ochrony prawnej

1. Państwa członkowskie zapewniają, aby udzielenie informacji osobom podejrzany lub oskarżonym zgodnie z art. 3-6 zostało odnotowane przy użyciu procedur rejestracji określonych w prawie danego państwa członkowskiego.
2. Państwa członkowskie zapewniają, aby osoby podejrzane lub oskarżone lub ich obrońcy mieli prawo zakwestionowania, zgodnie z procedurami przewidzianym w prawie krajowym, braku lub odmowy udzielenia przez właściwe organy informacji zgodnie z niniejszą dyrektywą.

Artykuł 9

Szkolenia

Bez uszczerbku dla niezależności sądów oraz różnic w organizacji sądownictwa w Unii, państwa członkowskie zwracają się do podmiotów odpowiedzialnych za szkolenie sędziów, prokuratorów, policjantów i pracowników wymiaru sprawiedliwości uczestniczących w postępowaniach karnych o zapewnienie odpowiednich szkoleń pod kątem celów niniejszej dyrektywy.

Artykuł 10

Nieobniżanie poziomu ochrony

Żaden z przepisów niniejszej dyrektywy nie może być rozumiany jako ograniczający prawa lub gwarancje procesowe, które są zapewnione na mocy Karty, EKPC oraz innych stosownych przepisów prawa międzynarodowego lub prawa któregośkolwiek państwa członkowskiego, które zapewnia wyższy poziom ochrony, ani jako stanowiący odstępstwo od tych praw lub gwarancji procesowych.

Artykuł 11

Transpozycja

1. Państwa członkowskie wprowadzają w życie przepisy ustawowe, wykonawcze i administracyjne niezbędne do wykonania niniejszej dyrektywy w terminie do dnia 2 czerwca 2014 r.
2. Państwa członkowskie przekazują Komisji tekst tych przepisów.
3. Przepisy przyjęte przez państwa członkowskie zawierają odniesienie do niniejszej dyrektywy lub odniesienie takie towarzyszy ich urzędowej publikacji. Metody dokonania takiego odniesienia określone są przez państwa członkowskie.

Artykuł 12

Sprawozdanie

Do dnia 2 czerwca 2015 r. Komisja przedstawi Parlamentowi Europejskiemu i Radzie sprawozdanie, w którym oceni, w jakim stopniu państwa członkowskie podjęły środki niezbędne do wykonania niniejszej dyrektywy, do którego załączy, w razie potrzeby, wnioski ustawodawcze.

Artykuł 13

Wejście w życie

Niniejsza dyrektywa wchodzi w życie dwudziestego dnia po jej opublikowaniu w *Dzienniku Urzędowym Unii Europejskiej*.

Artykuł 14

Adresaci

Niniejsza dyrektywa jest skierowana do państw członkowskich zgodnie z Traktatami. Sporządzono w Strasburgu dnia 22 maja 2012 r.

W imieniu Parlamentu Europejskiego

M. SCHULZ

Przewodniczący

W imieniu Rady

N. WAMMEN

Przewodniczący

⁽¹⁾ Dz.U. C 54 z 19.2.2011, s. 48.

⁽²⁾ Stanowisko Parlamentu Europejskiego z dnia 13 grudnia 2011 r. (dotychczas nieopublikowane w Dzienniku Urzędowym) i decyzja Rady z dnia 26 kwietnia 2012 r. (dotychczas nieopublikowana w Dzienniku Urzędowym).

⁽³⁾ Dz.U. C 12 z 15.1.2001, s. 10.

⁽⁴⁾ Dz.U. C 295 z 4.12.2009, s. 1.

⁽⁵⁾ Dz.U. C 115 z 4.5.2010, s. 1.

⁽⁶⁾ Dz.U. L 280 z 26.10.2010, s. 1.

⁽⁷⁾ Dz.U. L 190 z 18.7.2002, s. 1.

Szanowni Państwo!

Integralną częścią Podręcznika jest płyta CD zawierająca:

1. Zmiany w procedurze karnej.
2. Skrypt Szkoły Policji w Piłe „Podstawowe czynności techniczno - kryminalistyczne podczas oględzin miejsca zdarzenia”, Piła 2015 r., autorzy: Leszek Koźmiński, Wojciech Miś, Leszek Szplit.
3. Skrypt Szkoły Policji w Piłe „Kryminalistyczne badanie miejsca zdarzenia w teorii i praktyce”, Piła 2011 r., autor: Maria Kaczmarek.
4. Przewodnik wyd. IV 2013.
5. Ujawnianie mienia.